

ACTA UNIVERSITATIS CAROLINAE 1962

HISTORIA UNIVERSITATIS
CAROLINAE PRAGENSIS

Tomus III, Fasc. 1

UNIVERSITA KARLOVA PRAHA

KOMUNISTICKÉ STUDENTSKÉ HNUTÍ NA PRAŽSKÝCH VYSOKÝCH
ŠKOLÁCH V PŘEDMNICHOVSKÉ REPUBLICE

КОММУНИСТИЧЕСКОЕ СТУДЕНЧЕСКОЕ ДВИЖЕНИЕ
В ПРАЖСКИХ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ В РЕСПУБЛИКЕ
ДОМЮНХЕНСКОГО ПЕРИОДА.

THE COMMUNIST STUDENTS MOVEMENT AT THE PRAGUE UNIVERSITIES
IN THE PRE-MUNICH REPUBLIC

IVAN TESÁR

Svazek mezi vedoucí silou revolučního hnutí — dělnickou třídou a pracující inteligencí se vytvářel už v období boje proti kapitalismu. Komunistická strana Československa od doby svého vzniku pracovala nejen mezi dělnictvem, rolnictvem, ale i mezi inteligencí a usilovala získat její pokrokovou část pro věc komunismu. Výsledkem této činnosti byla skutečnost, že ve všech etapách třídních bojů šli s revoluční stranou i nejuvědomělejší příslušníci inteligence a co bylo zvláště cenné — představitelé těch nejlepších hodnot českého a slovenského kulturního života. Obraz vítězné cesty naší komunistické strany by proto nebyl úplný bez zhodnocení tohoto jejího významného úsilí.

Následující stať je příspěvkem k otázce vztahu revoluční strany našeho lidu k mladé inteligenci — přesněji k jejímu hnutí na pražských vysokých školách předmnichovské republiky. Vysokoškolské studentstvo za kapitalismu představuje nejcitlivější část inteligence, která obráží vývoj třídních zájmů a politické seskupení v celé společnosti. „Studentstvo by nebylo tím, čím je, kdyby jeho politické rozvrstvení neodpovídalo politickému rozvrstvení v celé společnosti — »neodpovídalo« nikoli ve smyslu naprosté proporciálnosti studentských a společenských skupin co do jejich síly a početnosti, nýbrž v tom smyslu, že mezi studentstvem nutně a nevyhnutelně existují tytéž skupiny, které existují ve společnosti,“ napsal roku 1903 Lenin v stati Úkoly revoluční mládeže (Dopis první)¹.

Leninova charakteristika studentstva vznikla z potřeby teoretického ujasnění vztahu proletářského hnutí k studující mládeži, vznikla v boji

¹ V. I. Lenin, *Spisy* 7, SNPL Praha 1953, str. 39, též V. I. Lenin, *O mládeži*, Praha 1956, str. 105.

proti falešným názorům o nutnosti ideového sjednocení studentstva v zájmu hájení jeho stavovských cílů. Je výrazem třídního přístupu ke studentstvu jako k části inteligence s některými zvláštními rysy.

Přechodná nezačleněnost příslušníků studentstva do systému společenské výroby a z toho vyplývající relativní „nezávislost“, mládí a s ním spojené tendence k radikalismu, některé společné studijní zájmy — to jsou rysy, které mohou mít vliv na postoj studentstva v jednotlivých otázkách. Avšak rozhodujícím činitelem, ovlivňujícím politické rozvrstvení studentstva a tím i ideový ruch a politickou aktivitu v jeho řadách, je rozdílnost třídních zájmů, typických pro celou kapitalistickou společnost.²

Chceme-li tedy sledovat vývoj studentského hnutí v podmínkách kapitalismu, musíme odmítnout falešnou představu o studentstvu jako o „jednotném, stavovsky uvědoměném celku“, jak je tradičně pojímala měšťácká sociologie. Princip stavovské jednoty se stal metodologickým východiskem i většiny prací o vývoji a činnosti zájmových organizací studentstva a o jejich boji za kulturní a sociální požadavky. Takovéto pojetí zakrývalo však rozpornost třídních zájmů ve studentstvu a znemožňovalo sledovat politické proudy v jeho řadách.

Je zřejmé, že s takovým metodologickým přístupem nemůže marxistická historiografie souhlasit. Ačkoliv je to úkol často velmi nesnadný, musí analyzovat vývoj studentského hnutí v souvislosti s ostatními politickými boji ať již mezinárodního, či vnitropolitického charakteru. Politické proudy v studentstvu se potom již neobjevují jako výsledek náhodných a nepodstatných okolností, ale jako odraz střetnutí rozhodujících třídních sil ve společnosti. Takový přístup ovšem nezbavuje ani marxistického historika povinnosti pečlivě si všimnout některých specifických stránek studentského života a studentského hnutí.

V mezích, které nám umožňují nepříliš rozsáhlá studie, budeme se snažit sledovat vliv revolučního hnutí dělnické třídy na vysokoškolské studentstvo v předmnichovské republice. V rozhodující míře si budeme proto všimnout jednak činnosti vlastního komunistického hnutí na vysokých školách, jednak těch organizací, v kterých měli komunisté značný podíl na utváření jejich pokrokového charakteru. Abychom nezkreslili obraz politického vývoje našeho studentstva v této době, musíme však věnovat pozornost i ostatním politickým organizacím, především frakcím nejvýznačnějších politických stran v jeho řadách. Jejich prostřednictvím se totiž přenášely

² Srovnej již citovanou práci Leninovu, str. 48, resp. str. 11: „... rozdílnost třídních zájmů se nutně musí odrážet i v politickém rozvrstvení, že studentstvo nemůže být výjimkou v celé společnosti, přes všechnu svou nezištnost, čistotu, idealismus aj., že úkolem socialisty není zastírat tuto rozdílnost, nýbrž naopak objasňovat ji co nejširším masám a pevně ji vnést do politické organizace.“

politické zájmy i do tzv. stavovských organizací, jako byly fakultní a krajské spolky a jejich vrcholné svazy. Ty pak více méně ovlivňovaly i politicky neorganizovanou část studentstva.

V této studii jsem se omezil na sledování komunistického studentského hnutí na pražských vysokých školách. Pražské studentstvo hrálo rozhodující úlohu v celém vývoji studentského hnutí v období předmnichovské republiky. Tato skutečnost nebyla ovlivněna jen početní silou pražského studentstva, ale i bohatou tradicí jeho spolkového života a možností bezprostředně se účastnit důležitých událostí odehrávajících se v hlavním městě. To, že vysokoškolský život byl v značné míře soustředěn do města, kde vedle ústředních úřadů měla svá sídla i většina ústředních sekretariátů politických stran, početné kulturní organizace a mnohé organizace studentské včetně Ústředního svazu československého studentstva, způsobilo, že pražské studentské hnutí mohlo i nejrychleji a nejcitlivěji reagovat na politické a kulturní dění. Tyto okolnosti nesporně působily na aktivitu pražského studentstva po celých dvacet let předmnichovské republiky. Podobně i komunistické studentské hnutí na pražských vysokých školách dosáhlo nejen většího rozsahu, ale mělo i nesporně silnější vliv na celý studentský život než tomu bylo na vysokých školách brněnských anebo na bratislavské universitě, kde činnost revolučního hnutí byla navíc ztížena řadou okolností. Komunističtí studenti na pražských vysokých školách vděčili za mnohé úspěchy také té příznivé okolnosti, že při všech významných bojích se jim dostalo pomoci předních pracovníků Komunistické strany Československa, kteří se často i bezprostředně podíleli na přípravě a řízení jednotlivých akcí.

Z uvedeného zvláštního postavení pražského studentského hnutí vyplývá i nutnost sledovat jeho historii v souvislosti s celkovými tendencemi studentského hnutí v celostátním měřítku. Naopak zase zhodnocení činnosti celostátních studentských institucí zachycuje význačný úsek působnosti pražských vysokoškoláků. Proto každý pokus o úzké „regionální“ zpracování dějin pražského studentského hnutí by nutně vytvořil jen jeho zkreslený a neúplný obraz. Zvláště za stavu, kdy postrádáme syntetické práce o našem studentském hnutí.³

³ Zpracování dějin studentského hnutí od r. 1918 tvoří zatím mezeru v naší historiografii. Proto je možno jen uvítat úsilí Ústavu pro dějiny University Karlovy o soustavné a hluboké studium studentského hnutí, jako důležité součásti dějin University a kulturně politických dějin. Srov. K a v k a, *Hlavní úkoly současného bádání o dějinách University Karlovy*, *Historia Universitatis Carolinae Pragensis* I, str. 10. — Na rozdíl od jiných úseků naší historiografie chybí o uvedeném období nejen práce marxistických historiků, ale není tu ani ucelená literatura nemarkistická, která by se mohla stát aspoň podkladem kritického zhodnocení. Z nevelkého počtu marxistických prací je třeba upozornit především na knihu Jana K a z i m o u r a, *Hlas roku 1848*, Praha 1948, která však je pokusem o ucelený pohled na vývoj pokrokového studentského hnutí v průběhu sta

Srovnání aktivity a politického významu studentského hnutí ukazuje na nerovnoměrnost nejen mezi jednotlivými vysokoškolskými městy, ale i mezi jednotlivými vysokými školami a fakultami. Z hlediska problému, který jsme si vymezili, názorně vyniká význačná úloha University Karlovy a jejich posluchačů v politickém životě pražského studentstva. Není jisté třeba zvláště zdůrazňovat velké tradice studentského hnutí na našem nejstarším vysokém učení ani úzkou souvislost většiny společensko-vědních oborů s politickým životem, abychom si mohli vysvětlit tuto okolnost. Zvláště aktivní podíl posluchačů právnické a filosofické fakulty v pražském studentském hnutí se bude zdát každému přirozený. Jisté zajímavější je již zjištění, ke kterému docházíme při sledování studentského hnutí na jednotlivých fakultách, že i posluchači lékařské fakulty University Karlovy se významně podíleli na politickém životě pražského studentstva, a to zvláště v třicátých letech, kdy na této fakultě došlo k ostrým střetnutím mezi pravicovými silami a aktivním početným táborem pokrokového studentstva.⁴

Činnost KSČ sledujeme ve třech etapách, které tvoří základní mezníky vývoje pokrokového studentského hnutí v Československu:

Prvou etapou můžeme nazvat zhruba období dvacátých let. Přesněji ji vymezíme založením Komunistické strany Československa v roce 1921

let, a proto období 1918–1938 tvoří v ní jen rámcově zpracovaný úsek. Dílčí poznatky o studentském hnutí v třicátých letech poskytují dále biografické práce: Petr H o r s k ý, *Václav Sinkule*, Praha 1955, Jaroslav J i r á n e k, *Vit Nejedlý*, Praha 1959 a sborník o životě a díle Jaroslava Teklého, Praha 1958 (v něm zejména stať Gustava H u d c e, *Příklad funkcionáře*). Velmi cenné a podrobné údaje obsahuje dosud nevydaná bibliografická práce Gustava H u d c e, *Boje českého pokrokového studentstva proti válce, fašismu a za mír v letech 1934–1936* (v archivu University Karlovy dis. 3240). O nárys hnutí pokrokového studentstva v období třicátých let jsem se pokusil v práci *Z bojů pokrokového studentstva v letech 1930–38*, Praha 1959. — Nejméně zpracované je období dvacátých let. Proto jsem velmi vděčný s. Milanu G a j d o š o v i, který mi zapůjčil rukopis své diplomové práce *Komunistická studentská frakcia v Praze a studentské hnutí v letech 1922–1924*, Praha 1956, Archiv University Karlovy, č. dipl. 632. Velký význam pro další bádání na úseku dějin studentského hnutí mají vzpomínky jeho přímých účastníků. Proto se dá očekávat, že cenné poznatky přinese v edici University Karlovy sborník stať a vzpomínek, připravovaný účastníky pokrokového studentského hnutí. Alespoň některým z nich chtěl bych poděkovat za pomoc a poskytnuté údaje v minulých letech, které mi ulehčily přípravu i tohoto příspěvku, a to zejména inž. J. Kazimouroví, doc. E. Goldstückerovi, prof. dr. B. Švestkovi, dr. L. Sinkulové, CSc., dr. G. Hudcovi, dr. M. Tauchmanové, dr. Z. Nedvědové-Nejedlé, dr. E. Skrbkové, J. Prune-roví a bývalým funkcionářům komunistické mládeže s. R. Rejmanovi a K. Wagsteinovi. Vedle literatury a časopisů citovaných v dalších poznámkách a odkazů, cituji archivní materiály při použití těchto zkratk: AŮDKSČ – Archiv Ústavu dějin KSČ; AUK – Archiv University Karlovy; AHMP – Archiv hl. města Prahy; SŮA – Státní ústřední archiv; VOAŮRO – Všeodborový archiv Ústřední rady odborů, Praha a AKDS-MVKSC – Archiv komise dějin strany při městském výboru KSČ Praha.

⁴ Poměrně rozsáhlé časové období, které sledujeme, dává možnost hodnotit jen nejvýznačnější jevy v pražském studentském hnutí, z fakultních akcí potom jen ty, které měly podstatný význam. Podrobnější zhodnocení revolučního hnutí na jednotlivých fakultách a kolejích bude se musit stát předmětem dalších studií.

a historickým V. sjezdem KSČ v roce 1929, který ovlivnil i další vývoj hnutí mládeže a studentstva. Je to období, ve kterém se formovaly síly československého revolučního studentstva, období vzniku Komunistické studentské frakce, období prvních úspěšných bojů za zlepšení hospodářskosociálních podmínek nemajetného studentstva a za vymanění části studentstva z vlivu měšťáckých a reformistických stran. Na úseku studentského revolučního hnutí se však v tomto období obrážejí i mnohé nedostatky, kterými bylo poznamenáno komunistické hnutí dvacátých let. „Dětskou nemocí“ revolučního studentského hnutí v této etapě byla určitá sektářská uzavřenost i jistá nechuť soustavně pracovat „v masách“, tj. hlavně na půdě fakultních a krajinských spolků.

Druhá etapa se zhruba kryje s léty hospodářské krize v Československu, která pochopitelně měla veliký vliv i na postavení a politický vývoj mladé generace. Prvá část tohoto období z hlediska revolučního studentského hnutí charakterisuje snaha o uplatnění nových forem masové práce v duchu linie, vytyčené V. sjezdem KSČ. Důležitým mezníkem je tu vznik Jednoty nemajetných a pokrokových studentů v roce 1932. Další léta jsou ve znamení boje proti sílící fašistické buržoasní republice a jejích vysokoškolských institucí. Toto období vrcholí odražením pokusu o zneužití vysokých škol jako nástupiště fašismu na sklonku roku 1934 a zjevnými úspěchy při vytváření protifašistické fronty pokrokového studentstva v první polovině roku 1935.

Jako třetí etapu označujeme období, v kterém i na studentském úseku byla uplatňována nová linie revolučního hnutí — taktika lidové protifašistické fronty. Uplatňování linie VII. kongresu Komunistické internacionály, kterou na otázky mládežnického hnutí aplikoval VI. kongres Komunistické internacionály mládeže, přineslo revolučnímu studentskému hnutí nové a rozhodující úspěchy. V tomto období se vytvořila široká fronta protifašistických a demokratických sil ve studentstvu: pod vedením komunistů vznikla Studentská fronta za mír, pokrok a svobodu a později Demokratický blok. Na jaře 1936 dostal se po mnohých letech Ústřední svaz československého studentstva jako vrcholná studentská organizace do rukou demokratického studentstva a v jeho vedení zaujímali význačná místa i komunističtí funkcionáři. Zbývající období této etapy do osudných dní Mnichova bylo ve znamení intenzivního boje na obranu republiky proti mezinárodnímu fašismu a jeho domácím pomahačům.

Tyto tři etapy předchází časově krátké, ale významné období let 1918 až 1920, ve kterém se utvářel charakter nové republiky. Tematicky nespadá sice do naší studie, ale nemůžeme je opomenout. Již proto ne, že události těchto let měly značný vliv na politické proudy v řadách studentstva.

Když v říjnu 1918 jako výsledek revolučního a národně osvobozovacího zápasu českého a slovenského lidu vznikl nový samostatný stát, přivítala jej rozhodující část tehdejší studentské generace s nadšením a důvěrou. Tento její postoj byl nejen výrazem silných protirakouských tradic v řadách studentstva, ale vyplýval i z aktivního podílu v národně osvobozovacím boji v průběhu světové války, zvláště v posledním válečném roce. Tehdy vznikl v Praze i tzv. studentský revoluční výbor, který sdružoval zástupce studentstva státoprávní strany, sociálních demokratů, českých socialistů, agrárníků a některých menších politických skupin. Revoluční výbor studentstva měl i úzké spojení s pražským Národním výborem a plnil jeho směrnicí.⁵

Někteří levicovní funkcionáři tohoto studentského výboru se zúčastnili příprav oslav 1. máje 1918. Přesvědčivým dokladem revoluční nálady v řadách studentstva byla skutečnost, že v památném pražském májovém průvodu kráčela po boku několika desítek tisíc příslušníků dělnické třídy i ostatních pracujících i několik tisíc vysokoškoláků a středoškoláků. Podobně se pražské studentstvo v značném počtu zúčastnilo protirakouských a protihabsburských demonstrací v polovině května 1918, konaných při příležitosti 50. výročí položení základního kamene Národního divadla. Při těchto demonstracích, které trvaly více dnů, zatkla policie několik skupin vysokoškoláků.⁶

Je nesporné, že vzrůst protirakouského hnutí v řadách studentstva v posledním roce války úzce souvisel s dvěma rozhodujícími činiteli: s ohlasem socialistické revoluce v Rusku a ze dne na den silícím hnutím lidových mas v čele s dělnickou třídou. Naproti tomu však studentské akce nevybočovaly z linie Národního výboru, který za pomoci oportunistických vůdců sociální demokracie plně ovládla česká buržoasie. I vzpomenuť již revoluční výbor studentstva např. plně respektoval požadavek pražského Národního výboru, aby za žádných okolností nedošlo k ozbrojenému vystoupení studentstva, ale aby se v případě převratu studenti dali v organizovaných jednotkách k dispozici Národnímu výboru. A to se také stalo 28. října 1918, kdy pražští vysokoškoláci byli pověřeni pořadatelskou a strážní službou.⁷

⁵ Srovnej vzpomínky účastníka tehdejšího pokrokového studentského hnutí Fr. Doubka - AKDS-MVKŠC bez čís., str. 5.

⁶ Tamtéž, str. 13.

⁷ Studenti byli použiti k výkonu strážné služby nejen v tento den, ale i v dalším období v utvořené Akademické legii, která byla umístěna v emauzském klášteře. Viz Almanach hradčanských kolejáků, Praha 1929, str. 11.

S pocity aktivní spoluúčasti při vytváření nového státu, zesílenými ještě po návratu těch studentů, kteří prošli frontovými bojišti, stála mladá generace na prahu republiky. Dala se unášet vlnou nacionálního nadšení a v prvých popřevratových chvílích podléhala ve svém celku ilusím o dalším vývoji nového státu.⁸ Mnozí její příslušníci věřili, že s národním osvobozením půjde ruku v ruce i osvobození sociální, jiní spoléhali alespoň na to, že „demokratické“ zřízení jim zabezpečí klidné studium a dobré existenční možnosti. Silné tradice pokrokařského hnutí z devadesátých let a účast některých jeho významných představitelů ve vedení nového státu živily tyto klamné představy. Jistě ne v poslední řadě ovlivnilo tento postoj rozhodující části studentstva maloburžoasní prostředí, z kterého vyšla většina poválečné studentské generace.

Důvěra v širokou demokratisaci života vyústila ve všeobecné sympatie k socialistickým heslům, ale bez nějaké hlubší představy o jejich realizaci. Na jedné straně zájem o pochopení revolučního proudu v lidových masách, na druhé straně naprostý nedostatek marxistické literatury a izolovanost většiny studentů od dělnické třídy a jejího hnutí vedly však většinu studentstva víc k neplodným teoretickým úvahám než k účasti na denních bojích pracujících.

Výjimku tu tvořili členové některých krajinských akademických spolků, jako např. v Plzni, Litomyšli, v Lounech aj., které usilovaly o úzkou spolupráci s proletariátem, a proto vytvářeli dělnicko-studentské výbory.⁹

Tváří v tvář tvrdé skutečnosti poválečného hospodářského rozvratu a protilidové vládní politiky se začalo studentstvo přesvědčovat o falešnosti mnohých ilusí. Z nacionálního spojení vystřízlivěla nejrychleji ta část studentstva, která musila zápasit o hospodářské zabezpečení svého studia, ba často o holou existenci. Byli to většinou studenti ze středních, válkou zbídačených vrstev, často bývalí vojáci, kteří v hojném počtu rozšířili řady poválečného nemajetného studentstva. Počet vysokoškoláků z dělnických rodin byl i nadále nepatrný.¹⁰

Vládnoucí buržoasie měla bezprostředně po vzniku republiky zájem na

⁸ Miloslav Matoušek charakterisoval poválečné stanovisko studentské generace takto: „Je to nacionalism a optimism, které určují stanovisko jeho k politice. K prvému zavazovala studentstvo jeho minulost, k druhému jeho mládí.“ Srovnej *Var*, r. I, č. 10, str. 316.

⁹ Srovnej J. Kazimour, *Hlas roku 1848*, Praha 1948, str. 153-154.

¹⁰ Údaje o sociálním složení vysokoškolského studentstva bezprostředně po skončení I. světové války se nepodařilo zatím získat. Avšak uvedenou skutečnost potvrzuje rozbor sociálního složení studentstva na vysokých školách v Praze a Bratislavě ve studijním roce 1921/22, zachycený ve studii Ant. Tvrdoně v časopisu *Péče o studentstvo*, r. III, č. 1-8, str. 48-56. Z tohoto rozboru vyplývá, že v uvedeném studijním roce bylo zapsáno na těchto vysokých školách jen 3,1 % posluchačů z dělnických rodin a 2,9 % posluchačů z rodin zřízenců.

rychlém doplnění svého státního a hospodářského aparátu novou inteligencí. Proto nebránila ani širokému přílivu mladých lidí na střední a vysoké školy, při tom však nevytvořila podmínky pro materiální zabezpečení jejich studia. Stipendia poskytovaná státní pokladnou byla nepatrná, nadační majetek studentstva byl roztržštěný a existenční minimum stoupala ze dne na den. „Spočítáme-li, kolik by potřeboval dnes student v Praze (500 až 700 K není číslo přehnané; před válkou udávalo se existenční minimum vysokoškolského studenta v Praze na 80 K) vidíme, že číslo toto stouplo značněji, než platy vrstev, z nichž nejvíce se studuje,“ píše se v brožuře, kterou pro nové posluchače vydal Sbor pro sociální péči o studentstvo vysokoškolské.¹¹

Stále stoupající drahota základních životních i studijních potřeb, nedostatek potravin ve studentských mensách, lichvářské ceny za podnájem v soukromých bytech dále zhoršovaly sociální postavení nemajetného studentstva. Pro víc než 13.000 posluchačů pražských vysokých škol bylo k dispozici v kolejích ještě ke konci roku 1919 jen okolo 600 míst.

Mnozí studenti, aby mohli pokračovat ve studiích anebo je vůbec začít, jsou nuceni hledat si vedlejší zaměstnání, avšak zájemců je mnoho a míst málo.¹²

Palčivé sociální otázky se staly předmětem mnohých schůzí, veřejných projevů a konečně i demonstrací. Počátkem května 1919 se v Praze scházeli studenti-vojáci, aby formulovali své sociální požadavky. Když původní forma apelování na zákonodárné orgány a veřejnost nepřinesla žádné viditelné výsledky, sáhlo nemajetné studentstvo k masovějším formám prosazování svých požadavků. Nejvýznamnějším z nich byl masový tábor vysokoškolského studentstva 18. května 1919 na Staroměstském náměstí. Po jeho skončení se vydal průvod asi 2.000 vysokoškoláků na Hrad, kde vyslali k prezidentu Masarykovi deputaci, která mu předložila sociální požadavky vysokoškoláků.¹³

Masové vystoupení studentstva nemohla už vládnoucí buržoasie odbýt jen prázdny sliby. Aby vzbudila aspoň zdání zájmu o řešení sociálních otázek mladé studující generace, přijala některé návrhy na dílčí zlepšení

¹¹ Informace o hospodářských poměrech vysokoškolského studentstva v Praze vydal Sbor pro sociální péči o studentstvo vysokoškolské, Praha bez roku vyd. (pravděpodobně v r. 1920), str. 4.

¹² Tamtéž, str. 13: „Velká část studentů jest nucena vydělávat si vlastní prací, ponejvíce vyučováním, vychovatelstvím, vyučováním řeči, pracemi v kancelářích (úřadech, advokát. a tech. kancelářích), hudbou, rýsováním, překlady, korektorstvím, příspěvky do novin apod. Celkem nesmí se vlastní příspěvek přeceňovati, jest málo vhodných míst, tj. takových, která by přinášela značný hmotný zisk při malé újmě, ztrátě času pro studium.“

¹³ Souhrnná týdenní hlášení zemské správy politické v Praze. O situaci v Čechách 1919–1920, Praha 1959, str. 284 – dokument 92 b.

ubytovací situace. Šlo při tom více méně jen o ne příliš rozsáhlou hmotnou podporu iniciativy některých studentských sociálních pracovníků a samotných nemajetných studentů. Nejvýznamnější svépomocnou akcí bylo, že studentstvo zabralo část budovy Donucovací pracovny v Praze IV. a část budovy Kapucínského kláštera na Hradčanech, z nichž byla vytvořena hradčanská kolej a že na Letné bylo započato se stavbou dřevěné Studentské kolonie.

Řešit hospodářské a sociální otázky, se stalo nanejvýš aktuálním, a proto bylo i vedení Svazu československého studentstva přinuceno, aby orientovalo svou činnost především tímto směrem. Soustředěným úsilím mnohých obětavých funkcionářů studentského hnutí té doby se podařilo dosáhnout některých dílčích úspěchů na poli sociální péče o studentstvo. Avšak základní přístup k řešení studentské otázky, který zastávalo vedení Svazu československého studentstva a od jeho založení v květnu 1920 i Ústřední svaz československého studentstva, stal se brzdou pokrokového vývoje našeho studentského hnutí. Byla to ideová koncepce tzv. „stavovství“, vycházející z potřeby obhajoby „jednotných“ zájmů studentstva ve společnosti.

Stavovství bránilo studentské mase nejen správně pochopit vlastní postavení v kapitalistické společnosti, ale zdůrazňováním „jednoty“ zájmů zakrývalo i třídní rozpory ve studentstvu. Pod heslem boje za „stavovské“ zájmy tlumili vedoucí funkcionáři vrcholných studentských institucí revoluční nálady ve studentstvu a zabraňovali širší spolupráci mezi revolučním hnutím dělnické třídy a s jejím bojem sympatisující částí studentstva. Stavovská politika objektivně pomáhala vládnoucí buržoasii izolovat rozhodující část studentstva od pracujícího lidu a jeho hospodářských a politických bojů. Bylo příznačné, že hlavními nositeli „stavovské“ koncepce byli v dvacátých letech studentští funkcionáři — příslušníci pravicového křídla sociální demokracie, kteří zastávali ve svazových orgánech vedoucí místa. V době významného rozhodování o směr vývoje nového státu, po vzoru svých duchovních otců ve vládě, zrazovali i oni revoluční zájmy a prokázali tak dobrou službu buržoasii.

Je však třeba vidět, že koncepci „stavovské“ studentské politiky, právě jako zprvu nacionálnímu nadšení, podlehla značná část vysokoškolského studentstva. Pro mnohé to bylo také jakési východisko z poválečného zklamání a zdůvodnění jejich útěku od činnosti v politických stranách. Později, když poznali, jak se fakultní i špičkové svazy staly kolbištěm ostrých politických bojů, pochopili i mnozí falešnost této cesty.

V politických stranách byla, jak jsme již uvedli, jen část vysokoškolského studentstva. Z nich v popřevratových chvílích většina inklinovala

k dvěma stranám: k státoprávní demokracii (která se v březnu 1919 přejmenovala na Čs. stranu národně demokratickou) a k straně českých národních socialistů (Československá strana socialistická). Zatímco v národně demokratické straně byli hlavně organizováni buržoasní studenti, podařilo se národním socialistům v době bezprostředně po vzniku republiky pomocí nacionální a sociální demagogie podchytnout početné skupiny maloburžoasního studentstva. Poměrně početnou účast studentstva v řadách Československé strany socialistické ovlivnila i značná radikální hesla proklamovaná jejím vedením v době rozmachu masového revolučního hnutí. V řadách této strany, jež byla na prahu republiky pestrá směsí různých směrů, byla organizována i skupina vysokoškoláků anarchistů. Její příslušníci se aktivně zúčastňovali politické práce mezi severočeskými dělníky a většina z nich přešla později do komunistických skupin organizovaných S. K. Neumannem.

Avšak velmi brzo se dostavilo rozčarování nad nesocialistickým počínáním „vůdců národa“ a vzápětí intenzivní účast studentstva v životě politických stran vystřídal nezájem a skepse. V období let 1919—1921 dochází k výraznému poklesu organizovanosti studentstva především v řadách Československé strany socialistické a v řadách národní demokracie. „Z tisícíhlavých mas československo-socialistického studentstva vbrzku zbývá hrstka několika lidí (už ani ne několika desítek lidí!) zaniká list socialistických studentů Volnost. Sta studentů odchází od politických zájmů vůbec, část odchází ke komunistické straně, právě vznikající. Podobný konec vzalo i studentstvo národně demokratické. Krátkodechý nacionalismus nedovedl pevně připoutat tisíce studentů. Odpadávají zase buď z nechuťi k politice anebo ke klerikálnímu hnutí. Tak vypadají osudy dvou nejsilnějších politických proudů studentských.“¹⁴

Z ostatních měšťáckých stran je třeba se ještě zmínit o agrární straně (od dubna 1919 přejmenované na Republikánskou stranu českého venkova), jejíž studentská složka však nijak významně nevystupovala na veřejnost, a o Československé straně lidové, v které byla organizovanost studentstva v popřevratové době sice nízká, ale později zesílila. V Realistickém klubu (ustaveném v březnu 1920), sdružujícím část pražské inteligence a studentstva, probíhal v tomto období proces diferenciacce mezi pravickou částí reprezentovanou skupinou profesora Rádla a levicí sdruženou kolem prof. Zdeňka Nejedlého.

Sociálně demokratičtí studenti byli většinou členy tzv. Volného sdružení socialistických akademiků, které mělo českou i německou složku. Souběžně s tím, jak probíhal v sociální demokracii boj mezi revoluční levicí a oportu-

¹⁴ Var, r. I, č. 10, str. 318.

nistickým vedením, docházelo i v tomto sdružení od prvních měsíců existence republiky k ostrým názorovým střetnutím. Stoupenci pravického reformistického vedení se snažili odvrátit pozornost členstva od ožehavých otázek dalšího vývoje strany tím, že zdůrazňovali především hospodářsko-sociální a stavovské poslání tohoto sdružení. Avšak levicovní studenti, kteří byli ve styku s levou opozicí a s jejím vedoucím činitelem B. Šmeralem, se rázně vzepřeli těmto manévřům. Po několika bouřlivých schůzích v řadách české složky se stále zřetelněji vyhraňovaly názorové rozpory.

Z palčivé potřeby dobrat se pochopení marxistické teorie i smyslu Velké říjnové socialistické revoluce utvořilo se v březnu 1919 v Praze Mezinárodní sdružení marxistických akademiků.¹⁵ Vzniklo pod patronací české levice v sociální demokracii, ačkoliv ve svých řadách sdružovalo mladá intelektuála různých národností, většinou vysokoškoláky, ale i středoškolské studenty. V menším počtu se jeho činnosti zúčastnili i mladí dělníci. „Mezinárodnost“ tohoto sdružení byla výrazem odporu nejuvědomější části revoluční inteligence proti vypjatému poválečnému nacionalismu i proti národnostnímu ochráníení jednotlivých sociálně demokratických stran.

Hlavní význam Mezinárodního sdružení marxistických akademiků, které představovalo v řadách studentstva nejprogresivnější sílu v období od vzniku Československé republiky až do založení komunistické strany, spočíval v jeho ideologické práci. Systematické studium tehdy dostupné marxistické literatury, kritický rozbor děl předchůdců vědeckého socialismu i vystoupení představitelů revoluční levice k významným otázkám mezinárodního i vnitropolitického vývoje ovlivnily nejen postoj nepřímě početného členstva tohoto sdružení, ale jeho prostřednictvím i širší masy sociální demokracie a zvláště její mládež.

Většina přednášek a debatních večerů pořádaných Mezinárodním sdružením marxistických akademiků v období 1919—1920 se konalo v Růžovém sále Lidového domu v Praze. Referovali na nich jednak pozvaní představitelé levice sociální demokracie, jako dr. B. Šmeral, Ant. Macek, I. Olbracht, K. Kreibich, jednak členové sdružení V. Kopecký, J. Šverma, Josef

¹⁵ Podrobný průběh přípravné schůze v domě U Jednorozce na Staroměstském náměstí popisuje ve své vzpomínce zakládající členka tohoto sdružení Käthe Fischerová-Beckmannová v čas. *Dějiny a současnost*, r. II, č. 11, str. 6—8. Okolnosti založení a zhodnocení činnosti Mezinárodního sdružení marxistických akademiků by se měly stát předmětem samostatného podrobnějšího zkoumání. Ve vzpomínkách pamětníků, z kterých nejdůležitější údaje a mnohé zajímavosti obsahuje příspěvek J. Veselého v AKDS-MVKSC, jsou některé rozpory, zvláště pokud jde o přesný název tohoto sdružení a složení jeho výborů. Pokus získat archivní materiál o činnosti Mezinárodního sdružení marxistických akademiků zůstal zatím neúspěšný. V nedávno vydaném sborníku „1921 — Vzpomínky na vznik KSČ“ byly zveřejněny však některé vzpomínky dalších členů Marxistického sdružení. Srov. uved. sborník, Praha 1962, str. 67—86.

a Jiří Winternitz, F. C. Weiskopf, R. Beckmann, B. Vorel, K. Fischerová-Beckmannová, B. Biehal aj. Po debatních večerech k dílům Marxovým, Engelsovým a k v té době dostupným dílům Leninovým a k některým dílům předchůdců vědeckého socialismu uskutečnilo Marxistické sdružení v únoru, v březnu a v dubnu 1920 obsáhlý cyklus přednášek o revolučním Rusku. Na tento cyklus navazovala i přednáška Ivana Olbrachta o ruském umění. Řada schůzí byla věnována diskusím o vztahu inteligence a socialismu a o národnostní otázce. Členové sdružení se též aktivně zúčastňovali přednášek pořádaných v Dělnickém klubu marxistickou levicí.

V době vrcholícího boje mezi levicí a pravicí v sociální demokracii zúčastnili se členové Mezinárodního sdružení marxistických akademiků po boku revolučního proletariátu všech jeho významných akcí i vlastního boje o Lidový dům. V průběhu památné prosincové stávkou v roce 1920 plnili úkoly svěřené jim revoluční levicí.

Po zabrání Lidového domu pravicovými zrádci dělnické třídy ztratilo i Marxistické sdružení přístřeší pro svou činnost. Začalo znovu působit až po založení KSČ v podzimních měsících roku 1921. Novým předsedou Mezinárodního sdružení marxistických akademiků se stal dosavadní člen jeho výboru a pozdější význačný vedoucí funkcionář KSČ Václav Kopecký.¹⁶

Členové Mezinárodního sdružení marxistických akademiků spolupracovali i s ostatními pokrokově orientovanými studenty (anarchokomunisty, členy levice národních socialistů, s některými realisty) ve společném výboru, který se vytvořil a scházel od podzimu 1919 v pražské kavárně Union.¹⁷ K této spolupráci došlo po společném postupu levicových složek ve Svazu československého studentstva proti jeho národně demokratickému vedení. Jednotný postup levice zajistil jí vedení ve vrcholném orgánu této zájmové organizace.

Levě orientovaní pražští vysokoškoláci se dohodli též na společné oslavě 2. výročí Velké říjnové socialistické revoluce dne 7. listopadu 1919 v Čimickém háji u Prahy.¹⁸

Brzy se ukázalo, že úsilí o programové a organizační sjednocení socialistického studentstva nemělo reálnou základnu. Stupňující se intenzita třídních bojů, stále otevřenější zrada zájmů pracujících měšťáckými i reformistickými politiky i upevňující se marxistická levice v sociální demokracii — to byly skutečnosti, které prohlubovaly názorovou diferenciaci

¹⁶ Ve své knize *ČSR a KSČ*, Praha 1960 na str. 130 zveřejnil Václav Kopecký i seznam nejvýznačnějších členů Mezinárodního sdružení marxistických akademiků. Prvním předsedou Marxistického sdružení byl Bedřich Vorel a po něm převzal tuto funkci Václav Kopecký.

¹⁷ Srovnej článek K. L. Kácl a, *Var* I, č. 10, str. 313–315.

¹⁸ Podle osobních vzpomínek S. Racka a A. Vaněčka v AKDS-MVKSČ.

v řadách jen zdánlivě jednotné „socialistické“ části studentstva. Už koncem roku 1919 se ve výboru projevil rozpor, které se zvláště vyhranily při projednávání otázky vyslání delegace na mezinárodní socialistický studentský kongres do Ženevy.¹⁹ V první polovině roku 1920 docházelo ještě k občasným schůzím, ale spory se dále stupňovaly a nakonec se výbor rozpadl. K tomu však došlo až v době, kdy nejlevější elementy z Československé strany socialistické, nevyjímajíc ani studentskou mládež, opustily půdu této strany. Z nich někteří přešli do kumunistických skupin vytvářených St. K. Neumannem a ještě více se sblížili s levicí sociální demokracie, s kterou se potom zúčastnili založení Komunistické strany Československa. Zvláště význačný byl podíl samotného St. K. Neumanna a jeho časopisu Červen v propagaci idejí socialistické revoluce v řadách mladé generace. St. K. Neumann s B. Šmeralem a Zd. Nejedlým tvořili tak trojici duchovních rádců a upřímných přátel levicového studentstva, z nichž každý svým osobitým způsobem jim otvíral cestu k pravdivému poznání vývoje společnosti a k pochopení dějinného poslání revolučního proletariátu.

Léta 1918–1920 byla obdobím zápasu o směr vývoje nového československého státu. Přes výhodnou objektivní revoluční situaci se nepodařilo dělnické třídě, která neměla ještě svou revoluční stranu, vyjít vítězně ze střetnutí s buržoasií. A tak toto poměrně krátké, ale v našich dějinách revolučního hnutí důležité období končí dočasnou porážkou dělnické třídy a upevněním moci buržoasie.

Studentské hnutí těchto let poznamenané vlivem velkých mezinárodních i vnitropolitických událostí prošlo obdobím bouřlivého ideově politického kvasu a změn v jeho organizační struktuře. Na prahu republiky podléhalo silně nacionálnímu nadšení a maloburžoasním iluzím o „demokratickém“ a „lidovém“ charakteru nového zřízení. V dalších měsících dolehla na značnou část rychle se rozrůstajícího vysokoškolského studentstva tíživá hospodářská situace. Vrcholné zájmové organizace a jejich funkcionáři se orientovali na obhajobu některých sociálních požadavků studentstva. Pod heslem „stavovské politiky“ se však soustředili převážně na vyjednávání s představiteli státního aparátu a na svépomocné akce, kterými dosáhli dílčích úspěchů. Koncepce „stavovství“ sehrála tak objektivně reakční úlohu, protože izolovala studentské masy od velkých hospodářských a politických bojů dělnické třídy.

Jen menší část vysokoškoláků se aktivně podílela na politickém životě. Z nich měla pro další vývoj revolučního studentského hnutí největší

¹⁹ Pro názorové neshody a též pro finanční těžkosti nebyla delegace na tento kongres vyslána. Viz cit. článek Káclův ve *Varu*, r. I., str. 314.

význam činnost stoupců marxistické levice v řadách studentů organizovaných v sociálně demokratické straně a činnost těch studentů, kteří se sdružili okolo St. K. Neumanna a přešli do jeho komunistických skupin. Obě tyto revoluční skupiny studentstva se lišily od ostatních též tím, že měly úzký styk s dělnickou třídou a aktivně se zúčastňovaly jejich politických bojů.

Nejprogresivnější ideovou složkou v řadách vysokoškoláků bylo Mezinárodní sdružení marxistických akademiků. I když v tomto sdružení samém ještě probíhal diferenciacní proces mezi stoupcem marxistické levice a různými kolísavými živly, které později opustily řady revolučního hnutí, mělo rozhodující vliv na formování revolučního jádra ve studentském hnutí. Jeho činnost v šíření učení marxismu-leninismu přesahovala dokonce hranice studentského hnutí a byla přínosem pro formování marxistické levice v sociální demokracii, směřující k založení skutečně revoluční strany proletariátu. Skutečnost, že těsně po vzniku republiky — v době vypjatého nacionalismu — vznikla organizace sdružující mladou generaci na principech proletářského internacionalismu, byla též velmi pozitivním prvkem. Vytvořily se tak podmínky pro jednotný postup všech pokrokových sil studentstva v dalším období.

ZALOŽENÍ KOSTUFRY A JEJÍ ČINNOST NA PRAŽSKÝCH VYSOKÝCH ŠKOLÁCH VE DVACÁTÝCH LÉTECH

Rok 1921 se stal historickým mezníkem ve vývoji našeho revolučního dělnického hnutí i v dějinách našich národů. Založení komunistické strany Československa, která se vytvořila v květnu a říjnu tohoto roku jako početně silná revoluční strana československého proletariátu, vznikly i nové podmínky pro masovou práci v řadách spojenců dělnické třídy. Vznik KSČ měl tak rozhodující význam i pro další ideové a organizační zformování dosud roztržitých pokrokových sil v řadách studující mládeže.

Revoluční studenti, kteří po boku pracující mládeže zakládali v únoru 1921 Svaz komunistické mládeže Československa a zúčastnili se akcí směřujících k založení Komunistické strany Československa, stáli na počátku tohoto nového období před důležitým rozhodnutím. Šlo o to, jak za vedení a za pomoci strany najít takovou formu organizace, která by umožnila soustředit všechny komunistické studenty k cílevědomému působení mezi studující mládeží a nevedla při tom k jejich izolaci od dělnického hnutí.

Základní otázku formy organizace komunistického studentstva bylo

třeba řešit v souladu se směrnicemi mezinárodního dělnického hnutí, především v souladu se stanoviskem Komunistické internacionály mládeže (KIM), založené v listopadu 1919 v Berlíně.²⁰ Už od samých začátků její činnosti postavila se Komunistická internacionála mládeže proti tomu, aby se vytvářely studentské organizace izolovaně od revolučního hnutí pracující mládeže: „KIM pokládá zvláštní organizace socialistických mladých intelektuálů za zbytečné. Práví revolucionáři z řad studující mládeže mají být členy proletářských organizací mládeže jako rovní mezi rovnými, jako přátelé mezi přáteli. Zřízení skupin mladých intelektuálů uvnitř všeobecných organizací mládeže musí se v jednotlivých zemích řídit dle zvláštních poměrů.“²¹

Toto stanovisko obsažené přímo v programu KIM zdůrazňovalo potřebu jednoty všech příslušníků revoluční mládeže v boji proti kapitalismu, jejichž výrazem byly jednotné organizace komunistické mládeže. Když zvážíme postavení inteligence v kapitalistické společnosti, záměrnou snahu vládnoucí třídy o izolování škol od života i předcházející všeobecné vývojové tendence ve studentském hnutí, byly obavy KIM ze samostatných studentských organizací namístě. Přitom však Komunistická internacionála mládeže uznávala některé specifické rysy práce v řadách studující mládeže, a proto nevylučovala možnost ustavení studentských skupin, avšak uvnitř jednotných mládežnických organizací v jednotlivých zemích.²² Přes tuto možnost naráželo stanovisko KIM zpočátku na odpor těch funkcionářů studentského hnutí, kteří buď vyzdvihovali společné stavovské zájmy studentstva nad zájmy revolučního hnutí mládeže, anebo měli obavy, že ve společných mládežnických organizacích bude problematika studentstva jen okrajovou záležitostí. Proto boj o správný výklad a prosazení stanoviska KIM do praxe nebyl nijak lehký a trval delší dobu.

K dalšímu vyjasnění nejen organizační struktury, ale i taktiky komunistického hnutí v práci mezi studentskou mládeží přispěl II. kongres KIM, který se konal ve dnech 9.—23. července 1921 v Moskvě. Svými usneseními orientoval sekce Komunistické internacionály mládeže k boji za každodenní naléhavé zájmy širokých mas mládeže. II. kongres KIM přijal usne-

²⁰ Komunistická internacionála mládeže (KIM) byla založena na I. ustavujícím kongresu ve dnech 20.—26. listopadu 1919 v Berlíně za účasti delegátů revoluční mládeže sovětského Ruska, Německa, Rakouska, Švýcarska, Švédska, Norska, Dánska, Polska, Maďarska, Itálie, Španělska a Československa.

²¹ Srovnej dopis Exekutivy KIM z 23. listopadu 1919 mezinárodnímu kongresu socialistických a komunistických studentů v Ženevě — *Am Aufbau*, Dokumente des Exekutivkomitees der Kommunistischen Jugend-Internationale, Heft I, November 1919 — August 1920, str. 7—8.

²² Další zpřesnění stanoviska KIM znamenaly směrnice její exekutivy z 15. března 1920. Tamtéž, str. 10—12.

sení o agitaci mezi studující mládeží a rozhodl se přistoupit k vybudování komunistických studentských frakcí jako součástí komunistických svazů mládeže.²³

Směrnice Komunistické internacionály mládeže se staly podnětem pro přípravné práce k utvoření komunistických studentských frakcí v rámci Svazu komunistické mládeže Československa. Přípravné období zahrnovalo zhruba podzim roku 1921 a počátek roku 1922. Nešlo o přípravy organizačního rázu, ale o ostrý názorový boj uvnitř levicových organizací, sdružujících mladou inteligenci. Vedle Mezinárodního sdružení marxistických akademiků, které se v této době vyhranilo v komunistickém duchu, doznával boj o 21 podmínek KI i na půdě pražského a brněnského Volného sdružení socialistických akademiků.²⁴ Až po skončení těchto zásadních názorových střetnutí, která vyústila v definitivní rozchod s pravicovými reformistickými živly, mohlo se přikročit k vlastnímu organizačnímu podchycení komunistického studentstva.

Komunistická studentská frakce (Kostufra) v Praze se ustavila dne 15. února 1922.²⁵ Skutečnost, že ustavující schůzi zahajoval zástupce Svazu komunistické mládeže Československa,²⁶ svědčila o tom, že k tomuto kroku došlo po dohodě a ve spolupráci s jeho vedením. Výrazně se též projevil už na počátku činnosti internacionální charakter Kostufry, když se již její ustavující schůze zúčastnili zástupci všech národnostních skupin komunistického studentstva. Hlavní referát o studentské otázce²⁷ se zabýval situací v řadách mladé inteligence a ukázal na snahu vládnoucí třídy vychovat z ní spolehlivou oporu kapitalistického zřízení. Na základě sociálně politického rozboru studentstva byla zdůrazněna orientace na práci v řadách proletářského a nemajetného studentstva za předpokladu, že požadavky za zlepšení jeho postavení budou správně spojovány s požadavky politickými.²⁸ Byly přijaty teze k činnosti Kostufry, které určovaly směr frakční práce v řadách studentů a obsahovaly podrobnější program hospo-

²³ SÚA/PMV/1918–1924/IV/K/44, kr. 51, fasc. 3.

²⁴ Viz vzpomínku Pavla Reimana *O vzniku Kostufry* ve sborníku *Sílu nám dávala strana*, Praha 1961, str. 27.

²⁵ Podle programu uvedeného na pozvánkách (bez udání místa konání schůze) mělo ustavující valné shromáždění projednat tyto body: 1. volba volební komise, 2. referát o studentské otázce, 3. hlasování o předložených tezích, 4. volba vedení pražské Kostufry, 5. volba vedoucích resortů. Viz AÚDKSČ-IX/2–4/43. Předem stanovený program byl na ustavující schůzi v podstatě dodržen.

²⁶ AÚDKSČ cit. dok.

²⁷ Přednesený J. Purkyněm, v té době posluchačem filosofie na Universitě Karlově.

²⁸ Milan Gajdoš, *Komunistická studentská frakcia v Praze a studentské hnutí v letech 1922–1924*, Praha 1956, dipl. práce, AUK č. dipl. 632, str. 46–47.

dářského a politického boje.²⁹ Na závěr bylo zvoleno vedení pražské Kostufry.³⁰

Podle přijatého organizačního statutu bylo úkolem Kostufry uskutečňovat na vysokých školách program Komunistické internacionály mládeže a Svazu komunistické mládeže. Členem Kostufry mohl být jen člen strany anebo komunistické mládeže, a proto byla zároveň pro členy komunistických studentských frakcí výslovně stanovena povinnost pracovat v některé organizaci komunistické strany anebo mládeže.³¹ Toto ustanovení vedle dalšího, které stanovilo přímou podřízenost vedení Kostufry ústředí SKMČ, mělo být zárukou, že členové Kostufry nepodlehnu úzkému stavovskému přístupu a že se neodtrhnou od dělnické třídy a jejího revolučního hnutí. Organizační statut zdůraznil též závaznost všech usnesení strany pro každého člena Kostufry.³²

Zanedlouho po založení pražské Kostufry měli už její zástupci možnost

²⁹ Tamtéž, str. 51–52. Program boje za zlepšení sociálního postavení proletářského a nemajetného studentstva usiloval zejména o výstavbu dalších kolejí, zlepšení stravování, bezplatné poskytování učebních pomůcek, zrušení zkušebních poplatků, zabezpečení bezplatné zdravotní péče atd. Program minimálních politických požadavků požadoval zrušení předpisů, které omezovaly politickou činnost na vysokých školách, odvolání reakčních profesorů, zákaz a rozpuštění reakčních emigrantských studentských organizací a jiné. Teze zdůrazňovaly důležitost spolupráce komunistických studentů s různými socialistickými studentskými spolky podle zásad a směrnic o jednotné frontě.

³⁰ O průběhu ustavující schůze pražské Kostufry nezachoval se jiný než policejní materiál. Proto údaje o zvolených členech vedení a jim přidělených funkcích není možno považovat vždy za přesné a spolehlivé (jak jsme se přesvědčili při srovnávání policejního materiálu s originálními dokumenty z pozdějšího období). Podle těchto údajů byli za předsedy Kostufry 15. února 1922 zvoleni Jirí Purkyně a František Weiskopf. Za předpokladu správnosti to znamenalo, že prvně jmenovaný byl předsedou české a druhý předsedou německé sekce. Skutečně, jak vysvitá z některých oznámení schůzí v Rudém právu v pozdější době, konaly se vedle schůzí vedení pražské Kostufry a plenárních schůzí též oddělené schůze národnostních skupin. Cit. polic. materiál obsažený v AÚDKSČ-IX/2–4/43 je zčásti totožný s materiálem citovaným Gajdošem v uvedené práci ze SÚA, PP 1921–30, P 73-30-V, kr. 323, fasc. V.

³¹ Tamtéž.

³² Pokud se týká vlastní struktury Kostufry v celostátním měřítku, byly jejím základním článkem místní skupiny, které se měly vytvořit v každém městě, kde byla vysoká škola. Každá místní skupina měla na valném shromáždění počátkem každého zimního semestru volit čtyřčlenné vedení. Toto vedení podléhalo direktivám říšského vedení Kostufry. Mimo to měla každá skupina vytvořit ještě sbor důvěrníků, který tvořili zástupci jednotlivých fakult a zástupci jednotlivých skupin zahraničních studentů. Vedení místní skupiny a sbor důvěrníků měli rovněž spolupracovat v dohodě s příslušným místním a krajským vedením KSMČ. Nejvyšším orgánem Kostufry byla říšská (celostátní) konference, která se měla scházet každoročně, hodnotit činnost komunistického studentského hnutí, vtyčovat novou linii a volit nové vedení Kostufry. V průběhu přestavby KSČ, v procesu bolševisace, jak to uvádím dále, došlo k zásadním změnám v organizační struktuře Kostufry. Jak se však ukázalo brzy po založení Kostufry, neodpovídaly některé požadavky ani objektivním možnostem rozvoje komunistického studentského hnutí. Např. celostátní konference Kostufry se uskutečnila až v roce 1928. Nereálný byl např. i požadavek, aby se sbor důvěrníků scházel dvakrát do týdne a jiné.

zúčastnit se významného mezinárodního setkání komunistických studentů. Bylo to ve dnech 13.—15. března 1922, kdy byla do Lipska svolána konference komunistických studentských frakcí z Německa, Rakouska a Československa. Tato konference se zabývala základními programovými a organizačními otázkami komunistického studentského hnutí. Konference byla zároveň předporadou kongresu komunistických a socialistických skupin, který se konal ve dnech 15.—17. března 1922 v Lipsku a kterého se zúčastnili i zástupci československého sociálně demokratického studentstva a studentstva Československé strany socialistické. Lipské konference, která pomohla našemu komunistickému studentskému hnutí vyjasnit si otázky dalšího postupu, zúčastnili se funkcionáři pražské Kostufry J. Purkyně, F. C. Weiskopf, P. Reiman a B. Wahle.³³

V tutéž dobu, kdy se konal lipský kongres, byl založen v Praze Mezinárodní výbor socialistického studentstva (MVSS), který sdružoval zástupce těchto studentských organizací: Kostufra, Volné sdružení socialistických akademiků, Volné sdružení sociálně demokratických akademiků, Klub československého socialistického studentstva, Freie Vereinigung sozialistischer Akademiker a Realistická mládež. Vznik tohoto výboru, který navazoval na spolupráci levě orientovaného pražského studentstva z konce roku 1919 a začátku roku 1920, byl určitým pokusem o vytvoření jednotné fronty socialistického studentstva. Komunistickým studentům, kteří tvořili jeho nejaktivnější složku, podařilo se využít MVSS jako platformy pro rozvinutí některých politických akcí v širších řadách studentstva i mimo vysoké školy. Tak např. jednou z prvních byla výzva k 1. máji 1922 a vydání Májového listu socialistického studentstva. Ve výzvě k 1. máji se mimo jiné říká: „... Proletariát volá po jednotné frontě! Nechceme zůstatí za dělníky. Odstraníme národní zaujatost, postavíme se proti útokům reakcionářských žvlů na vysokých školách, chceme ukazovati proletářskému studentstvu, které není dosud třídně uvědoměno, cestu k bratřím...“³⁴ Důraz na požadavku jednotného postupu v boji proti nacionalismu a reakci na vysokých školách i dovolávání se příkladu a spolupráce s dělnickou třídou jsou nesporně kladnými rysy této výzvy. Avšak názorová nevyhraněnost a nejasnost v základním pojetí „socialistických“ cílů, které se výrazně projeví v současně vydaném Májovém listě socialistického studentstva, ukazovaly na nesourodnost MVSS. V nich se již mohla tušit úskalí spolupráce takto pojaté fronty studentské levice. Výstižně charakterisovali nedostatky tvořící se „socialistické“ fronty Jaroslav Procházka

³³ Srovnej SÚA-PMV/1918—24/IV/K-44/kr. 51/Fasc. 3, též M. Gajdoš, cit. dipl. pr. str. 53—55.

³⁴ *Var*, r. I, č. 11, str. 359.

a Pavel Levit v kritickém článku v časopise *Var*: „... Je u nich více solidarity rodinné než vůle k jasnosti. V době, kdy se dělnictvo programově ostře vyhraňuje, jest inteligence teprve na počátku cesty a tone v idylickém všesocialismu... Nutno vyzkoušet svůj socialism na marxismu a rozjetí se se všemi starými idylami pokrokovými i novými všesocialistickými...“³⁵

Ke kritickému stanovisku autorů tohoto článku připojil svůj hlas i vydavatel *Varu* prof. Zdeněk Nejedlý. V Dodatku redaktorově³⁶ potvrdil „všestrannost a přizpůsobivost“ některých „socialistických“ studentů a vyslovil obavu, „aby se tím mezi studentstvem nerozšířil jakýsi... socialistický esthetismus, to jest požitkářské se obírání socialismem jako moderní ideou...“. Nejedlý varoval mladou inteligenci před touto cestou a připomenul jí, že stojí před zásadním rozhodnutím, kterému se nemůže vyhnout: „Dnes každý musí si jasně býti vědom toho, že jsme v boji. Jest to boj dvou světů, srážejících se ostře proti sobě, a jako v každém boji, tak i v tomto boji lze státi jen na jedné frontě.“

Kritika nedostatků studentské levice na stránkách *Varu* byla pozitivním přínosem i pro ujasnění dalšího postupu komunistického studentského hnutí. Za situace, kdy komunističtí studenti neměli ještě svůj vlastní časopis, měla existence *Varu*, který se stal důležitým střediskem pokrokové inteligence, veliký význam i pro samotné studentské hnutí. Zvláště však proto, že Zdeněk Nejedlý již od prvních čísel nově založeného časopisu kladl důraz na studentskou otázku, reagoval na významné události na tomto úseku a dával s programovou důsledností stránky *Varu* k dispozici představitelům pokrokového studentstva.³⁷

Další vývoj potvrdil oprávněnost pochyb o skutečné ideové jednotě studentských funkcionářů, kteří vytvořili Mezinárodní výbor socialistického studentstva. Názorová nevyhraněnost se stala hlavní brzdou činnosti tohoto orgánu studentské levice. Umožnila reformistickým žvlům v jeho vedení, kteří ve skutečnosti nikdy upřímně neusilovali o skutečnou spolupráci

³⁵ Jaroslav Procházka a Pavel Levit, *Socialistické studentstvo*, *Var*, r. I, č. 14, str. 445—448.

³⁶ Tamtéž, str. 448—451, též knižně *Zd. Nejedlý, Sebr. sp. XV*, I. vyd. 470—475.

³⁷ Vedle mnohých jednotlivých článků je třeba se zmínit o vydání zvláštního čísla zcela věnovaného studentské problematice. Viz *Var*, r. I, č. 10 — v něm též doslov *Zd. Nejedlého*, ve kterém zdůvodňuje svůj blízký vztah k studentskému hnutí. Na stránkách *Varu* uveřejňovali své příspěvky příslušníci mladé generace pokrokové inteligence, z nichž někteří se stali v pozdější době význačnými marxistickými teoretiky a stranickými pracovníky, jako Bedřich Václavek, Miloslav Matoušek, Jaroslav Procházka a Vladimír Procházka. První tři jmenovaní patřili nejdříve mezi redaktory časopisu *Studentská revue*, avšak pro své levicové zaměření musili pod tlakem reformistických studentských funkcionářů opustit redakci.

s revolučním studentstvem, ochromit a nakonec rozbit frontu levicových sil, vyvíjející se v počátcích tak slibně.

Činnost Kostufry v prvním období po jejím založení se jen pozvolně rozvíjela. Požadavek, aby se všichni komunističtí studenti aktivně začlenili do Kostufry, se podařilo proboujet jen postupně a po vzájemném ujasňování cíle a forem práce komunistických studentských frakcí a jejich vztahu k jiným složkám strany. Bezprostředně po založení se vedení Kostufry dařilo podchytit komunistické studenty domácí jen pomalu, zatímco komunistické skupiny zahraničních studentů tvořily již určité uzavřené celky.³⁸

Mnozí komunističtí vysokoškoláci se v tomto období zúčastňovali přímo práce ve Svazu komunistické mládeže Československa, jiní pokračovali v činnosti v Marxistickém sdružení. Někteří němečtí komunističtí studenti pracovali zase ve Freie Vereinigung sozialistischer Akademiker a jinde. Z obavy, aby nemusili tuto činnost zanechat, se zpočátku do Kostufry ani sami nehlásili. Avšak ani vedení Kostufry nevolilo nejšťastnější a nejúčelnější prostředky k jejich získání, když se místo individuálního přesvědčování omezilo na výzvy v tisku.³⁹

Až za pomoci vedení KSČ se dařilo tyto těžkosti ve vlastních řadách postupně překonávat a i vyjasnit praktické formy vztahu vedením SKMČ a Kostufrou.

Od prvních chvil svého založení se Kostufra opírala především o nejpočetnější skupinu posluchačů filosofické fakulty University Karlovy, zatímco počet komunistických vysokoškoláků na medicíně a právech byl daleko nižší, právě tak jako na technických vysokých školách. Na němec-

³⁸ V těchto skupinách, které se vytvořily jako samostatné národnostní sekce, byli organizováni zahraniční komunističtí vysokoškoláci, kterým většinou persekucní opatření zabránila studovat na domácích vysokých školách. Byli to studenti z Bulharska, Maďarska, Jugoslávie, Rumunska, Polska, přičemž samostatné skupiny tvořili i studenti z Besarábie a Západní Ukrajiny. Jak vysvětlá z policejního materiálu z roku 1922, odhadovali úředníci policejního aparátu počet členů těchto komunistických skupin zahraničních studentů v Praze na 90–100, zatímco počet tuzemských členů Kostufry odhadovali jen na 40–50 (AÚDKSČ-IX/2-4/29). Tato čísla nemožno brát jako přesná a odpovídající skutečnosti a jsou zajímavá jen potud, že potvrzují uvedenou tendenci v prvních měsících po založení Kostufry, kdy mnozí čeští a slovenští studenti – komunisté nebyli ještě organizačně podchytení ve stavu členstva Kostufry.

³⁹ Málo přitažlivý a dost nejasného určení je leták z první poloviny roku 1922, oznamující založení Kostufry a povinnost každého studenta-komunisty organizovat se v ní. Zde se mimo jiné říká: „... Získávejte pro naše cíle kruhy duševních pracovníků. Nechceme získávat masy inteligence, ale jedná se nám především o odstranění neodůvodněné nedůvěry a zášti proti revolučnímu dělnickému hnutí ... Za účelem jednotného provádění revoluční práce studentstva byla založena Komunistická studentská frakce ... Ode dneška každý komunistický student podléhá disciplíně Komunistické studentské frakce ...“ Viz Státní archiv Brno, Fond B-40, kart. 341/č. 4217/22. V letáku se oznamovalo též zřízení sekretariátu Kostufry, a to v Praze II, Myslíkova ul. U Bubenčků. Jak je známo, bylo v tomto domě v roce 1921–1924 sídlo sekretariátu ÚV KSČ a v jedné z jeho čtyř místností byl umístěn sekretariát Komunistického svazu mládeže Československa.

kých vysokých školách byla základna komunistických studentů československé státní příslušnosti poměrně úzká, zato však tam studovala velké část zahraničních komunistických studentů. Ze studentských kolejí měla Kostufra velmi silné pozice především v hradčanské koleji, kde byli ubytováni nejmenemajetnější studenti a která byla vůbec centrem pražského pokrokového politického a kulturního vysokoškolského života dvacátých let.⁴⁰

Do tohoto počátečního období, v kterém se ustavená Kostufra musila zabývat převážně ještě organizačními otázkami, přišel náhlý zákaz činnosti Svazu komunistické mládeže Československa v září 1922. Při přepadenutí a prohlídce sekretariátu ústředí SKMČ se podařilo buržoasní policii zabavit i některé materiály Kostufry, z nichž vyplývalo, že k rozvinutí činnosti frakcí mělo dojít na vysokých školách v novém studijním roce 1922/23.⁴¹ Zákaz činnosti organizace komunistické mládeže, která od té doby musila pracovat v pololegalitě jako sekce KSČ, sice přechodně ztížil i činnost Kostufry, ale neochromil ji. To si uvědomili i policejní úředníci, když hlásili nadřízeným úřadům: „... Lze však s určitostí soudit na to a vysvětlit jak z tohoto materiálu, tak i z obsahu materiálu ostatního, že přední funkcionáři Kostufry se další činností nevzdají, a budou znovu pracovat dále v intencích svého politického programu — buď pod cizí firmou, aneb ilegálně.“⁴²

Skutečně ani persekuce buržoasní státní moci nepřinutila funkcionáře a členy Kostufry, aby se vzdali další činnosti. Výsledky jejich obětavého úsilí se přirozeně navenek neprojevíly hned. Bylo by i nesprávné mechanicky srovnávat aktivitu Kostufry co do počtu jednotlivých akcí s pozdějšími léty, kdy již výrazně vynikly úspěchy. Vždyť prvé období činnosti komunistických studentských frakcí bylo zákonitě obdobím, v kterém bylo třeba ještě ujasnit si mnohé programové i organizační otázky a vyzkoušet různé formy práce. Přitom nebylo tu ani domácích zkušeností, ani širších zkušeností mezinárodních. Nemůže být proto ani divu, že se v tomto počátečním období objevily v práci Kostufry ještě mnohé nedostatky. To se ukázalo i v průběhu některých událostí ve studijním roce 1922/23, které měly svůj počátek na vysokých školách a ve studentském hnutí, ale které

⁴⁰ Viz *Almanach hradčanských kolejáků*, Praha 1929 — zejména vzpomínkové články Miloslava Matouška, str. 53–54 a Bedřicha Václavka str. 60–62. Zde působila i první redakce časopisu *Studentská revue*, byl tu připraven k tisku již i vzpomínutý Májový list socialistického studentstva na r. 1922. V hradčanské koleji v roce 1922 vznikl rovněž studentský satirický časopis *Trn*, redigovaný zpočátku Josefem Dubským a Břetislavem Mencákem, později též Karlem Konrádem, Vojtěchem Tittelbachem, Zd. Ančíkem a dalšími.

⁴¹ AÚDKSČ IX/2-4/43, str. 142.

⁴² Tamtéž.

měly i daleko širší politický dosah. První z nich byly známé demonstrace proti rektorovi Steinherzovi, vyvolané fašistickými živly na německé universitě v listopadu 1922.⁴³ Ačkoliv hned po zahájení stávkou na německé universitě byla to jediné KSČ, která odhalila před celou veřejností politické pozadí této provokace německé krajní pravice, nedokázala se Kostufra pro svou organizační roztržičnost postavit do čela význačnější protiakce pokrokových sil na vysokých školách. A tak se Kostufra omezila na letákovou akci a individuální vystoupení svých členů.

Nedostatky Kostufry se odhalily i v dalších událostech, jež byly tentokrát ve spojitosti s návštěvou francouzského maršála Foch v Československu. Stanovisko tehdejšího vedení Ústředního svazu československého studentstva, které se rozhodlo nezúčastnit se vítání tohoto klerikálního politika a zvilého nepřítele Sovětského svazu, stalo se signálem pro útok reakce proti pokrokovému studentstvu.⁴⁴ Rozsáhlá štvavá kampaň na stránkách reakčního, nacionalistického a klerikálního tisku, snahy zbavit nemajetné studentstvo i tak již minimálních sociálních podpor a posléze brutální napadení levicových studentů pražskou policií 1. června 1923 — rozvířily na dlouhou dobu dost pokojnou hladinu studentského života. Tyto události nazvané tehdejší studentskou generací „fošiádou“ a „pendrekiádou“, vedle toho, že se staly předmětem široké politické kampaně prací levicových stran, znamenaly však také určitý mezník v úsilí po sjednocení levicových sil na vysokých školách. Funkcionáři a členové Kostufry se aktivně podíleli na všech akcích namířených proti reakčním silám a osobně se zúčastnili protestního hnutí levicového studentstva. Když došlo k surovému útoku na ně, byli mezi raněnými i komunističtí vysokoškoláci.⁴⁵ Avšak přes všechnu obětavost a osobní statečnost nepodařilo se jim ani tentokrát získat podstatnější vliv na masy studentstva zradikalizované policejním útokem. A tak, když za účasti téměř 4.000 pražských vysokoškoláků vznikla 4. června 1923 Unie pokrokového studentstva, podařilo se reformistickým studentským funkcionářům dostat se do čela této organizace. Její nejasný „pokrokařský“ ráz a převážně protiklerikální zaměření nemohly tvořit pevnou základnu sjednocení levicových sil ve studentstvu

⁴³ Viz Rudé právo z 22. listopadu 1922, srovnej též K. Kučera — M. Truc, *Poznámky k fašisaci německé university pražské*, Historia Universitatis Carolinae Pragensis, I, str. 206.

⁴⁴ Bylo přitom příznačné, že toto své rozhodnutí zdůvodňovali funkcionáři ÚSČS nepoliticitou a odborovostí této organizace. Podrobný průběh těchto událostí je zachycen v denním tisku z května a června 1923. O souhrnné vyličení se pokusil M. Gajdoš v cit. dipl. práci.

⁴⁵ Jménem komunistických poslanců podal v parlamentě poslanec Haken 4. června 1923 interpelaci žádající vyšetření surového útoku policie na pražské studentstvo. Viz M. Gajdoš, cit. práce, str. 96.

a předurčovaly tuto spontánně vytvořenou organizaci k brzkému zániku.⁴⁶

V novém studijním roce 1923/24 po provedené kritice vlastních nedostatků došlo k viditelnému oživení činnosti jednotlivých sekcí Kostufry i k snahám o rozšíření frakční práce v různých organizacích na širší platformě. Studentské komunistické hnutí v Praze se po počátečních těžkostech organizačně upevnilo, o čemž svědčí i pravidelné svolávání výborových a plenárních schůzí Kostufry i jejích jednotlivých sekcí.⁴⁷ Jak vysvítá ze zprávy o zasedání české sekce z počátku října 1923, přistoupilo její vedení k rozpracování některých hospodářských a školských požadavků nemajetného studentstva, které se měly stát předmětem agitační činnosti v následujícím období. Šlo o kampaň za osvobození nemajetného studentstva od všech poplatků, za bezplatný přiděl učebních pomůcek a studijních potřeb, za zlevnění tramvajových jízdenek a další.⁴⁸

Činnost Kostufry v tomto období byla též posílena tím, že v rámci Nezávislé socialistické strany, která vznikla odštěpením levého křídla československé socialistické strany (Vrbenského skupina), byla vytvořena studentská sekce, od počátku podporující akce komunistických vysokoškoláků. Tato skupina vedená Ivanem Sekaninou, který sám měl značnou autoritu ve studentském hnutí, úzce spolupracovala s vedením Kostufry a zanedlouho přešli její členové do KSČ a posílili tak práci strany na studentském úseku.⁴⁹

Zesílila i výchovná a propagandistická činnost a obohatily se její formy. Vedle školení v marxistickém semináři, který se pravidelně scházel, uspořádala Kostufra spolu se studentským klubem Socialistického sjednocení cyklus přednášek k některým otázkám mezinárodního revolučního hnutí.

⁴⁶ K pseudopokrokovosti Unie a k otázce skutečné pokrokovosti zaujal stanovisko Zdeněk Neježil v *Varu*, r. II, č. 12, str. 353—365. K problematice „fošiády“ viz též jeho články *Maršál Foch*, *Var* II, č. 10, str. 317—18 a *Studenti*, *Var* II, č. 11, str. 347—348.

⁴⁷ Oznámení o jejich konání byly zveřejňovány průběžně v rubrice Studentská hlídka v Rudém právu. Z nich můžeme též poznat, kde se schůze pražské Kostufry konaly. Nejčastěji se komunističtí studenti scházeli na schůzích v hostincích U Černých, Nové město, Vojtěžská ul. 8 a U Zábranských v Karlíně, Křižíkova 89. Některé schůze a přednášky se konaly též v Akademickém domě (budova býv. Strakovy akademie, Praha 1, čp. 128). Tam měla od počátku roku 1924 Kostufra přechodně sekretariát a tam se dvakrát týdně vyřizovaly členské záležitosti.

⁴⁸ *Rudé právo*, 10. října 1923.

⁴⁹ O spolupráci Kostufry se skupinou Ivana Sekaniny se zmiňuje P. Reiman v cit. vzpomínce: „... Od počátku byl poměr k této skupině takový, že jsme ji již skoro považovali za součást Kostufry. Soudruh Sekanina fakticky docházel na všechny důležité porady vedení Kostufry a projednávali jsme s ním společné akce. Když v roce 1925 došlo ke sloučení Vrbenského skupiny se stranou, bylo také přirozené, že potom soudruh Sekanina ... se ujal dalšího vedení komunistického studentského hnutí, neboť byl ze všech studentských pracovníků revolučního hnutí nejznámější a nejpopulárnější.“ O politickém vývoji Ivana Sekaniny viz též M. Truc, *Studentská léta Ivana Sekaniny*, Zápisky katedry čs. dějin a archivního studia, Praha 1958, str. 121—133.

Dále se Kostufra spolu s Marxistickým sdružením stala spolupředsedatelem některých diskusí v tzv. diskusním klubu komunistické mládeže, který se scházel U Zábanských v Karlíně. V rámci Mezinárodního výboru socialistických studentů byl připraven cyklus Večerů sociální poesie. Na nich byly přednášeny i diskutovány verše J. Wolкера, J. Hořejšího, J. Hory, J. Seiferta, A. Piši a jiných. V květnu 1924 oznámila Kostufra založení Komunistické knihovny, která na podkladě darů měla shromáždit Leninovy spisy, díla o ruské revoluci, jiná vědecká díla marxistické literatury, časopisy, programy, brožury, socialistickou beletrii a poesii.⁵⁰

Iniciativa komunistických studentů v MVSS vedla k uspořádání některých akcí širšího politického významu. Nejvýznamnější z nich byla kampaň za uznání Sovětského svazu československou vládou, namířená zároveň proti ruské emigraci, podporované měšťáckou republikou.⁵¹ V rámci MVSS se konal i protiklerikální projev na Betlémském náměstí, kde byla přijata resoluce žádající mimo jiné odloučení teologické fakulty od University Karlovy, rozpuštění klerikálních studentských sociálních sdružení a vylastnění církevních velkostatků bez náhrady.⁵²

Komunistickým studentům odcházejícím na letní prázdniny bylo uloženo, aby se ihned spojili s místními organizacemi strany v jejich bydlištích a pracovali podle jejich pokynů. Zároveň měli agitovat mezi středoškoláckými studenty, zvláště abiturienty, a získat je pro komunistické hnutí.

Mocenský aparát měšťáckého státu se nechtěl však nečinně dívat, jak se zvyšoval vliv komunistů mezi studentstvem. Využil letních prázdnin k novému zásahu proti Kostufře a jejím funkcionářům. V ranních hodinách 28. července 1924 provedla pražská policie prohlídky několika bytů funkcionářů Kostufry, a ačkoliv nenašla žádný „usvědčující“ materiál, zakázala Kostufře další činnost podle spolkového zákona z 15. listopadu 1876 č. 134 ř.z. Zákaz činnosti Kostufry vyvolal mnoho protestů studentské i širší veřejnosti, zvláště po zahájení nového studijního roku.⁵³ Ani zákaz činnosti

⁵⁰ *Rudé právo*, 18. května 1924.

⁵¹ Zvláště úspěšný byl večer pořádaný dne 26. února 1924 ve velkém sále Lidového domu pod hlavičkou Mezinárodního výboru socialistických akademiků. Hlavním referentem byl dr. Vladimír Procházka, který hovořil na thema Problém uznání SSSR s hlediska právního a národohospodářského. Jako zástupce sociální demokracie vystoupil v diskusi poslanec Stivín. Vycitliv bouřlivou atmosféru přeplněného sálu, překrucoval Stivín fakta a tvrdil, že sociální demokracie od říjnové revoluce usilovala o kladný vztah k SSSR. Jeho vystoupení bylo přerušováno častými projevy nesouhlasu. Na závěr byla přijata resoluce, jejímiž iniciátory byli komunističtí studenti. Žádala, aby československá vláda uznala SSSR de jure a přestala podporovat bělogvardějské emigranty.

⁵² Viz *Rudé právo*, 16. května 1924.

⁵³ 16. října 1924 se konalo v Akademickém domě protestní shromáždění proti zákazu Kostufry — AÚDKSČ IX/2-4/43.

neodradil však komunistické studenty od další práce. I když navenek nemohli vystupovat jako členové Kostufry, scházeli se v rámci pražského krajského výboru KSČ anebo krajského výboru komunistické mládeže.⁵⁴ V trestním řízení proti funkcionářům Kostufry, kteří byli obviněni z tajného spolčování, utrpěla policie porážku. Komunističtí studentští funkcionáři — jak vzpomíná tehdejší funkcionář Kostufry P. Reiman, se bránili tím, že „... studentská frakce žádným, ani tajným spolkem není, nýbrž že je to organizační útvar legálně existující KSČ a že stejným právem by potom musely být také zakázány studentské organizace sociálně demokratické, agrárnícké a všech ostatních stran; poněvadž ani jedna z těchto politických studentských organizací neexistovala formálně jako spolek.“⁵⁵ Soud nakonec musil tuto argumentaci uznat a tak po procesu byla činnost Kostufry — jako interního organizačního útvaru Komunistické strany Československa na jaře 1925 fakticky legalisována.⁵⁶ Policie i ostatní mocenské orgány však i nadále pokračovaly v intenzivním sledování pražské Kostufry a kde se jim naskytla sebemenší příležitost, provedly persekuci zásah.

Linie bolševisace mezinárodního komunistického hnutí, jejíž podstatou byl boj za ovládnutí leninské teorie a její tvůrčí aplikace na konkrétní historické podmínky každé země, byla přijata V. kongresem Komunistické internacionály v létě 1924 v Moskvě. Stala se předmětem vnitrostranické diskuse a jednání II. sjezdu KSČ ve dnech 31. října — 4. listopadu 1924. Na stranu levice, která prosazovala linii KI a uznávala oprávněnost a správnost kritiky nedostatků politiky KSČ, se plně připojili i příslušníci komunistické mládeže. Na platformě levice stáli i komunističtí studenti. Bezprostředně po skončení II. sjezdu KSČ večer 4. listopadu 1924 referoval na schůzi pražských komunistů vysokoškoláků v Akademickém domě Václav Kopecký — jako jeden z představitelů tehdejší mladé generace bolševické levice na thema: Přestavba komunistického hnutí mezi studentstvem.⁵⁷ Komunističtí vysokoškoláci se na této schůzi zabývali otázkou uskutečňování jednotné fronty nemajetného studentstva a problémem organizační přestavby jako závažného předpokladu účinné masové politické práce strany.

Uskutečnit závěry V. kongresu KI a II. sjezdu KSČ na vysokoškolském

⁵⁴ Srovnej oznámení o konání schůzí v období na podzim a v zimě 1924/25 v *Rudém právu*.

⁵⁵ Srovnej už cit. vzpomínky ve sborníku *Sílu nám dávala strana*, Praha 1961, str. 29.

⁵⁶ 25. března 1925 byla uveřejněna v *Rudém právu* výzva Proletářskému studentstvu!, v níž bylo oznámeno, že po ztroskotání pokusů buržoasie Kostufra znovu vystupuje na veřejnost, aby se postavila do čela bojů proletářského studentstva.

⁵⁷ Oznámení o konání této schůze komunistických studentů upozorňuje na její mimořádnou důležitost. Srv. *Rudé právo*, 4. listopadu 1924.

úseku znamenalo především bojovat i v řadách komunistického hnutí za tvořivé uplatnění marxismu-leninismu a zkušeností mezinárodního revolučního hnutí proti všem pozůstatkům oportunistu v teorii i v praxi. Znamenalo orientovat komunistické studentské hnutí na systematickou frakční práci ve fakultních a krajinských spolcích, v jejich oblastních svazech a v Ústředním svazu československého studentstva. Samotný požadavek frakční práce v zájmových studentských spolcích a studentských orgánech nebyl nový a jeho potřebnost si uvědomovalo vedení Kostufry již v předcházející době. Avšak dosavadní struktura, která stanovila jako základní články místní skupiny Kostufry, znemožňovala v praxi soustředit se na tuto činnost a dostatečně při tom respektovat specifické podmínky té které školy, fakulty anebo koleje. Proto vytvoření skupin Kostufry přímo na fakultách a v kolejích, k němuž došlo postupně v souvislosti s přestavbou strany na závodní buňky, nebylo jen organizačním opatřením. Stalo se předpokladem pro rychlejší pronikání komunistických idejí mezi studentstvo.

Nové podmínky pro úspěšnou agitaci a propagandu marxismu-leninismu v řadách mladé inteligence se vytvořily po II. sjezdu KSČ i dalšími opatřeními. Za pomoci vedení strany vyšlo začátkem roku 1925 první číslo „Avantgardy“ s charakteristickým podtitulem „časopis studentů a dělníků“.⁵⁸ Vedoucím redaktorem časopisu se stal tehdejší přední pracovník komunistické mládeže a později významný představitel bolševického vedení KSČ, Jan Šverma. Jako členové redakční rady tu působili J. Fučík, I. Sekanina, P. Reiman, Mil. Matoušek, F. C. Weiskopf, J. Poničan a další pracovníci revolučního hnutí mládeže a studentstva. S redakcí spolupracovali i zástupci zahraničních komunistických vysokoškoláků a někteří mladí pokrokoví umělci, jako K. Biebl, K. Konrád, Fr. Branislav, J. Frejka, Zdeněk Nejedly, Antonín Zápotocký, Alexander Bubeníček a Karel Kreibich. Nový časopis přinášel jednak teoretické články z oblasti marxistické filosofie, historie a literární vědy, jednak reagoval na aktuální politické události. Při tom vedle zvláštní rubriky věnované studentské problematice⁶⁰

⁵⁸ První číslo Avantgardy vyšlo s úvodním redakčním článkem v češtině a němčině a s heslem Proletáři celého světa, spojte se! též ve slovenštině, maďarštině, ruštině, ukrajinštině, angličtině a francouzštině. I v dalších číslech se objevují německy psané články a básně, výjimečně i články maďarské. Počínajíc II. ročníkem cizojazyčných článků ubývá.

⁵⁹ Není bez zajímavosti, že do Avantgardy přispíval též svými básněmi J. R. B e c h e r. Např. v č. 2/II. roč. je uveřejněna jeho báseň *Die Arbeitslosen*, kterou napsal zvlášť pro Avantgardu.

⁶⁰ V rubrice Studentika se objevovaly zprávy o situaci v ÚSČS, v krajinských orgánech studentských i drobné zprávy o situaci na jednotlivých fakultách a kolejích.

přinášela Avantgarda i zásadní články k otázkám hospodářské a politické situace studentstva a k úkolům revolučního studentského hnutí. Avantgarda se tak v druhé polovině dvacátých let stala propagátorem marxismu-leninismu, tribunou pokrokové mladé inteligence i organisátorem revolučního studentského hnutí. V době, kdy se o přízeň mladé inteligence ucházeli prostřednictvím desítek časopisů všechny měšťácké politické strany a jim posluhující organizace, byla existence marxistického časopisu, obracejícího se především do řad mladých, zvláště významná.

V řadě akcí po II. sjezdu KSČ nevystupovali komunističtí vysokoškoláci samostatně, ale jako vedoucí ideová a organisátorská složka některých organizací. Po zániku Unie pokrokového studentstva se podařilo komunistickým studentům v Praze znovu na určitou dobu oživit činnost Mezinárodního výboru socialistického studentstva. I když tento výbor nepracoval soustavně a pravidelně, přece jen se v jednotlivých akcích dařilo jeho prostřednictvím mobilisovat širší masy pokrokových vysokoškoláků. Přitom funkcionáři a členové Kostufry spojovali prosazování širších politických cílů s bojem za hospodářské požadavky nemajetného studentstva.

Jako příklad této taktiky je možno uvést akce za uznání Sovětského svazu de jure československou vládou. Kostufra neprosazovala tento politický požadavek samostatně, ale v souvislosti s bojem proti tomu, aby československá vláda podporovala ruské emigranty, jejichž velká část požívala různé hospodářské a studijní výhody při svém studiu na vysokých školách. Protože bělogvardějské vysokoškoláci byli krajně neoblíbení, podařilo se na tuto otázku zainteresovat i mnohé studenty, kteří jindy stáli stranou politického dění. Komunističtí vysokoškoláci přitom poukazovali na postoj měšťácké vlády, která často odmítala jako nepřijatelné drobné sociální požadavky českých a slovenských studentů a při tom sypala desítky milionů bělogvardějské emigraci.⁶¹ Proto protestní shromáždění namířené proti reakční ruské emigraci se konala zpravidla za tisícové účasti

⁶¹ Prováděním podpory ruské a ukrajinské emigrace bylo rozhodnutím ministerské rady ze dne 28. června 1921 pověřeno ministerstvo zahraničních věcí. Na tzv. Ruskou a ukrajinskou pomocnou akci bylo věnováno z rozpočtu ministerstva zahraničních věcí v milionech: 1921/10,3; 1922/49,7; 1923/65,8; 1924/99,7; 1925/72,9; 1926/71,0; 1927/52,1; 1928/26,0; 1929/18,0; 1930/14,0; 1931/10,0; v letech 1931–37 průměrně 3,0 mil Kč. — Archiv min. zahr. věcí č. kr. 262 — cit. podle J. S e d l á č e k - J. V á v r a, *Pro zemi milovanou, Z bojů o československo-sovětské přátelství*, Praha 1960, str. 308–311. Tento přehled, z něhož vyplývá, že v období 1921–1937 bylo ministerstvem zahraničních věcí vydáno na bělogvardějskou emigraci 508 mil. Kč, nevykazuje však podpory kontrarevolučnímu studentstvu. V brožurě *Likviduje se kultura*, Praha 1933, vydané Kostufrou, se tyto podpory odhadují na 35 mil. Kč ročně v období 1922–1927. Zdá se, že tento odhad odpovídá skutečnosti a je velmi blízký podrobnějšímu srovnávacímu údaji, který uvedl I. Sekanina, opíraje se o výpočet ÚSČS v roce 1924. Podle tohoto výpočtu připadalo na 6.341 ruských emigrantských studentů (včetně středoškoláků) 38,046.000 Kč, zatímco na sociální péči o 125.000 československých studentů připadlo 6,820.000 Kč. — Srov. *Studentská revue*, roč. III, č. 8–10, str. 177.

vysokoškoláků a měla velmi bouřlivý průběh. Nezřídka se podařilo pražské Kostufře dosáhnout na nich toho, že byl přijat návrh resoluce, který předložila. Komunističtí vysokoškoláci žádali, aby vláda uznala SSSR de iure, aby zrušila podpory kontrarevoluční emigraci, rozpustila jejich organizace a aby jejich členové byly vypovězeni z Československa a aby uvolněné peníze ze státního rozpočtu byly přesunuty na sociální péči o československé nemajetné studenty.⁶²

Vedle akcí na podporu SSSR, které Kostufra v Praze organizovala i v následujících obdobích své činnosti, stála v čele dalších projevů solidarity studentstva se zápasy mezinárodního proletariátu. Byly to např. protestní akce proti Cankovově diktatuře v Bulharsku, proti teroru rumunské buržoasie v Besarábii, proti bílému teroru v Polsku, solidární hnutí se stávkovými boji dělnictva v dalších evropských zemích, zvláště v době generální stávky v Anglii, i kampaň proti nebezpečí nové imperialistické války.

Na vlastním studentském úseku usilovala pražská Kostufra o zlepšení ubytování a stravování studentů, vystupovala proti snižování státního rozpočtu na školské výdaje, proti neudržitelné stipendijní politice a proti národnostnímu rozeštvávání studentstva. Zvláště naléhavý byl v druhé polovici dvacátých let boj komunistických studentů proti pokusům úplně likvidovat samosprávné orgány studentstva v kolejním životě a sociálních institucích.⁶³ Vytyčujíc svůj program sociálních požadavků proletářského a nemajetného studentstva, poukazovala Kostufra na skutečnost, že na půdě existujícího měšťáckého státu si může studentstvo vydobýt i dílčí zlepšení jen po boku dělnické třídy proti vládnoucí buržoasii. Neváhala

⁶² Resoluce obsahující tyto požadavky byla přijata např. na masovém shromáždění pražského studentstva 6. listopadu 1924 na Žofíně. Na tomto shromáždění vystoupili s nejostřejšími projevy zástupci komunistické mládeže a Kostufry. I sociálně demokratický tisk byl nucen konstatovat, že největší zájem na sebe soustředil projev I. Sekaniny. Charakteristickým výrazem nálady na tomto shromáždění byla skutečnost, že po odhlasování resoluce se konal demonstrační průvod, který prošel středem Prahy a byl zakončen před sídlem sovětské mise projevy sympatií a solidarity se Sovětským svazem. Srovnej *Rudé právo*, 8. listopadu 1924.

⁶³ Orgány státního aparátu postupně omezovaly studentské samosprávy tím, že stále zvyšovaly počet svých zástupců a zástupců různých měšťáckých charitativních institucí v neprospěch zástupců studentů. Došlo tak k postupnému odbourání i tak nevelkých vymožeností, které si studentstvo vydobylo za revoluční situace při vzniku republiky. Srovň. k tomu *Avantgarda* r. II, č. 9–10, str. 134 a též *Rudé právo*, 17. února 1928. Odbourávání samospráv bylo přímo namířeno proti zájmům nemajetných studentů. Nejmarkantněji se to projevilo v Praze v případě hradčanské koleje, kde na podzim roku 1926 byla kuratoriem koleje po sedmiletém trvání zrušena studentská samospráva. Obyvatelé koleje měli být přestěhováni do dobudované nové Masarykovy koleje v Dejvicích, kde však měli být ubytováni za podmínek, které byly pro nemajetné studenty nepřijatelné. Když se převažující část kolejáků odmítla stěhovat, pokusily se úřady přinutit je k tomu exekucním vystěhováním. Po mnoho měsíců trvajících bojích pod tlakem solidárních akcí nemajetných studentů zůstala nakonec tato nejnuznější ubikace v rukou studentstva jako Studentská kolej Svazu československého studentstva. Viz *Almanach hradčanských kolejáků*, Praha 1929, str. 34–39.

vždy zdůraznit, že plné zabezpečení svých práv může dosáhnout nemajetné studentstvo jen po dobytí politické moci proletariátem.

Toto stanovisko se zásadně rozcházel s postojem reformistických funkcionářů studentského hnutí, kteří v průběhu dvacátých let ovládli ÚSČS a ve vedení mnohých fakultních spolků zastávali klíčové pozice. Pod pláštíkem hesel „stavovské“ a „čistě odborové“ politiky uchylovali se reformističtí studentští funkcionáři k prosazování dílčích hospodářských požadavků studentstva cestou vyjednávání a kompromisů. Neustálým dovoláváním dílčích úspěchů, dosažených pod vlivem revolučních událostí na prahu republiky, umrtvovali politickou aktivitu velké části studentstva a desorientovali je. Proto Kostufra nemohla úspěšně rozvíjet svou činnost v řadách studentstva bez toho, aby nepoukazovala na scestnost postoje vedoucích funkcionářů a nedostatky jejich činnosti.⁶⁴

Kritika činnosti reformistických funkcionářů ve vedení ÚSČS a v jednotlivých fakultních spolcích neznamenal podceňování významu těchto zájmových studentských organizací a odmítání práce v nich. Kostufra je považovala za centra frakční práce, vysílala i své členy do fakultních a ústředních funkcí a dokonce v případě Spolku posluchačů filosofie se jí podařilo získat vedení do svých rukou. Když se stoupenci fašismu pokusili využít nedostatků v činnosti fakultních spolků a jejich orgánů k tomu, aby strhli studenty na svou stranu, obhajovali členové Kostufry potřebu jednotných odborových organizací studentstva. Tak tomu bylo např. ve spolku posluchačů práv Všehrd anebo ve Spolku československých mediků, kde krajně pravicové živly chtěly v roce 1926 přinutit členstvo, aby vystoupilo z ÚSČS.⁶⁵

Ani stále se stupňující útoky fašistických studentů nezpůsobily změnu politiky reformistů. Pokračovali nadále v taktice lavírování a neustálého ustupování buržoasii a objektivně tak připravovali půdu pro nástup krajně pravicových sil, ohánějících se radikálními hesly. Pro postoj pravicových

⁶⁴ Srovnej např. *Avantgarda*, r. IV, str. 47–48. Nedůvěru studentstva vyvolávaly i časté finační nepořádky, zvláště v ÚSČS. Proto pražská Kostufra veřejně odhalovala nepoctivé hospodaření se studentským majetkem a domáhala se nápravy. Viz *Rudé právo*, 4., 13. a 22. října 1925.

⁶⁵ *Avantgarda*, r. II, č. 9–10, str. 134. V období 1926–1928 stále sílily pokusy krajně pravicových živlů ovládnout fakultní spolky. V roce 1927 pokus o získání většiny ve vedení Všehrdu a Spolku československých mediků znovu ztroskotat, ale z ÚSČS vystoupil Spolek posluchačů strojního a elektrotechnického inženýrství, ovládaný krajní pravíci. *Avantgarda*, r. III, č. 1, str. 12–13. V roce 1928 se sice podařilo ještě ve Všehrdu i Spolku československých mediků sociálním demokratům prosadit společnou kandidátku s některými buržoasnými stranami, ale na těchto výročních schůzích se již stále hlasitěji ozývalo volání po numeru clausu a jiných opatřeních, prosazovaných českými fašisty. Reakčnímu pravicovému bloku se podařilo ovládnout ÚSČS a mnohé fakultní spolky v roce 1929 v souvislosti s rozsáhlou nacionalistickou a antisemitskou kampaní.

sociálně demokratických funkcionářů bylo např. příznačné, že neváhali ani občas připojit svůj podpis na výzvy domáhající se jednotného postupu levice. Hned v zápětí ale sabotovali spolupráci s komunistickými studenty a paktovali se přitom s agrárníky a jinými měšťáckými stranami.

Za těchto okolností bylo vytvoření jednotné fronty levicového studentstva, o kterou komunističtí studenti poctivě usilovali, velmi ztížené. Mohlo se uskutečnit jen „zdola“ soustavným a trpělivým přesvědčováním řadových příslušníků sociálně demokratických a národně socialistických studentských sekcí, kteří se měli získávat pro jednotlivé společné akce za prosazení hospodářských a politických požadavků. Místo toho se však vedení Kostufry v období 1926—1927 příliš soustředilo na vytváření jednotné fronty cestou jednání se špičkami sociálně demokratického a národně socialistického studentstva.⁶⁶ Masovou prací Kostufry oslabovaly v tomto období i některé škodlivé a protistranické názory, které šířily pochybnosti o správnosti základních cílů komunistického studentského hnutí a o upřímnosti vztahu revoluční strany k inteligenci.⁶⁷

Pohled na činnost pražských komunistických studentů v druhé polovině dvacátých let by nebyl však úplný bez zhodnocení obětavé a významné činnosti těch komunistických vysokoškoláků, kteří pracovali v řadách revoluční dělnické mládeže a ve stranických organizacích. Někteří z nich se aktivně podíleli na propagandistické práci jako referenti na schůzích a v různých formách školení.⁶⁸ Členové Kostufry hradčanských kolejáků za vedení Vladimíra Maděry vytvořili v roce 1925 skupinu, která na schůzích a slavnostních večerech strany vystupovala s recitacemi a satirickými písněmi. Tento soubor tvořil též základ později v roce 1926 vytvořené první skupiny Modrá blůza, která v Praze a pražském kraji pořádala desítky a desítky vystoupení a stala se nástrojem živé komunistické agitace.⁶⁹

⁶⁶ Dopustilo se tak stejných chyb, jaké se objevily pod vlivem oportunistických tendencí Jilkovy skupiny v odborové práci KSČ. V dopise zaslaném 3. března 1927 vedení Sdružení sociálně demokratického studentstva v Praze a též vedení Akademického klubu národních socialistů Kostufra žádá, aby „dali souhlas k vytvoření jednotné odborové fronty“ a jmenovali zástupce, kteří by v této věci vstoupili v další jednání. — Srov. *Avantgarda*, r, III, č. 2, str. 25—26. Kostufra se spokojila ujištěním sociálních demokratů, kteří přislíbili, že vyšlou zástupce k takovému jednání, což však nesplnili.

⁶⁷ I na stránky Avantgardy pronikly články trockisty Artura Pollaka, který se spolu s dalším trockistou Lad. Görlichem pokusil působit na část komunistických studentů. V tomto období působil v Kostufře i Záviš Kalandra, který byl odhalen jako trockista v třicátých letech.

⁶⁸ Někteří členové Kostufry působili jako učitelé večerního školení, které probíhalo v základních organizacích komunistické mládeže od roku 1926. Viz *Rudé právo*, 13. listopadu 1926.

⁶⁹ První skupina Modrých blůz zahájila svou činnost na večeru pořádaném pro delegáty V. sjezdu komunistické mládeže 3. dubna 1926 v sále Domoviny v Praze 7. Srov. H. Mejdrová, *Z dějin československého Komsomolu, léta 1924—1929*, Praha 1961, str. 71.

Někteří členové Kostufry pomáhali i při organizování stávkového hnutí a hospodářských bojů pracující mládeže.⁷⁰ Ti členové Kostufry, kteří se podíleli na každodenní práci revolučního hnutí mládeže, sehráli významnou úlohu i při probíjení revoluční linie proti oportunistu Jilkovy skupiny v průběhu bojevisace strany a pomohli probíjet tuto linii i v řadách vlastního komunistického hnutí pražského studentstva.

Mezníkem ve vývoji komunistického studentského hnutí byla I. celostátní konference komunistických studentských frakcí, která se konala ve dnech 11. a 12. února 1928 v Praze.⁷¹ Jejím úkolem bylo, jak napsalo Rudé právo „stanoviti přesné směrnice pro práci mezi studentstvem a intelektuály vůbec“.⁷² Hlavní přínos tohoto prvního celostátního sněmování 40 delegátů komunistického studentského hnutí spočíval ve všestranném kritickém zhodnocení dosavadní činnosti Kostufry a ve snaze najít účinnější cesty ovlivňování mladé inteligence.

Konference provedla rozbor poválečného vývoje československé inteligence a politických proudů v jeho řadách a zabývala se zvláště rozvrstvením politických sil ve studentstvu. Poukázala na zhoršující se postavení pracující inteligence v důsledku relativního nadbytku absolventů vysokých škol a na snahy buržoasie zamezit šířením reakční ideologie sblížení této části inteligence s dělnickou třídou. Správně analysovala stupňující se fašistické tendence, které se nejvýrazněji objevovaly právě mezi vysokoškolským studentstvem. Proto konference požadovala, aby komunistické studentské frakce rozhodnými prostředky čelily nástupu fašistických sil na vysokých školách: „V této situaci je naším úkolem izolovati fašisty, zabrániti jim v šíření jejich vlivu na široké masy sociálně slabého studentstva, působiti na tyto vrstvy tím, že je mobilisujeme k boji o hospodářské a školské požadavky, při čemž tohoto boje využijeme k jejich politickému a ideologickému ovlivňování... Je třeba uvědomovacími akcemi ukázat sociálně slabému studentstvu, že část prostředků navrhovaných fašisty k potlačení krise nezaměstnanosti je vůbec neúčinná (numerus clausus), část pak přímo poškozují nemajetné studenty... V boji proti fašismu nutno všude tvořit jednotnou frontu, hlavně ze zdola, opírat se o okrajové složky, mobilisovat mezinárodní výbory.“⁷³ I když se v období

⁷⁰ Srovnej vzpomínky dr. Aleše Salicha na činnost v Kostufře v AKDS-MVKŠČ.

⁷¹ První schůzka delegátů se konala v hostinci U Černých ve Vojtěšské ulici. Jednání konference pokračovalo v místnostech I. kraje KSČ. Konferenci též předcházela plénní schůze členů pražské Kostufry dne 9. února 1928, jež se zabývala přípravou řešení pro konferenci. Srov. ÚDKŠČ IX/2-4/43 a *Rudé právo*, 8. února 1928.

⁷² *Rudé právo*, 15. února 1928.

⁷³ Materiály Kostufry jako příloha oběžníku Prezídia krajského úřadu v Bratislavě č. 6540/29 z 9. dubna 1929 — Okresný archiv Prešov č. 574/1929.

následujícím po celostátní konferenci ukázalo, že Kostufra nebyla ještě dostatečně připravena, aby dokázala účinně čelit fašistickým živlům na vysokých školách, málo včasné rozpoznání fašistických tendencí a určení taktiky protifašistického boje svůj význam. Nový a v rozporu s dosavadní praxí Kostufry byl požadavek vytváření jednotné fronty zdola a požadavek tvoření nových okrajových složek.⁷⁴ Tyto zásady se podařilo s úspěchem uplatnit v praxi Kostufry až v průběhu třicátých let.

První říšská konference Komunistických studentských frakcí se zabývala řadou dalších otázek, které v této době byly v komunistickém hnutí studentstva předmětem častých sporů i zdrojem nesprávných názorů. Byla to např. otázka úlohy inteligence v revolučním hnutí proletariátu, otázka spojení ideologického boje s boji hospodářskými,⁷⁵ otázka významu odborové práce a jejího vztahu k revoluční činnosti aj.

Přes spolupráci Kostufry s hnutím revoluční mládeže v jednotlivých akcích a přes aktivní činnost jednotlivých jejích členů v stranických organizacích a v organizacích komunistické mládeže, konstatovala konference: „Velkým nedostatkem našeho hnutí, z něhož neustále vzniká řada chyb, je nedostatek spojení Kostufer s komunistickou mládeží a stranou. To se týká jak poměru mezi Kostufrou jako frakcí a komunistickou mládeží, tak i účasti jednotlivých soudruhů na hnutí mládeže nebo strany.“⁷⁶ Proto se v politické resoluci požadovalo, aby činnost Kostufry byla soustavněji řízena a kontrolována vedením komunistické mládeže a vedením strany a aby se každý komunistický student vedle aktivní činnosti ve studentském hnutí zúčastňoval denní práce v revolučním dělnickém hnutí.

Závěry přijaté celostátní konferencí komunistických studentských frakcí znamenaly značný krok vpřed ve vyjasnění poslání i aktuálních úkolů revolučního studentského hnutí. Značnou zásluhu na tom měli i někteří funkcionáři strany — stoupenci bolševického směru, kteří se jednání kon-

⁷⁴ Tento požadavek byl zahrnut do resoluce o frakční činnosti Kostufry, v níž se stanoví tyto další úkoly: 1. dobudování pevných frakcí na všech studentských platformách, zvláště ve všech fakultních spolcích; 2. aktivisace těchto frakcí v duchu resolucí říšské konference; 3. soustavné využívání komunistického tisku pro úkoly frakční práce; 4. zvýšená pozornost ke všem otázkám týkajícím se studentstva a inteligence vůbec. Tamtéž.

⁷⁵ V politické resoluci se k této otázce mj. říká: „Naše práce mezi studentstvem musí být vedena jak na hospodářském, tak na ideologickém poli. Při tom by bylo nesprávné chtít studentstvo získávat výlučně hospodářským nebo výlučně ideovým bojem. Je třeba podle daných poměrů vyzvednout někde první, někde druhou formu boje, při čemž je nutno využít hospodářských zápasů k ideologickému ovlivňování a získávat na studenty stále větší vliv tím, že obě tyto formy vzájemně doplňujeme.“ Archiv Ústavu dějin KSS, Bratislava č. 1/40/2/7 — cit. podle *Revoluční mládež na Slovensku v boji o dnešek*, Bratislava 1958, str. 180–186.

⁷⁶ Tamtéž, str. 184.

ference aktivně zúčastnili. Přijetím správných resolucí⁷⁷ však ještě nenastal okamžitý obrat v praxi. K němu došlo až v následujících letech, v období započatém vítězstvím bolševického směru na V. sjezdu KSČ. Uplatňování leninských forem masově politické práce novým vedením strany mělo rozhodující význam i pro hnutí mladé komunistické inteligence a stalo se předpokladem jejich nových pronikavějších úspěchů.

Komunistické studentské hnutí v dvacátých letech prošlo složitou cestou. Nebyla to cesta soustavného vzestupu, ale etapa ideového vyzrávání celého hnutí a hledání vhodných forem práce, ve které se úspěchy střídaly s dočasnými porážkami a vzestupné tendence s úpadkovými. Zatímco v letech 1921–1923 se síly komunistického studentstva teprve shromažďovaly a vnitřně formulovaly, bylo další období od roku 1924 a zvláště po II. sjezdu KSČ charakterisováno snahou rozvinout činnost komunistického studentského hnutí do šířky. K tomu přispěla rovněž taková opatření, jakými byla přestavba komunistických frakcí, založení Avantgardy i úsilí uplatnit taktiku jednotné fronty v řadách nemajetného a pokrokového studentstva v bojích za hospodářské a politické zájmy. V letech 1924 až 1926, kdy Kostufra byla i početně a kvalitativně posílena novými členy ze zaniknuvšího Marxistického sdružení a přechodem Sekaninovy skupiny do KSČ, dosáhla ve své práci dobrých výsledků. Avšak následující období až do konference Kostufry v r. 1928 mělo sestupnou tendenci. Komunistické studentské hnutí se příliš uzavíralo do sebe, do jeho řad pronikaly mnohé nesprávné názory, oslabilo se soustavné působení na studentské masy a spolupráce s pracující mládeží. Tento stav byl způsoben nejen vlivem oportunistických tendencí, jejichž nositelem byla ve straně Jilkova skupina, ale i odchodem některých zkušených funkcionářů Kostufry na jiné stranické funkce.

Tyto nedostatky nemění nic na skutečnosti, že se hnutí komunistického studentstva už v dvacátých letech stalo v životě vysokých škol důležitým politickým činitelem. Tím, že šířilo revoluční ideologii v řadách mladé inteligence a organizovalo pokrokové síly studentstva v hospodářských a politických bojích, bránilo vládnoucí třídě využít vysokých škol jako neomezeného prostředku měšťácké výchovy. V době, kdy v KSČ probíhal úporný zápas za prosazení revoluční leninské teorie proti oportunistickým a sektářským tendencím, pracovali a vyrostli v jeho řadách mladí nadaní revolucionáři jako Jan Šverma, Václav Kopecký, Jaromír Dolanský, Ivan Sekanina, Julius Fučík, Pavel Reiman, Gustav Czaban a jiní, kteří sehráli ve

⁷⁷ Další upřesnění linie celostátní konference komunistických frakcí a konkretisaci jejích úkolů obsahovaly politické teze Kostufry z roku 1929, z období po V. sjezdu KSČ. Viz AÚDKSČ IX/2/II/689.

vývoji a v dalších bojích strany významnou úlohu. Kostufra rovněž vychovávala funkcionářský kádr pro práci v masových organizacích, zvláště pro práci v organizacích pokrokové inteligence, která se v širším rozsahu začala rozvíjet až v třicátých letech.

PROTI NÁSLEDKŮM HOSPODÁŘSKÉ KRIZE A NASTUPUJÍCÍMU FAŠISMU

Nezaměstnanost a bezútěšné existenční vyhlídky rozhodující části mladé inteligence v letech hospodářské krize podstatně ovlivnily smýšlení a politický postoj studentstva. Zatímco se na sklonku dvacátých let projevil určitý relativní nadbytek absolventů vysokých škol jen v jednotlivých oborech, nebylo prakticky v třicátých letech jediného vysokoškolského oboru, kde by nebylo nezaměstnaných. Přitom rozsah nezaměstnanosti mladé inteligence se v průběhu hospodářské krize rok od roku stupňoval tím, že vysoké školy opouštěli další a další absolventi, kteří nenašli žádné uplatnění v praktickém životě. Ani v období pozvolného oživení výroby v r. 1935—1938 nezaměstnanost inteligence s výjimkou jednotlivých oborů podstatně neklesla a stala se trvalým zjevem.⁷⁸

V srovnání s obdobím dvacátých let se zvýšila nejen celková politická aktivita vysokoškoláků, ale především se radikalisoval jejich postoj k buržoasní demokracii. Ale na rozdíl od příslušníků dělnické třídy, jež radikalisace postavila do první řady třídní fronty, odehrával se v řadách inteligence složitý proces nazývaný v té době s oblibou „duševní krizí inteligence“. Tento proces zasahoval i do málo politicky aktivní vrstvy studentů z maloměšťáckého prostředí, kteří donedávna ještě byli ochotni věřit v hospodářskou prosperitu mladého státu a pevnost masarykovské demo-

⁷⁸ Podrobný rozbor o nezaměstnanosti inteligence by vybočoval z rámce naší studie. Nicméně chceme upozornit aspoň na některé dílčí údaje, které do jisté míry ukazují rozsah nezaměstnanosti inteligence v letech hospodářské krize. O ucelené zpracování otázky se pokusili Jaroslav Houser a Vladimír Růžička ve studii *Nezaměstnanost inteligence v předmnichovské republice*, Právněhistorické studie, sv. I, Praha 1955, str. 57—80. Protože za celé období trvání buržoasní republiky nebyla v této otázce prováděna žádná oficiální šetření, musili se i autoři uvedené studie spokojit zpracováním různých dílčích statistik, které se však lišily kvalitou i růzností hledisek. Na základě různých pramenů udávají např. pro léta 1933 a 1934 následující počty nezaměstnaných vysokoškolských absolventů: 1 400 nezaměstnaných absolventů filosofických fakult — kandidátů středoškolské profesury (bez Bratislavy), 1 400 právníků, 300 lékařů, 200 chemiků, 3 000 nezaměstnaných absolventů technik. Poslední údaj je o 500 vyšší než v oficiálním memorandu zaslaném 19. června 1933 vládě Spolkem čsl. inženýrů, Inženýrskou komorou a dalšími institucemi, kde se udává počet 2 500 nezaměstnaných inženýrů v ČSR, z toho 1 500 mladých absolventů vysokých škol. — Srov. *Věstník SIA*, r. I, č. 6 z 20. června 1933. K uvedeným číslům je třeba poznamenat, že nezahrnují částečně zaměstnané a ani tisíce kvalifikovaných absolventů, kteří musili často konat podřadné práce mimo svůj obor.

kracie. Vedl k polarisaci sil mezi studentstvem: jednak k příklonu jedné jeho části k revolučnímu hnutí a jeho ideologii, jednak k rychlejšímu vzrůstu fašistického tábora na vysokých školách.⁷⁹

Na tuto novou situaci muselo reagovat i komunistické hnutí na vysokých školách. Šlo o to, aby svedlo boj o každého poctivého příslušníka mladé inteligence a získalo ho do společné fronty proti reakci. V přístupu k jednotlivým skupinám studentstva bylo třeba správně diferencovat, ale zároveň nepřipustit, aby se proletářské studentstvo, které tvořilo přirozenou základnu pokrokového tábora na vysokých školách, dostalo do izolace. Proto byla vytyčována taková hesla a nacházeny takové formy práce, které umožňovaly sdružit v jednotné frontě všechny pokrokové síly studentstva ať již za aktuální hospodářské požadavky, anebo za širší politické cíle. Základním předpokladem úspěšné práce komunistických vysokoškoláků bylo jejich sepětí s revolučním štábem dělnické třídy — komunistickou stranou. Bylo charakteristickým pro nové vedení ÚV KSČ, že otázkám práce v řadách pracující a studující mládeže věnovalo stále větší pozornost.⁸⁰

Na tyto úkoly byla pražská Kostufra na počátku třicátých let daleko lépe připravena. Vnitřně se upevnila ideově i organizačně a její řady sílily přílivem některých středoškoláků, kteří přicházeli na vysoké školy již s určitými zkušenostmi z hnutí komunistické mládeže, které se začalo na některých středních školách rozvíjet.⁸¹ Téměř na všech pražských fakultách českých i německých vysokých škol byly dobudovány frakce, které se scházely k projednávání aktuálních otázek komunistického hnutí i studentského života na fakultě.⁸² Neaktivnější skupiny Kostufry byly v kolejích, kde byli ubytováni většinou nemajetní studenti, a to v hradčanské koleji a ve studentské koleji na Letné.

Důležitým posláním komunistického studentského hnutí v letech hospo-

⁷⁹ Výstižně tento proces charakterisoval Julius Fučík ve svém diskusním příspěvku na VI. sjezdu KSČ, v němž požadoval soustavnou práci strany v řadách inteligence a studentstva: „Námezdní inteligence se radikalizuje ... Duševní krize inteligence má stále jasnější charakter: komunismus nebo fašismus.“ — *Protokol VI. řádného sjezdu KSČ*, Praha 1931, str. 91—93.

⁸⁰ To se projevilo i v resoluci VI. sjezdu KSČ k otázkám mládeže a hlavně v soustavné pomoci komunistickému hnutí studentstva v dalších letech.

⁸¹ Ve školním roce 1931/32 přes různá persekuci opatření pracovalo pod vedením funkcionářů komunistické mládeže a Kostufry již 16 skupin na pražských středních školách a dalších 16 skupin revolučních středoškolských studentů pracovalo na mimo-pražských školách — Srov. vzpomínky funkcionáře Kostufry a JNPS J. Pilaře v ÚDKSČ.

⁸² O obsahu a formách práce Kostufry na lékařských fakultách české a německé university v Praze přináší podrobné údaje L. Sinkulová ve své studii *KSČ a lékaři*, *Praktický lékař*, r. 1961, č. 10, str. 433—444.

dářské krize bylo odhalit a vysvětlit mladé inteligenci skutečné příčiny jejího, stále se zhoršujícího postavení. Přitom se musila Kostufra utkat nejen s představiteli studentské pravice, ale i s mazanými měšťáckými politiky a s převažující částí vysokoškolských učitelů, kteří za příčinu nezaměstnanosti shodně označovali „nadprodukcí“ inteligence. Teorie o „nadprodukcii inteligence“ měla odvést pozornost mladých lidí od kritiky podstaty kapitalistického společenského řádu a zároveň sloužila jako zdůvodnění různých opatření, která měla léčit vzrůstající nezaměstnanost. Takovými opatřeními bylo např. zavedení tzv. aspirantů ve státní administrativě, systém učitelských a soudních praktikantů a jiné, nutící pracovat absolventy vysokých škol za platy nedosahující životního minima, anebo úplně zadarmo.⁸³ Jako jedno z dalších opatření proti „nadprodukcii inteligence“ mělo sloužit omezení přílivu studentů na střední a vysoké školy stálým zvyšováním školních a zkušebních poplatků, snižováním osvobozování od školného a snižováním stipendií a sociálních výdajů.⁸⁴ Všechna tato opatření byla namířena proti studentům z proletářských a nemajetných rodin⁸⁵ a vytvářel se jimi fakticky třídní numerus clausus.⁸⁶

Aby komunističtí studenti dokázali přesvědčit širší vrstvy studentstva o scestnosti opatření navrhovaných měšťáckými stranami a jejich stoupení na vysokých školách a dovedli jim ukázat revoluční východisko, musili si osvojit i nové metody masové práce. Nestačila již jen frakční práce ve fakultních spolcích, jež se většinou dostaly do rukou krajní pravice, ale pro působení na mladou inteligenci byly využívány různé nové organizace.

⁸³ Podle aspirantského nařízení č. 170/1934 Sb. mohli být aspiranti přijímáni na 10 % celkového počtu služebních míst, přitom na jedno místo mohli být přijímáni i dva aspiranti, a to na různou dobu podle služebních tříd. Po čtvrtroční bezplatné službě dostal aspirant příspěvek, který se pohyboval od 270–660 Kč měsíčně, ze kterých se ještě odpočítávaly v této době značné srážky. Podle obdobných zásad byli přijímáni i učitelští aspiranti. — Viz J. H o u s e r a V. R ů ž i č k a, cit. práce, str. 68–70 a str. 80.

⁸⁴ Jak buržoasní vláda stále snižovala již i tak nepatrné částky určené na státní stipendia a zvyšovala částky na kolejné vybírané od posluchačů, dokládá následující srovnání (prvé číslo udává částku na stipendia, druhé vybrané kolejné v milionech korun) ve studijním roce 1930/31: 6,11/8,04; 1931/32 – 5,92/8,51; 1932/33 – 5,43/9,28; 1933/34 – 4,92/9,28, *Právo lidu*, 16. 10. 1935. Vedle státních stipendií existující nadace byla vázána většinou tak složitými podmínkami, že byla pro drtivou většinu studentů, ucházejících se o stipendium, bezcenná.

⁸⁵ Pod vlivem hospodářské krize došlo k ožebračování četných maloburžoasních vrstev, z jejichž rodin pocházela značná část studentstva. Počet studentů dělnického původu tvořil jen asi 1/20 z celkového počtu vysokoškolských studentů v průběhu třicátých let. Podrobnější údaje o sociálním složení studentstva, pokud je bylo možné na základě dílčích údajů zjistit, viz v mé práci *Z bojů pokrokového studentstva v letech 1930 až 1938*, Praha 1959, str. 10–11.

⁸⁶ Vedle tohoto fakticky existujícího numeru clausu usilovaly fašistické elementy o zavedení numeru clausu pro židovské a zahraniční studenty, ovšem s výjimkou kontra-revoluční emigrace.

Již na počátku třicátých let, kdy zásluhou KSČ vznikla významná organizace pokrokové inteligence Levá fronta, vytvořila se v jejím rámci i studentská sekce, a to česká i německá. Tyto sekce vyvíjely za vedení členů Kostufry v řadách středoškolského i vysokoškolského studentstva živou činnost. Pořádaly přednášky, diskusní večery, výstavy, kulturní představení, bojovaly slovem, obrazem i hudbou o získání mladých lidí. Na večerech, které se vždy vznačovaly živým vztahem k současnosti, přicházely na řadu problémy nezaměstnanosti, otázky postavení inteligence za kapitalismu a socialismu, besedovalo se o zprávách o životě v sovětské zemi, o úspěších sovětského hospodářství i kultury. Působení Levé fronty mezi studentstvem⁸⁷ pomáhalo často mladým lidem otvírat oči, vidět životní otázky z nového, dosud neznámého pohledu a bylo tak nezřídka prvním impulsem pro jejich pozdější cestu do řad revoluční strany. Kursy dialektického a historického materialismu, pořádané studentskými sekcemi Levé fronty, byly dobrou výzbrojí do střetnutí s buržoasní ideologií. Další platformou Kostufry se stal též studentský odbor Společnosti pro hospodářské a kulturní sblížení s novým Ruskem, založený v červnu 1931. Již v nastávajících podzimních měsících vyslal tento odbor 17-člennou studentskou delegaci do Sovětského svazu. Členové delegace byli zvoleni na veřejných shromážděních fakultních a studentských spolků proti odporu oficiálních představitelů ÚSČS, kteří odmítali účast v delegaci z „obav“ o nedostatek „volného pohybu“ členů delegace v SSSR.⁸⁸

Ani hrozby ani těžkosti neodvrátily delegaci, v níž byli zástupci nej-různějších ideových proudů ve studentstvu, od plánované cesty. První studentská delegace, která navštívila SSSR, se po svém návratu obrátila s novými poznatky k široké studentské veřejnosti. V době, kdy studentstvo bylo vystaveno soustavnému ideologickému nátlaku buržoasie a z kateder i z měšťáckého tisku se hrnuly lži a pomluvy na Sovětský svaz, mělo svědectví o sovětské skutečnosti z úst studentů — delegátů neocenitelný význam. Toho důkazem byl i nevšední ohlas veřejných schůzí a novinových článků, které napsali členové delegace v následujících týdnech.

Pravda o životě sovětských lidí, o hospodářském rozmachu země obrovských možností, fakta o přesvědčivém rozvoji sovětského školství a kultury ostře kontrastovala se zoufalým postavením mladé generace kapitalistického Československa. Vědomí, že uprostřed světa zmítaného hospodářskou krizí existuje země, která zabezpečila každému bezplatný přístup ke zdrojům vzdělání a vědy, kde nikdo už nepoznal strach z nezaměstna-

⁸⁷ Zprávy o této činnosti nacházíme na stránkách časopisu *Levá fronta*, která začala v roce 1931 vydávat pro studenty zvláštní přílohu *Studentská levá fronta*. Srovnej dále policejní materiál o činnosti Levé fronty v SÚA, PP-1931-40/S/115/5.

⁸⁸ *Tvorba*, 22. října 1931.

nosti a nejistotu, co bude zítra, stávalo se silným pojítkem mnohých studentů s těmi, kteří podle vzoru sovětů bojovali za lepší budoucnost Československa — s komunisty.

Závěr roku 1931 a začátek roku 1932 byl ve znamení bojových studentských schůzí, které končily projevy sympatií k SSSR a hromadným zpěvem Internacionály. K překvapení představitelů buržoasních a reformistických stran došlo i na několika schůzích svolaných těmito stranami anebo ÚSČS k demonstracím pod hesly vytyčenými Kostufrou: proti hospodářskému útlaku a kulturní reakci, proti imperialistické válce, na obranu SSSR, za solidaritu se stávkujícími a s hnutím nezaměstnaných, za společný boj s revolučním proletariátem. Buržoasní státní aparát začal v odvetu proti projevům pokrokového studentstva používat ostřejších metod, jako zákazu schůzí a jejich rozpouštění pro sebemenší příčinu. Neváhal přitom ani porušovat nedotknutelnost akademické půdy. Tak vyslalo pražské policejní ředitelství dne 5. listopadu 1931 na schůzi Spolku posluchačů filosofie ve velké posluchárně fakulty svého úředníka. Na tomto shromáždění měli hovořit členové studentské delegace o své cestě do SSSR a prof. Zdeněk Nejedlý. Předseda Spolku posluchačů filosofie Jungmann i děkan fakulty protestovali proti tomuto zásahu do práv university už před zahájením schůze. Když policejní úředník odmítl opustit posluchárnu, vyzval předseda přítomných 400 studentů, aby se na protest sami rozešli.

Postup policie vyvolal vlnu rozhořčení a nesouhlasu a tak po několika dnech bylo policejní ředitelství přinuceno k změně stanoviska, k povolení nové schůze bez policejní asistence.⁸⁹

Vlna nadšeného zájmu a sympatií k Sovětskému svazu dokázala, že vhodnými metodami politické práce bylo možno získat z řad radikalisujícího se studentstva další posily pokrokové fronty na vysokých školách. Proto se stále s větší naléhavostí ukazovala potřeba soustředit pod vedením strany všechny pokrokové studentské složky v jednotné masové organizaci. Z popudu vedení KSČ přikročila Kostufra v druhé polovině roku 1931 k přípravným krokům k založení takovéto organizace. Po projednání jejích ideových a organizačních principů byl pro tuto myšlenku získán dlouholetý přítel a rádece pokrokových vysokoškoláků prof. Zdeněk Nejedlý, který spolu s profesorem Františkem Krejčím zveřejnil v tisku koncem ledna 1932 Otevřený dopis studentům.⁹⁰ V něm oba profesori filosofické

⁸⁹ SÚA PP 1931-40, S 115/3 č. 17056/1931.

⁹⁰ O některých podrobnějších okolnostech příprav k založení jednotné organizace pokrokového studentstva viz práci L. Wichse, *Komsomolská léta*, Praha 1960, str. 42-43. Prvně byl Otevřený dopis studentů otisknut v *Rudém večerníku* z 29. ledna 1932, *Rudé právo* jej otisklo 31. ledna 1932, *Dělnická rovnost* 30. ledna 1932, *Levá fronta* ve II. ročníku v čís. 5, *Tvorba* 4. února 1932. Knižně vyšel v brožuře *Informace novým vysokoškolákům*, Praha 1933.

fakulty University Karlovy zaujali stanovisko k současné situaci mladé generace a vyzvali studentstvo, aby sdružilo své pokrokové síly v nové jednotné organizaci.⁹¹

Výzva profesorů Nejedlého a Krejčího se u pražského studentstva střetla s příznivým ohlasem. Potvrdily to dvě veřejné schůze v únorových dnech roku 1932. Na první z nich, konané v Národním domě na Královských Vinohradech dne 12. února za účasti 500 studentů, promluvil senátor KSČ J. Haken. Znovu vyzval studentstvo, aby se úžeji přimklo k dělnické třídě a spolu s ní si vybojovalo i pro sebe světlejší budoucnost.⁹² Seznámil přítomné zároveň s návrhem na podporu nezaměstnaných příslušníků mladé inteligence, který vypracovala a předložila poslanceké sněmovně skupina komunistických poslanců v čele s Václavem Kopeckým. Tento návrh zákona řešil otázku podpor nezaměstnaným absolventům středních, odborných a vysokých škol z prostředků, které bylo možno získat na úkor buržoasie a jejich přísluhovačů. Podle tohoto návrhu měl každý absolvent, který nenašel bez své viny přiměřené zaměstnání nebo byl ze zaměstnání propuštěn a byl nemajetný, nárok na podporu 125 Kč týdně v případě, že byl středoškolským absolventem. V případě, že byl vysokoškolským absolventem, měl obdržet podporu 150 Kč týdně.⁹³

Druhá veřejná schůze, na které byl čten Otevřený dopis studentům, se konala 26. února na Slovanském ostrově za účasti více jak 400 studentů. Hlavní projev na ní měl posluchač filosofie Fr. Jungmann, který oznámil vytvoření přípravného výboru nové organizace levě orientovaného studentstva. S tímto postupem vyslovili solidaritu též přítomní zástupci slovenských a německých pokrokových vysokoškoláků.⁹⁴

K vlastnímu ustanovení nové organizace Jednoty nemajetných a pokrokových studentů (JNPS), k projednání návrhu jejího programu a stanov

⁹¹ Jako významný dokument dějin pokrokového studentského hnutí i dějin University Karlovy měl by být Otevřený dopis studentům citován v plném znění. Rozsah statě to však nedovoluje. Proto jen nejvýznačnější úryvek: „... osud budoucnosti studentstva a pracující inteligence jest možno řešiti jen společně se všemi pracujícími. Společně s dělníky a s pracujícími rolníky — proti dnešnímu systému. Zkušenost Sovětského svazu ukázala, že takovéto řešení problému inteligence jest nejen možné, ale se stanoviska vědecké práce a materiálního zajištění jediné přijatelné. Proto musí studentstvo v boji o záchranu sáhnouti k podobným methodám boje, k jakým sahají jiné vrstvy pracujících. Pro studentstvo je to jednak otázka materiálního zabezpečení již dnes v době studia, a po jeho skončení. Současně však i otázka vybojovati si ve spolku se všemi pracujícími lepší budoucnost. Na jedné straně musí si studentstvo vybojovati řadu hospodářských nezbytností. Na druhé straně musí vésti neúprosný boj proti rostoucí hospodářské, politické a kulturní reakci, proti národnostnímu rozestřívání, proti fašismu, proti celému dnešnímu společenskému systému...“

⁹² SÚA Praha, PP 1931-40, S 115/4, č. 2573/1932.

⁹³ Návrh poslance Kopeckého a soudruhů na státní podporu nezaměstnaných absolventů středních a vysokých škol ze 4. února 1932, tisk posl. n. N.S.R.Č. č. 1614.

⁹⁴ SÚA Praha, PP 1931-40, S 115/4 č. 3492/1932.

došlo 11. března 1932 na veřejné schůzi ve vinohradském Národním domě. Hlavním referentem večera byl profesor Zdeněk Nejedlý. Ve svém vystoupení podrobil ostré kritice současný stav vysokoškolské výchovy i sociální postavení nemajetného studentstva a zdůvodnil potřebu jeho nové organizace. O programu JNPS a nutnosti společného postupu studentstva s dělnickou třídou hovořil člen přípravného výboru Fr. Jungmann. Souhlas s vytvořením jednotné pokrokové studentské organizace vyslovil ve svém projevu další z profesorů filosofické fakulty University Karlovy, J. B. Kozák.

Tak vznikla v polovině března 1932 Jednota nemajetných a pokrokových studentů, i když k formálnímu povolení její činnosti došlo až na sklonku tohoto roku. Buržoasní státní aparát neskryval svou nelibost nad vznikem nové pokrokové organizace. Již několik dní po předložení stanov, dne 4. dubna 1932, odmítl Zemský úřad v Praze je schválit. I další tři postupně předložené a upravené návrhy stanov byly v květnu, červenci a v září 1932 odmítnuty.⁹⁵ Až po pátém předložení přepracovaných stanov Zemský úřad založení JNPS nezakázal.

Programové prohlášení JNPS, které se obracelo ke všem studentům, obsahovalo základní hospodářsko-sociální a politické požadavky. Nová studentská organizace se postavila proti politické persekuci pokrokových studentů a profesorů, proti nacionálnímu štvání a fašismu v každé formě, proti rušení vysokých škol a vědeckých ústavů, proti snižování podpor a stipendií a proti zvyšování tax a poplatků. Jednota nemajetných a pokrokových studentů prosazovala ve svém programu „vybudování vysokých škol, klinik a vědeckých ústavů v českých zemích a na Slovensku, zásadní reformu školství a reformu zkušebních předpisů, řádné vybavení kolejí a mens a jejich jednotnou správu, odstupňování poplatků a tax podle nemajetnosti a pro nemajetné studenty zrušení všech poplatků, zavedení podpory nezaměstnaným absolventům středních a vysokých škol ze státních prostředků.“⁹⁶

V programovém prohlášení JNPS nebyly požadavky studentů hájeny jako úzce stavovské zájmy, ale jako součást politického boje všech progresivních sil v čele s dělnickou třídou. Proto vedle úsilí o dílčí požadavky studentstva na půdě měšťáckého státu kladl i důraz na nutnost boje za změnu společenského řádu. Tato základní vymezení činnosti obsahovala závěrečná část programového prohlášení: „Chceme studenty přesvědčit, že jedinou cestou k uskutečnění jejich požadavků je boj proti fašismu, ukazovati na

⁹⁵ AHMP-fond Polic. řed.-spolk. a div. odd./X/415, Výměry Zemského úřadu v Praze č. 145.865, č. 228.345 a č. 487.981.

⁹⁶ AÚD KSČ Praha, IX/2-10/58.

výsledky socialistické práce v SSSR, navázati styky s pokrokovými studenty jiných národností v ČSR a v ostatních státech a společně s dělnickou třídou a pracující inteligencí bojovati za změnu společenského řádu.“⁹⁷

Od tehdejších studentských zájmových organizací se Jednota nemajetných a pokrokových studentů značně odlišovala i demokratičností své struktury a zásadami vnitřního života.⁹⁸ Stala se tak přitažlivou i pro ty studenty, kteří nedemokratické metody pravice odsuzovali, ale jinak dosud stáli stranou aktivní spolkové činnosti.

Členy nové organizace vedle komunistů a politicky neorganizovaných studentů se stali i někteří studenti — členové sociálně demokratické a národně socialistické strany. V prvních týdnech existence JNPS se dokonce některých akcí zúčastnili oficiální zástupci těchto stran. Zřejmě přitom jejich postoj pramenil z naděje, že by mohli své řady rozšířit přílivem dosud politicky neorganizovaných studentů, kteří do Jednoty vstupovali v poměrně značném počtu. V pozdější době, když zklamaly všechny snahy představitelů vládně socialistických stran o vytvoření opozice proti oficiálnímu vedení zájmových organizací studentstva bez komunistů a když bylo již zřejmé, že komunističtí studenti budou stále tou nejaktivnější silou nové organizace pokrokového studentstva, začali činnost JNPS podrývat. Používali přitom nejrůznějších prostředků: odříkávali spolupráci na předem dohodnutých společných akcích, zamezovali šíření letáků JNPS v kolejích, na stránkách svých časopisů varovali studentstvo před „levým nebezpečím“ a zakazovali svým straníkům členství v JNPS pod pohrůzkou vyloučení. Avšak ani tyto metody nepřátel skutečné jednoty pokrokového studentstva neodradily mnohé poctivé příslušníky sociální demokracie a národně socialistické strany, aby setrvali v JNPS, a někteří z nich pracovali i v jejím vedení.

Jednota nemajetných a pokrokových studentů hned po březnové schůzi, i když její činnost nebyla měšťáckými úřady ještě formálně povolena, aktivně vystupovala na veřejnosti. Zpočátku nepořádala sice větší akce, ale zapojila se do těch, které byly připraveny KSČ a pokrokovými orga-

⁹⁷ Tamtéž.

⁹⁸ Základním organizačním útvarem JNPS byla fakultní anebo kolejni skupina, která mohla být vytvořena všude tam, kde bylo nejméně 10 členů. Skupina volila ze svého středu čtyřčlenný výbor ve složení: důvěrník skupiny, jednatel, pokladník a tiskový referent. Důvěrníci skupin byli zároveň členy výkonného výboru, který byl vrcholným orgánem JNPS v době mezi valnými shromážděními a v němž zasedalo dalších 6 funkcionářů, volených valným shromážděním. Každý funkcionář byl z výkonu své funkce odpovědný valnému shromáždění, které mělo právo ho odvolat. Činným členem JNPS se mohl stát každý posluchač vysoké školy, ale též student střední školy a jí na roveň postavené odborné školy. V mnohých studentských organizacích měšťáckých stran naproti tomu existoval systém jmenovaných funkcionářů; členstvo bylo vázáno různými podmínkami a mohlo být vedením odmítnuto bez udání důvodů, nepohodlní členové byli vylučováni bez možnosti odvolání se valnému shromáždění apod.

nisacemi, anebo jejími představiteli. Skutečnost, že vedle známých funkcionářů strany a její studentské složky Kostufry vystupovali představitelé studentské pokrokové masové organizace a podporovali linii revolučního hnutí, měla velký význam. To se ukázalo hned při jedné z prvních akcí, která dokumentovala myšlenku přimknutí se pokrokového studentstva k boji dělnické třídy. Byla to spoluúčast na hnutí solidarity s významnou stávkou horníků severočeského uhelného revíru na jaře roku 1932, kdy se JNPS zapojila do práce Výboru solidarity se stávkujícími horníky, vytvořeného ze zástupců pražských závodů a pokrokových příslušníků inteligence, jako byli prof. dr. Zd. Nejedlý, dr. B. Vrbenský, dr. Vl. Vančura, dr. I. Sekanina a další.⁹⁹

Podobně když došlo k dalšímu zhoršení studijních podmínek nemajetného studentstva a kdy dokonce na jaře 1932 ministerstvo školství a osvěty zastavilo výplatu stipendií, zúčastnili se funkcionáři a členové JNPS protestního hnutí vedeného KSČ, které nakonec přinutilo státní aparát k výplatě zadržovaných podpor.¹⁰⁰

Po prvních vystoupeních za společné požadavky nemajetného studentstva překročila JNPS k rozšíření své činnosti na jednotlivé fakulty. Na nich byly postupně zakládány fakultní skupiny JNPS, podobně jako v kolejích se vytvářely kolejní skupiny. Založení skupin předcházely veřejné schůze, kde funkcionáři Jednoty seznamovali přítomné s programovými zásadami a se stanoviskem nové organizace k aktuálním otázkám jednotlivých studijních oborů. Zároveň se na těchto schůzích prováděl nábor nových členů.¹⁰¹

O prázdninách roku 1932 se konal první letní tábor JNPS ve Starých Hamrech, kde za účasti víc jak 100 studentů a pozvaných referentů proběhly semináře o hospodářské, politické a kulturní situaci mladé generace. Prázdninové tábory od roku 1932 konala JNPS potom již každoročně po

⁹⁹ JNPS se zúčastnila organizování sbírky ve prospěch výboru solidarity a též masově navštíveného večera solidarity studentů se stávkujícími dne 20. dubna 1932 ve vinohradském Národním domě, kde hovořili dr. B. Vrbenský, spisovatel K. Nový, za Kostufu J. Fučík a jiní. Viz *Rudé právo* z 22. dubna 1932 a *Studentskou levou frontu* jako přílohu *Levé fronty*, r. II, č. 8, str. 254.

¹⁰⁰ Protestní hnutí vyvrcholilo dvěma studentskými shromážděními. Prvé, svolané pravicovými funkcionáři pražského Svazu čs. studentstva na 23. květen 1932, které mělo tlumit rozbourané ovzduší, vymklo se pořadatelům z rukou a bylo ovládnuto řečníky Kostufy a JNPS. Druhé se konalo za účasti víc jak tisíce vysokoškoláků následujícího dne na Slovanském ostrově v Praze a přijalo po projevech zástupců pokrokového studentstva resoluci, která žádala uskutečnění spravedlivých požadavků nemajetného studentstva a zároveň vyslovila nedůvěru pravicovému vedení ÚČS. SÚA Praha PP 1931-40, S 115/4 č. 8667/1932.

¹⁰¹ Takovýchto veřejných schůzí byla celá řada. 6. května 1932 konala např. JNPS veřejnou schůzi pro posluchače práv, jež však byla policejně rozpuštěna. 8. června se konal projev pro posluchače techniky, dále se konal též náborový projev určený středoškolákům. Srv. SÚA Praha PP 1931-40, S 115/4/1932 č. 0523 a 20089.

čas celé doby trvání předmnichovské republiky. Pořádané navenek jako turistické, unikaly zrakům buržoasních úřadů a přitom byly neocenitelným prostředkem ideové výchovy v duchu marxismu-leninismu.¹⁰²

Po vydání povolovacího výměru Zemským úřadem v Praze se konalo dne 15. prosince 1932 v domě Jednoty soukromých zaměstnanců na Královských Vinohradech, Francouzská 4, oficiální ustavující valné shromáždění JNPS. Toto prvé valné shromáždění přijalo program pro následující období a zvolilo první výkonný výbor. Úspěšně byla tak dovršena první etapa úsilí o vytvoření jednotné masové organizace pokrokového studentstva. Během jednoho roku se tak podařilo uskutečnit podnět, který vyšel z komunistického hnutí jako prostředek obrany nemajetného studentstva proti hospodářskému útlaku a politické persekuci vládnoucí třídy. Vytvořením Jednoty nemajetných a pokrokových studentů byly položeny základy pro úspěšný boj studentů proti fašismu a reakci, za hospodářské, politické a kulturní práva pokrokového vysokoškolského studentstva.¹⁰³

Založení JNPS a její další vývoj ukázaly, že všechny pokusy znemožnit ideový a organizační vliv komunistů na levicové síly ve studentstvu byl marný. KSČ a její složka na studentském úseku — Kostufra měly vedoucí úlohu při přípravě a formování Jednoty nemajetných a pokrokových studentů, při vytváření jejího programu a organizační struktury i v celé její další činnosti. Díky správnému taktickému přístupu a oproštění se předcházejících sektářských tendencí, nezůstali komunističtí studenti nikdy izolovaní, ale dokázali okolo sebe sdružit významné síly studentstva. To umožnilo i Kostuffě, aby posilovala své řady získáváním nejvyspělejších a nejaktivnějších pokrokových studentů, kteří sami nenašli cestu do komunistického hnutí. Práce v Jednotě nemajetných a pokrokových studentů tvořila tak pro mnohé příslušníky mladé inteligence první etapu jejich politického vyzrávání a příklonu k revolučnímu hnutí proletariátu.

Skutečnost, že se podařilo v našich podmínkách ustavit jednotnou organizaci pokrokových studentů s ideově jasným programem a vlivem na masy vysokoškoláků již v období vrcholící hospodářské krize, je už sama o sobě

¹⁰² Historie těchto táborů, na nichž působili jako referenti význační představitelé revolučního hnutí a které vychovaly desítky budoucích aktivních veřejných pracovníků, je bohatá a zaslouhovala by si, aby byla zpracována ve zvláštním příspěvku. V programu táborového života se podařilo přitom vhodně spojit i ideovou složku s rekreací a zábavou. Přímý jejich účastník a funkcionář JNPS dr. G. Hudec o tom píše: „Život v táboře byl organizován tak, že dopoledne se konaly přednášky a referáty s diskusemi. Účastníci tábora byli rozděleni do různých kroužků. Část odpoledne byla věnována diskusím, mimo to sportu a rekreaci. Za večerů jsme se shromáždžovali u táboráků a zpívali.“ G. Hudec, *Příklad funkcionáře* ve sborníku *J. Teklý*, Praha 1958, str. 47.

¹⁰³ JNPS ovlivňovala vývoj studentského hnutí i na mimopražských vysokých školách. K vlastnímu vytvoření JNPS v Brně však došlo až později. Ustavující valné shromáždění JNPS v Brně se konalo až 12. února 1935, když před tím v roce 1934 Zemský úřad předložené stanovky neschválil. Státní archiv Brno, fond B-26/1942/sv. 1 č. 68157.

a zvláště ve srovnání s vývojem studentského hnutí v jiných evropských státech v této době pozoruhodná. Výrazně se dosah této skutečnosti projevil až o několik roků později, kdy v důsledku nové objektivní situace uskutečňovalo mezinárodní revoluční hnutí linii lidové fronty a význačný podíl při jejím utváření připadl též organizacím pracujících a studujících mládeže. Zatímco v mnohých státech došlo až v tomto období k zřízení jednotných protifašistických organizací, mělo protifašistické hnutí studentstva v Československu již za sebou celou řadu konkrétních úspěchů a vítězství.

Po nastolení fašistické diktatury v Německu zesílily i snahy finančního kapitálu v ČSR následovat tento vzor. Fašisace státního aparátu a hlavně teror namířený proti dělnické třídě a jejímu revolučnímu hnutí, praktikovaný tzv. hradní skupinou buržoasie, nesmírně povzbudily k aktivitě fašistické strany a fašistické skupiny uvnitř buržoasních koaličních stran.

Vývoj zahraniční a vnitropolitické situace na vysokých školách se odrazil v užší spolupráci všech protidemokratických sil, ve stupňování nacionalistických a rasových štvanic, v uplatňování teroristických metod proti pokrokovým studentům. Zfašisované vedení Ústředního svazu československého studentstva ve spolupráci se svými stoupenci v krajských orgánech a ve fakultních spolcích a ve spolupráci s reakčními vysokoškolskými profesory¹⁰⁴ se znovu dožadovalo zavedení „numeru clausu“ proti cizincům a židům. Pod heslem „slovanské vzájemnosti“ měli být z těchto opatření především vyňati bělogvardějsí emigranti, kteří měli i nadále hrát důležitou úlohu v protisovětských a protikomunistických štvanicích. Objevily se i pokusy soustředit pravicové studentstvo do polovojenských organizací a využít jich k vytvoření ozbrojených formací.¹⁰⁵ Síly, které představovaly

¹⁰⁴ Mezi nejaktivnější vysokoškolské učitele, kteří veřejně na schůzích a v tisku podporovali požadavky zfašisovaného vedení studentských spolků, patřili profesori University Karlovy František Mareš a Karel Domin. Z nich Mareš už od počátku roku 1933 na schůzích fašistických studentů vystupoval se štvavými protisocialistickými projevy. Srv. SÚA PP 1931–1940, S 115/4, č. 3787/1933. Karel Domin působil v tomto směru až po svém zvolení rektorem University Karlovy v květnu 1933, zato využil každé příležitosti k této činnosti. O tom svědčí už jeho první rozhlasový projev z 2. září 1933 a desítky článků a vystoupení v následujících měsících. Srv. Karel Domin, *Můj rektorský rok*, Praha 1934.

¹⁰⁵ Měly se vytvářet mj. v rámci organizace Akademická legie, která vznikla na počátku třicátých let přeměnou Vsestudentského střeleckého spolku v Praze, utvořeného v roce 1927. Akademická legie začala vyvíjet zvlášť aktivní činnost v roce 1933 a 1934. Jejím předsedou byl v roce 1934 vedoucí nár. demokratický funkcionář prof. František Hodač, jeho místopředsedy generální tajemník Lidové strany Boh. Stašek a poslanec agrární strany Suchý. Ve výboru vedle zástupců pravicových a fašistických vysokoškoláků, zástupců orgánů finanční velkoburžoasie jako Ústředního svazu československých průmyslníků, Zemské banky a dalších byl též prof. Karel Domin. Podle samotných policejních zpráv měla Akademická legie sloužit k soustředění nacionalistické mládeže a k vybudování ozbrojených formací. Dokladem toho byla skutečnost, že její členové se scházeli k pořadovému výcviku na některých středních školách a střelbu z pušek a pistolí cvičili na vojenské střelnici v Kobylisích. Viz SÚA PP 1931–40, P 85/51, č. 14594/1934.

ve studentstvu nejkrajnější pravici, začaly usilovat o ideové a organizační sjednocení. Představitelé zastupující Mladou generaci národní demokracie, studenty lidové strany a fašistickou Vlakku, spojili se již počátkem roku 1932 v tzv. Národním studentském souručenství. Toto seskupení krajně pravicových živlů se tak stalo nositelem ideologie českého fašismu v řadách vysokoškoláků a bylo předchůdcem Studentského národního sjednocení vytvořeného na sklonku roku 1934. Pokud se týká ideologie a metod, navazoval český fašismus na vzory svých italských a německých předchůdců. Primitivní nacionalismus, antikomunismus, antisemitismus a sociální demagogie¹⁰⁶ byly charakteristickými znaky všech „manifestů“ a „programových“ článků jeho vedoucích představitelů.¹⁰⁷ Protisocialistické a nacionalistické štvance, pouliční kravály spojené s rozbíjením oken pokrokových politických a kulturních institucí, rozbíjení schůzí a přepaďování funkcionářů levice — to byly metody jejich politické činnosti.¹⁰⁸ Úzké spojení fašistického studentského hnutí s představiteli českého finančního kapitálu dovozovalo mu využívat bohaté zdroje ke každodenní činnosti.

Nástup hitlerovského fašismu pochopitelně aktivisoval i hakenkreuzerské hnutí na německých vysokých školách, a to jak mezi učitelským sborem, tak i mezi posluchači. Využívající nespravedlivé národnostní politiky vládnoucí třídy, zmnohonásobili i slovenští luďáci svou agitaci mezi slovenskými vysokoškoláky, mimo jiné i prostřednictvím fašisticky zaměřeného časopisu *Nástup mladej slovenskej autonomistickej generácie*, který začal vycházet v dubnu 1933.

Stále otevřenější projevy fašismu na vysokých školách byly vedle masové práce revolučního hnutí druhým činitelem, který způsobil, že mnozí studenti si začali uvědomovat oprávněnost výzev komunistů ke společným protifašistickým akcím. Tlak řadových členů přinutil i vedení Sdružení sociálně demokratického studentstva a Klubu národně socialistických akademiků alespoň dočasně zaujmout příznivější postoj k návrhům Kostufry. Na krátkou dobu obnovil svou činnost i Mezinárodní výbor socialistického

¹⁰⁶ Bude nutné tuto obecnou charakteristiku doložit rozbořením pramenného materiálu o vývoji a úloze českého fašistického hnutí na našich vysokých školách ve zvláštní práci. Dosavadní studium archivních materiálů ukazuje, že cíle tohoto hnutí přesahovaly úzkou vysokoškolskou základnu, podobně jako tomu bylo i v případě slovenského fašismu na bratislavské universitě.

¹⁰⁷ Není bez zajímavosti, že na přípravě Manifestu Národního studentského souručenství se podíleli experti českého fašismu dr. Jaroslav Chlubna a Jan Vrzalík spolu se zástupci slovenských luďáků. Viz SÚA, PP 1931–1940, S 115/4.

¹⁰⁸ Funkcionáři studentského fašistického hnutí, kteří se z větší části rekrutovali z buržoasních rodin, si k těmto akcím a pro svou ochranu najímali taktéž podle osvědčených zahraničních vzorů úderníky z ochotných řad zbankrotělé maloburžoasie a lumpenproletariátu.

studentstva, ale právě tak jako v dvacátých letech neměli pravicoví funkcionáři vládně socialistických stran ani nyní upřímný zájem na jednotném postupu a narušovali jeho činnost.¹⁰⁹

A přece některé akce, při nichž se podařilo sdružit levicové síly ve studentstvu, naznačily, že je možné úspěšně čelit silicím fašistickým vlivům na vysokých školách. Společné úsilí levicových studentů už v březnu 1933 zabránilo fašistickým provokatérům na německé universitě v Praze uskutečnit podle hitlerovského receptu připravované pogromy na příslušníky socialistických stran, na židy a cizince.¹¹⁰ Manifestačně vyzněl i velký protifašistický projev pražského socialistického studentstva 22. března 1932 v Plodinové burse, na němž vystoupili společně pokrokoví studenti českých i německých vysokých škol.¹¹¹ O vývoji národnostní otázky v kapitalistickém Československu a jejím zneužívání buržoasií hovořil na tomto manifestačním shromáždění zástupce Kostufry B. Laštovička. Vyzval studenty, aby se postavili proti národnostnímu rozeštvávání a po boku dělnické třídy odrazili připravovaný útok fašistické reakce.

Společné akce pokrokových vysokoškoláků proti vzrůstajícímu se fašismu byly podporovány dělnickou třídou a zvláště revoluční pracující mládeží. Levicoví studenti se zúčastňovali zas širších protifašistických vystoupení. Tato protifašistická jednota dělnické třídy a mladé inteligence byla nejzřetelněji dokumentována v událostech okolo tzv. „Týdne národní mládeže“, který se rozhodla uspořádat počátkem dubna 1933 fašistická mladá generace Národní ligy. Referenty na řadě schůzí v různých částech Prahy měli být známí představitelé českého fašismu Stříbrný, Kut, Kahánek, Verner, Chmelík, Schwarz a Doležal.¹¹² Již na prvé schůzi 3. dubna 1933 čekalo fašistické organizátory nepřijemné překvapení, když se na jejich projev dostavilo několik set dělníků a studentů — příslušníků komunistické strany a socialistických stran. Když se levicová část přítomných při volbě předsednictva domáhala slova,¹¹³ strhla se bitka, ve které

¹⁰⁹ V prvé polovici roku 1933 oznámil Klub národně socialistických akademiků, že po dohodě s vedením strany vystupuje z Mezinárodního výboru socialistických studentů. Proti KSČ a Kostuffe neustále vystupoval i časopis Sdružení sociálně demokratických studentů Útok, vycházející od roku 1932.

¹¹⁰ *Tvorba*, 13. dubna 1933.

¹¹¹ Na tomto shromáždění, jehož se zúčastnilo 1 400 vysokoškoláků, byla mimo jiné přijata též výzva prof. F. X. Šaldy k utvoření přípravného československého komitétu pro mezinárodní kongres mládeže proti imperialistické válce. Viz SÚA, PP 1931–40, S 114/4, č. 4957/1932, též předchozí cit. článek *Tvorby*.

¹¹² SÚA, PP 1931–40, P/85/29, č. 5606/1933.

¹¹³ Schůzi na Slovanském ostrově předcházela 31. března 1933 užší schůze příslušníků Mladé generace Národní ligy, na níž jeden z jejích vedoucích funkcionářů a vedoucí jeho sboru úderníků Verner prohlásil, že na připravovaných schůzích nebude nikomu, kdo by zastával jiné politické názory, uděleno slovo, a kdo by s tím nesouhlasil, musí být ze schůze vyhozen. — Srv. SÚA, cit. dokument.

fašističtí pořadatelé smrtelně zranili Emanuela Zahradníčka, posluchače přírodovědecké fakulty University Karlovy.¹¹⁴ Přivolaná policie zatkla několik příslušníků levice, kteří provolávali protifašistická hesla, a zakázala další průběh schůze. Členové KSČ, komunistické mládeže, Kostufry a pokrokoví studenti zabránili fašistické mládeži konat i další plánovaný projev v Praze-Nuslích.¹¹⁵ O další schůze se již fašističtí organizátoři nepokusili a tak celá akce Týdne národní mládeže skončila krachem.

Po smrti studenta Zahradníčka, který se stal první obětí nastupujícího fašismu, obrátila se Kostufra na studentské sekce sociálně demokratické a národně socialistické strany a vyzvala je, aby společnou tryznou uctili smrt soudruha, zavražděného fašisty.¹¹⁶ Vedení obou sekcí tento návrh odmítlo. Mnozí řadoví členové těchto sekcí se zúčastnili velkého protifašistického shromáždění, které jako protest proti zavraždění E. Zahradníčka svolala pražská organizace KSČ. Na tomto projevu, konaném v Národním domě na Vinohradech, vyzval Klement Gottwald pracující, aby proti stále otevřenějšímu útoku fašismu vytvářeli jednotnou frontu po vzoru protifašistické pražské mládeže, která odrazila útok ligistů.¹¹⁷

Členy Kostufry neodradila ani skutečnost, že vedení sociální demokracie a národně socialistické strany sabotovalo návrhy komunistické strany, a dále uskutečňovali přijatou linii. Proto nepřestávali získávat stoupence jednotné fronty v řadových členech reformistických stran a vytvářeli s nimi levicovou opozici proti fašistům a pravičákům ve vedení studentských kolejních samospráv a fakultních spolecích. Levicová opozice vystupovala stále častěji se svým programem a získávala na svou kandidátku stále větší počty hlasů. V některých případech jednotným postupem levice získala vedení ve fakultních spolecích a mohla potom přistoupit i k realizaci svého programu. Příkladem pevné spolupráce levicových sil ve studentstvu byl Spolek posluchačů filosofie, který i v období nejvyššího nacionalismu a nejsilnějších útoků pravicových sil zůstal v rukou levicového vedení.

Za uvedené situace stále více nabývala významu i činnost Jednoty nemajetných a pokrokových studentů, jako masové základny pro politické

¹¹⁴ Zahradníček podlehl svému zranění 14. dubna 1933 v přerovské nemocnici. Patřil mezi ty příslušníky sociální demokracie, kteří byli někdy i s různými výhradami, upřímně usilovali o vytvoření jednotné fronty socialistických studentů. Zúčastnil se příprav k založení JNPS a vykonával též funkci předsedy Mezinárodního výboru socialistického studentstva.

¹¹⁵ SÚA, PP 1931–40, P/85/29, č. 5728/1933.

¹¹⁶ *Tvorba*, 18. května 1933.

¹¹⁷ Kl. Gottwald, *Spisy* IV, Praha 1951, str. 207 a 208, — SÚA, PP 1931–40, P/87/23, č. 6365/1933.

působení mezi studentsvem. Z tohoto hlediska JNPS plnila úspěšně v tomto období především dva základní úkoly: odhalovala nebezpečnost fašismu obecně i na vysokých školách a organizovala protifašistické akce a stala se organisátorkou boje za hospodářské zájmy nemajetných studentů. Tuto činnost nikdy nechápala jako úzkou stavovskou záležitost, ale jako součást zápasu pracujících proti buržoasii a její politice. Proto JNPS na rozdíl od tzv. stavovských organizací studentských, které byly v rukou pravice a oháněly se halasnými frázemi ale ve skutečnosti tlumily a lámaly odpor studentstva proti vládnoucí třídě, uplatňovala konkrétní požadavky a politický pohled na hospodářské otázky studentstva.¹¹⁸

Zásluhou pevného stranického jádra ve vedení i v jednotlivých skupinách na fakultách a na kolejích bylo, že JNPS jako masová studentská organizace dokázala zachovat správnou politickou linii. Nová generace komunistických studentských pracovníků byla nejen početně silnější než předcházející v dvacátých letech. Měla i tu výhodu, že mohla už navázat na zkušenosti studentského komunistického hnutí z předchozího období. Její činnost se setkávala nejen s pochopením vedení strany, ale ÚV KSČ tuto činnost soustavně řídil a zabezpečoval, aby studentské hnutí nebylo izolováno od ostatních úseků stranické práce a od hnutí pracující mládeže.¹¹⁹

Zvláště aktivní činnost v JNPS vyvíjela její hospodářsko-sociální komise vedená komunistou Václavem Sinkulem. Tento nadaný a zkušený funkcionář¹²⁰ se stal velmi brzy mluvčím pokrokového vysokoškolského studentstva, organisátorem početných akcí a autorem mnohých časopiseckých článků. V nich i ve svých veřejných vystoupeních odhaloval třídní cíle školské politiky buržoasie na základě důkladné analýzy ekonomických a politických jevů.¹²¹

¹¹⁸ Jedním z mnoha příkladů tohoto správného postoje bylo stanovisko JNPS k opatřením úsporné parlamentní komise v roce 1933, která chystala snížení už tak mizivě položky na sociální péči o studentstvo o celou třetinu (z 9 na 6 milionů Kč): „I my jsme pro šetření, ale při platech a dietách vysokých byrokratů, na položce pro kultus (před modem vivendi 60 mil. Kč, teď 101 mil. Kč), na theologických fakultách (4 mil. Kč). I my chceme zvýšení školného, ale pro bohaté. I my jsme pro zjednodušení administrativy vysokých škol, ale ne pro jejich zrušení.“ – Srov. Výzvu JNPS k projevu 21. X. 1933 – VOA ÚRO, JPS 1933.

¹¹⁹ Z vedoucích pracovníků ÚV KSČ byl to zejména Václav Kopecký, který v kritických chvílích pomáhal odstraňovat nedostatky komunistického studentského hnutí a osobně se zúčastňoval jeho akcí.

¹²⁰ Podrobnější údaje o významné činnosti a statečném životě V. Sinkule viz P. Horský, *Václav Sinkule*, Praha 1955, též AÚDKSČ-Sinkule/X/1–8.

¹²¹ Srv. např. články V. Sinkule, *Studentstvo a úsporný plán*, Levá fronta, r. 1932, č. 1; *Studentstvo a rozpočet*, Tvorba, 9. února 1933; *Cizinci na vysokých školách*, Tvorba, 23. února 1933 a d.

Veřejné vystoupení pořádaná JNPS v průběhu let 1932 a 1933¹²² se těšila značnému zájmu a počtem přítomných měla masový charakter. Avšak skutečná orientace na důslednou masovou politickou práci v řadách studentstva byla nastoupena až na podzim v roce 1933, kdy se předsedou JNPS stal Václav Sinkule. V novém funkčním období byly fakultním a kolejním skupinám ukládány konkrétní úkoly, které respektovaly často specifické podmínky příslušného studentského úseku. Výkonný výbor JNPS pravidelně hodnotil jednotlivé akce a na základě závěrů připravoval další postup.¹²³ Začaly se uskutečňovat i nové formy agitační práce, jako např. nedělní výlety se zajímavými politickými besedami.

V březnu 1934 po delších přípravách vyšlo prvé číslo časopisu JNPS Blok, jenž byl po dvou číslech přejmenován na Nástup.¹²⁴ Od prvého čísla reagoval nový časopis pokrokových vysokoškoláků na nejdůležitější mezinárodní a vnitropolitické otázky a hlavně se zabýval problematikou vysokoškolského studentstva.¹²⁵ Nedostatkem bylo, že pro finanční těžkosti nevycházel pravidelně.

JNPS organizovala v tomto období i solidární akce s bojem pracující mládeže proti zavádění pracovních táborů pro nezaměstnanou mládež a proti snahám buržoasie o její militarizaci.¹²⁶ Po návratu téměř 60 členů

¹²² Mimo již uváděné např. další projevy JNPS: 31. 5. 1933 na Slovanském ostrově pod názvem Jak se bránit fašismu – řečníky byli E. E. Kisch, V. Sinkule aj. Účast podle odhadu policejního komisaře 450 posluchačů; 21. 10. 1933 na Slovanském ostrově pod názvem Současné školské a sociální požadavky studentské, řečníci: V. Sinkule, G. Hudec – účast 600 posluchačů – viz SÚA, PP 1931–40, S 115/4, č. 8901/1932 a 16986/1932.

¹²³ Zápisová kniha JNPS ve VOAÚRO, fond B, bez č. zachycuje heslovitě činnost JNPS v období 1934/1935 podle jednání výkonného výboru, který se scházel ve spolkové místnosti kavárny Union. O bohaté činnosti svědčí např. zápis výborové schůze z 11. dubna 1934, z něhož vyjímáme: „Zprávy z fakult: medicína ve čtvrtek letní valná hromada, práva skupina Jednoty zaslala dopis spolku, aby byla zřízena vyšetřovací komise, která by řádně vyšetřila defraudace ve Všehrdu, dále žádají svolání členské schůze, vyloučení všech členů, kteří by měli něco společného s defraudacemi ve spolku. Filosofie: členská schůze skupiny, na programu všeobecná situace studentstva. Chemie měla v úterý schůzi, příště budou žádat referenta z účastníků exkurse do SSSR. Svazovka: svolána schůze s programem: samospráva, pracovní tábory, vnitřní kolejni věci. Masarykova kolej: návrh na pořádání přednášky o pracovních táborech. Hlávková kolej: měli schůzi, účast 35 členů. Kolonka svolává schůzi, na programu pracovní tábory. 22. dubna pořádá Jednota svou první nedělní celodenní vycházku. Veďe Mostecký, který zároveň promluví o exkursi do SSSR.“

¹²⁴ První číslo časopisu Blok vyšlo 10. března 1934, druhé číslo 14. dubna 1934, v němž též oznámí, že název Blok je již zaregistrovaný, a proto změna názvu na Nástup.

¹²⁵ Dokazují to již články z prvého čísla Bloku: *Otázka jednotné fronty* (na úseku studentském, pozn. I.T.) od B. Laštovičky, *Kursiva exkursní* (o zájezdu elektrofakulty do SSSR – pozn. I.T.), *Dnešní slovenští studenti*, *Po valném shromáždění USČS*, *Poměry v Alexandrově koleji* aj.

¹²⁶ Srovnej článek V. Sinkule, *Pluky národní práce*, Blok č. 2, a předcházející poznámku 123.

delegace učitelů a posluchačů elektrotechnické fakulty ČVUT v Praze ze SSSR seznamovali její členové širší veřejnost s vývojem sovětského vysokého školství a s životem sovětských studentů.¹²⁷

Není divu, že tato cílevědomá politická činnost uskutečňovaná Jednotou nemajetných a pokrokových studentů za vedení komunistů se stala předmětem zvýšeného zájmu buržoasního aparátu.¹²⁸ Členové pražské Kostufry působili prostřednictvím JNPS především na studentstvo českých vysokých škol. Na německých vysokých školách v důsledku rychlého vzrůstu fašistických vlivů¹²⁹ byla činnost pokrokových sil studentstva velmi ztížena. I za těchto nesnadných podmínek působili na pražských německých fakultách členové Kostufry a snažili se vytvořit širší frontu pokrokových studentů prostřednictvím organizace Marxistische Arbeitsgemeinschaft (MAG) a později od roku 1937 též prostřednictvím Freiheitsbund der deutschen Hochschulüler, i když obě tyto organizace, zdaleka nedosáhly takového vlivu na studentstvo, jaký měla JNPS.¹³⁰

Kostufra se obracela na studentstvo i přímo prostřednictvím tisku a mnoha letáků.¹³¹ Ještě v roce 1933 vydala Kostufra brožuru pod názvem Likviduje se kultura, jež na základě rozboru bohatého statistického materiálu ukázala v celé šířce protilidový charakter školské politiky buržoasie.¹³² Členové Kostufry byli též organizátory ilegální konference pražského středoškolského a vysokoškolského studentstva, konané 13. května 1934. Tato konference se zabývala otázkou dalšího rozšíření protifašistického a protiválečného hnutí a koordinací všech akcí proti fašistickému nebezpečí v ČSR.¹³³ Byla zároveň předporadou pražských pokrokových studentů před celostátním sjezdem mládeže proti fašismu a válce ve dnech 20.—21. května 1934, jehož se zúčastnili i studentští delegáti.¹³⁴ O co zřejměji se rýsovaly snahy nejreakčnější skupiny finančního kapitálu dosáhnout neomezené moci ve státě cestou otevřené diktatury,

¹²⁷ Účastníci delegace shrnuli své poznatky a dojmy v brožuře J. Řezníček a P. Nachtikal, *Technik v SSSR*.

¹²⁸ Z policejního materiálu z AHMP je zajímavá zpráva z 13. března 1934: „Šetřením bylo zjištěno, že ve spise uvedený spolek (JNPS-pozn.I.T.) jest na venek spolek nepolitický, avšak uvnitř pracuje se přesně dle programu strany komunistické. Také schůze, pořádané tímto spolkem mají program sestavený tak, že zdá se býti úplně nepolitický, avšak během referátů většina řečníků vybočí a agituje, neb hájí zásady komunistické.“ Viz AHMP, Polic. řed., spolk. odd./X/415-S II, č. 4155/34.

¹²⁹ Srov. cit. práci K. Kučery a M. Truce, str. 205 a d.

¹³⁰ SÚA, PP 1931—40, S 115/10, č. 1259/33-srov. též cit. práci L. Sinkulové, str. 442.

¹³¹ Některé z nich jsou v AÚDKSČ a VOAÚRO.

¹³² Brožuru připravil kolektiv komunistických vysokoškoláků a vyšla nákladem Václava Kopeckého.

¹³³ VOA ÚRO/B-JPS 1934, též Rudé právo, 16. V. 1934.

¹³⁴ AÚDKSČ III/5/1934/76.

o to víc se soustřeďovala pozornost celé veřejnosti k vysokým školám. „Zásluhu“ měli na tom především sami političtí představitelé nejkrajnější pravice, kteří dali širokou publicitu kampani rektora Domina o provedení universitního zákona z 19. února 1920 čís. 135 Sb., jež bylo 14 let odkládáno. Ctižádost rektorova, jeho zášť ke všemu pokrokovému i jeho primitivní politické názory i šovinistické zaměření jeho četných projevů a článků¹³⁵ znamenitě zapadaly do plánů českého fašismu. Proto se úsilí rektora Domina dostalo od počátku podpory politických špiček fašistického hnutí¹³⁶ a jeho stoupenců ve studentstvu.¹³⁷ Pro fašisty na německých vysokých školách staly se zase Dominovy šovinistické výpady vítanou příležitostí pro pořádání nacistických shromáždění a záminkou pro pronásledování komunistických a pokrokových posluchačů.

KSČ v projevech svých představitelů a ve svém tisku odhalovala plány Kramáře, Preisse, Stříbrného a jejich spojenců a mobilisovala v jednotné frontě všechny zdravé síly pracujících. Šovinistickou kampaň Dominovou odsuzovala od samotných jejích počátků, ne co do právní stránky věci, ale pro její umělé zveličování a zneužívání k průhledným politickým cílům.¹³⁸ Členové pražské Kostufry se snažili v řadách studentů českých i německých vysokých škol bojovat proti rozdmýchávání šovinistických štvanic a zabránit tomu aby se vysoké školy staly nástupištem fašismu.¹³⁹ Proti nim stály v kritických chvílích roku 1934 nejen zfašisované oficiální studentské organizace, převážná část vysokoškolského učitelstva, ale i šovinistickou demagogií zaslepené masy posluchačů. Proto si komunisté jako vedoucí složka pokrokového tábora na vysokých školách uvědomovali, že v rozhodujících střetnutích budou moci čelit soustředěnému náporu

¹³⁵ Nic necharakterisuje lepší osobu Dominovu jako jeho kniha *Můj rektorský rok* vydaná v roce 1934 pod záštitou fašistického vedení pražského Svazu československého studentstva. Její protidemokratická tendence vyniká nejvíc tam, kde se Domin pokouší o výklad širších politických otázek. Obsahuje i všechny články a projevy z jeho rektorského období 1933/34, jichž bylo téměř 70.

¹³⁶ O tom, kdo prvý podporoval Dominovu kampaň, zajímavá podrobnost: Na schůzi akademického senátu 26. ledna 1934 oznámil Domin, že navštívil 13. ledna ministra školství Dérera, informoval ho o svém úsilí a předložil mu číslo fašistické Vlajky z provincie 1933 s článkem Rektor Domin prolomil patnáctiletou tradici. Na téže schůzi přednesl obsáhlý referát k otázce provedení Marešova zákona. — Srov. AUK-1368-B-1933, 34, zápis str. 7.

¹³⁷ Ze zápisu V. schůze akademického senátu z 9. března 1934 vyplývá, že rektor Domin pozval 21. února 1934 zástupce pravicového studentstva a referoval jim o plánu restaurace Karolina, přičemž prohlásil informace o dalším postupu za důvěrné. Tamtéž, str. 13.

¹³⁸ Srv. např. *Rudý večerník*, 29. března 1934; *Rudá zář*, 25. dubna 1934; *Haló noviny*, 6. dubna 1934 a další.

¹³⁹ Výrazně je tato linie vyjádřena v letáku připraveném Václavem Sinkulem a vydaném JNPS pod názvem Do boje proti fašismu na vysokých školách. Viz VOAÚRO/B-JPS/1934.

pravicových sil jen za pomoci dělnické třídy. Nicméně velmi významnou úlohu v následujících měsících sehrála skutečnost, že se komunistům na vysokých školách podařilo přes sabotáž reformistických stran vytvořit základy jednotné protifašistické fronty, reprezentované především organizační pokrokového studentstva, Jednotou nemajetných a pokrokových studentů. I když jednotná fronta pokrokových sil studentstva nebyla ještě dost silná, aby sama čelila plánům reakce, přece jen je dokázala citelně narušovat. Proto se reakční síly na vysokých školách pokoušely umlčet toto hnutí zastrašováním, nejhrubším terorem a násilím a za pomoci některých profesorů usilovaly o zákaz levicových organizací studentstva a trestní stíhání jejich funkcionářů.¹⁴⁰

K vyvrcholení snah reakce o zneužití vysokých škol jako nástupiště fašismu došlo pak ve dnech 24.—26. listopadu 1934. Pod záminkou, že německá universita odmítla vydat starobylé insignie do vlastnictví University Karlovy, odhodlali se stoupenci českého fašismu k rozpoutání nové vlny šovinistických a protisocialistických štvanic, které neměly zůstat omezeny na univerzitní půdu. Akce vedená profesorem Dominem, jenž ani ve své funkci prorektora neslevil nic ze svých politických ambicí, však vhodně zapadala i do výpočtů henleinovské propagandy před parlamentními volbami. Proto hakenkreuzleři ve vedení německé university měli zájem na maximálním vystupňování sporu o insignie i na vyprovokování srážek mezi českými a německými vysokoškoláky. Překážkou v uskutečnění politických záměrů krajní pravice v obou táborech byly revoluční síly dělnické třídy odhalující od počátku politické pozadí univerzitního sporu. Též někteří umírněnější příslušníci měšťáckých stran v profesorských sborech stavěli se proti „zpolitování“ akce navrácení insignií a dovolávali se zachování právního postupu cestou úředního jednání.

Organisátoři uměle rozdmýchaného sporu nebyli však ochotni dobrovolně se vzdát svých plánů. Po srážkách na univerzitní půdě mezi studenty, ke kterým došlo 24. listopadu 1934 pokusili se přenést demonstrace do pražských ulic. Bojůvky posílené nestudentskými příslušníky fašistických a pravicových stran povzbuzované výzvami pohlavárů Národního sjednocení rozbíjely okna pokrokových organizací a kulturních zařízení jako např. Osvobozeného divadla, Spolku výtvarných umělců Mánes aj., organizovaly honičky na antifašistické emigranty, na židy, na komunisty a socialisty

¹⁴⁰ Po předcházejícím „dotaze“ zasláném písemně Zemskému úřadu v Praze 28. února 1934 o charakteru JNPS podal v květnu 1934 rektor Domin stížnost na Policejní ředitelství. Obdobně i vedení Českého ústředního spolku učitelů vysokoškolských využilo vydání letáku Do boje proti fašismu na vysokých školách, aby požádalo o zákaz JNPS. Policejní ředitelství skutečně vypracovalo v létě toho roku obsáhlý spis pro Zemský úřad, kde navrhuje rozpuštění této organizace pokrokového studentského hnutí. Viz AUK/2041/1933/34 a AHMP, Pol.řed.spol.odd./X/415.

a každého, kdo se jim postavil do cesty. K fašistickým demonstrantům v ulicích Prahy promluvili Gajda, Hodač, Domin, Chmelík a další představitelé českého fašismu a žádali vytvoření „státu silného nacionalismu“. Teprve důrazné vystoupení pražského dělnictva spolu s pracující mládeží a pokrokovými studenty přinutilo organisátory výtržností, aby se po třech dnech stáhli z ulic. Fašistické nebezpečí nebylo sice ještě definitivně zadrženo, ale pokus krajní pravice zůstal tak omezen na vysoké školy a byl zakončen šovinistickou manifestací při navrácení insignií.¹⁴¹

Dramatické události „insigniády“ se staly mementem fašistického nebezpečí i výrazem vůle lidových mas, jež odpovídaly na fašistické provokace a ukázaly tak, že nejsou ochotny podrobit se hrozící diktatuře. Pokus reakce o zneužití studentstva a vysokých škol jako nástupiště fašismu měl tak významný dosah i na další vývoj studentského hnutí u nás. Zbavil mnohé, dosud netečné příslušníky mladé generace dlouho pěstovaných ilusí o měšťácké demokracii a nestrannosti jejího mocenského aparátu.¹⁴² Poučné pro mnohé studenty bylo i poznání, že soustředěný a důkladně připravený útok fašistů mohl být odražen jen díky odhodlanému vystoupení dělnické třídy vedené KSČ¹⁴³ a její ochoty podpořit boj pokrokových sil na vysokých školách.¹⁴⁴ V průběhu událostí na podzim roku 1934 se ověřila správnost linie představované komunisty v táboře levicových sil, usilující o důsledné uskutečňování jednotné fronty pokrokového studentstva. Všichni demokraticky smýšlející studenti se zároveň přesvědčili o krátkozrakosti a škodlivosti postoje vedení vládně socialistických stran, jenž oslaboval protifašistické hnutí i v řadách studentstva. Tyto poznatky

¹⁴¹ Průběh insigniády a události jí předcházející jsou podrobněji zpracovány v literatuře uvedené v poznámce 3. Z novějších vzpomínkových článků je třeba upozornit na dvě: J. K a z i m o u r, *Boj o insignie*, Dějiny a současnost, r. 1960, č. 11, str. 8–11 a J. D r d a, *První rok v Praze*, Tvorba 11. 5. 1961, str. 444–445.

¹⁴² Zvláště názorně se to projevilo v postoji policie. Zatímco se k fašistickým výtržníkům chovala shovívavě, pronásledovala a zatýkala příslušníky levice. Velmi výmluvným svědectvím je děkovaný dopis vedení SČS Praha policejnímu ředitelství, ve kterém oceňuje jednání policie při konání fašistického průvodu Prahou. Průvod byl závěrem známé demonstrace, kterou svolal v květnu 1934 do histologického ústavu University Karlovy Domin jako předehru k insigniádě. V něm se píše: „Obzvláště oceňujeme taktní způsob jednání Vašich orgánů, které umožnily hladký průběh jednání manifestace i průvodu Prahou. Prosíme, abyste toto naše poděkování tlumočili intervenujícím orgánům“ — SÚA, PP 1931–40, S 115/4, č. 11284/34.

¹⁴³ Srovnej výzvu ÚVKSC ke všem pracujícím pod heslem: „Pryč s nacionalistickými štváči, pryč s českým a německým fašismem!“ *Rudé právo*, 27. listopadu 1934. Též další komunistický tisk z těchto dnů, zejména články V. K o p e c k é h o, J. Š v e r m y a K. K o n r á d a.

¹⁴⁴ Deputace pokrokových studentů se žádostí o solidární postup dělnictva proti fašistickému útoku, jež předcházely masovému vystoupení dělnické třídy, navštívily závody: Českomoravská-Kolben-Daněk, Inwald, Waldes, Siemens, Janeček, Ringhofer, Škoda, Brosche, Grodecký a Polák, Mewa, Alter-Volaňský, Materna Holešovice, Piering, Elektra, Eta a d. — *Rudé právo*, 27. listopadu 1934.

i nebojácné vystupování komunistů ve dnech insigniády urychlovaly vytváření jednotné fronty na řadě škol a kolejí tlakem zdola za účasti komunistů, sociálních demokratů, národních socialistů i studentů politicky neorganizovaných. V průběhu voleb do pražských fakultních spolků, které následovaly krátce po insigniádě, se ukázalo, že fašisté kravály nezískali, ale ztratili hlasy. Vedle Spolku posluchačů filosofie, kde levicová kandidátka získala 65 % hlasů, zvítězila levice i ve Spolku posluchačů architektury. V největších baštách fašistů, ve Spolku československých mediků a Všehrdu, pravice sice zvítězila, ale ztratila značné počty hlasů. Na medicíně levicová kandidátka získala 44 % hlasů a k všeobecnému překvapení fašistů se jim ve Všehrdu nepodařilo prosadit návrh na zvolení Domina čestným členem spolku.¹⁴⁵

V prosinci 1934 předložila komunistická studentská frakce zástupcům sociálně demokratických a národně socialistických studentů program společného postupu proti fašismu na vysokých školách. Zároveň tento návrh Dohody o společném postupu dala k informaci a diskusí všem pokrokovým studentům a vyzvala je k podpoře tohoto programu.¹⁴⁶ Přitom Kostufra netrvala na bezvýhradném souhlasu se všemi body programu, ale alespoň aby se dosáhlo společného postupu v těch otázkách, kde je ihned možný. Návrh dohody se týkal těchto hlavních otázek: boj za existenční požadavky studentů středoškolských a vysokoškolských, boj proti kulturní reakci a národnostnímu rozeštvávání, proti válce a válečným přípravám za demokratická práva studentů a pracující mládeže, boj proti fašismu v mezinárodním měřítku.

K prosazení uvedených požadavků navrhla Kostufra: 1. organisovat podle potřeby deputace, veřejné schůze, demonstrace a stávky, 2. vytvořit protifašistický výbor ze zástupců podepsaných organizací a ze zástupců organizací, které se připojí, 3. vytvořit na fakultách a kolejích obdobné protifašistické výbory, 4. vytvořit jednotnou protifašistickou obranu k hájení vlastních schůzí a k obraně protifašistů na schůzích fašistických, 5) provést společné diskuse členstva všech zúčastněných organizací o problémech boje proti fašismu a za socialismus, 6) obrátit se na pokrokové profesory o podporu v boji, hlavně proti fašistickým profesorům, 7) působit na vytvoření jednotného postupu v Brně a v Bratislavě, 8) vyslat delegací na Světový sjezd studentstva proti fašismu a válce do Bruselu, 9)

¹⁴⁵ Údaje z denního tisku v období listopad 1934 — leden 1935.

¹⁴⁶ Kostufra přitom správně usilovala o to, aby řadoví členové reformistických stran sami vyvíjeli nátlak na vedení, aby došlo k uskutečnění tohoto programu: „Vybízíme všechny naše kolegy, kteří s tímto programem souhlasí, aby se sami přičinili o zdar společné socialistické akce tím, že náš program společného postupu všude: na fakultách, v kolejích a hlavně v politických organizacích studentských, kterým je tato nabídka v prvé řadě adresovaná, doporučí a podpoří.“ VOAÚRO/B-JPS/1934.

dobré zkušenosti společného postupu mezi studentstvem uplatňovat i při vytváření akční jednoty proti fašismu a za demokratická práva celého mládežnického hnutí, politických stran a odborů.¹⁴⁷

Navržený program dohody vycházel už ze zkušeností KSČ a obdobných návrhů, které strana v tomto období vedení reformistických stran předložila. V závěru návrhu dohody, předložené Kostufrou ze dne 11. prosince 1934, se vytyčuje požadavek, aby organizace, jež program přijmou, se vzdaly během společných akcí vzájemných útoků, přičemž si však každá organizace ponechá úplnou svobodu propagandy.

Předložený návrh Kostufry setkal se s živým ohlasem v řadách pokrokových studentů na fakultách a kolejích. Ale vedení sociálně demokratických a národně socialistických studentů, jako již před tím, nejevilo velkou ochotu přistoupit k jednání o návrhu. Proto příslušníci jednotné fronty vytvořené na fakultách a kolejích se obrátili na vedení studentských složek těchto stran, aby jim důrazně připomenuli nutnost akční jednoty a potřeby jejího rychlého vytvoření i ve vrcholných orgánech.¹⁴⁸

Veliký význam pro upevnění jednoty pokrokového studentstva v ČSR měl Světový studentský kongres proti válce, fašismu a kulturní reakci, jenž se konal ve dnech 29.—31. prosince 1934 v Bruselu. Mezi 31 státy, které byly na tomto kongresu zastoupeny, byla i 21členná československá delegace, složená ze zástupců různých organizací a národností.¹⁴⁹

Závěry jednání tohoto kongresu, výzvy H. Barbusse a hrdiny lipského procesu J. Dimitrova ke studentstvu, vědomí solidarity celého revolučního hnutí pokrokových intelektuálů — to všechno napomáhalo formovat sjednocovací hnutí pokrokových studentů i v Československu. Na základě programu bruselského kongresu a návrhu Kostufry o společném postupu se v lednu 1935 vytvořila v Praze Studentská fronta za demokratická práva, proti válce a fašisující reakci. V ní se sdružilo 10 organizací: Kostufra, Sdružení sociálně demokratického studentstva, Jednota nemajetných a pokrokových studentů, Freie Vereinigung sozialistischer Akademiker, Marxistische Arbeitsgemeinschaft, Spolek posluchačů filosofie, Spolek posluchačů architektury, Spolek umělecko-průmyslové školy, Svaz židovských akademiků a Spolek hradčanských kolejáků.¹⁵⁰ Prvý veřejný projev Stu-

¹⁴⁷ Tamtéž.

¹⁴⁸ Tak např. sjednocená levice v Masarykově kolejí se obrátila na vedení Sdružení sociálně demokratického studentstva a Klubu národně socialistických akademiků s výzvou, aby spolu s Kostufrou uskutečnili akční jednotu tak, jak se osvědčila v kolejích. *Rudé právo*, 19. ledna 1935.

¹⁴⁹ Podrobná zpráva o jeho průběhu a usneseních vyšla v knihovně Levé fronty: *Světový studentský kongres proti válce, fašismu a kulturní reakci v Bruselu*, Praha 1935.

¹⁵⁰ Srv. Zápisová kniha JNPS ve VOAÚRO, zápis z 24. ledna 1935.

dentské fronty se měl konat 30. ledna 1935 v Plodinové burse, ale pražské policejní ředitelství konání projevu zakázalo.¹⁵¹ K vystoupení jejich představitelů došlo tak až 12. března 1935 ve vinohradském Národním domě, kde se již několikrát před tím konala významná schromáždění pokrokového studentstva. Tentokrát se tu vedle spisovatele Vladislava Vančury a Václava Sinkule vyjádřili k programovým zásadám společného postupu zástupci všech složek a národností studentské levice.¹⁵²

Sjednocovací proces levicových sil se projevil i v konkrétních úspěších boje proti reakci na vysokých školách. Když „národně sjednocení“ fašisté chtěli týden před parlamentními volbami uskutečnit nové šovinistické štvaniče před budovou Klementina, utrpěli fiasko. Levicovní studenti nejen že zmařili připravovanou provokaci, ale jako odpověď uspořádali před centrem finančního kapitálu — budovou Živnostenské banky — protifašistickou demonstraci.¹⁵³

Nástup levicových sil do protiofensivy vyvrcholil celostátním sjezdem pokrokového studentstva, který se konal ve dnech 8.—10. června 1935 v sále Unitarie v Praze. Zasedalo tu 217 delegátů ze 47 organizací, které reprezentovaly víc jak polovinu všeho studentstva,¹⁵⁴ aby si poslechli referáty pracovníků studentského hnutí i pokrokových vysokoškolských učitelů. Bylo vypracováno stanovisko k důležitým otázkám veřejného života a přijaty programové zásady pokrokového studentského hnutí v boji za hospodářské požadavky, proti fašismu a válečnému nebezpečí.¹⁵⁵ Tak jako v celém úsilí za upevnění jednoty protifašistického tábora stáli na prvním místě komunističtí studenti, byli i hlavními iniciátory a organizátory tohoto sjezdu.^{156, 157}

Sjezd pokrokového studentstva, jenž ustavil Studentskou frontu za mír, pokrok a svobodu, dovršil období bohaté na bojová střetnutí mezi fašistickým a protifašistickým táborem na vysokých školách. Období, v kterém

¹⁵¹ AHMP, Polic.řed., spol.k.odd./X/415 č. 4120 S.II.

¹⁵² SÚA, PP 1931—40, S 115/4, č. 5695/1935.

¹⁵³ J. Kazimour, *Hlas roku 1848*, Praha 1948, str. 184—185.

¹⁵⁴ Tamtéž, str. 185. Sál Unitarie je v Praze I, Karlova 8 (dnešní divadlo DISK).

¹⁵⁵ Celý první a druhý den dopoledne jednali delegáti v plénu, druhý den odpoledne zúčastnili se jednání v různých komisích, např. v komisi pro národnostní problémy, pro otázky kulturní, sociální atd. Zasedání komisí se konala v kavárně Metro a Louvre. Závěrečné zasedání, jež schválilo resoluce, bylo znovu v sále Unitarie. SÚA, PP 1931—40, S 115/4.

¹⁵⁶ Z členů pražské Kostufry vystoupili na plenárním zasedání sjezdu jako referenti anebo diskutující V. Sinkule, E. Goldstücker, S. Takáč, Zb. Tauchman — SÚA, tamtéž.

¹⁵⁷ Součástí sjezdu měla být Výstava spálené knihy, tj. vědeckých knih i beletrie, které byly zakázány v nacistickém Německu. Policejní ředitelství zakázalo tuto protifašistickou výstavu připravenou členy Kostufry a JNPS několik hodin před jejím zahájením s odůvodněním, že „jest s to porušit veřejný pořádek a klid a korektní vztahy k sousednímu státu“. — SÚA PP 1931—40, S 115/4, č. 219758/8. VI. 1935.

po počátečních úspěších krajně pravicových sil došlo k rozhodnému politickému obratu v řadách studentstva. Vytvořená akční jednota komunistických a socialistických vysokoškolských organizací byla velikým vítězstvím politiky strany na studentském úseku. Ukázalo se, jak správné bylo přejít od často sektářské uzavřenosti komunistických studentských skupin ke skutečné práci v masách mladé inteligence, k práci vyžadující často velikou trpělivost a obětavost. To bylo poučné i pro protifašistické úsilí ostatní komunistické mládeže, která svůj boj za sjednocení protifašistických sil musila vést za velmi těžkých podmínek a stále persekuce mocenského aparátu buržoasie.¹⁵⁸

Při hodnocení úspěchů komunistického studentského hnutí i jeho určitého předstihu při vytváření protifašistické fronty je třeba upozornit na některé specifické okolnosti politického vývoje vysokoškoláků. Tak převážně maloburžoasní charakter studentstva vedl často k planému radikalismu v jeho řadách. Této okolnosti dokázala využít v prvé polovině třicátých let nejkrajnější pravice. Ale mnozí studenti, jakmile se přesvědčili, že byli zneužiti pro špinavé cíle finančního kapitálu, přecházeli do opozice. Takovým výrazným momentem bylo vystřízlivění mnohých maloměšťáckých studentů po insigniádních štvanicích. Pokrokové studentské hnutí počítalo i s touto částí studentstva, snažilo se ji získat a výchovou přeměnit její živelný radikalismus v uvědomělý vztah k protifašistickému boji.

Oproti jiným úsekům mládežnického života měla mezi studentstvem i větší tradice spolupráce příslušníků socialistických stran, k níž docházelo často i proti vůli vedení těchto stran. Jednou z příčin tohoto stavu byl samotný nástup krajní pravice na počátku třicátých let na většině fakult a dlouholetá samovláda fašistických funkcionářů ve vedení studentských organizací. A tak na rozdíl od reformistických špiček, které zasedaly v měšťácké vládě a napomáhaly fašisujícím snahám buržoasie, byli sociálně demokratičtí a národně socialističtí studenti na vysokých školách v opozici. Proto se v jednotlivých případech dostávali i do rozporu s vedením svých stran a byli ochotnější než na jiných úsecích politického života ke spolupráci s komunisty.¹⁵⁹

Tyto relativně výhodné okolnosti nebyly by však nic znamenaly, kdyby komunisté na vysokých školách nebyli zintenzivněli svou činnost a nebyli zlepšili metody své práce. A tento kvalitativní zvrát uvnitř komunistického studentského hnutí nastal právě v letech 1930—1935. Organizační struk-

¹⁵⁸ Josef Bartoš, *Pod vedením strany* — Stručný nástin mládežnického pokrokového hnutí v Československu, Praha 1961, str. 57.

¹⁵⁹ Zápis diskusního příspěvku E. Goldstückera na besedě funkcionářů revolučního hnutí mládeže v AÚD-KSČ, str. 3.

tura Kostufry se v podstatě nezměnila,¹⁶⁰ ale důsledně se trvalo na tom, aby se na každé fakultě nebo koleji, v různých spolcích i v jednorázových akcích komunističtí studenti scházeli v buňkách k projednávání společného postupu. Když byla taktická linie prodiskutována, bylo hlavním úkolem každého člena Kostufry, aby ji prosadil ve studentských „masách“. Komunisté v řadách studentů vynikali všestranným politickým rozhledem, ale též obětavostí a osobní statečností, jak se to nejlépe ukázalo ve dnech insigniády, kdy se nebáli vystupovat proti početné přesile fašistických úderníků, policejních oddílů i zfanatisovaných studentů. Soustavná účast komunistů ve významných i drobných bojích pokrokového studentstva, podporovaná širšími akcemi KSČ a jejího vedení, získala si tak důvěru širokých vrstev vysokoškoláků i některých demokraticky smýšlejících vysokoškolských učitelů. Kostufra dokázala získat i početné vysokoškoláky k účasti na protifašistických demonstracích, které KSČ konala v období před volbami do parlamentu v roce 1935.¹⁶¹ Úspěšné metody práce pražských vysokoškoláků — komunistů se tak staly příkladem a posilou komunistického hnutí i na brněnských¹⁶² a bratislavských fakultách a předpokladem rychlejšího pronikání komunistických idejí na středních školách.

V ČELE POKROKOVÉHO STUDENTSKÉHO Hnutí NA OBRANU REPUBLIKY

Linie lidové fronty, přijatá VII. kongresem Komunistické internacionály v létě roku 1935 v Moskvě, měla rozhodující význam pro změnu v práci masových organizací, vedených komunisty. VII. kongres KI v hlavním referátu J. Dimitrova,¹⁶³ v průběhu jednání i v jeho závěrech zdůraznil nutnost větší pomoci revolučnímu hnutí mládeže i potřebu oprostít je od

¹⁶⁰ Základními organizačními jednotkami Kostufry byly buňky na fakultách a kolejích. Jejich vedoucí byli členy širšího vedení Kostufry. Ústřední vedení Kostufry tvořil kolektiv 5–6 funkcionářů. Protože v uvedeném období třicátých let bylo hnutí komunistické mládeže (Komsomol) vystaveno ostré persekuci, uskutečňoval se její vliv na práci Kostufry jen prostřednictvím jejich vedoucích funkcionářů. Avšak v důležitých akcích docházelo k tomu, že Kostufra byla řízena přímo UVKSČ. Tamtéž, str. 1.

¹⁶¹ *Dějiny KSČ*, Praha 1961, str. 337.

¹⁶² Na brněnských vysokých školách byla činnost Kostufry ovlivněna některými specifickými okolnostmi, avšak celkově se masové formy práce ve srovnání s pražským hnutím opožďovaly. Např. JNPS v Brně se utvářela až v roce 1934 a její ustavující schůze se konala až v únoru 1935. — Státní archiv Brno, B — 26/1942/sv.1/68157. — Srv. též 7. bod návrhu Kostufry 11. prosince 1934 v předcházejícím textu.

¹⁶³ Viz G. M. Dimitrov, *Výbor z projevů a článků*, Praha 1950, str. 95–97.

škodlivých a přežívajících tendencí sektářství. Na základě nové linie lidové fronty v řadách mládeže, rozpracované dále VI. kongresem KIM,¹⁶⁴ došlo i v Československu k přestavbě mládežnického hnutí. Od roku 1936 vznikly masové organizace pokrokové mládeže české — Svaz mladých, slovenský Svaz slovenskej mládeže, německý Deutscher Jugendbund a maďarský Magyar Fiatalok Szövetsége.¹⁶⁵ Komunističtí studenti spolupracovali při zakládání těchto masových mládežnických organizací. Přitom však v duchu linie VI. kongresu KIM, která doporučovala dbát na specifické podmínky v jednotlivých zemích i zájmů různých skupin mládeže, usilovali o další upevnění a rozšíření protifašistické fronty na vysokých školách. Novou organizaci, která by svými cíli a strukturou odpovídala linii VI. kongresu KIM, nemusili budovat, protože tu existovala již osvědčená Jednota nemajetných a pokrokových studentů. Po VI. kongresu KIM byla provedena jen změna jejího názvu na Jednotu pokrokových studentů.¹⁶⁶

Linie široké protifašistické fronty se s úspěchem uplatnila na podzim 1935 při volbách do fakultních spolků. Vznikl Demokratický blok studentstva, v kterém se soustředili příslušníci komunistické strany, socialistických stran, politicky neorganizovaní studenti a který podporovala i celá řada odborných a fakultních spolků. Vytvoření Demokratického bloku se projevilo ihned velmi zřetelně na výsledcích voleb ve vzrůstu posic studentské levice a porážkách nacionálně fašistického bloku. Co do počtu hlasů získala levice ve volbách do pražských fakultních spolků převahu. Vedle tradičně levicového Spolku posluchačů filosofie získala kandidátka Demokratického bloku většinu ve Spolku posluchačů architektury, ve Spolku posluchačů strojního a elektrotechnického inženýrství, ve fakultním spolku zeměměřičů, naprostou převahu ve všech spolcích uměleckých škol. Některé další fakultní spolky, kde se nekonaly volby podle politických kandidátek, zvolily levicové studenty jako odborové pracovníky.¹⁶⁷ Výjimku tvořily jen dvě bašty pravicového studentstva: fakultní spolek právníků Všehrd a Spolek čl. mediků. Ale i tu se podařilo pravicí

¹⁶⁴ VI. kongres Komunistické internacionály mládeže se konal 25. září — 11. října 1935 v Moskvě a zúčastnili se jej zástupci 56 sekcí. VI. kongresu KIM a též předcházející mu konference o sjednocovacím úsilí protifašistického hnutí mládeže, konané na jaře roku 1935 v Paříži, se zúčastnil zástupce naší Kostufry Eduard Goldstücker. — Zápis jeho vystoupení na besedě v ÚDKSČ r. 1958, str. 4.

¹⁶⁵ Vývoj tohoto období mládežnického hnutí je podrobně zpracován v publikacích H. Mejdrové, *Historie Svazu mladých*. Praha 1959 a H. Hrozánové, *Slovenská mládež v obrane republiky proti fašismu a vojne*, Bratislava 1956.

¹⁶⁶ Stalo se tak na jejím valném shromáždění 17. prosince 1935. Zemským úřadem byla změna názvu schválena 5. října 1936 pod č. 7579/odd. 19/1936. Viz AHMP, Polic. řed., spolk. odd./X/415.

¹⁶⁷ Srv. článek *Jaké je politické rozvrstvení pražského vysokoškolského studentstva*, Právo lidu, 9. února 1936.

zachovat si vedoucí postavení jen pomocí nedemokratických metod a za silné podpory svých stoupců v řadách učitelského sboru těchto fakult.¹⁶⁸

Správné uplatňování taktiky jednotného postupu všech protifašistických sil přineslo rozhodující úspěch komunistickému studentstvu na jaře 1936, kdy Demokratický blok zvítězil ve volbách do Ústředního svazu československého studentstva.¹⁶⁹ Po několikaleté nadvládě krajní pravice, která využila studentských spolků a ÚSČS jako silné opory českého fašismu, dostali se tak do čela vrcholného orgánu představitelé levice a mezi nimi zaujímají význačné a odpovědné místo členové Kostufry.¹⁷⁰ Byly tak vytvořeny předpoklady pro to, aby se ÚSČS stal pozitivním činitelem v boji proti fašismu a za demokratická práva studentstva. A to byl ideový základ společného programu sil, které se sdružily v Demokratickém bloku a které v roce 1936 formulovaly své stanovisko v Manifestu demokratického bloku studentů.¹⁷¹

Vítězství ve volbách do ÚSČS bylo dovršením správného uplatňování linie lidové fronty v praxi studentské politiky. Jaký přitažlivý byl pro většinu studentstva program Demokratického bloku, potvrdila sama pravice, když se na podzim 1936 uchýlila k demagogickému manévru. Studentské národní sjednocení se spojilo s Klubem lidových akademiků, s Ústředním svazem agrárních akademiků a Svazem středostavovského studentstva a vytvořilo Demokratický svaz národního studentstva, jenž se obrátil s programovou výzvou na veřejnost slibuje, že jeho největším zájmem je snaha chránit svrchovanost státu a bojovat za opravdovou demokracii.¹⁷² Avšak ani tyto zastírací manévry nepomohly. Vliv pravice ve fakultních spolcích dále upadal a tak ÚSČS až do sklonku roku 1938 zůstal v rukou levicového vedení.

VII. sjezd KSČ, který se sešel ve dnech 11.–14. dubna 1936, aby dále rozpracoval linii lidové fronty v československých podmínkách, ocenil výsledky činnosti Kostufry jako významný úspěch v protifašistickém úsilí strany na úseku práce mezi inteligencí.¹⁷³

Avšak dobytí posic v Ústředním svazu československého studentstva,

¹⁶⁸ I tak získala kandidátka levice na právech 42 % a na medicíně dokonce 49 % hlasů. Všehrd a Spolek československých mediků měly zaregistrován tak velký počet členstva (často šlo o fingované členy), že mohly i dále ovládat pražský Svaz československého studentstva, přestože převahu podle výsledků voleb měly v pražských studentských spolcích hlasy levice.

¹⁶⁹ *Rudé právo*, 25. března 1936, *Haló noviny* 25. března 1936 a další denní tisk.

¹⁷⁰ Na vedoucích funkcích v ÚSČS v období 1936–1938 z členů pražské Kostufry pracovali Jaromír Hrbek, Eduard Goldstücker, Jan Kazimour, Zbyněk Tauchman.

¹⁷¹ *Manifest demokratického bloku studentů*, Praha 1936, nákladem J. Hrbka.

¹⁷² *Polední list*, 14. listopadu 1936.

¹⁷³ *Protokol VII. sjezdu KSČ*, Praha 1936, str. 188.

i když přinášelo velikou výhodu v možnosti prosazovat sociální a politické požadavky pokrokových studentů „shora“, nemohlo být konečným cílem komunistického studentského hnutí, ale jen jedním z jeho prostředků. Bylo třeba i nadále různými formami bojovat proti vládnoucí třídě za hospodářské požadavky mladé generace, sdružovat ji k odporu proti domácímu i mezinárodnímu fašismu, organisovat ji po boku dělnické třídy k účinné obraně republiky. To byly otázky, které se po VII. sjezdu KSČ staly předmětem jednání celostátní konference komunistických studentů, jež se ve dnech 14. a 15. června 1936 sešla v Praze. Hlavní referát o vývoji mezinárodní situace a úkolech marxistické inteligence přednesl na této konferenci zástupce ÚV KSČ soudruh Václav Kopecký.¹⁷⁴

Linie revolučního hnutí, která se uplatňovala, znamenala zisk větší vliv na mladou generaci prostřednictvím jejich odborných a kulturních zájmů. Přineslo to řadu cenných poznatků i nových forem práce, např. na úseku agitační činnosti. Místo společného časopisu pokrokových studentů *Nástup* počaly v Praze vycházet fakultní anebo úsekové časopisy levicového studentstva, jako velmi populární a rozšířený časopis pokrokových mediků *Roentgen*,¹⁷⁵ časopis posluchačů filosofie, pedagogiky a přírodních věd *Rozbor*, časopis právníků *Paragraf*, časopis techniků *Hej rup* a časopis německých pokrokových studentů *Deutsche Studentenzeitung*. Výhodou těchto časopisů byla možnost pohotově reagovat na specifické otázky v jednotlivých oborech studia a lépe a konkrétněji bojovat za hospodářské a politické požadavky pokrokových studentů podle místních podmínek. Ohlas těchto časopisů, jež byly vydávány jen díky nesmírné obětavosti jejich vydavatelů a spolupracovníků,¹⁷⁶ se neomezoval jen na vysoké školy. Těšily se zájmu celé pokrokové veřejnosti a jejich ochotnými přispívajícími byli mnozí levicoví kulturní pracovníci. Je nespornou skutečností, že časopisy pokrokového studentstva z tohoto období spolu s mnohými brožurami a stovkami letáků vydávaných Kostufrou, JNPS a Studentskou frontou výrazně ovlivňovaly smýšlení tehdejší generace mladé inteligence.

¹⁷⁴ SÚA, PP 1931–40, P/87/26, č. 15460/36; rovněž *Rudé právo*, 19. června 1936.

¹⁷⁵ O vzniku *Roentgen*, jeho redakci a linii časopisu viz cit. stať L. Sinkulové v časopisu *Praktický lékař*, č. 10, 20. května 1961, str. 443.

¹⁷⁶ O tom, s jakými těžkostmi bylo spojeno vydávání těchto studentských časopisů, píše na základě osobních zkušeností Gustav Hudec: „Vydávání časopisů tehdy nebyla ovšem věc snadná. A myslím, že si ji nikdo z dnešních mladých redaktorů nedoveče ani představit. Hlavní otázkou byla otázka financování časopisu. Časopis neměl žádné podpory, žádné subvence a ani JNPS, která neměla jiný příjem než z členských příspěvků, jej nemohla financovat. Časopis se tedy musel financovat sám. Musel být soběstačný. Záleželo tedy na dobře fungující distribuci a na inserci. Časopis neměl ani placeného redaktora, ani administrátora, ani jiné placené síly. Příspěvky se autorům ovšem nehonorovaly. Autor si spíše považoval za čest, byl-li jeho příspěvek otištěn.“ Viz G. H u d e c, cit. stať ve sborníku Jaroslav Teklý, Praha 1958, str. 46–47.

Ve srovnání s předcházejícím obdobím se i daleko více využívalo zájmu mladých lidí o kulturu a umění. Studentská fronta za mír, pokrok a svobodu organizovala např. hnutí solidarity se stávkou dělníků pražské Jancečárny. Přitom za spolupráce s pokrokovými umělci zorganizovala v pražské Lucerně velký umělecký večer, jehož výtěžek byl věnován stávkovému výboru.¹⁷⁷ Podobně i při dalších akcích, např. při velkém projevu Studentské fronty v březnu 1936 v pražské Plodinové bursy, kde po referátech J. Hrbka Politika a věda, J. Drdy Politika a kultura a V. Sinkule Práce a život následovala umělecká část večera, v níž vystoupili pokrokoví umělci.¹⁷⁸ Za účasti předních představitelů pokrokové kultury organizovala také Studentská fronta za mír, pokrok a svobodu oslavy 70. narozenin Romaina Rollanda s kulturním programem.¹⁷⁹ Byla vytvořena divadelní obec Jednoty nemajetných a pokrokových studentů, jež organizovala návštěvy hodnotných a pokrokových divadelních představení, zvláště v Osvobozeném divadle a v Burianově D 34.¹⁸⁰ Rovněž se pořádala nedělní filmová matiné v kinu Olympic,¹⁸¹ návštěvy výstav a besedy s pokrokovými umělci.¹⁸² Tyto, pro mladé lidi zvláště přitažlivé formy umožňovaly komunistickému hnutí na vysokých školách stále více rozšiřovat okruh svého vlivu a postupně získávat pro politický boj další příslušníky mladé generace.

Po vítězství demokratických sil ve většině fakultních spolků a v ÚSČS došlo ke změně i v celkovém zaměření práce Jednoty pokrokových studentů. Pokud byly studentské zájmové organizace ovládnuty reakcí, vystupovala JNPS proti nim jako opoziční organizace, která hájila požadavky nemajetného a pokrokového studentstva. V novém období bylo již možné většinu těchto požadavků prosazovat na širší základně zájmových organizací s levicovým vedením. Proto komunističtí studenti orientovali činnost JPS k tomu, aby vychovávala ve svých řadách schopné a ideologicky

¹⁷⁷ VOĀŮRO/B/JPS/1935.

¹⁷⁸ SŮA, PP 1931–40, S 115/4, č. 16149/36. – Část kulturního programu a vystoupení Osvobozeného divadla nebyla policejním ředitelstvím povolena.

¹⁷⁹ SŮA, PP 1931–40, P/87/26, č. 3192/1936.

¹⁸⁰ Oběžníky důvěrníkům JPS z období 1936/37 ve VOĀŮRO/B/JPS, rovněž zápis příspěvku Jana Kazimoura na besedě v ÚDKSČ, AŮDKSČ.

¹⁸¹ Cit. oběžníky důvěrníkům JPS. Vedle kulturně výchovného významu byla některá tato představení též zdrojem alespoň minimálních příjmů, kterými se potom financovaly další akce pokrokových studentských organizací. Zápis osobního rozhovoru s Josefem Prunerem, bývalým hospodářem a pokladníkem JPS.

¹⁸² Z dlouhé řady umělců, kteří spolupracovali s pokrokovými studentskými organizacemi v Praze v třicátých letech, je třeba alespoň vzpomenout E. F. Buriana, J. Ježka, E. Famíry, A. Hofmeistera, J. Stanislava, M. Holzbachové, J. Voskovce a J. Wericha, J. Frúchy, B. Půlpánové, Fr. Vnoučka a dalších mimo početné skupiny pokrokových spisovatelů v čele s Vladislavem Vančurou a Vítězslavem Nezvallem.

pevné kádry pro práci ve studentských zájmových orgánech. V ideové výchově měly významné místo také přednášky a kursy pro vysokoškoláky, pořádané od roku 1935 za součinnosti se Socialistickou akademií,¹⁸³ v nichž přednášeli Ivan Sekanina, Jaromír Dolanský, Ladislav Štoll, Kurt Konrád a další pracovníci revolučního hnutí.

Komunističtí vysokoškoláci zvolení do vedení Ústředního svazu československého studentstva a mnohých fakultních spolků se snažili přetvořit tyto organizace v nástroj boje za sociální a politická práva mladé generace. Vládnoucí třída neměla skutečný zájem na řešení sociálních otázek studentstva, a tak za prosazení sebemenšího zlepšení bylo nutné často dlouho a vytrvale usilovat. Zástupci komunistických studentů v ústředních orgánech studentstva bojovali za uskutečnění těch požadavků, které vycházely ze skutečných potřeb většiny studentů: za zavedení státní podpory pro nezaměstnanou inteligenci, za zrušení ponižujícího a asociálního vládního nařízení o tzv. aspirantech, za zvýšení stipendií a zrušení roztržistěností studijních nadání, za odbourání všech hospodářských omezení, která fakticky vytvářela „sociální numerus clausus“.

Hájení těchto zájmů nechápali jako úzkou stavovskou záležitost, ale jako součást boje za zlepšení postavení všech pracujících, jako důležitou podmínku účinné obrany republiky před fašismem.¹⁸⁴

Proti námitkám buržoasních stran, že by se splněním hospodářských požadavků studentstva odčerpaly finanční zdroje potřebné na obranu státu, navrhovali komunisté jejich úhradu progresivním zdaněním kapitalistů a omezením příjmové hranice vysoké byrokracie.¹⁸⁵ Uplatňování hesla KSČ „Ať platí bohatí!“ při prosazování sociálních požadavků nacházelo podporu velké části studentstva. Potvrdila to i studentská shromáždění tím, že přijímala v tomto duchu formulované resoluce. Tyto resoluce byly předkládány sociálním odborem ÚSČS, vedeným komunistou Jaroslavem Hrbkem.¹⁸⁶

Proti nové politice Ústředního svazu československého studentstva vystupovaly jen ty spolky, v nichž si pravice ještě udržela vedení. V Praze to byl spolek posluchačů práv Všehrd, Spolek čs. mediků a též pražský Svaz čs. studentstva, jehož vedení měla pravice díky zastaralému a nedemokratickému systému voleb do tohoto orgánu stále v rukou. Pravicoví funkcionáři nejenže sabotovali usnesení ÚSČS, ale odmítali za své spolky

¹⁸³ Cit. zápis z besedy v ÚDKSČ, příspěvek J. Kazimoura, str. 5–6.

¹⁸⁴ Srovnej resoluci o sociálních problémech a požadavcích mladé inteligence, *Rudé právo*, 19. května 1936.

¹⁸⁵ Tamtéž.

¹⁸⁶ SŮA, PP 1931–40, S 115/4, č. 11921/36.

odvádět povinnou část příspěvků, aby znemožňovali novému vedení činnost.¹⁸⁷ Když však tento jejich postoj narážel na stále větší odpor studentstva a hrozila jim definitivní porážka ve volbách, počali příslušníky levice vylučovat z fakultních spolků. Před volbami do Spolku čs. mediků v roce 1937 vyloučilo pravicové vedení na 500 členů spolku, aby si uhájilo svou pochybnou pozici.¹⁸⁸ Tyto manévry vedly však k opačnému účinku než očekávaly krajně pravicové živly. Do tábora pokrokového studentstva přecházeli další vysokoškoláci¹⁸⁹ a jeho úsilí počali intensivně podporovat i další demokraticky smýšlející učitelé.

Zatímco fašismus pod tlakem jednotné fronty levicových sil stíhala na českých vysokých školách jedna porážka za druhou, byla situace na německých vysokých školách zcela odlišná. Zvláště po parlamentních volbách v roce 1935 se stále zřetelněji odhalovala úloha německých vysokých škol, jejich učitelského sboru a studentstva jako významných činitelů v rozvratných plánech Henleinovy strany. Vedle fašisace učitelského sboru došlo k výrazné a rychlé koncentraci všech nacionalistických živlů pod vedením stoupců nacistické ideologie. Začátkem ledna 1936 byl utvořen v Praze Sudetendeutscher Studentenbund¹⁹⁰ a v únoru 1936 Deutsche Hochschüler-schaft¹⁹¹ jako dvě významné organizace fašistického německého studentstva, čímž vznikla základna pro pozdější podřízení se všech spolků Henleinově straně. Zároveň se v téže době podařilo henleinovcům po předcházejících pokusech plně ovládnout jeden z nejstarších německých studentských spolků Lese und Redehalle der deutschen Studenten, kde do té doby

¹⁸⁷ Výroční valná hromada Spolku čs. právníků Všehrd za správní rok 1937/38; též SÚA, PP 1931–40, S 115/4, č. 2519/1938.

¹⁸⁸ Postup pravicového vedení Spolku čs. mediků vyvolal rozhořčení celé demokratické veřejnosti a byl odsouzen na mnohých shromážděních a v desítcích článků. Zajímavým dokladem je i policejní relace o situaci ve spolku několik dní před volbami: „V tomto spolku má dosavadní pravicové vedení vážnou obavu, že svou dosavadní pozici ve spolku neuhájí, ježto levicový směr povážlivě zesílil přílivem nových posluchačů...“ A dále policejní relace potvrzuje, že dochází k postupnému vylučování členů spolku pod záminkou, že se jedná o „osoby státně nespolehlivé“. SÚA, PP 1931–40, S 115/4, č. 34.297. Jak by byly dopadly volby za normálních okolností, vysvítá ze správy o průběhu hlasování po vyloučení téměř 500 členů levice. Kandidátka pravice vedená fašistou J. Černým obdržela celkem jen 588 hlasů, proti ní hlasovalo 297 členů, zatímco v předcházejícím roce získala kandidátka levice již 703 hlasů. Srov. SÚA, PP 1931–40, S 115/4, č. 28882/36. — Když vedení Spolku čs. mediků odmítlo obnovit členství ve spolku vyloučeným studentům, založili v březnu 1938 pokrokoví medici Spolek demokratických mediků.

¹⁸⁹ Pravici nepomohla ani propagační kampaň mezi posluchači prvního semestru, připravená na podzim 1937. Jejím hlavním řečníkem byl prof. Domin, který vyzýval studentstvo; „aby se semklo v jednom šiku pod praporem národním a odmítlo vše cizácké, co přináší Marxův internacionalismus“. Viz SÚA, PP 1931–40, S 115/4, č. 35.042/37.

¹⁹⁰ SÚA, PP 1931–40, S 112/39–40.

¹⁹¹ SÚA, PP 1931–40, S 115/10, č. 4798/1936.

převládal vliv liberálních živlů.¹⁹² Stále častěji se konala velká shromáždění henleinovského studentstva a jeho učitelů, na nichž stále otevřeněji zaznívaly provokativní požadavky fašistických pohlavářů Henleina,¹⁹³ Pfitznera, studentského „vůdce“ Meckela a dalších. Od provokativních řečí přešli však fašističtí vysokoškoláci k aktivní činnosti směřující k rozbití republiky: ve vojensky organizovaných útvarech konali ilegální noční cvičení v okolí Prahy,¹⁹⁴ zakreslovali pohraniční území do map pod záminkou praktických cvičení¹⁹⁵, využívali studijních cest do hitlerovského Německa ke kurýrní a zpravodajské službě.¹⁹⁶ Nejpodivuhodnější byla skutečnost, že ačkoliv mocenský aparát státu o této podvratné činnosti většinou věděl a byl často i upozorňován veřejností, nepodnikl, až na výjimky, proti fašistickým vysokoškolákům žádné vážnější opatření. Povzbuzení tímto postojem počali henleinovští fašisté stupňovat svou činnost přímo na fakultách, kde mohli počítat s aktivní nebo alespoň morální podporou většiny učitelského sboru.

Za této situace měly pokrokové síly na německých vysokých školách v Praze vedené Kostufrou velmi ztíženou úlohu. Proto účinnější působení nebylo myslitelné bez pomoci členů daleko početnější skupiny české složky Kostufry a jí ovlivňovaných organizací pokrokového studentstva. Proto jednotlivých akcí, jako byla např. protifašistická shromáždění, protestní hnutí proti šikanování pokrokových učitelů a emigrantů z nacistického Německa nebo boje za obranu zájmů nemajetných německých vysokoškoláků, se zúčastnili příslušníci mladé inteligence bez rozdílu národnosti a dokumentovali tak v praxi ideje proletářského internacionalismu.

Komunističtí studenti byli jedinou důsledně bojující protifašistickou silou, která odhalovala protektory henleinovského fašismu a hakenkreuzlerstva na německých vysokých školách. Proti nacionální demagogii, kterou se oháněli Henleinovi stoupcí, stavěli program spravedlivého národnostního uspořádání v rámci Československé republiky, vypracovaný Komunistickou stranou Československa,¹⁹⁷ obsahující i kulturní a školské požadavky. Mimo to bojovali za uskutečnění požadavků německého nemajet-

¹⁹² SÚA, PP 1931–40, S 115/11. č. 14864/1936.

¹⁹³ Např. už v únoru 1936 hovořil K. Henlein na velkém shromáždění německé inteligence v Praze za přítomnosti stovek studentů a okolo 40 vysokoškolských profesorů a za přítomnosti vyslanců nacistického Německa a Itálie. Mezi jiným zdůraznil, že „Němci se musí vrátit ke svým životním pramenům, musí tvořit jedno kulturní společenství, jehož zřídlo je v naší mateřské zemi (v nacistickém Německu) ...“ — Viz *Rudé právo*, 25. února 1936 a *Rothe Fahne*, 25. února 1936.

¹⁹⁴ SÚA, PP 1931–40, S 112/4, č. 16207/1936.

¹⁹⁵ Tamtéž č. 36646/1937.

¹⁹⁶ Tamtéž č. 18223/1937.

¹⁹⁷ Viz memorandum KSČ vládě republiky Československé ze dne 6. listopadu 1936. — Kl. Gottwald, *Spisy VII*, Praha 1953, str. 241–247.

ného studentstva: za zlepšení jeho ubytování, zdravotní péče, zvýšení stipendií atd.¹⁹⁸ Touto činností snažili se získat anebo aspoň neutralisovat část německých vysokoškoláků, vystavených všestrannému tlaku fašisačního procesu.¹⁹⁹ Když stoupenci SdP ovládli německé studentské spolky a zne-možnili v nich činnost oposice, byla založena pod aktivním vedením komunistů organizace pokrokových německých vysokoškoláků *Freiheitsbund deutscher Hochschüler*.²⁰⁰ Tato organizace byla obdobou Jednoty pokrokových studentů na českých fakultách, i když její členská základna, rozsah činnosti a vliv byl nepoměrně menší. Organizace *Freiheitsbund* usilovala získat část německého studentstva též prostřednictvím jejich kulturních zájmů. Proto pořádala přednášky a diskusní večery k různým otázkám²⁰¹ a snažila se vyvíjet i jinou kulturní činnost.

Úsilí komunistů sdružit demokratickou část německých vysokoškoláků bylo ztíženo nejen silnými posicemi *henleinovců* na pražských fakultách, ale i benevolentním postojem státního aparátu vůči fašistickým provokacím a naopak pronásledováním komunistů a pokrokových studentů pro protifašistickou činnost. To se ukázalo v praxi, když policie trpěla nečinně protistátní projevy např. v Německém domě, ale rozpouštěla schůze pořádané *Kostufrou* a pokrokovými německými studenty.²⁰² Obdobně postupoval státní aparát když se pokrokoví studenti na podzim 1936 postavili proti fašistickým výtržnostem *henleinovců* proti profesorovi *Kelsenovi*.²⁰³ S některými studenty, kteří rozdávali protifašistické letáky, bylo zavedeno na návrh ministerstva školství disciplinární řízení,²⁰⁴ zatímco proti fašistickým provokatérům nebyl podniknut rázný zákrok. Za těchto okolností mohli komunisté přes svou obětavou činnost dosáhnout na německých fakultách jen dílčích úspěchů; nepodařilo se jim zastavit a zvrátit fašisační proces.

¹⁹⁸ Srv. leták *Deutsche Hochschüler Prags!* – SÚA, PP 1931–40, P 87/26, č. 11157/1936.

¹⁹⁹ Tamtéž – srv. úřední záznam policejního ředitelství o činnosti *Kostufry* mezi německým studentstvem v Praze.

²⁰⁰ Sdružovala mladé pokrokové studenty komunisty, sociální demokraty a politicky neorganizované studenty. Po přípravném období v druhé polovině roku 1936 konala se ustavující schůze 10. března 1937 v sále *Unitarie* v Karlově ulici – SÚA, PP 1931–40, S 112/32.

²⁰¹ Tamtéž. – Tak např. 14. dubna 1937 konala přednášku P. Eisnera F. X. Šalda a Němci, 12. května 1937 O pokrokových spolicích tělocvičných, 2. února 1938 diskusní večer O demokracii, na němž proslovil hlavní referát Kurt Konrád (Beer).

²⁰² Viz např. policejní relaci o rozpuštění schůze *Kostufry* 29. listopadu 1935, na které za přítomnosti 220 posluchačů hovořili poslanec KSČ Rudolf Appelt a zástupci pokrokového studentstva. Schůzi rozpustil policejní komisař pro výrok „národnostní útlak“, který byl opakovaně použit. SÚA, PP 1931–40, P 87/26, č. 54.520/35.

²⁰³ Viz cit. práci K. Kučery a M. Truce, str. 207–208.

²⁰⁴ Disciplinární řízení bylo zahájeno na popud ministerstva školství a osvěty a německé university Karlovou universitou proti Kurtu Adlerovi, posluchači medicíny, a Otto Maršálkovi, posluchači práv, protože rozdávali před německou universitou letáky. SÚA, PP – 1931–40, S 115/50, č. 4931/1936. Viz též AUK-J5 804 a 825/1936/1937.

Na rozdíl od českých vysokých škol zůstaly demokratické síly na německé universitě a technice slabé a roztržité a nemohly tak zabránit tomu, aby se tyto školy staly v rozhodujících chvílích obrany republiky trojským koněm hitlerovského fašismu.

Důležitým úsekem činnosti komunistického studentského hnutí byl jeho podíl na boji proti mezinárodnímu fašismu a proti přípravám nové války. *Kostufra* byla hlavním iniciátorem studentských akcí na podporu protifašistické emigrace,²⁰⁵ proti napadení bezbranného habešského lidu italským fašismem,²⁰⁶ ale zvláště výrazně se projevila její úloha v akcích solidarity s bojem španělského lidu proti fašismu. Komunisté nechápali boj španělského lidu izolovaně, ale jako součást boje československých pracujících na obranu republiky proti hitlerovskému fašismu. Toto stanovisko bylo vyjádřeno v odpovědi *Kostufry* na dopis španělských studentů: „Máme ve své historii slavné husitské období, kdy český lid stál proti celé světové reakci, máme svoji Bílou horu a věčné znamení hanby vládnoucích tříd a jsme dnes znovu ohrožováni světovou reakcí. Tím fašistickým hnutím, které u Vás stejně jako u nás v ČSR má své žoldnéře, falešné diplomaty a koupené Jidáše . . . Pro nás neexistuje neutralita ke španělskému boji, neexistuje neutralita vůči našemu nepříteli. Na každý úspěch španělských fašistů jest naší povinností odpovědět novým a silnějším nápoem proti našim kapitulantům . . . Pryč s fašistickou intervencí ve Španělsku! Zbraně španělské vláde, pomoc španělskému lidu! Na obranu Československé republiky, se Sovětským svazem proti paličům války!“²⁰⁷ Členové *Kostufry* a pokrokových studentských organizací aktivně podporovali boj demokratických sil Španělska pravdivým informováním veřejnosti, materiální pomocí a nakonec i osobní účastí v tomto boji. *Kostufra* se spolu s *Jednotou pokrokových studentů*, *Studentskou frontou*, *Demokratickým blokem studentstva*, *Svazem mladých* a řadou dalších organizací stala zakladatelem odboru mládeže, který se vytvořil v rámci *Výboru pro pomoc demokratickému Španělsku*. Byly organizovány mezinárodní týdny pomoci Španělsku, sbírky potravin, šatstva a léků pro bojovníky za svobodu španělského lidu, rozšiřována literatura atd. Velkou aktivitu v pomoci demokratickému Španělsku vykazovala činnost *Jednoty pokrokových studentů*. Její zástupci byly členy jak mezinárodní studentské delegace, tak i delegace československé mládeže, které v letech 1936 a 1937 navštívily Španělsko. Po návratu delegátů

²⁰⁵ Protifašističtí emigranti byli zvaní na přednáškové a diskusní večery, často konané i na letních táborech. Tyto přednášky byly spojeny se sbírkami ve prospěch pronásledovaných nacismem. Z osobních vzpomínek O. Bolečka a E. Skrbkové.

²⁰⁶ Srv. leták *Fašisté útočí na světový mír*, vydaný *Kostufrou* po napadnutí Habeše fašistickou Itálií – VOAÚRO/B/JPS/1935.

²⁰⁷ Dopis *Kostufry* byl vydán též jako leták – viz VOAÚRO/B/JPS/1936.

konala JPS desítky přednášek a besed spojených se sbírkami na pomoc španělskému lidu²⁰⁸. Členové Kostufry pomáhaly rovněž při zakládání mnohých odboček Společnosti přátel demokratického Španělska, vystupovali na masových shromážděních pořádaných spolu se Svazem mladých, ÚSČS, fakultními spolky, kolejemi a dalšími organizacemi.²⁰⁹ Největší obět v zápasu španělského lidu přinesli ti, kteří bojovali v mezinárodních brigádách na španělských frontách. Mezi těmi, kteří v tomto zápasu položili své životy byly i někteří pražští vysokoškoláci — členové Kostufry.²¹⁰

Význačný byl i podíl komunistických studentů na přípravě a průběhu mezinárodních mírových konferencí, jako např. na Mezinárodní konferenci pro mír²¹¹, na Světovém sjezdu mládeže²¹² a na Kongresu studentské jednoty.²¹³ Nezvýznamnějším z těchto mezinárodních zasedání byl Světový sjezd mládeže v Ženevě, který dal podnět k založení tzv. Ženevského výboru mládeže. V něm, vedle jiných organizací mládeže, byly zastoupeny všechny složky pokrokového studentstva. Ženevský výbor byl jakýmsi koordinačním orgánem všech složek mládeže, které se stavěly ve svém programu proti fašismu a válce. Podařilo se mu zorganizovat některé úspěšné mírové akce v celostátním i místním měřítku. Jeho slabinou však bylo, že početné členské organizace v něm sdružené se rozcházely v prostředcích, kterými je možno fašismu a válce čelit. Rozdílný ideový přístup v této otázce vedl často k příliš obecnému formulování požadavků mládeže, což pochopitelně oslabovalo účinnost jednotlivých akcí. V březnu 1938 se Ženevský výbor rozšířil o další organizace a přejmenoval se na Československý výbor mládeže.²¹⁴

V rozhodujících chvílích obrany republiky v osudném roce 1938 to byla

²⁰⁸ Po návratu mezinárodní studentské delegace ze Španělska byly uspořádány přednášky v rámci jednotlivých fakultních skupin Jednoty pokrokových studentů: na Univerzitě Karlově na filosofii, právech a medicíně, na Uměleckoprůmyslové škole a v koleji Carlton. Viz zprávu jednatele JPS za rok 1937 — VOAÚRO/B/JPS/1938.

²⁰⁹ Častým řečníkem na těchto shromážděních byl bývalý vedoucí funkcionář Kostufry a JNPS Václav Sinkule, který byl vyslán na několik měsíců do Španělska jako zpravodaj Rudého práva, dále Zbyněk Tauchman, J. Valeš, Fr. Dvořák a jiní funkcionáři studentského hnutí. SÚA, PP 1931—40, P 84/55.

²¹⁰ Přesnější údaje o účasti našich vysokoškoláků na španělských frontách se nepodařilo zjistit. Přími účastníci mezinárodních brigád se zmiňují v některých příspěvcích ve sborníku *Bojovali jsme ve Španělsku* o studentech anebo jednotlivcích. H. Mejdrová, *Historie Svazu mladých*, Praha 1959, str. 79—80 se zmiňuje o padlých členech pražské Kostufry K. Hauerovi, F. Kasowitzovi a J. Eisnerovi.

²¹¹ Konala se v Bruselu ve dnech 29. února až 1. března 1936. V 11 členné československé delegaci byl i zástupce komunistických vysokoškoláků E. Goldstücker. SÚA, PP 1931—40, S 115/5 a PP 1931—40, P 87/24.

²¹² Světový sjezd mládeže se konal ve dnech 31. srpna — 7. září 1936. Československá mládež byla zastoupena 50 delegáty a 12 pozorovateli, SÚA, PP 1931—40, S 115/5.

²¹³ Konal se ve dnech 15.—18. července 1937 v Paříži. Zúčastnili se jej rovněž členové pražské Kostufry Jan Kazimour a Bruno Schober.

²¹⁴ Srv. Hana Mejdrová, cit. práce, str. 88—89.

komunistická strana, která neúnavně odhalovala před všemi pracujícími zálučné plány zahraniční a domácí reakce a upevňovala svazek všech demokratických a antifašistických sil. Komunisté na pražských vysokých školách se postavili do čela fronty demokratického studentstva a byli její neaktivnější složkou. Na jaře 1938 se obrátili na vysokoškolské studentstvo s novou výzvou, v níž vysvětlovali vážnost situace a zároveň se dožadovali splnění těch požadavků, které byly předpokladem účinného podílu studentstva na obraně republiky: širokou demokratisaci poměrů na vysokých školách, účelnou organizaci branné výchovy na fakultách a kolejích, splnění nejnalehavějších sociálních požadavků.²¹⁵

Tyto základní požadavky komunistů se staly osou programu Jednoty pokrokových studentů²¹⁶ a byly rozpracovány též v podrobnějším memorandu, které demokratické vedení ÚSČS zaslalo prezidentu Benešovi.²¹⁷

Komunističtí studenti se neomezili jen na boj za prosazení nejnalehavějších požadavků, ale aktivně plnili stranou vydané heslo: „Komunisté Československa — v prvních řadách obránců republiky.“ Jejich zásluhou se začal organizovat branný výcvik na některých pražských kolejích. Nejintenzivněji probíhal v hradčanské koleji, kde byla rovněž vytvořena prvá rota Akademické legie.²¹⁸ V kolejích Budeč a Carlton byly komunistické a pokrokové vysokoškolačky iniciátorkami ošetrovatelských kursů a akce dárců krve.²¹⁹ Změnila se i náplň letních táborů pokrokových studentů. Na nich se ve spolupráci s demokratickými důstojníky konala cvičení ze střelby a bojové taktiky.²²⁰ Mimo to se účastníci těchto táborů a ostatní pokrovní studenti zúčastňovali přes prázdniny 1938 desítek akcí, na kterých posilovali odhodlání lidu bránit samostatnost republiky, informovali veřejnost o připravenosti Sovětského svazu k obraně Československa a manifestovali jednotu zájmů mladé pokrokové inteligence a pracujícího lidu.²²¹

Bojová aktivita pokrokového studentstva vzrůstala s odhodláním lidových mas bránit republiku a nepoddát se diktátu. Spolu s četnými mládežnickými organizacemi podepsali i pokrovní vysokoškoláci protest Československého výboru mládeže, namířený proti kapitulantským ten-

²¹⁵ VOAÚRO/B/JPS/1938.

²¹⁶ Tamtéž, viz Studentský program Jednoty pokrokových studentů. Program byl poprvé přednesen 25. února 1938 na společném veřejném projevu se Svazem mladých.

²¹⁷ Tamtéž, viz Memorandum ÚSČS prezidentu RČS dr. E. Benešovi, bez data.

²¹⁸ Tamtéž, viz výzvu komunistických studentů k 1. máji 1938.

²¹⁹ Srv. cit. práci H. Mejdrové, str. 95.

²²⁰ VOAÚRO/B/JPS/1938, korespondence z letního tábora JPS, též zápis osobního rozhovoru s J. Kazimourem.

²²¹ Členové letního tábora JPS v r. 1938 se zúčastnili i památné manifestace východoslovenského lidu 31. července v Košicích, na níž přednesl hlavní referát Kl. Gottwald. Zápis osobního rozhovoru s J. Kazimourem.

dencím vlády.²²² Ale strach vládnoucí třídy byl silnější. Buržoazie jako vládnoucí třída se ukázala neschopnou uhájit nezávislost země a přijala potupné mnichovské podmínky.

Zákazem činnosti komunistické strany v krátkém intervalu po mnichovské zradě se uzavřela poslední etapa legálního působení komunistického studentského hnutí v buržoazní republice.²²³ Na českých vysokých školách to bylo období z velké části úspěšné, neboť komunističtí vysokoškoláci využili za aktivní podpory strany po VII. kongresu KI některých příznivých okolností. Především však toho, že již v předcházejícím období se podařilo na tomto úseku sjednotit levicové síly, jež stály v opozici proti nacionalisticko-fašistickému vedení zájmových studentských organizací. Tento určitý předstih a stále méně populární metody fašistických funkcionářů umožnily vedle soustavné masové práce Kostufry poměrně rychlé soustředění demokratických a antifašistických sil studentstva v Demokratickém bloku. Přitom komunističtí vysokoškoláci byli tak aktivním činitelem všech levicových organizací, že bez jejich účasti se nemohl boj proti nejkrajnější pravici uskutečnit. Vedoucí funkce, které získali po vítězství Demokratického bloku ve většině fakulních spolků a v ÚSČS, svědčily o jejich oblíbě a důvěře v masách studentstva. Komunisté ve studentských organizacích prosazovali také demokratické a protifašistické požadavky, jež vyjadřovaly zájmy většiny vysokoškoláků, a proto nacházeli u nich podporu.

I ve vztahu k pracující mládeži a jejich pokrokovým organizacím, především ke Svazu mladých, byla nová linie správně uplatňována. Ve srovnání s předcházejícími etapami se komunistické studentské hnutí méně zabývalo organizační stránkou tohoto vztahu, ale o to víc usilovalo o jednotný postup s pracující mládeží a o masovou účast na společných bojových akcích. Úsilí komunistů zapojit do společné protifašistické fronty mládeže všechny demokratické složky studentstva bylo i nejlepší cestou k překonávání tendencí stavovské nadřazenosti u mnohých studentů, vypěstované výchovou ve škole i v rodinném prostředí. Komunističtí studenti se při tom snažili získat stoupence levicového sjednocení jako členů dalších organizací které byly pod vlivem strany, jako např. Svazu přátel Sovětského svazu, Společnosti přátel demokratického Španělska a jiných.

²²² H. Mejdrová, cit. práce, str. 98–99.

²²³ Ještě před oficiálním zákazem činnosti KSČ se snažilo fašistické vedení pražského Svazu čs. studentstva obsadit spolkově místnosti ÚSČS a zároveň přinutit jeho vedení, aby se zřeklo komunistů. Když se jim tento záměr nevydařil, obrátili se o pomoc na policii. Policejní ředitelství potom v prosinci 1938 rozhodlo, že záležitosti ÚSČS bude obstarávat zastupitelstvo a jmenovalo jeho členy. Za asistence policie přešel tak ÚSČS do rukou krajně pravicových živilů. — SÚA, PP 1931–1940, S 112/23, č. 29194/38 a 29441/38; dále S 115/4, č. 29262/38.

Komunistické hnutí na německých školách nemělo přes obětavou činnost svých členů vliv na masu studentstva a nemohlo se vykázat podobnými úspěchy jako na českých fakultách. Příčinou toho, jak jsme již uvedli, byly především vnější okolnosti, jako národnostní politika vládnoucí třídy, její loajální postoj vůči henleinovskému fašismu a jeho představitelům atd. Za situace, kdy nefašistické buržoazní a reformistické strany postupně ztrácely všechny pozice mezi německými vysokoškoláky, byli komunističtí studenti v jejich řadách jediní, kteří ve spolupráci s českými členy Kostufry odhalovali plány henleinovského fašismu a bojovali proti jejich uskutečňování.

Nehledě na odlišný vývoj na německé universitě a technice se však na pražských vysokých školách dařilo úspěšně uplatňovat linii lidové fronty v řadě otázek, i když dosažení jejich širších politických cílů bylo pocho-pitelně závislé na probíjování této linie na všech ostatních úsecích politického života. Období po VII. kongresu KI se tak stalo obdobím rozmachu a úspěšného pronikání komunistických idejí a významného sjednocovacího procesu všech protifašistických sil v řadách studentstva. Komunisté jako nejdůslednější odpůrci fašismu a nejobzornější obránci nezávislosti Československa se stali i na vysokých školách vedoucí silou protifašistické fronty. Čelné postavení komunistů v demokratickém táboře mladé inteligence se zanedlouho projevilo v dobách pro naše národy nejtěžších. Ani zákaz KSČ a její složek po osudných dnech Mnichova, ani pod patronací policie provedené zfašisování studentského spolkového života v následujících týdnech nedokázaly již zpřetrhat pevný svazek, který se vytvořil mezi všemi čestnými, skutečně demokratickými vysokoškoláky a komunisty. Revoluční hnutí studentstva bylo sice zahrnuto do ilegality, ale jeho vliv na českých vysokých školách rostl dále. To nejpřesvědčivěji potvrdil masový odpor studentstva proti hitlerovským okupantům v památném roce 1939.

ZÁVĚRY

Pokusil jsem se stručně nastínit vývoj komunistického hnutí studentstva na pražských vysokých školách od jeho vzniku až do nuceného přechodu do podzemního boje proti fašismu a charakterizovat jeho jednotlivé etapy. Zbývá poukázat na některé závěry z celého sledovaného období, které mají širší platnost.

Především je historie revolučního studentstva v předmnichovské republice nezvratným svědectvím význačné činnosti Komunistické strany Československa v řadách mladé inteligence. Ukazuje, že již v dobách nej-

tvrdších třídních střetnutí nebyla strana revolučního proletariátu lhostejná k osudu studující mládeže a získávala její nejlepší a nejčestnější příslušníky pro svůj program. Ve společných bojích se tak vytvářel pevný svazek mezi vedoucí silou revolučního hnutí, dělnickou třídou a pokrokovou inteligencí.

Komunistické studentské hnutí představovalo na vysokých školách nejprogresivnější politický proud. Komunisté na vysokých školách vedli náročný a složitý boj za vymanění mladé inteligence z vlivu vládnoucí buržoazie a její ideologie. Jejich soustavné ideové působení zeslabovalo ve značné části studentstva výsledky reakční školské výchovy i propagandy měšťáckých a reformistických stran. Nejrůznějšími formami seznamovala Kostufra mladé lidi s teorií marxismu-leninismu i s výsledky budování socialismu v Sovětském svazu. Velký význam pro vytváření svazku mezi dělnickou třídou a pracující inteligencí měla pak bezprostřední účast revolučního studentstva v hospodářských a politických bojích proletariátu. Kostufra jako složka komunistické strany na studentském úseku se stala postupně uznávaným představitelem a vedoucí silou pokrokového studentstva. Nelze tu nezpomenout alespoň některých z dlouhé řady funkcionářů Kostufry, kteří plnili revoluční úkoly na pražských vysokých školách: Jana Švermy, Václava Kopeckého, Ivana Sekaniny, Julia Fučíka, Jiřího Purkyně, Františka Weiskopfa, Kurta Konráda, Bohuslava Laštovičky, Václava Sinkule, Sama Takáče. Jana Pilaře, Eduarda Goldstuckera, Jaroslava Hrbka, Jana Kazimoura, Zbyňka Tauchmana, Bruno Schobra, Jiřího Havaše, Ladislava Apelta, Oskara Bolečka a dalších. Rozhodující vliv na komunistické hnutí pražského studentstva měla osobnost profesora Zdeňka Nejedlého, který svou výchovou v komunistickém duchu přivedl do revolučního hnutí mnohé studenty a sám se také podílel na všech významných akcích pokrokového studentstva.

Linii revolučního hnutí probjovala Kostufra prostřednictvím svých členů, působících v zájmových studentských organizacích anebo prostřednictvím organizací pokrokového studentstva, vytvořených za jejího vedení. Z těchto organizací, jejichž program vycházel z vědeckého světového názoru a jež v praxi uskutečňovaly linii komunistické strany v získávání spojenců dělnické třídy, stála na prvním místě Jednota nemajetných a pokrokových studentů.²²⁴ V roce 1932—1938 představovala na pražských

²²⁴ Z velkého počtu obětavých funkcionářů JNPS a později JPS je spravedlivé vzpomenout aspoň těch, kteří v průběhu let 1932—1938 zastávali funkce v jejím vedení: G. Bocka, M. Bohanesovou, M. Borčovou, L. Eliášovou-Sinkulovou, F. Jungmanna, E. Goldstuckera, G. Hudce, V. Hynkovou, J. Kazimoura, P. Kropáčka, B. Laštovičku, V. Mosteckého, V. Nejedlého, Zdeňku Nejedlou-Nedvědovou, V. Novotnou-Hilskou, J. Pilaře, B. Poledníka, J. Prunera, J. Půčika, V. Sinkule, J. Špačka, F. Štycha, J. Teklého, S. Takáče, J. Valeše.

vysokých školách hlavní základnu pokrokového studentstva, z jejich řad obvykle vycházeli i noví členové Kostufry a nejaktivnější funkcionáři levice ve studentských fakultních a ústředních spolcích. Teprve vznikem JNPS se vytvořily předpoklady pro účinnější pronikání komunistických myšlenek do širších řad vysokoškolské mládeže.

Jednou z nejvýznamnějších kapitol komunistického studentského hnutí v předmnichovské republice tvoří úspěšné úsilí o vytvoření lidové fronty proti domácímu a mezinárodnímu fašismu. Protifašistický a protiválečný postoj stmeloval jednotu řad pokrokového studentstva a vedl k úzké spolupráci s ostatní mládeží. Široká fronta protifašistických a demokratických sil, vedená komunisty, jež se utvořila v průběhu druhé poloviny třicátých let na vysokých školách, stala se předpokladem i pro jejich další společný boj proti nacistickým okupantům. V něm padli smrtí nejčestnější i mnozí bývalí funkcionáři pražského komunistického hnutí studentstva: Jan Šverma, Ivan Sekanina, Julius Fučík, J. Purkyně, Kurt Konrád, Václav Sinkule, Vít Nejedlý, Zbyněk Tauchman, Jaroslav Teklý, Jiří Havaš, L. Apelt, P. Kropáček, F. Jirásek a další.

Po boku dělnické třídy a pracující mládeže bojovali komunističtí studenti proti vládnoucí třídě kapitalistického Československa a za lepší budoucnost všech pracujících. Za persekuce mocenského aparátu buržoazie a často i za persekuce vedení vysokých škol a reakčních profesorů uskutečňovali revolučním hnutím svěřené jim úkoly. Jejich síla nebyla v počtu členstva, ale v jejich internacionální jednotě, v jejich cílevědomosti a v odhodlanosti, která neznala osobního prospěchu, v jejich vlivu na myšlenkové a politické vyhrávání těch generací, na které působili. Jejich zápas o novou tvář a lepší osud pracující inteligence se stal neoddelitelnou součástí kulturně politických dějin našich vysokých škol a tvoří čestnou stránku v bohaté kronice revolučních bojů Komunistické strany Československa.

КОММУНИСТИЧЕСКОЕ СТУДЕНЧЕСКОЕ ДВИЖЕНИЕ В ПРАЖСКИХ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ В РЕСПУБЛИКЕ ДОМЮНХЕНСКОГО ПЕРИОДА

Резюме

Настоящий очерк касается вопроса, до сих пор неразработанного, а именно: отношения Коммунистической партии Чехословакии к молодой интеллигенции. Автор этого очерка стремится пояснить историю революционного движения студенчества в пражских высших учебных заведениях период от 1918 по 1938 год. Автор обращает внимание с одной

стороны на работу самого коммунистического движения, проводимую в рядах студенчества, с другой стороны на те организации, в которых коммунисты имели решающее влияние на формирование их прогрессивного характера. Автор рассматривает также отношение революционного студенческого движения этого периода к так называемым сословным организациям студентов, какими были напр. факультетские и замляческие студенческие общества и их верховные союзные органы.

В период 1918—1920 гг., когда протекала борьба за направление развития нового чехословацкого государства, формировалось и революционное ядро студенческого движения. Самое большое значение для дальнейшего развития этого революционного движения имела деятельность сторонников марксизма, коммунистическое направление, проводимое среди студенчества, организованного в социал-демократической партии, и деятельность тех студентов, которые группировались вокруг С. К. Неймана и перешли в его коммунистические группы. Наиболее прогрессивной идейной частью в рядах студентов было Международное объединение марксистских академиков, основанное в 1919 г.

Основание Коммунистической партии Чехословакии в 1921 году имело решающее значение для дальнейшего идейного и организационного формирования прогрессивных сил учащейся молодежи, до сих пор все еще необъединенных. После предварительной подготовки была в Праге 15-го февраля 1922 г. основана коммунистическая студенческая фракция (Костуфра), явившаяся частью коммунистической партии в высших учебных заведениях. Костуфра была главным рычагом международного комитета социалистического студенчества, возникшего в 1922 г. и объединившего политически часть коммунистически направленных студентов. Движение коммунистического студенчества стало еще в 20-х годах важным фактором в жизни пражских высших учебных заведений так как оно распространяло марксистскую идеологию среди молодой интеллигенции и организовало борьбу за ее экономические и политические интересы. Пражская Костуфра добивалась улучшения жилищных условий студентов, лучшего питания в студенческих столовых, открыто выступала против понижения государственного бюджета на школьные расходы, против неправильной политики в области стипендий, против попыток ликвидировать студенческие органы в общежитиях и специальных учреждениях и против травли студентов разных национальностей. Костуфра стояла во главе акций, поддерживающих Советский Союз и организовала проявления солидарности студентов с борьбой пролетариата дома и за рубежом. Важное значение для идейного формирования коммунистически направленных сил студенчества имели деятельность профессора Карлова университета Зденека Неедлы и влияние его журнала «Вар», а с 1925 года также влияние журнала молодой коммунистической интеллигенции «Авангард». Большое влияние на положение и политическое развитие молодой интеллигенции имел экономический кризис в 1930—1934 гг. Коммунистическое студенческое движение первой половины 30-х лет стояло во главе борьбы за права безработной интеллигенции и за требования неимущих студентов. После того, как были применены новые и более действенные методы работы, удалось расширить коммунистически направленный фронт студенчества, в частности при помощи «Общества неимущих и прогрессивных студентов», основанного в марте 1932 г. Одновременно коммунистическое студенческое движение должно было бороться против растущей фашизации буржуазной республики и ее высшеобразовательных учреждений. Важной вехой в этом периоде был момент ликвидации попытки использовать высшие учебные заведения для укрепления фашизма в конце 1934 г. После этих событий ускорился под руководством коммунистов процесс объединения антифашистского студенчества. После конкретных успехов коммунистических сил в борьбе против реакции в высших учебных заведениях в Праге был весной 1935 года основан «Студенческий фронт

за мир, прогресс и свободу», который стал объединением коммунистических и социалистических студентов вместе с антифашистскими студентами без политической принадлежности.

Заключительным этапом развития коммунистического студенческого движения в пражских высших учебных заведениях дольонхенской республики является период с осени 1935 года до роковых дней Мюнхена. В этот период растет усилие создать народный фронт против местного и международного фашизма. После победы при выборах большинства достигли в пражских факультетских обществах антифашистские и демократические силы студенчества, возглавляемые коммунистами и объединенные в демократический блок политическим фактором в чешских высших учебных заведениях в Праге. В немецком университете и во ВТУЗе, в отличие от этого, в результате соглашательской политики мещанского правительства в отношении генлайновского фашизма, а также в результате неорганизованности демократических сил в этих высших школах, не удалось остановить процесс фашизации. В это время, когда нефашистские буржуазные и реформистские партии постепенно теряли все свои позиции среди немецких студентов, коммунистические студенты одни, в сотрудничестве с чешскими членами Костуфры, разоблачали планы немецких фашистов в Чехословакии и боролись против их осуществления. Передовые студенты осуществили под руководством коммунистов в Праге очень много успешных акций солидарности с борьбой против международного фашизма как например: помощь немецким антифашистам-эмигрантам, протест против нападения на абиссинский народ, помощь демократической Испании. Они принимали также активное участие в подготовке и проведении многих международных антифашистских и мирных конференций. В трудное для Чехословакии время, когда ее самостоятельности грозила опасность гитлеровского фашизма в 1938 г., студенты-коммунисты стояли во главе защитников республики. Они стали инициаторами военного обучения, курсов для медсестер и других акций, организованных в высших учебных заведениях. После того, как предательницей стала своя и международная буржуазия, в дни Мюнхена, студенты-коммунисты были вынуждены прекратить свою открытую деятельность и, вместе с Коммунистической партией Чехословакии они перешли в подполье и начали подпольную борьбу за свободу и лучшее будущее чехословацкого народа.

Коммунистическое студенческое движение в пражских высших учебных заведениях явилось наряду с небольшой группой революционных преподавателей во главе с профессором Зденеком Неедлы, самым прогрессивным политическим течением. Костуфра, как одно из звеньев коммунистической партии на студенческом участке, стала представителем и ведущим рычагом передового студенчества. В рядах пражского коммунистического движения, наиболее сильные позиции которого были в Карловом университете, работали и формировались многие, в дальнейшем времени видные политические и культурные работники как Ян Шверма, Вацлав Копецки, Иван Секанина, Юлиус Фучик, Павел Рейман, Ф. Ц. Вейскопф, Курт Конрад, Вацлав Синкуле и другие. Широкий фронт антифашистских и демократических сил, возглавляемый коммунистами, который был создан в течение второй половины 30-х гг. в высших учебных заведениях стал предпосылкой и дальнейшей их общей борьбы против нацистских оккупантов, как это и показали события осенью 1939 года.

Развитие коммунистического студенческого движения в пражских высших учебных заведениях является ярким доказательством значительной деятельности Коммунистической партии Чехословакии в рядах молодой интеллигенции и свидетельствует о том, что еще в период борьбы против капитализма был создан крепкий союз между руководящей силой революционного движения рабочим классом и передовой интеллигенцией.

Перевод Г. Овсянников

THE COMMUNIST STUDENTS MOVEMENT AT THE PRAGUE
UNIVERSITIES IN THE PRE-MUNICH REPUBLIC

Summary

This paper is a contribution to the hitherto little discussed question of the relationship of the Communist Party of Czechoslovakia to the young intelligentsia. The author has attempted a short outline of the revolutionary students movement at the Prague Universities in the period from 1918–1938. He notes both the activity of the communist movement itself in the ranks of the students as well as the activity of those organisations where the communists had considerable influence on the formation of their progressive character. Over the same period he traces the relationship of the revolutionary students movement to the so-called fraternal organisations of university students such as the faculty and regional students corporations and their supreme organs.

In the period from 1918–1938 when the struggle went on to decide on the trend in the development of the new Czechoslovak state, a revolutionary nucleus also formed in the student movement. Of greatest importance to the further development of this revolutionary movement was the activity of the adherents of the Marxist left among the students organised in the social democratic party and the activity of those students grouped round St. K. Neumann and who joined his communist groups. The ideologically most progressive group in the ranks of university students was The International Association of Marxist University Students formed in 1919.

The foundation of the Communist Party of Czechoslovakia in 1921 was of decisive influence in the further ideological and organisational formation of the hitherto split progressive forces of students. After previous preparations the Communist Students Fraction (Kostufra) was formed in Prague on February 15, 1922 as part of the Communist Party at the universities. Kostufra was the leading force in the International Committee of Socialist Students formed in 1922 and united political groups of left-wing university students. The communist students movement became an important factor in the life of the Prague universities as early as the twenties by spreading Marxist ideology among the young intelligentsia and organising the struggle for their economic and political interests. The Prague Kostufra fought for improvements in the students' meals and accommodation, protested against the decrease of the budget allocations for education, against the untenable policy in awarding bursaries, against the attempts to abolish the autonomous organs in students' hostels and social institutions and against inciting the various nationalities against each other within the ranks of the students. It led the movement in support of the Soviet Union and headed all actions expressing the solidarity of the university students with the struggle of the proletariat at home and abroad. The work of Professor Zdeněk Nejedlý of the Caroline University played an important part in the ideological development of the left-wing forces of the students; his magazine "Var" was very influential and from the year 1925 onwards also "Avantgarda", the magazine of the young communist intelligentsia.

The economic crisis in the years 1930–34 greatly influenced the position and political development of the young intelligentsia. The communist students movement in the early thirties stood at the head of the struggles for the rights of the unemployed intelligentsia and the demands of the impecunious students. After making use of new and more effective methods of work it became possible to extend the left front of the

students, in particular through the Union of Indigent and Progressive Students formed in March 1932. At the same time the communist students movement had to fight against the increasing fascist trend of the bourgeois republic and its university institutions. An important milestone in this period was the defeat of the attempt to misuse the universities as a platform of fascism at the end of 1934. After these events the process of unification of anti-fascist university students under the leadership of the communists was speeded up. After concrete successes reached by the left-wing forces in the struggle against the reactionaries at the universities the Students' Front for Peace, Progress and Liberty was formed in Prague in the spring of 1935, which represented the unity of action of communist and socialist students together with the anti-fascist non-party students.

The last stage in the development of the communist students movement at the Prague universities of the pre-Munich republic is the period from the autumn of 1935 to the fateful days of Munich. At that time all efforts directed towards the creation of a popular front against fascism at home and abroad reached their climax. After successful elections at most of the Prague faculty corporations the anti-fascist and democratic forces of the students led by the communists and associated into a Democratic bloc became the political factor at the Czech universities in Prague. At the German University and Technical University on the other hand, as a result of the weak stand taken by the bourgeois government against Henlein fascism and also because of the split in the democratic forces at those schools it was impossible to stem the tide of fascism. Under those circumstances, where non-fascist bourgeois and reformist parties gradually lost all their positions among the German university students the communist students were the only ones who, in cooperation with the Czech members of Kostufra exposed Henlein's plans and fought against their realisation. Under the leadership of the communists the progressive students in Prague undertook a number of successive actions of solidarity in the fight against international fascism as for instance the action in aid of the German anti-fascist refugees, the protest movement against the attack on the people of Abyssinia, a large campaign in aid of democratic Spain and active participation in the preparation and holding of many international anti-fascist and peace conferences. At the decisive moments when the independence of Czechoslovakia was threatened by Hitler fascism in 1938 the communist university students took their place at the head of the defenders of the republic and became the initiators of military training, nursing courses and other undertakings at the universities. After the betrayal of the bourgeoisie at home and abroad in the days of Munich the communist students were forced to interrupt their public activities and together with the entire Communist Party of Czechoslovakia to launch the underground fight for freedom and a better future of the Czechoslovak people.

The communist students movement together with a small group of revolutionary teachers led by professor Zdeněk Nejedlý represented the most progressive political trend at the Prague universities. Kostufra as a group of the communist party gradually became the recognized leading force of progressive students. Many who later became outstanding political and cultural workers such as Jan Šverma, Václav Kopecký, Ivan Šekanina, Julius Fučík, Pavel Reiman, F. C. Weiskopf, K. Konrád, V. Sinkule and others worked and grew up in the ranks of the communist movement in Prague, which had its strongest position at the Caroline University. The broad front of anti-fascist and democratic forces led by the communists, which was formed in the second half of

the thirties at the universities became the basis for their further joint struggle against the Nazi invaders, as was often confirmed by the events of the autumn of 1939.

The development of the communist students movement at the Prague universities is an irrefutable proof of the outstanding activity of the Communist Party of Czechoslovakia in the ranks of the young intelligentsia and proves that already during the period of struggle against capitalism a firm union was formed between the working class, the leading force of the revolutionary movement, and the progressive intelligentsia.

Translated by A. Nováková

SPORNÉ OTÁZKY V BĀDĀNĪ O DEKRETU KUTNOHORSKĚM

СПОРНЫЕ ВОПРОСЫ, КАСАЮЩИЕСЯ ИССЛЕДОВАНИЯ
ДЕКРЕТА КУТНОГОРСКОГО

CONTROVERSIAL QUESTIONS IN THE RESEARCH ON THE KUTNĀ HORA DECREE

JIRĪ KEJŘ

Jen málo událostí v dějinách pražské university, ano v celých našich národních dějinách, vyvolávalo odedávna tak živou pozornost vědy i veřejnosti, jako pohnutý zápas o Dekret kutnohorský. K podrobnému osvětlení dějinných chvil, vedoucích k vydání mandátu krále Václava IV. o změně poměru hlasů mezi národy na universitě i ke konečnému jeho výsledku, odchodu cizích mistrů i studentů z Prahy, se pokusilo přispět již několik generací historiků ať již pracným shledáváním zlomků pramenů, které by přinesly nové světlo do nejasného běhu událostí, nebo pokusy o nové výklady známých skutečností. Jde tu o thema, budiž dovoleno tak říci, permanentně aktuální, které každá doba viděla z hledisek svých a také ze svých ideových posic hodnotila; na pozadí někdejšího historického střetnutí pokrokových sil s odpůrci pokroku a vyhoceného národního zápasu Čechů s Němci se mnohdy promítaly současné aspekty politického zápasu, historické bádání sloužilo potřebám své doby.

Teprve nejnovější bádání, vyzbrojené již bezpečně nejen pečlivým sebráním přístupného materiálu, nýbrž především marxistickým přístupem k veškeré látce, mohlo vnést do nejdůležitějších sporných otázek potřebné jasno a odstranit dřívější zkreslení, zaviněná hlavně nacionalistickými historiky německými. Definitivně mohlo být vyvráceno tvrzení o bezvýznamnosti pražské university po odchodu cizinců a prokázán její intenzivní vědecký i politický život, který nejen početným oslabením neutrpěl, nýbrž naopak se ještě prohloubil. Ukázalo se, že hlavní vinu na odstranění německých mistrů z Prahy měla jejich tvrdošíjná neústupnost, nedostatek politického rozhledu a naprosté nerespektování suverenity českého státu. Beze zbytku bylo vyvráceno tvrzení, že vydání Dekretu bylo aktem proti-

právním, když přesný rozbor právníkový dokázal, že bylo juristicky zcela bezvadné a vycházelo ze svrchovanosti panovnické moci českého krále. Na pravou míru byla uvedena přehnaná čísla o počtu cizinců, kteří odešli z Prahy. Tím vším byly položeny spolehlivé základy jak pro samo historické poznání Dekretu, tak i pro odstranění nepřátelských politických tendencí, které navršilo starší bádání.

I když tedy můžeme konstatovat, že řada důležitých problémů v bádání o Dekretu kutnohorském byla již uspokojivě a většina z nich dokonce s trvalou platností vyřešena, přece jen zůstaly ještě některé sporné otázky, jejichž vyřešení je nezbytné k plnému pochopení historického zvratu, jakým je Dekret kutnohorský v dějinách pražské university.

Stojí-li dnes historik před úkolem znovu se zamyslet nad vzrušenými spory z prvních měsíců roku 1409,¹ zůstává mu po tak velkém badatelském úsilí minulosti jen málo naděje na odkrytí nových pramenů.² Cestu vpřed lze najít jen novými a novými pokusy o přesné vážení známých faktů, kritickým rozbořením pramenných zmínek a jejich bedlivou konfrontací. Tomuto cíli je také věnován i tento skromný pokus přispět k hlubšímu poznání některých událostí, které se odehrály v předvečer Dekretu a v boji o jeho provedení, a znovu tak zdůraznit velkou tradici pražského vysokého učení.

I.

Není snadné sledovat ze zachovaných pramenů ani skutečné události; tím nsnadnější je pak poznat pohnutky jednání historických osob, usuzovat na jejich záměry a cíle a vyvodit z toho odpovídající závěry. I při zkoumání o vzniku Dekretu kutnohorského se rozdvoují dohady o tom, co přimělo krále k vydání tak převratného aktu, zda to byl jeho náhlý hněv, který vyvolal pod vlivem okamžité nálady nepředvídané rozhodnutí, které překvapilo i samotné Čechy,³ či zda šlo o akci předem uvá-

¹ Současný stav bádání je bezpečně zachycen Zdeňkem Fialou, *O vzniku Dekretu kutnohorského*, Acta Universitatis Carolinae, Philosophica et historica 2, Dekret kutnohorský a jeho místo v dějinách, Praha 1959, 21–39.

² Omezenost pramenného materiálu správně vyzdvihuje Ferdinand Seibt, *Johannes Hus und der Abzug der deutschen Studenten aus Prag 1409*, Archiv für Kulturgeschichte 39 (1957), 64. Jemu samotnému lze ovšem vytýkat nedosti úplné použití literatury, zvláště české.

³ Zastáncem tohoto mínění je především F. M. Bartoš, *Čechy v době Husově*, Praha 1947, 305, na základě své dřívější podrobnější studie *V předvečer Kutnohorského dekretu*, ČČM 102 (1928), 101 a 106.

ženou a připravenou.⁴ Tento rozdíl mínění není jen sporem o nevýznamný detail nebo o povahový rys krále Václava; jde tu ve skutečnosti o spoluúčast české části university při dalekosáhlém kroku, o její „spoluvinu“ na panovníkově rozhodnutí a tím i o záměrný zásah do komplikovaných vztahů mezinárodní politiky. Jsem přesvědčen, že pozorný rozbor některých událostí z posledních týdnů před vydáním Dekretu pomůže osvětlit tuto otázku a podpoří mínění druhé, že Dekret je výsledkem předem uvážené akce, na které se významnou měrou podílela i česká část university.

Poslední velkou akcí pravidelného života university před vydáním Dekretu kutnohorského byl quodlibet M. Matěje z Knína, řečeného Pater,⁵ jehož průběh i obsah je dnes možno již se značnou bezpečností rekonstruovat, zejména díky cennému zjištění quodlibetářovy příručky, osahující jeho přípravy k disputaci.⁶ K obvyklému slavnostnímu shromáždění celé university došlo tehdy ve chvíli již krajně vyhocených sporů o obeslání koncilu v Pise, pouhé dva týdny před vydáním Dekretu.⁷ Shromáždění bylo už poznamenáno rozbroji mezi národy, které mnoho napovídaly o tom, jaké zájmy jsou v mezinárodní politické hře a které síly se vzájemně střetávají. A bedlivé sledování průběhu quodlibetu⁸ ukáže, že již tehdy se projeví některé nápovědi, předznamenávající rychlý vývoj příštích dnů až k osudnému 18. lednu, že na půdě university došlo k událostem, které byly ve skutečnosti již zřetelným náznakem a předejrou Dekretu.

Výmluvným svědectvím o napětí mezi českým a ostatními třemi

⁴ K tomuto závěru dospěly hlavní projevy při vědecké konferenci k 550. výročí Dekretu kutnohorského: Zdeňk Fiala, u.d. 25–26; Václav Vaněček, *Dekret Kutnohorský z hlediska dějin státu a práva*, tamtéž, 62–63.

⁵ Nejpodrobnější informací o jeho průběhu stále zůstává vylíčení Václava Novotného o, *M. Jan Hus I*, Praha 1919, 303–314, ač z hlediska dnešní znalosti pramenů by již naléhavě potřebovalo doplnění.

⁶ Zjistil je v rkp. knihovny Metropolitní kapituly pražské L 45 F. M. Bartoš, *Půlstoletí husitského bádání a nově nalezené husitských památek*, Praha 1935, 20–22.

⁷ Výklad Friedricha Matthaesia, *Der Auszug der deutschen Studenten aus Prag (1409)*, MGVDB 53 (1915), 99, že quodlibet se konal po Třech králich, tedy asi kolem poloviny ledna, se zakládá na mylném porozumění některým svědeckým výpovědím ve vídeňském procesu Jeronymově; všechny určují pouze, že quodlibet skončil po Třech králich, při čemž ani jediný ze svědků se nerozpomíná na přesné datum. M. Konrád Kreuzer odpovéděl na otázku, kdy skončil quodlibet, „quod determinate nesciat, sed post Epiphaniam domini tunc immediate sequentem citra mensem“; Henricus de Aura určil dobu Jeronymova projevu „post festum Epiphanie in fine quodlibeti quadam die ante prandium“, ostatní výpovědi jsou ještě méně určité; viz Ladislav Klíman, *Processus iudicialis contra Ieronimum de Praga habitus Viennae a. 1410–1412*, Praha 1898, 18 a 32. Ovšem to je ve shodě s obvyklým počátkem quodlibetu 3. ledna. Quodlibet trval vždy několik dní a tu pochopitelně končil až po Třech králich; ostatně i jiná výpověď M. Jana z Voburga mluví o posledním dnu quodlibetu – Klíman, 19.

⁸ Zde nemá být podán přesný rozbor quodlibetního hádání i všech událostí, které se tehdy sběhly – to vyhražují své připravované souhrnné práci o pražských quodlibetech, nýbrž vysledovány toliko přímé náznaky, vyznačující již cestu k Dekretu.

národy na universitě byl odpor německých mistrů proti quodlibetáři M. Matěji z Knína, který se projevil již před zahájením quodlibetu. Záminku cizincům poskytl nedávný pokořující proces mladého mistra, který jen odvoláním unikl vážnému nařčení z kacířství.⁹ Němečtí mistři prohlášovali, že se nemohou účastnit slavnosti, kterou by řídil mistr tak podezřelý z kacířství, a v čele s mistry Walterem Harraserem, Petrem Storchem a Janem Hoffmannem rozhlašovali, že raději z Prahy odejdou, než by navštívili jeho quodlibet. To by ovšem bylo značně ohrozilo konání disputace. Svízelnou situaci rozřešil sám panovník, který svým listem nařídil třem národům, aby se quodlibetu zúčastnili.¹⁰

Tak neobvyklému zásahu sama krále do vnitřních záležitostí university je třeba věnovat bedlivější pozornost, než se stalo dosud. Máme v něm první projev panovníkovy vůle urovnat spory mezi národy, první uplatnění jeho svrchovanosti nad universitou, a to jen několik týdnů před vydáním Dekretu. Co ho však přimělo k tomuto mimořádnému a důraznému činu? Sotva tu mohla hrát nějakou úlohu starost o vnitřní spory a třenice na universitě, kterých bylo stále dost, nýbrž muselo jít o zájmy vyšší, o zájmy vlastní politiky krále Václava IV, které mohly být postupem německých mistrů ohroženy! Na universitě se tehdy již zřetelně rýsovaly hranice mezi národy při bojích o obeslání koncilu v Pise, kdy jediný národ český se stavěl za snahy svého krále, zatím co odpor ostatních tří národů jeho záměry křížil. A bojkot quodlibetu se strany německých mistrů, kdyby byl proveden do důsledku, by měl nepochybně vážné následky. Isolovaná účast mistrů českého národa při slavnosti, řízené quodlibetářem „podezřelým z kacířství“, by je byla diskreditovala při dalším jednání, byli by stáli před veřejností v podobě přívrženců a hlasatelů kacířských nauk, zatím co Němci by byli mohli vystupovat jako obránci pravé víry. Proto asi takový zájem nejen na uskutečnění slavnosti, nýbrž především na jejím obeslání od všech národů, proto na konec i nejvyšší rozkaz panovníkův.¹¹

⁹ O procesu Knínově v květnu 1408 Novotný I, 218–220. Z pramenů: *Chronicon Universitatis Pragensis*, FRB V, 570; MUPr II/1, 420 – nově v Doc. 338; Klicman, 16–18.

¹⁰ Tak líčí průběh událostí ve vídeňském procesu Jeronymově svědek Jan Schwab z Butzbachu, u Klicmana, 16–17: „Et eo volente disputare multi magistri, videlicet Baltherus Haraser, Magister Petrus Storch, Magister Johannes Hoffman et alii noluerunt visitare actum suum, dicentes publice se volentes potius a Praga recedere quam actum talis suspecti de heresi visitare, imo etiam rex mandavit tribus nationibus per litteras suam, quam audiverit et viderit legere, ut visitarent magistrum Mathiam.“ – O věrohodnosti této výpovědi dosud nebyly vysloveny ani nejmenší pochyby. Že skutečně k nějakým úmlouvám mezi německými mistry před quodlibetem došlo, je vidět i z Jeronymovy *Recommendatio artium liberalium*, který mluvil o „conspiratio“ německých mistrů, citát viz níže v pozn. 17.

¹¹ Domněnku Bartošovu, *Čechy*, 302–303, že ochranu quodlibetu vymohl M. Jeronym, lze sice připustit, ne však dokázat.

Taktika německých mistrů byla dobře promyšlena. Nemohli nic namítat proti Knínově funkci; jeho dobrovolná přihláška za quodlibetáře¹² byla ve smyslu statut artistické fakulty formálně bezvadná¹³ a musela být také fakultou přijata, i když vzbudila u shromážděných mistrů neobyčejný rozruch.¹⁴ Mohli ovšem účinně využít pro své záměry a pro propagandu proti českým mistrům Knínova choulostivého postavení z hlediska jeho pravověrnosti, aby zasáhli celou stranu, kterou reprezentoval.

Do jaké míry však němečtí mistři respektovali příkaz panovníkův a na quodlibet se skutečně dostavili, bylo pro bádání dlouho nejasno a přijímalo se někdy, že tři národy skutečně ve svém odporu vytrvaly a disputace se nezúčastnily.¹⁵ Mínění o absenci německých mistrů nalézalo oporu zvláště ve slovech M. Jeronyma, který v závěru quodlibetu pronesl proslulou *Recommendatio artium liberalium*.¹⁶ jednu z mála zachovaných ukázek svého strhujícího řečnického umění. M. Jeronym v ní přísně káral mistry, kteří se jen sofisticky nazývají milovníky sedmera umění, avšak spiklenecky se neúčastnili quodlibetu a urazili tak svou matku fakultu artium.¹⁷ Protože pak quodlibet má být turnajem duchovního rytířství, ochudili nepřítomní mistři i žáky, kteří očekávali poučení z jejich projevů v disputaci.¹⁸

Dnešní znalost pramenů dovoluje dosti bezpečně poznat, jaká byla účast

¹² Novotný I, 226–227.

¹³ MUPr I, 102; výklad ustanovení podává Jiří Kejř, *Struktura a průběh disputace de quolibet na pražské universitě*, AUC 1960 – *Historia universitatis Carolinae Pragensis*, I., str. 17–45.

¹⁴ Zpravuje o tom svědek Schwab u Klicmana, 16: „Demum, ipso ita habito pro suspecto de heresi, presentavit se ad disputandum quodlibetum, et fuerit rumor, quod presentavit se sponte, cum hoc prius longis temporibus non fuerit factum.“ – Byly tu dva momenty překvapení; první jistě v tom, že se vůbec někdo hlásí o své vůli k aktu, který byl pro universitního mistra vůbec nejobtížnější a každý se mu naopak raději vyhýbal; druhý pak v tom, že přihlášku podal právě M. Knín, na kterém ještě lpělo odium nedávného procesu.

¹⁵ Tak zvláště Jan Sedláček, *Studie a texty* II, 209–214, který tvrdil, že disputace byla výhradně česká. Tomu odporoval již Novotný I, 303³.

¹⁶ Ed. Höfler II, 112–128; obsah projevu nejpodrobněji Novotný I, 307–312, nejnověji R. R. Betts, *Jeronym Pražský*, CSČH 5 (1957), 204–206.

¹⁷ Höfler II, 119–120: „Cum igitur hae speciosissimae virgines septem artes liberales unaque cum matre sua regina philosophia huic venerabili choreae hujus quodlibeti noscuntur adesse atque affuisse, erubescerent clerici magistri que quam plurimi, qui se harum puellarum amatores gloriantur sophisticè eo quod ad solempnitatem earum comparare invitati non ausi sunt, matrem nostram facultatem artium, quantum in eis extiterat dehonestantes, sed qui in verecundiam matris nostrae aut sui excellentissimi filii venerabilis magistri quodlibetarii hoc facere ex conspiratione credebant, nonne propriis irretiti conciliis ingressi sunt abyssum confusionis?“

¹⁸ Höfler II, 120: „... quomodo non erubescerent nostri magistri quam plurimi, qui suam praesentiam impudenter ab actu hoc subtraxerunt profectumque qui vel ratione congressuum universis scholaribus spectantibus eorumque doctrinam sed frustra expectantibus evenisset, indecenter abstraxerunt.“

při quodlibetu.¹⁹ Hlavním pramenem je rukopis quodlibetní příručky, která obsahuje řadu questíí, u nichž jsou poznamenána jména mistrů, kterým byly uloženy.²⁰ I když Knínova příručka nedosahuje ani zdaleka takové úplnosti jako Husova, kde jsou zapsána jména všech mistrů, nebo Kladrubova, kde je jich většina, přece jen poskytuje bezpečné svědectví o účasti 25 mistrů, svědectví tím cennější, že se o správnosti údajů můžeme v několika případech přesvědčit i z jiných pramenů, čímž je důvěryhodnost zápisů jen potvrzena. Podle příručky se quodlibetu zúčastnili a přednesli své questie²¹ tyto mistři:

1. Henningus Baltheogen, rektor university, (v příručce fol. 9b): *Utrum supremus rector universi rerum secundum optimas leges possibles suam universitatem sit regens et gubernans.*²²
2. Marcus Grecz, (fol. 9b–11a): *Utrum in essentiali ordine rerum universi simpliciter primum causatum sit optimum possibile ad extra productum.*²³
3. Johannes Benym, (fol. 13a–14a): *Utrum quelibet species universi habeat gradum essendi predicamentalem sue essentialis perfectionis, quem individua eiusdem attingere non possunt.*
4. Petrus de Znoyma, (fol. 14a–15a): *Utrum quelibet duo individua eiusdem speciei specialissime sint essentialiter eque perfecta.*²⁴
5. Perchtynk, tj. M. Henricus Perchting, (fol. 15a–16a): *Utrum totalis ordo rerum universi sit perfectissimus possibilis competens mundo dependenti.*
6. Petrus Premslauia, (fol. 16a–18a): *Utrum quodlibet causatum ante sui actualem existenciam in propria forma habuit vel habet esse in qualibet sui per se causa.*
7. Martinus de Praga, (fol. 18b–19b): *Utrum possibile est hominem distincte cognoscere omnem possibilem veritatem.*
8. Johannes Hamme, (fol. 21a–22a): *Utrum quodlibet ens rationis sit ens reale.*
9. Johannes Hoffman, (fol. 22a–23a): *Utrum quelibet relacio sit res positiva a suo immediato fundamento realiter condistincta.*

¹⁹ Quodlibet byl posluchačstvem navštíven neobyčejně hojně, takže nebylo již možno ani vstupovat do přeplněné síně, jak dosvědčují ve vídeňském procesu Jeronymově svědci Mikuláš Czungl, Kašpar Weinstein z Ingolstadtu a Jindřich de Aura, Klicman, 22, 27 a 32. O početnosti shromáždění též články proti M. Jeronymovi u Hardta IV., 636.

²⁰ Jména jsou vypsána při popisu rukopisu v Podlahově Katalogu.

²¹ V dalším upouštím od detailního srovnávání rukopisů, zejména pokud obsahují jen totožné přípravy, neboť to není důležité pro účel této studie.

²² Správnost údajů je podepřena pořadím questie na druhém místě v příručce. Po principální questii quodlibetářově, která byla v plném rozpracování zapsána první, následovala vždy questie rektorova, viz Jiří Kejř, *Struktura a průběh disputace de quodlibet*, 29; dalším dokladem spolehlivosti údaje je i námět otázky, neboť podobné thema bývalo rektorovi dávano i v jiných quodlibetech.

²³ Její vypracování je v rkp. UK X E 24, fol. 324b–327a; X H 18, fol. 141b–142b; s nepatrnou změnou v názvu, kdy slovo *causatum* je nahraženo slovem *creatum*.

²⁴ O jiných rkp. této přípravy a jejich spojitosti Jiří Kejř, *Z disputací na pražské universitě v době Husově a husitské*, Sborník historický 7 (1960), 51.

10. Syecz, tj. patrně M. Stephanus de Secz, (fol. 23a–24a): *Utrum omne, quod potest fieri prima causa ad actualem existenciam in propria forma, possit producere et causare.*
11. Ieronimus de Praga, (fol. 25b–26a): *Utrum a parte rei universalis sit necessarium ponere pro mundi sensibilis armonia.*²⁵
12. Henricus Bernhagis, (fol. 26a–27a): *Utrum prima rerum naturalium materia de sua forma substanciali in aliam transmutabilis possit informis existere per tempus vel instans.*
13. Briccius de Zac, (fol. 27a–28a): *Utrum materia prima et forma substancialis materialis et ex his compositum sint eadem essentia numeralis.*
14. Petrus Storch, (fol. 33b–35a): *Utrum possibile est idem corpus in numero esse dimensionaliter simul et semel in diversis incommunicantibus locis.*
15. Hermannus,²⁶ (fol. 37a–38a): *Utrum iste mundus sensibilis sit corpus per se unum in numero alicuius specialissime speciei.*
16. Nicolaus Miliczyn, (fol. 46a–47a): *Utrum quodlibet suppositum humanum est plurium naturarum substancialium essentialiter distinctarum.*²⁷
17. Johannes Gyczyn, (fol. 47b–48a): *Utrum quelibet anima sit forma indivisibilis quoad molem.*
18. Nicolaus de Sagano, (fol. 50a–51a): *Utrum divinacio futurorum vel previsio per sompnia sit hominibus a deo immissa.*
19. Johannes Hus, (fol. 54a–54b): *Utrum vera felicitas creature rationalis sit status omnium bonorum agregacione perfectus.*²⁸
20. Helmoldus, tj. M. Helmoldus de Zoltwedel, (fol. 56a–57b): *Utrum stante fato et divina providencia possint existere effectus casuales fortuiti ad utrumlibet contingentes.*
21. Sigismundus de Pretorio, (fol. 58b–59b): *Utrum operationes occulte, que dicuntur fieri a forma specifica, fiant a forma substanciali dante esse vel ab aliquo accidente formam substancialem compositum consequente.*
22. Wenceslaus Beran, (fol. 60a–61a): *Utrum medicus habens habitum astronomie per scienciam astronomie possit aliquid conferre ad salutem egri.*
23. Albertus Bremis, (fol. 61a–62b): *Utrum ad omne appostema febris consequatur.*
24. Nicolaus Stoer, (fol. 73a–74b): *Utrum omnis malicia moralis sit vera res sumpta in propria sui forma.*
25. Pustimir, tj. M. Ioannes Pusmir, (fol. 74b–75b): *Utrum veritas sit virtus moralis secundum quam in nullo casu est menciendum.*

K těmto 25 mistrům, jmenovaným v příručce, lze přičíst ještě některé další, u nichž se jména autorů dozvídáme z jiných rukopisů:

²⁵ Je to proslulá questie Jeronymova, několikrát již rozebíraná v literatuře, kterou vydal z rkp. UK X E 24, fol. 250b–253b, Jan Sedláček, *Studie a texty II*, 215–224. Že skutečně náleží quodlibetu Knínovu, prokazuje výslovně rukopis konečného znění a svědectví Jana Voburga, Klicman, 20, který citoval při výslechu i její přibližný titul.

²⁶ Nejisto, který mistr je míněn, Hermanů je v té době na universitě několik, většinou Němců.

²⁷ Vypracování v rkp. UK X E 24, fol. 312b–314a; X H 18, fol. 139a–140a.

²⁸ Nesporná Husova questie je zachována v konečném znění v rkp. UK V F 9, fol. 1a–3a; X E 24, fol. 322b–324b; X H 17, fol. 146a–147a; srv. F. M. Bartoš, *Literární činnost M. Jana Husi*, Praha 1948, 55, č. 31.

26. M. Petr z Letovic, (these v příručce, fol. 97b–98b): *Utrum cuiuslibet spiritus rationalis eadem penitus essentia sit substancialiter memoria, ratio et voluntas.*²⁹
27. M. Zdeněk z Labouně, (fol. 102b–103b): *Utrum in acutis egritudinibus dierum indicatorum et creticorum indicia ab oppositis signorum celestium aspectibus sunt sumenda.*³⁰
28. M. Petr z Nahošic, (fol. 147b–148b): *Utrum in quodlibet continuo permamenti puncta indivisibilia sint ponenda.*³¹
29. M. Pavel z Prahy, (fol. 57b–58b): *Utrum mundus architypus, ad cuius similitudinem iste mundus sensibilis est productus, sit multitudo idearum in mente divina eternaliter refulgens.*³²

I když u jedné otázky nemáme jméno autora výslovně obsaženo, přece jen bylo možno její původství i vznik při quodlibetu Knínově prokázat:

30. M. Jan z Jesenice, (fol. 127a–128b): *Utrum iudex sciens testes false deponere et accusatum esse innocentem, debet ipsum condemnare.*³³

K těmto třiceti mistrům, u nichž známe i náměty questií, které jim byly uloženy k odpovědi, přistupuje ještě několik dalších, jejichž účast je do-
svědčena jinými prameny, které však neposkytují možnost poznat jejich otázky:

31. M. Blažej Vlk. O jeho účasti víme ze zachovaného projevu proti quodlibetnímu vystoupení M. Jeronyma Pražského, které během několika příštích týdnů vyvolalo i další pokračování učeného sporu o skutečné všeobecniny mezi oběma mistry.³⁴
32. M. Jan Schwab z Butzbachu. Jeho účast je do-
svědčena jím samým při vídeňském procesu Jeronymově a jeho výpověď je podstatným obohacením znalostí o tomto učeném turnaji.³⁵

²⁹ Autor jmenován při zpracování questie v rkp. UK X E 24, fol. 339–340b; X H 18, fol. 118a–119b.

³⁰ Autor jmenován při vypracování questie v rkp. UK X E 24, fol. 329b–333b; X H 18, fol. 146a–148b.

³¹ Autor jmenován při vypracování questie v rkp. UK X H 18, fol. 165b–168a.

³² Autor jmenován při vypracování questie v rkp. Vídeň, Národní knihovna 4673, fol. 117b–118a; viz Jan Sedláček, *Studie a texty I*, 4. O questii též Otakar Odložilík, *Z počátků husitství na Moravě*, ČMM 49 (1925), 541.

³³ Ed. Jiří Kejř, *Dvě studie o husitském právníctví*, Praha 1954, 53–65; důkaz autorství tamtéž, 31–37. Rukopisy konečného vypracování jsou dnes známy čtyři: UK V H 13, fol. 148a–148b (nedokončeno); X E 24, fol. 315b–319b; X H 18, fol. 143a–145b; Olomouc C.O. 233, fol. 124b–129a. Pro důkaz, že questie patří skutečně quodlibetu Knínovu, je závažné její zařazení v rkp. X E 24 a X H 18, které zachovaly celou sérii otázek, tehdy provedených. Jsou důležité i pro určování či ověření autorství některých otázek, jejichž plné znění je obsaženo v rkp. X E 24, viz Jiří Kejř, *Quodlibetní questie kodexu UK X E 24*, *Listy filologické* 79 (1956), 64–68; na tuto práci odkazují pro kontrolu údajů o questii, zařazených zde pod č. 2, 11, 16, 19, 26, 27 a 34.

³⁴ Celou polemiku rozebral a vydal Jan Sedláček, *Studie a texty II*, 215–262.

³⁵ Klicman, 15–16.

35. M. Conradus Hildischem de nacione Saxonum. Takto jmenuje jednoho z účastníků očitý svědek Jan z Korutan při výpovědi ve vídeňském procesu Jeronymově.³⁶

Konečně pro úplnost je potřeba připojit i sama quodlibetáře:

34. M. Matěj z Knína, jehož principální questie (příručka fol. 1b–9b) zněla: *Utrum summum bonum immutabile sit creator et conservator singulorum encium universi.*³⁷

Z quodlibetní příručky i z jiných pramenů jsme tedy dosáhli jistoty o účasti 34 mistrů. To je však počet natolik reprezentativní, abychom z něho mohli vyvodit spolehlivé závěry o složení účastníků quodlibetu podle jejich příslušnosti k národu českému a ke třem národům ostatním. Čechů je z tohoto počtu 18, cizinců 16. Znamená tento poměr snad nějakou přílišnou převahu českých mistrů a je proto snad důkazem neúčasti Němců při quodlibetu?

V úvahu je třeba vzít především, že českých mistrů bylo tehdy již dosti a že český národ počtem svých mistrů převyšoval kterýkoli ostatní, nebyli dokonce již vůbec početnější než všechny ostatní dohromady.³⁸ Dále i jeden z nejcennějších pramenů, které máme k dispozici, podává informace jen jednostranně, neboť obsahuje toliko díla českých mistrů, ne však cizinců.³⁹ Za těchto okolností je zjištěný počet mistrů tří národů poměrně velmi značný a je průkazným svědectvím o jejich vysoké účasti, svědectvím, jehož důraznost vyplývá i ze zjištění, že dva ze tří hlavních odpůrců quodlibetu, Storcha a Hoffmanna, rovněž zastihujeme mezi přítomnými. Dokonce o některých dalších mistrech německých, i přes nejistotu o jejich

³⁶ Klicman, 31. Přestože není pochyby o správnosti výpovědi očitého svědka, přece jen vzniká pochybnost o osobě jmenovaného mistra. Nemůže jím být M. Konrád z Hildesheimu, který sice v Praze dosáhl hodnosti bakaláře v r. 1401, kdy determinoval pod svým krajanem M. Henningem z Hildesheimu, MUPr I, 361 a 364, avšak již od r. 1405 působil na universitě v Heidelbergu, kde dosáhl mistrské hodnosti v r. 1406, viz Gustav Toepeke, *Die Matrikel der Universität Heidelberg*, Heidelberg 1884 a d., I, 97; II, 368. Shodou okolností byl tento mistr sám svědkem v procesu, Klicman, 14–15, vypovídal však pouze o Jeronymově heidelberském vystoupení a nic nevěděl o událostech jiných, ani o quodlibetu Knínově. Dal bych na uvážení, zde tu nejde jen o mylnou záměnu křestního jména a zda nemělo být zaznamenáno Henning, o kterém v souvislosti s jeho možnou přítomností při quodlibetu viz pozn. 40. Tato záměna by byla lehce vysvětlitelná, neboť pisar, ostatně nepřiliš dbalý, Konrádovo jméno již před tím několikrát psal a při stejném příjmení je mohl snadno mechanicky zapsat znovu.

³⁷ Kromě příručky je zachována ještě v těchto rkp.: UK X E 24, fol. 350a–354b; X H 18, fol. 137a–139b; Vídeň, Národní knihovna 4296, fol. 50b–57a; 4673, fol. 118a–120a.

³⁸ Tak uvádí, jistě plným právem, Defensio mandati, Doc. 362, na obranu lepšího práva českého národa; srv. i návrhy české na kompromisní řešení konfliktu v CIB II/3, 297. – O tom dále str. 114 a 117.

³⁹ Je to rkp. UK X E 24, viz Jiří Kejř, cit. LF, 232.

účasti, můžeme vyslovit aspoň dohad, že se rovněž k disputaci dostavili.⁴⁰ A o účasti studentů tří národů v auditoriu vůbec již nemusíme pochybovat, akta vídeňského Jeronymova procesu jsou toho dokladem naprosto přesvědčivým.

Manifestovala-li tedy snad jakási nevýznamná část německých mistrů svůj nesouhlas s quodlibetářem Knínem svou nepřítomností či předčasným odchodem⁴¹ a dala tím M. Jeronymovi výhodnou příležitost je proto v jeho projevu napadnout, nemohlo jít v žádném případě o počet rozhodující a ohrožující snad regulernost hádání. Nepřítomnost některých jednotlivců vůbec nemůže být vykládána jako organisovaný odpor; mohla být nanejvýše známkou zmatku v táboře tří národů.⁴² Vcelku lze říci, že zásah panovníka německé mistry zastrašil a ukázal jeho rozhodnutí nedat si křížít své záměry odporem na universitě.

To však nebyl jediný pokus zasáhnout do průběhu quodlibetu a ovlivnit mínění university. Svůj význam mají i obě další neobvyklé události, totiž přítomnost staroměstských konšelů a francouzského poselstva jako čestných hostí slavnosti.

O účasti konšel vypravují shodně někteří svědci proti Jeronymovi ve

⁴⁰ Přítomnost Storcha i Hoffmanna napovídá, že i třetího jejich partnera, Harassera, můžeme spíše hledat mezi účastníky než mezi těmi, kdo se účasti zdrželi. Za pravděpodobnou mám i účast děkana artistické fakulty M. Alberta Warentrappe, který si při svém oficiálním postavení sotva mohl dovolit protivit se panovníkovu příkazu. Téměř jistá je účast M. Henninga z Hildesheimu, který byl jmenován i svědkem Kašparem Weinsteinem, Klicman, 38, leč v nejasné souvislosti; viz k němu výše pozn. 36.

⁴¹ Lze připustit, že někteří mistři nevytrvali až do konce, souhlasit však nelze s výkladem Matthaesiovým, 100, který tvrdí na základě výpovědi svědka Achacia Chenzla ze Salzburgu při procesu Jeronymově, že uprostřed řeči Jeronymovy byl dodán příkaz arcibiskupa, aby pod trestem exkomunikace ustal v započatém aktu, čímž byl mistr donucen přerušit svůj projev, protože přítomní němečtí studenti opustili sál. Nato prý quodlibet pokračoval jen za účasti Čechů. — Zmíněné místo z výpovědi Achaciový je v rukopise porušeno, viz Klicman, 26, a zní: „Interrogatus, quare tunc specialiter recedet de recommendatione Wikleph, dicit, quia hoc sepius proposuerit; et cum processit ad declarationem posicionis, tunc venerit sibi mandatum per familiarum archiepiscopi in scriptis, ut deberet cessare et non continuare actum inceptum; et sic cessaverit, quia omnes deutonicis studentes tunc presentes, verentes mandatum archiepiscopi et penam excommunicationis, ipsi et cuilibet attendenti comminatum, ... (dále chybí). — Interrogatus, quo anno fuerit factum, dicit, quod post festum Pasce proxime transactum fuerit annus: mensem et diem ignorat, hora dicit post prandium.“ Jde zřejmě o nějakou jinou příležitost na universitě, blíže neurčenou, a nemůže jít o quodlibet, protože tento údaj je v úplném rozporu s ostatními známými fakty, kterých je dnes již veliké množství, mluví pouze o studentech a nikoli o mistrech a konečně neodpovídá ani datum. Sama zpráva je velmi podezřelá jak svým obsahem, tak i svou nápadnou torsovitostí. Byla vyslovena i domněnka, že se vztahuje na repliku Jeronymovu proti M. Vlkovi, jež se konala později, viz Novotný I, 350. Dodal bych, že ani z textu zachovaného neplatně výslovně, že němečtí studenti skutečně posluchárnu opustili. Scéna patří asi již do prudkých sporů mezi národy o provedení mandátu a byla manifestací německých studentů proti vůdčímu mistru národa českého.

⁴² Na zmatek Němců pro jejich spiklenectví proti quodlibetu narážel Jeronym v Recommendationi na místě uv. v pozn. 17.

Vídni⁴³ a od nich se dovídáme i o rozruchu, který jejich návštěva na půdě university způsobila ve veřejnosti.⁴⁴ Toto pozvání bylo obratným tahem M. Jeronyma, který také neopomenul obrátit se při svém projevu k přítomným konšelům lichotivým a nabádavým oslovením. Připomenul jim čest, která jim byla dána důvěrou krále Václava, jenž jim svěřil nejvznešenější poklad, město Prahu, ke správě i k ochraně. Konšelé mají proto dbáti, aby chránili českou obec jako věrnou přítelkyni krále před nestoudnou lží nepřátel, kteří Čechy ostouzejí pomluvou kacířství.⁴⁵ Zapojení tohoto odstavce v řeči Jeronymově je příznačné; děje se v souvislosti jeho vášnivě obrany Čechů i jejich pravověrnosti před útoky cizinců.

O hlubší spojitosti Jeronymovy akce se zákulisím politických jednání svědčí, že právě tyto konšely, získané na stranu české politiky a tím ve skutečnosti pro záměry krále Václava, ponechal panovník v uznání jejich zásluh v dosavadních funkcích, zřikaje se pro ten rok práva dosadit novou radu, právě v předvečer Dekretu 17. ledna 1409.⁴⁶ Této souvislosti si všimla již starší literatura⁴⁷ a lze jen zdůraznit, že data jsou natolik výmluvná, že je třeba vidět v přítomnosti konšelů na quodlibetu, v jejich spojení s Jeronymem a v jejich potvrzení v úřadu na příští rok úmysl ovlivnit jednání university a zajistit v Praze pro případ nějakého neklidu správu nakloněnou ve prospěch české politiky. Že tato snaha byla plně odůvodněna i naděje v konšely kladené oprávněny, potvrdilo se po několika málo měsících v závěru krize Dekretu, dne 9. května, kdy spolu s královským emisarem, panem Mikulášem Augustinovým, byli to staroměstští konšelé, kteří svou veřejnou mocí i osobní přítomností zaručili splnění dalších panovníkových rozkazů v záležitostech university, totiž převzetí úřadu rektorského a děkanského českými mistry Zdeňkem z Labouně a Šimonem z Tišnova a odevzdání insignií z rukou dosavadního rektora M. Henninga z Baltenhagenu.⁴⁸

Stejnou pozornost jako návštěva konšelů na půdě university vzbudila

⁴³ Klicman, 15, 17, 22, 28, 32.

⁴⁴ Odpověď Kašpara Weinsteina z Ingolstadtu, tamtéž 28.

⁴⁵ Höfler II, 121; obsah u Novotného I, 308–309. V téže souvislosti Jeronym zdůraznil, že právě Čechové lnou upřímně přátelsky ke králi, Höfler l.c.: „... hanc sanctam communitatem boemicam velut regi sincere amicam ...“, a znovu tím upozornil na politické společné zájmy, které arci nesdílí strana německých mistrů.

⁴⁶ CIM I, 201–202, č. 126. O potvrzení dosavadních konšelů též Jaromír Čelakovský, O vývoji středověkého zřízení radního v městech pražských, zvl. otisk ze SPDMP I/2, Praha 1921, 30, arci bez sledování širších souvislostí.

⁴⁷ Správně vystihl situaci Novotný I, 318.

⁴⁸ Úřední zápis M. Šimona z Tišnova v děkanské knize, MUPr I, 403; Chronicon Lipsiense u Höflera I, 9–10; Tempelfeld, ed. Johann Loserth, AÖG 61 (1880), 135–136.

i účast brabantského a francouzského poselstva,⁴⁹ pozvaného k slavnosti rovněž M. Jeronymem. Bylo jistě projevem zvořilosti k vyslancům cizího panovníka, že byli pozváni k oficiálnímu universitnímu aktu,⁵⁰ avšak pozadí toho bylo daleko hlubší. Úkolem poselstva bylo, kromě jednání o jiných politických vztazích, i získat krále Václava pro odstoupení od obediencie Řehoře XII. a obeslání koncilu v Pise. Mělo být dosaženo dohody o společném postupu obou stran, neboť král Václav tyto cíle rovněž sledoval a s ním i česká část university, arci proti odporu německé většiny, jejíž zájmy byly naopak spjaty s politikou krále Ruprechta. Není myslitelné, aby poselstvo, jehož snahou bylo dosáhnout společného postupu českého krále s Francií a které muselo tudíž obratně diplomaticky připravit své vyjednávání, přišlo k universitní slavnosti bez jistoty, že nepoškodí svou věc. Poselstvo muselo vědět, že jeho jednání je ve shodě se zájmy krále. Nelze se dohadovat, že se snad zúčastnilo dokonce i s vědomím krále, ač i to je možné, avšak rozhodně mu muselo být zjevno, že nejedná proti zájmu českého panovníka. A uvážíme-li, že krátce před vydáním Dekretu byli francouzští diplomaté u krále v jeho tehdejší sídle v Kutné Hoře, že jednou z příčin vydání Dekretu byla potřeba dosáhnout s nimi dohody a že vydání Dekretu otevřelo králi Václavovi dveře k vypovědění poslušnosti papeži Řehoři XII,⁵¹ tedy k výsledku, který byl ve shodě se snahou a úkolem francouzsko-brabantské mise,⁵² pak se ovšem jeví oficiální účast poselstva při universitní slavnosti jako snaha ovlivnit universitu ve prospěch vlastních zájmů. Přítomnost Francouzů při quodlibetu měla ukázat mistrům tří národů, že jejich odpor proti církevní politice českého krále je ve skutečnosti záměrným rušením jeho mezinárodních vztahů, měla být jedním z prostředků, jak je přinutit k změně stanoviska. Již jejich spojení s Jeronymem je toho zřetelnou nápodívou.

Quodlibet Knínův byl tedy netoliko vzrušující universitní slavností a velkolepou podívanou, nýbrž ve významné míře i dějištěm pokusů ovlivnit stanovisko tří německých národů k církevní politice krále Václava. Tento cíl sledoval přímý zásah králův v příkazu německým mistrům

⁴⁹ O jejich přítomnosti svědkové Jeronymova procesu u Klicmana, 15, 18, 28, 30, 32. Pozornost jim věnovaná byla velmi značná, svědci popisovali i oblečení přítomných či postavu Cavillonského biskupa.

⁵⁰ Tak vysvětloval důvod pozvání sám Jeronym při svém výslechu v Kostnici. viz Hardt IV, 637: „... dixit, quod invitavit illos ambassiatores ad quodlibetum non ad sustinendum errores, sed ad honorandum eos, ut sui Domini Regis hospites.“

⁵¹ Pouhé čtyři dny po vydání Dekretu, 22. ledna 1409, vydal král Václav zákaz odvádět papeži Řehoři XII. jakékoli platy, Doc. 348–350, který byl úvodem k úplnému odmítnutí obediencie, ke kterému došlo v polovici února; k tomu F. M. Bartoš, Čechy, 306–307.

⁵² Audienci francouzského poselstva u krále klade do přímé souvislosti s vydáním Dekretu dobře zpravená Chronicon Universitatis Pragensis, FRB V, 570.

k účasti, nepřímé jich varování v pozvání staroměstských konšelů jako reprezentantů veřejné moci, důrazné jich upozornění na mezinárodní zájmy českého státu přítomností oficiální zahraniční mise, plamenná řeč M. Jeronyma i jiné náznaky.⁵³ Němcům na pražské universitě bylo zřetelné a důrazně naznačeno, že český král si nemíní dát křížit své záměry jejich odporem, byli varováni před důsledky svého postupu a muselo jim být jasno, že jejich další obstrukce bude zlomena všemi prostředky, které měl panovník ze své svrchované moci po ruce. To vše je ovšem nepopíratelným svědectvím, že tlak na tři cizí národy na universitě byl záměrně veden a organizován, že byly připraveny prostředky, které jejich svéhlavost zlomí a překážky jimi navršené odstraní. Vyvrcholení tohoto boje ve vydání Dekretu bylo jen logickým důsledkem všech předcházejících událostí. Panovník, ve shodě s českou stranou, měl Dekret patrně již připraven v záloze, aby k němu bylo možno sáhnout v krajním případě. Odtud je snadno vysvětlitelná i přesně promyšlená formulace panovníkova mandátu, která nemohla být jen výsledkem okamžitého rozhodnutí.⁵⁴ Nedokázali-li či nechtěli-li Němci z tak zřetelných náznaků číst včas pro sebe varování, bylo to jen jejich vlastní vinou.

II.

Krátce po skončení Knínova quodlibetu se hlavní jeviště událostí přesunulo z Prahy a z pudy university do dočasného panovníkova sídla v Kutné Hoře na královský dvůr, kde král Václav přijal francouzsko-brabantskou misi a chtěje dosáhnout dohody, předvolal i delegaci university, aby vyjádřila stanovisko university k obeslání koncilu v Pise a k odstranění schismatu. Zástupci university odmítli hlasy tří cizích národů proti hlasu českému podporu úmyslům krále, který tedy sáhl k poslednímu, a jak dnes přijímáme, pro takový případ již připravenému prostředku, ke změně poměru sil na universitě ve prospěch národa českého, souhlasícího s jeho politickými plány.

V tomto rámcovém vylíčení průběhu pohnutých chvil zůstává sporný jeden detail, totiž účast Husa a Jeronyma Pražského při vlastním jednání o Dekret, jejich členství v delegaci university a jejich osobní vystoupení před králem. Historické prameny nám představují jako hlavní původce

⁵³ Jde tu zvláště o položení otázky, jež se týkala poměru národností, o kterém bude řeč dále v kapitole III.

⁵⁴ Srv. Fiala, u.d. 24–25, i Vaněček, u.d., 63, jejichž vývody nacházejí v rozboru Knínova quodlibetu jen potvrzení.

Dekretu Husa a Jeronyma,⁵⁵ k nimž nové bádání přiřadilo jako dalšího významného činitele též právníka M. Jana z Jesenice.⁵⁶ O přímém styku prvních dvou s panovníkem máme přesvědčivé doklady pramenů. Nejistota však vzniká, kdy a v jaké souvislosti k jejich slyšení došlo. Informace, které máme o tom k dispozici, jsou v několika směrech nejasné a jejich údaje se mnohdy vzájemně kříží.

Zpráva kronikáře pražské university o audienci delegace university u panovníka, vcelku přesná a pocházející z dobře informovaného zdroje, jmenuje jako zástupce českého národa tři osoby, M. Ondřeje z Brodu a M. Jana Eliášova, oba doktory theologie a M. Jana Husa.⁵⁷ Kronika dále ví, že proti odnětí poslušnosti oběma papežům se postavily tři národy a souhlasil s ní toliko národ český; král Václav proto dal ještě téhož dne českému národu tři hlasy. Druhým pramenem, který je pro poznání Husovy a Jeronymovy účasti při jednání s králem ovšem rozhodující, jsou dvě na sobě nezávislé relace o vystoupení doktora Jana Naze v kostnickém procesu Husově. Doktor Naz podle jejich souhlasné zprávy vypovídal dne 7. června 1415 při veřejném slyšení Husově, že král Václav přijal nejprve mistry tři národů, jímž slíbil na jejich prosbu zachovat jim jejich práva; potom pak při audienci, při které byli M. Jan Hus a M. Jeronym a snažili se krále přesvědčit o opaku, se na oba prudce obořil pro jejich vinu na rozdmý-

⁵⁵ Při tom je zajímavé, že v aktech procesů proti nim vystupuje jako vůdčí osobnost vždy ten, proti němuž se řízení vede, zatím co druhý je zmiňován vždy jen mimochodem a v druhé řadě.

⁵⁶ Seibt, u.d. Je mu možno dát plně za pravdu při výkladu satirické písně vystěhovalých studentů z Prahy, kteří útočili jen na Jesenice a nikoli na jiné viníky svého odchodu, mýlí se však, když uvádí podle Höflera, Magister Johannes Hus und der Abzug der deutschen Professoren und Studenten aus Prag 1409, Prag 1864, citáty domněle Jesenicem pronesené při quodlibetu Knínově. Jsou to vyňatky z questie *Utrum iudex corruptus ferens sententiam pro parte corruptente gravitus peccat quam pars corrumpens*, ed. Jan Sedlák, M. Jan Hus, Praha 1915, 171*–181*, která sice skutečně náleží do bojů o Dekret, avšak nikoli před jeho vydáním, nýbrž až době pozdější, jak poznala již četná literatura, a to zhruba do počátku července 1409; viz Jíří Kejj, *Dvě studie o husitském právnictví*, 8–9, kde i odkazy na literaturu. M. Jesenic zasáhl do sporů o Dekret velmi výrazně, takže bylo snadno pochopitelné, proč cizí studenti útočili právě proti němu; stačí upozornit na dílo mimořádné ceny, *Defensio mandati*. I když nelze doložit domněnku, že formulace Dekretu pochází přímo z jeho pera, viz F. M. Bartoš, *Kdo vymohl Čechům Dekret Kutnohorský?* JSH 18 (1949), 70, přece jen ji nelze zcela zamítnout; vzpomeňme jen na právníckou preciznost panovníka mandátu!

⁵⁷ FRB V, 570. Pro snadnější orientaci cituji plně znění rozhodných míst pramenů: „Item eodem anno veniente solemni ambassiatia a rege et universitate Parisiensi ad regem nostrum Wenceslaum, pro tunc in Montibus Cutnis existentem, qui accersitis rectore universitatis cum doctoribus et magistris, de quorum numero fuit Johannes Helie, Broda, sacre theologie doctores, et Johannes Hus, iam arcium magister, audita legacione de abstractione obediencie ab utroque pretense papa, Bohemis placentibus, aliis nacionibus displicentibus, invictissimus Wenceslaus, Romanorum et Bohemie rex, eadem die tres voces ad instar Parisiensis universitatis, ad cuius similitudinem Pragensis universitas est fundata, largissime donavit.“

chování svárů a dokonce jim za to hrozil ohněm.⁵⁸ Literatura téměř vesměs spojovala tyto dvě zprávy v jednu souvislost a vykládala, že mezi zástupci university byli za český národ přítomni všichni čtyři jmenovaní mistři. Přitom Naz zpravuje zřetelně o dvojí audienci, nejprve o společném slyšení mistrů tří národů a potom o slyšení Čechů.⁵⁹ To pak vedlo k mínění, že tato oddělená slyšení se odehrála ještě před návštěvou celé delegace university.⁶⁰ Hněv panovníkův proti Husovi a Jeronymovi zmizel, když vyšla najevo neochota německých mistrů podporovat jeho záměry, načež panovník se naklonil ve prospěch české strany.⁶¹

Tento výklad pak musel přemoci ještě jeden vážný nesoulad. Podle zprávy universitní kroniky vydal panovník mandát téhož dne, kdy se konalo slyšení zástupců university. Avšak to nesouhlasí s vlastním tvrzením Husovým, který v době vydání Dekretu ležel vážně nemocen.⁶² I vysvětlovalo se, že patrně po návratu od krále z Kutné Hory a snad i pod dojmem drsného panovníkova vystoupení onemocněl. A aby tato kombinace mohla být přijata, muselo se i připustit, že obrat Kroniky o vydání Dekretu „téhož dne“ není přesný a že k slyšení u panovníka proto muselo dojít dříve.⁶³

⁵⁸ Relace Petra z Mladoňovic, FRB VIII, 79–80: „Interim Naso surgens dixit: „Reverendi patres, placeat me audire. Ex quo facit hic mencionem de nacionibus, michi bene constat, quia tunc eram cum rege Boemie, tunc Romanorum, petentes, ut velit ipsos conservare circa eorum iura, que ab antiquo ex dotacione imperatoris tenuerunt, ipse consentit eis. Deinde iste Hus veniens cum Ieronimo et aliis, ipsum regem ad aliud persuasit. Et rex ira motus dixit: „Tu semper facis mihi disturbia cum socio tuo Ieronimo. Et si illi, quorum interest, non providebunt, ego faciam vobis fieri ignem.“ – Druhým svědectvím o tomže výjevu jsou akta Husova výslechu, Hardt IV, 312: „Naso vero ... cum veniam dicendi petiisset, Michi, inquit, haec res satis perspecta est. Eram enim tum, cum haec in Bohemia gererentur, in curia Regis, ad quem vidi Magistros trium nationum Germanicarum, Bavarorum, Saxonum et Silesiorum, quibus et Poloni connumerabantur, supplices venire, et petere, ut jus suffragiorum eis adimere non pateretur. Et rex tum promisit se hoc quod petebant providere velle. Sed Joannes Hus cum Hieronymo et aliis, Regi, ne id faceret, persuasit. Quanquam Rex primum commotus graviter eum objurgasset, quod cum Hieronymo multum sibi negotii, et publice multas turbas daret, adeo ut minaretur eis, nisi ii, quorum interest, providebant, seipsum curaturum, ut igni res decerneretur.“ Jak ze srovnání textů vyplývá, je druhý pramen podrobnější než první; v literatuře se ho použilo až dosud jen málo a většina líčení spočívala na textu Mladoňovicově.

⁵⁹ Ještě zřetelněji než z textu Mladoňovicova to vyplývá z textu Hardtova.

⁶⁰ Tak zvláště Novotný I, 315–316, zvl. 316², který byl pro některá další vypsání v mnohém směru příkladem. Srv. i Matthaeus, 95.

⁶¹ Kromě uv. Novotného např. Sedlák, *M. Jan Hus*, 144–145, Seibt, 68–69.

⁶² V odpovědi na žaloby M. Ondřeje z Brodu, Doc. 181: „Et postea iacens in maxima infirmitate, interrogavi ab ipso (tj. Brod) ad me veniente cum M. Joane Eliae ... si justum esset habere nos tres voces? et ambo dixerunt: O utinam deus daret! nos numquam poterimus ad hoc pervenire. Quibus dixi: Ecce nuntius primo venit a rege cum litera ad universitatem; ecce habetis copiam, legite eam. Quam perlegentes, gavisii ambo, laudaverunt ...“

⁶³ Novotný, l.c. 318, uvádí, že Dekret byl vydán potom „do týdne, nejvýš do čtrnácti dní“.

Tyto kombinace, ač téměř všeobecně přijímané, mají v sobě některé vážné nesrovnalosti, takže byl učiněn i jiný pokus o výklad zmíněných pramenů, a to takový, že Hus a Jeronym nebyli členy universitní delegace k panovníkovi do Kutné Hory a výstup před panovníkem spadá už do doby sporů po vydání Dekretu.⁶⁴ Jediná, ovšem velmi závažná překážka tohoto datování, totiž uvedení Husova jména mezi členy delegace, by pak byla odstraněna zjištěním, že jde patrně o přípisek pozdějšího písaře.⁶⁵ Toto nové datování scény u krále však zatím uznání nenabylo.⁶⁶

Východiskem pro pokus o řešení této sporné otázky se může stát jen pozorná analýza pramenů a jejich konfrontace s ostatními zachovanými zprávami a zařazení do politické situace i běhu událostí. U odstavce v universitní kronice, který ve zkratce výstižně popisuje hlavní děje a rámec vydání Dekretu, nemusí být vůbec vadou vročení do r. 1408; to je chyba u kronikářů příliš častá a z hlediska obsahu nepadající na váhu. Daleko závažnější rozpor je v tvrzení, že panovník vydal Dekret téhož dne, kdy slyšel zástupce university, a v současně uváděné zprávě o přítomnosti Husově. Buď je otrěsena důvěra ve zprávu, že Hus byl členem universitního poselstva, neboť v době vydání Dekretu byl nemocen, nebo je nutno pochybovat o správnosti údaje kroniky o čase vydání Dekretu a je třeba v důsledku toho předpokládat větší lhostůtu mezi audiencí a rozhodnutím o třech hlasech.⁶⁷

Do této nejistoty vniká cenné jasno tím, že je známo, jakým způsobem byly sestavovány delegace university k panovníkovi: po dvou zástupcích z každého národa, tedy celkem osm osob.⁶⁸ Podle spolehlivé zprávy kroni-

⁶⁴ F. M. Bartoš, V předvečer Kutnohorského dekretu, 104–105. Tentýž názor přejal autor i ve spise *Čechy v době Husově*, 309–310, a v článku *Příspěvky k dějinám Karlovy university v době Husově a husitské, Kolem Dekretu kutnohorského*, Sborník historický 4 (1956), 37.

⁶⁵ Cit. ČČM, 106.

⁶⁶ Odporuje mu nejnověji Fiala, 34²⁵, který soudí, že návštěva Husa a Jeronyma u krále předcházela vydání Dekretu.

⁶⁷ Srv. pozn. 63. Nejnověji zastává stejné hledisko Fiala, 35^{31a}. Vytýká při tom Bartošovi, *Čechy*, 305, že trvá na obratu „eadem die“ a nebere zřetel na účast M. Jana Husa při jednání. Fiala a tím Bartošovi poněkud křivdí, protože ten již ve zmíněném článku z r. 1928 popřel Husovo účastenství v delegaci a v souhrnné práci již nemohl detailně opakovat své vývody.

⁶⁸ Frant. Palacký, *Über Formelbücher II*, 160–161, přináší znění listu, ve kterém universita panovníkovi oznamuje, že podle jeho příkazu k němu vysílá ke slyšení po dvou mistrech z každého národa, tudíž celkem osm zástupců: „Vestrae clementissimae Maiestatis gratanter mandatum accepimus, quo cum potestate plenaria de quatuor nationibus ad sui gratiosam audientiam praecepit duos magistros infra datum terminum destinare. Unde mandatis ... subjicientes ... octo venerabiles magistros juxta mandatum regium cum pleno audientiae mandato vestrae ... transmittimus Maiestati ...“

káře byli členy delegace za český národ M. Ondřej z Brodu⁶⁹ a M. Jan Eliášův; nemá tedy kromě obou jmenovaných již další člen v poselstvu místa.⁷⁰

Právě s oběma jmenovanými mistry se setkáváme vzápětí po audienci u krále znovu, a to u lůžka nemocného Husa, který krátce před jejich příchodem obdržel opis Dekretu patrně po stejném poslu, který nesl králův příkaz universitě, a mohl tak s ním sám seznámit oba doktory. Tato jejich cesta k Husovi spadá do dnů bezprostředně po vydání Dekretu,⁷¹ krátce po jejich návratu z Kutné Hory⁷² a její příčinou může být sotva pouhá návštěva nemocného kolegy; oba mistři chtěli ho zpravit o průběhu a výsledku jednání před králem; vždyť Hus byl přece ne-li hlavním, tedy jedním z nejvýznamnějších činitelů v zápase o převahu na universitě.⁷³ A Hus již v této chvíli vítězství správně tušil příští nesnáze,⁷⁴ které se opravdu v nejbližších týdnech v hojně míře dostavily.

Je tedy zřejmé, že srovnáním zpráv Kroniky university pražské a vlastního svědectví Husova o jeho nemoci se došlo k poznání, že Hus v Kutné Hoře u krále nebyl. Kdy se tedy odehrál výjev, o kterém podával v Kostnici zprávu doktor Naz? Pro pokus o odpověď může být podstatným příspěvkem sama Nazova výpověď, jejíž obě varianty, zachycené různými a na sobě nezávislými posluchači, se obdivuhodně věcně shodují. Především z jejich textu vůbec nelze určit, kdy se scéna udála, ani poznat její místo. Jen v kombinaci s ostatními prameny se toho lze dohadovat.

⁶⁹ M. Ondřej později v žalobách proti M. Husovi sám svou účast dokládal, Doc. 181.

⁷⁰ Tak F. M. Bartoš, cit. ČČM, 106. I když bychom se nepřípojili bezvýhradně k mínění tam vyslovovanému, že v zachovaném formuláři je průvodní list právě tohoto poselstva do Kutné Hory, přece jen tu je nesporně vzor, podle kterého byly průvodní listy skládány, a bezpečně svědectví, jak bývala složena delegace university k panovníkovi. I když není pramen datován, patří doklady těsně předcházející roku 1404; i to může být uvedeno ve prospěch tohoto mínění.

⁷¹ K návštěvě obou mistrů u Husa muselo nutně dojít v týdnu mezi vydáním Dekretu, jehož opis má již v ruce, a mezi 26. lednem, kdy se dostává Dekret ve všeobecnou známost jeho oznámením na universitě. Ovšem pověsti o Dekretu mohly pronikat do veřejnosti ještě před jeho oficiálním prohlášením, takže návštěvu lze klást spíše do dní dřívějších než pozdějších.

⁷² Těsné časové rozmezí, které tu připadá v úvahu, zdá se potvrzovat rozhodnost při vydání Dekretu, který tedy mohl být dán opravdu „téhož dne“. Vždyť ještě dříve než členové universitního poselstva z Kutné Hory byl v Praze již posel od krále s listinami!

⁷³ Z této zprávy lze usuzovat na podíl různých skupin mistrů v boji o vydání Dekretu. Právě skupina Husova, do níž patřil Jeronym a jistě Jesenic, usilovala aktivně o změnu poměru Čechů a cizinců na universitě, jak to také Hus i Jeronym později vždy hrdě přiznávali, právě oni si dovedli získat tak vlivné přímluvce na královském dvoře, že Hus dostal současně s rektorem text mandátu. Je nesporné, že aktivitu vyvíjela viklefovská část českého národa, a že katolíci, k nimž ostatně patřili M. Ondřej i Jan Eliášův, ač ve věci hlasů si přáli povznesení českého národa, zvláštní činnost nevykazovali a nebyli ani o všem plně informováni a později se dokonce, jak je dosvědčeno právě pro M. Ondřeje, od Dekretu distancovali.

⁷⁴ Ukazuje to jeho prosba, pronesená tehdy k oběma návštěvníkům, aby pečovali o spravedlnost a osvobození pro český národ, Doc. 1.c.

Svědék, který prohlašuje, že byl výjevu osobně přítomen, byl již 19. dubna v Pise; muselo tedy k slyšení u krále dojít o několik týdnů dříve.⁷⁵ Ze zlomků zpráv, které jsou k dispozici, není možno určit přesné datum, ale aspoň jisté vyjasnění z nich získat lze. Příští měsíce po vydání Dekretu byly vyplněny spory o provedení panovníkovy příkazu, návrhy Němců i značnými ústupky českého národa, kolísáním panovníkovým a různými náznaky o zákulisní vyjednávání; ve změní zpráv o tom nemáme však vždy možnost v celkových obrysech událostí postřehnout všechny důležité podrobnosti a zařadit je časově. O vyjednávání obou soupeřících stran, na které se rozdělila universita, s panovníkem a o pokusech zvrátit jeho rozhodnutí čteme několikrát. Dozvídáme se, že obě strany jezdily za králem,⁷⁶ že české straně byl stále mocným podpůrcem pan Mikuláš Bohatý,⁷⁷ některé výpovědi přímo jmenují Husa a Jeronyma jako účastníky poselství ke králi.⁷⁸

Všeobecně lze říci, že další boj o tři hlasy proběhl ve dvojí hlavní fázi. Po vydání Dekretu a jeho oznámení universitě 26. ledna se k slovu odhodlali němečtí mistři a sestavili 6. února obšírný výklad pro panovníka, v němž jej žádali, aby je ponechal při jejich právech, a cítili-li se Češi poškozováni, aby byla universita rozdělena na dvě, německou a českou.⁷⁹ Tento spis přišel před panovníka za podstatně změněné politické situace. Král Václav se již dohodl s poselstvem francouzsko-brabantským a učinil rozhodné kroky při odepření další obediencie papeže Řehoře XII. i při pří-

⁷⁵ F. M. Bartoš, Sborník historický, u.d., 37¹⁰. Královým zmocněncem pro koncil v Pise byl Naz jmenován vedle dalších ještě osob 15. března — Doc. 369 — a krátce potom asi odejel z Prahy. K jeho příchodu do Pisy Novotný I, 365.

⁷⁶ Staré letopisy, vydání Palackého, 10–11, nevědí o vlastním vydání Dekretu, nýbrž až o bojích po jeho vyhlášení: „O to se mnoho súdili před králem Václavem, jezdiec obojí na Točník i jinam, až nad svú při Němci podzuofali, prvé než se ortel vypověděl.“

⁷⁷ Svědecké výpovědi z r. 1414 viní Husa, že při kázání k lidu za to pana Mikuláše velebil, Doc. 183–184. O jeho přízni k Čechům též Anonymi invectiva contra Hussitas, Höfler I, 625, arci s jeho pojmenováním jako Mikuláše Chudého, k tomu F. M. Bartoš v cit. JSH.

⁷⁸ Zvláště někteří svědci ve vídeňském procesu proti Jeronymovi. M. Jan Schwab jej obviňuje, že porušil přísahu nevášet spory mezi národy: „... quia visitaverit dominum regem ad extrahendum litteras contra concordiam factam in convocatione dando vocem suam, ut nacio Bohemorum haberet tres voces et alie tres nationes solum unam.“ Konrad Kreuzer vypovídal: „... sed viderit eum currere (tj. Jeronyma) cum aliis Bohemis ad regem et alibi hincinde ...“ (Klicman, 16 a 18). Velmi důležité je svědectví Jana Voburga, podle kterého porušil Jeronym svou přísahu: „... contra quod ut credat laboraverit magister Jeronimus ex eo, quia viderit eum vehi cum Johanne Hus in quodam curru in via, que ducit de opido Petlern, ubi residet rex, et non credat eum pro illis tribus nacionibus laborasse, sed pro nacione Boemorum.“ — Klicman, 20. K tomuto svědectví se ještě v dalším vrátíme. — Podobně obviňují Jeronyma, že se u krále zasazoval o tři hlasy, i svědci Mikuláš Czungl, Jan Tessler a Achacius Chenzl, tamtéž, 23–24, 25, 27.

⁷⁹ Doc. 350–352.

pravách k obeslání koncilu v Pise a — co je rozhodující — souhlas university, na kterém před několika týdny tolik záleželo, byl již díky české převaze získán. Němci sami, aby získali výhodnější půdu pro projednávání své žádosti před králem, nabídli asi značné ústupky, mezi nimiž nebyl druhořadý slib připojit se k poselstvu university do Pisy, jak k tomu pak skutečně došlo.⁸⁰ Za těchto okolností již němečtí ministři králi v cestě nestáli a ten je také proto příznivě přijal; vždyť sám neměl zájem na dalších sporech na universitě, které by se nutně dotkly českého viklefství.

Z české strany došlo k protiaksi ve snaze zachránit z Dekretu co nejvíce, ač se jejich pozice velmi nevýhodně změnila. Češi podali kompromisní návrhy na řešení vztahů mezi národy na universitě,⁸¹ ale z nich vyplývalo, že si příliš nadějí nečiní, neboť v řadě možných řešení, která předkládali, byla jasná ústupová linie až k takovému minimu, aby děkanem artistické fakulty byl Čech. To bylo arci jen ubohé torso z nadějí, které na české straně Dekret vyvolal.⁸² A asi krátce potom vypracoval právník M. Jan z Jesenice mistrovskou Defensio mandati,⁸³ která vyzbrojila českou stranu právníckými argumenty pro oprávněnost Václavova rozhodnutí o třech hlasech.

V době těchto sporů a defensivy Čechů došlo na universitě samé k dalšímu rozbroji. Pro blížící se termín bakalářských zkoušek byli hlasy německých mistrů zvoleni 23. února examinátoři, ovšem podle starého rozdělení hlasů. Češi však zkouškám zabránili odvolávajíce se na panovníkův mandát.⁸⁴ Tento jednostranný akt německých národů nelze vykládat jen jejich svévolí nebo jednostranným ignorováním královského příkazu; to by se sotva mohli odvážit. Němci patrně přikročili k volbě examinátorů v přesvědčení, že sliby, které jim král dal, jsou již návratem jejich práv, nebo je aspoň v tomto smyslu vykládali, zatím co Češi, trvajíce na mandátu, který ovšem formálně odvolán nebyl, zkoušky zmařili.

Jak se vyvíjela situace dále, nelze někdy přesně postihnout.⁸⁵ Trvala

⁸⁰ Skutečně také do Pisy odešel spolu s M. Ondřejem z Brodu jako druhý člen zástupce národa saského Němec Helmold z Zoltwedelu. I když dorazili na koncil až 29. května, museli být do této delegace zvoleni dlouho před krizí 9. května, jak správně ukázal Novotný I, 340.

⁸¹ CIB II/3, 297–298, Podrobný obsah návrhů F. Bartoš, cit. Sborník historický, 38–39.

⁸² A také to bylo potvrzením výtečné politické prozíravosti Husovy, který si správně uvědomil, že Dekretem zápas teprve začíná, viz výše pozn. 74.

⁸³ Doc. 355–363. Dilo vznikalo koncem února nebo počátkem března 1409, viz Jiří Kejř, *Dvě studie*, 4.

⁸⁴ MUPr I, 402–403.

⁸⁵ Zvláště nelze postihnout některé srážky mezi národy, zvrhávající se až v násilnosti, jak o nich později přehnaně mluví různé zprávy Čechům nepřátelské a z nichž konkrétně jednu uvádí Tempelfeld, ed. Johann Loserth, AÖG 61 (1880), 136.

stálá aktivita německých i českých mistrů a došlo k několikerému vyjednávání u krále či u členů jeho dvora.⁸⁶ Nedovedeme však ani přesně datovat přísahu tří národů,⁸⁷ ve které se zavázali raději opustit Prahu než připustit jakékoli změny ve svém právu, či lépe řečeno, ve svém nadpráví. Vleklé zákulisní boje, v nichž asi hrál významnou roli pan Mikuláš Bohatý,⁸⁸ vedly ke kompromisnímu řešení, které se shodovalo s jedním bodem českých návrhů; měla totiž nastat rovnost v právech Čechů a tří cizích národů. To si prý podle pozdní, ale v tomto bodě nepochybně důvěryhodné zprávy Češi vymohli od krále.⁸⁹ Když pak tři národy nechtěly přijmout toto řešení, namítající svou přísahu na statuta, nařídil král, aby se Češi i Němci střídali v akademických úřadech vždy po půl roce. Ani toto řešení nechtěli Němci přijmout⁹⁰ setrvávající v tvrdošíjném odporu, který nakonec vyvolal i přímý zásah z 9. května a zavinil i jejich odchod z Prahy.

K tomuto závěrečnému stadiu sporu o hlasy na universitě nelze arci vztahovat Názovo svědectví. Doktor Naz už tehdy nebyl v Čechách, neboť odcestoval již do Pisy, a pak jeho svědectví je jednoznačné v tom, že mluví o audienci tří národů, kterým král slíbil zachovat jejich práva, což ovšem by nebylo možné již v konečné fázi, ve které bylo zřejmé, že Němci své

⁸⁶ Jednu z cest Husa a Jeronyma za králem, o níž máme zprávu od svědka Jana Voburga, Klicman, 20, (viz výše pozn. 78), datoval Novotný I, 339, podle údaje, že se vraceli po cestě vedoucí ze Žebráka, do dnů mezi 13.–25. duben, kdy král sídlil na Žebráce. Ovšem Václavův itinerář ukazující, že král byl od 16. února do 12. dubna v Praze, W. W. Tomek, V, 16–18, a nově Ivan Hlaváček, *Studie k diplomacie Václava IV., Itinerář krále Václava IV., ČSČH 10 (1962)*, 85, není bez mezer; král mohl mezitím kdykoli zajet na blízký Žebrák. Nadto svědectví mluví toliko o cestě vedoucí ze Žebráka, mohli tedy být mistři přijati i na Točnicku, o kterém zase mluví Staré letopisy, viz pozn. 76. Nelze tedy s jistotou odlišovat tuto cestu za králem od audience, o které zpravuje Naz, jak činí Bartoš, u.d. 39¹⁵.

⁸⁷ Doc. 352–353. Prísaha náleží již první fázi boje, neboť Jesenicova Defensio mandati z konce února nebo počátku března obsahuje otevřenou narážku na ni, Doc. 362: „Item in omni juramento auctoritas superioris et principis est excepta: de jure jurando cap. Venientes (= X. 2. 24. 19). Patet nulla juramenta quemquam stringere et ligare contra bullas principis promulgatas“. Připustil bych, že přísaha mohla být míněna i jako prostředek nátlaku na panovníka, aby setrval při svém slibu zachovat Němce při třech hlasech a nevycházel již vstříc Čechům při jednání. Potom je zřejmé, že Němci vázání touto přísahou, která v tom smyslu se opravdu stává spikleneckou, jak ji odsuzují české hlasy, nemohli a ani nechtěli přijmout žádný z kompromisních návrhů pozdějších.

⁸⁸ Viz pozn. 77.

⁸⁹ Tempelfeld u Losertha, 135. K témuž se zřejmě vztahuje i zpráva Ondřeje z Řezna, *Chronica pontificum et imperatorum Romanorum*, ed. Georg. Leidinger, *Andreas von Regensburg sämtliche Werke München 1903*, 120: „Nam diversis hinc inde actis Boemi a rege Wenceslao in privilegio obtinent, ut sola nacio ipsorum Boemorum equivalere debeat in voce aliis tribus nacionibus.“ Kronikáři v tom lze důvěřovat, i když v dalším líčení není informován zcela spolehlivě a zřejmě zaměnil různé fáze vývoje situace.

⁹⁰ Tempelfeld, l.c.

staré posice na universitě neudrží, a kdy oni sami odmítali podrobit se panovníkovým zásahům.

Naproti tomu zapadá obojí jednání, o kterém mluvil v Kostnici Jan Naz výborně do situace po žádosti Němců z 6. února. Výpověď Nazova, že panovník slíbil Němcům zachovat je při dosavadních právech a ponechat jim tři hlasy, mířila nepochybně právě na jejich žádost,⁹¹ vůbec neodporovala tehdejší situaci a byla i ve shodě s volbou examinátorů 23. února, kdy již Němci nepochybně spoléhali na panovníkovy sliby. Krátce na to se dostavila i delegace českého národa, vedená tentokrát skutečnými vůdci Jeronymem a Husem;⁹² jejich pokus zvrátit královo nové rozhodnutí, příznivé Němcům, byl od něho přijat s tak krajní nevlídností. Bude tedy oprávněno mínění, že právě do této doby, tedy někdy do druhé poloviny února, spadá Husovo a Jeronymovo slyšení u krále,⁹³ a asi právě v králově odmítavosti k nim bude třeba hledat důvod, proč se česká strana snažila hájit vzápětí nato oprávněnost Dekretu i značnými ústupky zachránit z Dekretu aspoň minimum výhod.

Patří-li tedy přechodné naklonění krále Václava německé straně na universitě února r. 1409 a charakterisuje-li tuto dočasnou změnu jeho přízně epizoda při audienci čelných mistrů českého národa, pak lze z tohoto hlediska posuzovat bez zbytečných zmatků v interpretaci pramenů i dobu před vydáním Dekretu. Míží tím nutnost, vyvolaná zcela uměle, předpokládat ještě před slyšením universitní delegace dvě zvláštní oddělená slyšení národů, pro kterou jinak prameny vůbec opory neposkytují. Je odstraněn nesoulad zpráv o Husově přítomnosti v Kutné Hoře i jeho současné vážné chorobě, a plně přiznána pravda obratu Universitní kroniky, že Dekret byl vydán téhož dne. A především není žádného zakolísání v tehdejších panovníkově postoji vůči třem národům; vždyť stará interpretace nutně předpokládala jeho třebas jen dočasné naklonění německým mistrům. V tom se starší výklad dostával do značného vnitřního rozporu zvláště pod zorným úhlem dnes již prokázaného a obecně přijímaného

⁹¹ K témuž okamžiku bych vztahoval i zmínku Ondřeje z Řezna, která navazuje přímo na místo, cit. v pozn. 89: „Quod licet privilegium ipse Wenceslaus ad instanciam aliarum trium nacionum postea infringeret, constans tamen in hoc non permansit.“ Kronikář dále pokračoval obviněním Husa a Jeronyma, že si získali krále, královnu i lid, a nakonec vylíčil přísahu a odchod tří národů z Prahy a založení university v Lipsku.

⁹² Nevíme, jak byla delegace složena, víme jen, že kromě obou vedoucích mistrů v ní byly ještě osoby jiné. V obou variantách Nazovy výpovědi vystupují kromě obou jmenovaných ještě „et alii“. Ale to dobře ukazuje na jiné poselství, než byla oficiální delegace university před Dekretem, jejíž složení bylo přesně určeno.

⁹³ Bartoš, u.d. 37¹⁰, opatrně vymezil nejpozději polovinou března, avšak přesnější bude zřejmě jeho dřívější datování do února, jak vyplývá i z právě podaného rozboru.

přesvědčení, že Dekret byl předem připravován. Právě jednotná politická linie tlaku proti německým mistrům je potvrzením pro mínění o připravenosti Dekretu;⁹⁴ jeho vydání bylo vyvoláno tvrdošíjnou neústupností cizinců nakloněných spíše politice svých vlastních zemí než potřebám českého státu, který je hostil a poskytoval jim vzdělání. Konečně žádost Němců k panovníkovi o ponechání jejich práv kromě toho, že by se vyskytovala dvakrát (prokázaně tak žádali přece 6. února!), by tehdy trpěla značnou nelogičností, neboť jim jejich práva ještě odňata nebyla! I kdybychom snad připustili další domněnku, že se snad dozvěděli o přípravách Dekretu a chtěli mu zabránit, pak se to nemohlo stát tak průhledným zá-ludem, aby si dali slíbit předem zachování svých práv a potom se přesto vyslovili proti panovníkově vůli.⁹⁵ Jen při velmi spolehlivých zárukách, že splní, co se od nich očekává, by jim byl král mohl a chtěl jejich bývalé postavení ponechat.

Všechny tyto obtíže v interpretaci pramenů i umělé kombinace odpadají zjištěním, že Hus před vydáním Dekretu u panovníka nebyl a že uvedení jeho jména v Kronice university pražské je omylem.⁹⁶ Pak se jeví průběh celého sporu až k okamžiku vydání Dekretu velmi hladce, kdy po slyšení universitního poselstva, které oznámilo králi odmítavost německých národů k jeho politice, dal opravdu král téhož dne vyhotovit připravený text mandátu o změně hlasů. Opis mandátu se pak dostal do rukou nemocného Husa právě v době, kdy i členové universitního poselstva jej navštívili v Praze po svém návratu z Kutné Hory, což dokonale časově zapadá.

Z toho ovšem plyne i stálý podíl české strany na vydání Dekretu. Češi neděkovali za jeho udělení snad okamžitěmu nápadu, který král v návalu hněvu realizoval, nýbrž především cílevědomému úsilí, na kterém se sami závažnou měrou podíleli.⁹⁷

⁹⁴ Zařazení panovníkovy nemilosti vůči Čechům před 18. lednem narušuje celý obraz tehdejší české politiky a svádělo by nakonec jen k tvrzení o vzniku Dekretu z náhle vzplanuvšího hněvu krále Václava. Právě spolehlivost zprávy o vydání Dekretu „eadem die“ potvrzuje, jak listina byla již v záloze připravena a uvážene zformulována.

⁹⁵ Tak vysvětloval v podstatě výklad starší, viz Novotného, u.d.

⁹⁶ Podobný omyl v uvedení jména je např. v líčení Starých letopisů o bojích o odpustkovou bulu v r. 1412, kde je zapsán i M. Blažej Vlk, ačkoli byl tehdy již mrtev. Můžeme-li pak dát Kronice university pražské za pravdu ve všem ostatním jako spolehlivému a dobře informovanému prameni, proč tedy v ní není vedle jména Husova uvedeno i jméno Jeronymovo, když i daleko méně zpravené kroniky cizí vyhláší jejich společné účastenství v bojích celé strany? Není ani třeba kombinovat, že jde o pozdní vsuvku, jak činí Bartoš na místě uv. v pozn. 65.

⁹⁷ Co nakonec by bylo důvodem pro zaslání opisu Dekretu Husovi, ne-li již dřívější těsná spolupráce, jak správně uvádí Fiala, u.d., 25.

III.

Při studiu událostí Dekretu kutnohorského se stále setkáváme s rozdílným postavením českého národa a tří národů ostatních, které nejednou je vystiženo i jako rozpor mezi mistry českými a německými. Poznatek o protivě obou stran v boji o vládu na universitě vedl k opětovnému položení otázky, zda v něm hrály roli vztahy národnostní, jaké byly na pražské universitě relace mezi příslušníky národnosti české a německé a do jaké míry byly rozhodné pro utváření politické situace vedoucí až k Dekretu, bojům o něj a k jeho konečnému provedení. Tato otázka nabyla na zajímavosti též proto, že pokus o její nové řešení byl učiněn zcela nedávno, a jeho výsledkem bylo zjištění, že vlastním důvodem vydání Dekretu byly příčiny církevně-politické, zatím co spor národnostní se vsouval do boje o Dekret teprve postupně a během let zalconil skutečné příčiny jeho vzniku.⁹⁸

Toto řešení trpí nepříliš šťastným postavením bezprostředních politicko-církevních příčin vzniku Dekretu do protikladu k problému národnostních poměrů na pražské universitě. Nepopíral přece nikdo, že vlastním důvodem, proč byl vydán mandát o třech hlasech, byla potřeba získat souhlas university s církevně-politickými záměry krále Václava, a také se nikdo nesnažil prokazovat jako jeho přímou příčinu napětí mezi národnostmi.⁹⁹ Je však třeba pozorně zkoumat závěr, podle kterého chyběl při vydání Dekretu národnostní aspekt, a pronikal do zpráv o Dekretu teprve během doby, tedy ve skutečnosti až dodatečně, až zkreslil historický obraz skutečných příčin Dekretu vyzvednutím česko-německého antagonismu.¹⁰⁰

Bylo by nadbytečné opakovat, že národem na středověké universitě a ovšem i v Praze nebyla míněna etnická jednota jeho příslušníků. Zkoumat však lze, a pro Prahu je to dokonce nutné, jaké bylo národnostní složení toho či onoho národa, zda šlo o skupinu jazykově jednotnou, či jen s bezvýznamnou menšinou osob národnosti jiné, či zda se skládala z příslušníků různých národností, spojených vzájemně jen původem z určitého území. Pro dobu těsně před bouří Kutnohorského dekretu lze obecně připustit, že národnostně jednotné byly národ bavorský a saský, rozhodnou většinou složené z Němců, a národ český, v němž převládali Češi. Ne tak vyhraněné

⁹⁸ Ewa Maleczyńska, *Z dziejów interpretacji dekretu kutnohorskiego*, Kwartalnik historyczny 66 (1959), 716–725.

⁹⁹ Nečinily to samozřejmě ani české práce, citované autorkou, 716.

¹⁰⁰ Maleczyńska opřela toto tvrzení o některé pramenné doklady, vybrané však jen neúplně, a nepřihlédla právě k některým z nejdůležitějších pramenů, pocházejících přímo ze dnů, kdy se jednalo o vydání Dekretu a o jeho provedení. Jest litovat, že ve svém článku nemohla již použít výsledků hlavních referátů i diskusních příspěvků z konference k 550. výročí Dekretu, otištěných v cit. Acta Universitatis Carolinae, které by jí byly poskytl řadu podnětů pro odchylnou formulaci jejich závěrů.

bylo složení národa polského, jehož členy byli jak Poláci a dokonce i Litevci, tak i zvláště silná skupina slezských Němců, Míšňanů a Prusů.

Podle toho, co se až dosud o polském národě na pražské universitě tradovalo, měli i v něm převahu osoby národnosti německé, a zdá se, že přes opačné mínění o tom nově vyslovené,¹⁰¹ bude třeba u tohoto názoru setrvat. Poslední leta před kritickým r. 1409 byla v plné činnosti krakovská universita fundovaná ve značné míře pražskými učenci, kteří na ni přešli, jež strhovala do svých přednáškových síní hlavní proud studentů z polských území. K tomu přistupuje i nově zjištěný fakt, že ani po Dekretu se nijak nezvýšil počet jejich členů a že nemůžeme počítat vůbec s nějakým podstatnějším přílivem studentů odešlých z Prahy,¹⁰² jak by se pro Poláky dalo čekat. Naopak, hlavním útočištěm členů polského národa, kteří opustili Prahu, se stalo vysoké učení v Lipsku, na kterém právě polský národ od samých počátků vyvinul značně intenzivní činnost.¹⁰³ Vysvětlení se podává nepochybně tím, že slezští Němci, organisovaní v polském národě, usměrnili proud odchodu z Prahy do nové university sobě územně bližší a politicky spojené se zájmy německých zemí.

Ani z jiných pramenů neplyne, že by v polském národě byli rozhodujícím živlem Poláci; nelze to vyvozovat ani ze spisu Ludolfa Zaháňského *De longaevo schismate*, který mluvil zvláště důrazně o národnostní otázce sporů a dotýká se obšírně složení polského národa, dovozoval, že jeho většinu tvořili Němci.¹⁰⁴ Jistým potvrzením toho je i výpověď doktora Naze na kostnickém koncilu, zmíněná již v jiné souvislosti dříve,¹⁰⁵ který při zmínce o delegaci tří národů ke králi Václavovi mluvil o třech německých národech a mezi nimi nikoli o polském, nýbrž o slezském národě, ke kte-

¹⁰¹ Maleczyńska, 717–719, došla k přesvědčení, že polský národ nebyl složen výlučně a dokonce ani ne většinou z Němců.

¹⁰² Ivan Hlaváček, *Matriky vídeňské a krakovské university a Dekret kutnohorský*, cit. Acta Univ. Car., 78–79.

¹⁰³ Prvním rektorem nové university se stal Jan z Münsterberga, dalšími rektory byli z členů pražského polského národa v r. 1410 Vincentius Grüner ze Cvikova, v Lipsku však přihlášen k národu míšeňskému, v r. 1411 Vavřinec z Heilsbergu; v r. 1413 byl rektorem Hoffmann a v podzimním semestru téhož roku Storch, v Lipsku rovněž člen národa míšeňského; viz CDSR 16 (*Die Matrikel der Universität Leipzig*, ed. Georg Erlert), LXXIV, 26, 33, 37, 42, 43. Je třeba upozornit, že polský národ byl od počátku na lipské universitě nejpočetnější a nadto ještě část pražských členů původně polského národa se v Lipsku připojila k národu míšeňskému. Bude dalším úkolem pozorně prozkoumat složení členů polského a míšeňského národa v Lipsku v jeho relaci k polskému národu v Praze.

¹⁰⁴ Ludolf Zaháňský, *Tractatus de longaevo schismate*, ed. Johann Loserth, AÜG 60 (1880), 429–430. Citát u Maleczyńskiej, která se pokusila z něho vyvodit, že Poláci byli podstatnou složkou polského národa.

¹⁰⁵ Viz pozn. 58, kde úplný citát z Hardta IV, 312.

rému patří i Poláci.¹⁰⁶ Celá souvislost ukazuje bez nejmenší pochyby, že tu bylo zvoleno kritérium národnostní příslušnosti tří národů a že Poláci byli zmíněni zvláště právě pro svou odlišnou národnost jako méně typická složka jednoho z německých národů. Pro zjištění národnostního složení polského národa by bylo poučné i sestavení jeho určitě zjištěných příslušníků z universitních statut podle míst jejich původu. I když není k takovému přehledu zde ani dostatek místa, ani vhodná příležitost, přece jen lze tvrdit, že by se ukázalo, že většina z nich pocházela z míst obydlených obyvatelstvem německého jazyka.

Avšak co je pro posuzování národnostního charakteru polského národa nakonec ještě směrodatnější než prosté početní srovnání, které již samo ukazuje na převahu Němců, je politika, kterou jeho členové sledovali, a jejich vystupování ve skutečných vztazích na pražské universitě. Stačí si uvědomit, že mezi nejzarytějšími odpůrci pokrokové strany na universitě byli právě němečtí členové polského národa, mistři Mikuláš Stoer, Jan z Münsterberga, Petr Storch či Jan Hoffmann ze Svidnice, abychom jmenovali aspoň hlavní jejich představitele. Mezi nimi oba posledně jmenovaní aktivně vystoupili v bojích o politiku university v církevních záležitostech; právě je zastihujeme jako hlavní organisátory útoku proti Knínovu quodlibetu,¹⁰⁷ o Hoffmanovi se dozvídáme, že se dostal do přímého konfliktu při násilnosti proti udavači Meistermannovi,¹⁰⁸ jeho vidíme i v pozdější době jako jednoho z čelných teoretiků boje proti husitům.

I polský národ byl tedy složen převahou z Němců a právě němečtí jeho příslušníci to byli, kdo vtiskovali jeho politice a vnějšímu vystupování tvářnost naprosto stejnou, jakou měl i národ bavorský a saský; i on stál s nimi v jedné řadě při bouři Kutnohorského dekretu. A co více, nikde se neděje ani nejmenší zmínka o nějaké organisované aktivitě jeho polské národnostní menšiny ve smyslu příznivém pro Čechy.¹⁰⁹ Polský národ nelze v žádném směru vyjímát z jednotného šiku tří německých národů.

Toto konstatování samo o sobě ovšem naprosto nestačí k pochopení ná-

¹⁰⁶ „... vidí Magistros trium nationum Germanicarum, Bavarorum, Saxonum et Silesionum, quibus et Poloni connumerabantur, supplices venire ...“ Mladoňovic mluvil jen obecně o třech národech nepoznamenav tuto drobnost.

¹⁰⁷ Viz výše str. 86.

¹⁰⁸ Cit. Tempelfeld.

¹⁰⁹ Tím není řečeno, že by snad jednotlivci s Čechy nesympatisovali; v Praze zůstalo i po Dekretu několik členů polského národa, většinou polské národnosti. Až do samých válek husitských setrval a velmi často se podílel na životě university M. Alexius de Pecari, jistou dobu se zdržel i M. Henricus de Klobuk. I po Dekretu se připomíná M. Jan Helcopius, národnosti snad německé. Polák byl asi též M. Andreas Wanczik, jinak nevýznamný člen university, který však byl v r. 1409 vedle tří Čechů zvolen ve smyslu Dekretu dispensátorem knih, MUPr I, 403, a examinátorem, MUPr I, 404, Důkladný průzkum by byl pro vnitřní složení polského národa žádoucí.

rodnostních vztahů; teprve poznání, v jaké formě si současníci uvědomovali národnostní diferenci, zda byla v jakémkoli smyslu skutečným politickým činitelem a proč se jím mohla stát, dá odpověď na otázku, do jaké míry působily při vydání Dekretu kutnohorského i elementy boje národnostního.

Je dobře známo, že uvědomění národnostních vztahů a zvláště poměru k Němcům se projevilo v různých vrstvách českého obyvatelstva již dávno před husitským hnutím.¹¹⁰ A bylo jen logickým důsledkem politické situace na universitě, když čeští mistři, trvale tísnění hospodářským potenciálem, právní i faktickou nadvládou cizinců na universitě, soudně stíháni pro své viklefovské názory, neustále obviňováni z kacírství a nuceni k ústupkům, odvoláním a obranám své pravověrnosti¹¹¹ si uvědomili svou skutečnou sílu a počet a dospěli i k vědomí své jednoty národnostní v protíváze k vládnoucím cizincům — Němcům. Třídní¹¹² a politické pozadí vyvolalo i na universitě, stejně jako již dříve u duchovenstva, šlechty a měšťanstva,¹¹³ národnostní uvědomění a dalo české části university podnět i sílu vyvolat z tohoto vzrostlého sebevědomí i potřebné důsledky v uspořádání

¹¹⁰ Rudolf Urbánek, *Počátky českého mesianismu* sborník Českou minulostí, Praha 1929, 124—145; Josef Macek, *Národnostní otázka v husitském revolučním hnutí*, ČSČH 3 (1955), 4—30. Macekovo teoretické hodnocení je východiskem i pro další úvahy o tomto temat.

¹¹¹ Srv. Fiala, 3063.

¹¹² Pokus o zjištění sociální skladby pražského studentstva učinila G. I. Lipatnikova, *K voprosu o socialnom sostave studentov pražskogo universiteta v konce XIV. — načale XV. v.*, Učenyje zapiski Instituta slavjanovedenija XV, (1957), 315—327, která si povšimla i otázky cizinců na universitě. Nemáme spolehlivé prostředky, jak přesně poznat původ a sociální skladbu studentstva z cizích zemí, avšak i rámcové údaje prokazují, že pocházeli z rodin šlechtických nebo ze zámožného měšťanstva. Dokládají to Staré letopisy, ed. Frant. Šimek, Praha 1937, 7, které charakterisují poměr některých vrstev pražského měšťanstva k odchodu cizinců takto: „Pražanuom toho bylo velmi žel a líto, neb jich měli velké použitky a byla jimi Praha velmi silna a zvelebena a zbohacena; neb synové velkých kniežat a hrabí a pánuov korúhevných i jiných urozených lidí jakožto rytířstva v Praze se učili a tu obyvali; a kupci bohatí, vezúce kúpe rozličné do Prahy synuom svým, kteříž se v Praze učili, porúčeli sbožie své, aby jim to rozprodávali, a jiného sbožie nakúpice, otcuom svým do jiných zemí posielali; a tak jest Praha bohatěla.“ — Tomu odpovídá i výtky v Jesenicově questii Utrum iudex corruptus vzniklé v době, kdy v Praze byl pocítěn úbytek cizinců, že někteří Pražané želi odchodu cizinců, litující zisků, které jim z jejich přítomnosti kynuly, viz Kejř, *Dvě studie*, 10. — I Litera de civitate Pragensi, Höfler II, 314, poukazuje na hospodářské ztráty vzniklé odchodem cizinců: „Quot putas aureos unusquisque annuatim consumpsit, pone quaeos numerum, si vales quot milla florenorum in numero resultabant, tibi tuisque remanebant incolis?“ — Sem možno dodat i upozornění na velmi pozdní výpisek z rkp. UK I A 37 u Höflera II, 156, dle kterého M. Marek (z Hradce) se sám hlásil ke svému podílu na vydání Dekretu a mluvil o tom, že Pražané, obviňovali z vypuzení Němců (Germani!) jen Husa, který je tím prý zbavil prostředků k obživě. — Nemusíme pochybovat, že hospodářská síla cizích studentů vyvolávala v prostředí university sociální napětí jehož výrazem se pak stalo i napětí národnostní.

¹¹³ K tomu Macek, 9.

života na universitě a tím mocně zasáhnout do prudkého rozvoje české národnosti v době rozhodné pro její jednotu a pevnost.

Již dávno před krizí Kutnohorského dekretu proniklo chápání národnostního rozdělení university na národ český a národ či národy německé. Po prvé je to v pramenech zjistitelné při sporech o koleje v r. 1384 a 1385, při nichž došlo k největšímu střetnutí mezi českým a ostatními třemi národy před r. 1409, zabarvenému nepochybně již národnostně,¹¹⁴ kdy v soudních aktech konsistoře je zapsán vedle obvyklého označení tří národů i název natio Theutonicorum,¹¹⁵ nationes Theutonicorum.¹¹⁶ Je to nepochybný důkaz, že pronikalo přesvědčení o národnosti spojitosti tří národů, které v očích pozorovatelů se jevily jako jednotný celek jazykově německý na rozdíl od druhé složky university, národa českého.¹¹⁷

Národnostní zabarvení vztahů mezi národy na universitě muselo najít podporu značnou měrou i v postupné nezadržitelné změně početních relací jejich členů, které se projevovaly ve dvojí tendenci. Byl to především skutečný úbytek cizích studentů kteří nacházeli potřebné vzdělání ve vlastních zemích na nově založených universitách, i profesorů, kteří rovněž odcházeli raději na nová vysoká učení, jež jim skýtala vhodné působiště i obživu, avšak často též možnosti vyšší církevní kariéry. Dokonce lze bez rozpaků tvrdit, že právě nejvýznamnější z cizích učenců opustili Prahu¹¹⁸ a že ti, kteří setrvali, nedosahovali zpravidla ani jejich úrovně, ani úrovně svých českých kolegů. Z druhé strany se vzrůst počtu Čechů na universitě projevil stálým přílivem studentů z českých zemí,¹¹⁹ kteří mohli v míře hojnější než dříve navštěvovat vysokou školu, nejsouce nuceni k dalekým

¹¹⁴ Posledně o tom Rostislav Nový, *Koleje mistrů pražské university do r. 1409 cit. Acta Univ. Car.*, 86. O starších sporech přehledně Václav Novotný, *Dekret kutnohorský*, Praha 1909, zvl. 14—15.

¹¹⁵ Ferdinand Tadra, *Soudní akta konsistoře pražské II*, Praha 1893, 299: „... in causa nationis Bohemorum et Theutonicorum studii Prag. ...“ Tamtéž, 303: „... inhibitionem, quam vicarii fecerunt contra nacionem Theutonicorum, revocavit et reposuit in statu pristino mandavitque dictis Theutunicis, ut nullam electionem celebrent nisi vocatis ad hoc Boemis et cum consensu eorum ...“ — Škrtnutí této věty v aktech není v této souvislosti závažné, neboť nic nemění na skutečnosti, že tři národy jsou chápány jako jediný národnostně německý celek.

¹¹⁶ Tamtéž, 308: „... in presencia magistrorum ... nationis Bohemorum, presentibus testibus quibus supra et in contumacia nacionum Theutonicorum.“

¹¹⁷ Malec z y ú s k a se nejen nepokusila analyzovat národnostní poměry na pražské universitě před r. 1409; dokonce se jich vůbec nedotkla ani jedinou zmínkou. Její výklady se tím dostaly do odtrženosti od předcházejícího historického vývoje.

¹¹⁸ Abychom jmenovali aspoň nejznámější z mistrů někdy pražských, kteří z Prahy odešli na působiště v cizině, stačí uvést jména Jindřich Tottling z Oyty, Mikuláš Magni z Javora, Matouš z Krakova, Pavel Wlodkovic, Stanislav ze Skarbimierze, Konrad Soltau, Jindřich z Bitterfeldu aj. Na tento odchod učenců z Prahy na cizí university ukázal i M. Ondřej z Brodu v úvodním projevu ke svému quodlibetu, Höfler II, 155.

¹¹⁹ O postupném nabývání převahy českého živlu Václav Vaněček, *Kapitoly o právních dějinách Karlovy university*, II. vyd., Praha 1946, 23—25.

cestám za vzděláním a k nákladným pobytům v cizině. S tím souvisel i vzrůstající počet mistrů českého národa, kteří zůstávali na své domácí universitě jako profesori, neboť je nemohly lákat výhody cizích zemí. I když není možno zachytit při nedostatku přesných údajů početní poměr mezi národy spolehlivou statistikou, postačí i kusé zlomky, které máme k dispozici, k spolehlivému zjištění trvalého rozšiřování sféry českého národa.¹²⁰

O jeho početní síle máme ostatně zprávy z roku těsně předcházejícího bouřím Dekretu, ze schůze českého národa dne 24. května 1408 v domě u Černé růže, při které došlo k odsouzení Viklefa¹²¹ a již se podle pozdějších údajů M. Jana z Příbramě účastnilo na šedesát mistrů a skoro tisíc bakalářů a studentů.¹²² Tyto údaje nejsou nikterak přehnané; o vysokém počtu mistrů českého národa podávají svědectví zvláště prameny z doby, kdy cizinci po prosazení Dekretu z Prahy již odešli a kdy máme možnost dosti blízkého pohledu do činnosti university ovládané již Čechy.¹²³ Vysoce intenzivní aktivita pražské university v letech po vydání Dekretu je dalším dokladem převahy českého živlu, kdy kvantitativním oslabením o cizince neutrpěla nikterak činnost vědecká a pedagogická. A nadto ani početní oslabení o odešlé Němce nebylo tak značné, jak se kdysi soudávalo; množství cizích profesorů i studentů, kteří opustili Prahu, je dokonce ještě daleko nižší, než předpokládaly i nejstřízlivější odhady dřívější.¹²⁴ To vše ukazuje, jak oprávněné bylo tvrzení české strany při bojích o Dekret, že Češi převyšují cizince počtem a zastiňují je učeností, jak se s ním brzy setkáváme, a jak živnou půdu mohlo tedy přímo v universitních poměrech nabýt vzrostlé české sebevědomí.¹²⁵

Mohutnost českého národa na universitě a jeho národnostní citění by samy o sobě nestačily vyložit význam národnostní otázky při bojích o obeslání koncilu v Pise a odřeknutí poslušnosti papeži Řehoři XII.¹²⁶

¹²⁰ Pokus o takovou statistiku u Nového, 86.

¹²¹ O schůzi a o počtu osob tam přítomných Novotný I, 221–22, kde i analýza pramenů.

¹²² Apologie M. Jana Příbrama, Höfler II, 138.

¹²³ Stačí uvést, že M. Jan Hus připravoval ve svém quodlibetu z počátku r. 1411 otázky pro 66 mistrů; viz Bohumil Ryba, *Magistri Iohannis Hus Quodlibet*, Pragae 1948; při tom ještě řada mistrů, tehdy na pražské universitě nesporně působících, do jeho přípravy nebyla pojata, jak ukázal Václav Flašhans, *M. Io. Hus: Quodlibetum 1411 ČCH 44 (1938), 277*. Pro leta následující těsně po Dekretu musíme počítat nejméně s 80 mistry, kteří byli činní na pražské universitě.

¹²⁴ Hlaváček, u.d. 79.

¹²⁵ Vystižně formuloval situaci Macek, 11: „... právě tento rostoucí příval českých vzdělanců byl jednou z hnacích sil útoku proti čtyřem hlasům na universitě ...“

¹²⁶ Jedním z vodítek pro stanovisko české strany mohla být i možnost uznání krále Václava jako římského krále, kterou zaručovali vyjednávající kardinálů.

Avšak prameny i o tom poskytují více informací, než kolik bylo nedávno sebráno.

Je to zase předehra bojů o Dekret, quodlibet Knínův, který dává velmi vítané poučení. Mezi thematy, které quodlibetář připravil k disputaci, čteme i svrchovaně zajímavou otázku *Utrum diversitas hominum in ydionatibus sit propinqua causa destruccionis regnorum et civitatum*,¹²⁷ která jde bezprostředně a nezakrytě na jádro národnostního problému a vztahu mezi národnostmi.¹²⁸ Takřka v předvečer Dekretu se národnostní otázka dostala na pořad významné universitní slavnosti, a to ne snad jen v podobě náhodné zmínky či ojedinělého politického aktu, nýbrž již ve vyšší rovině, na úrovni abstraktní teoretické práce, čímž nabyla v tehdejší politické situaci a při vládnoucím napětí mezi národy mimořádné závažnosti a palčivé aktuálnosti. To je arci důkazem vědomého již přístupu k řešení národnostní otázky na universitě a v této questii se dokonce mohl rovněž v nějaké formě projevit tlak proti třem národům a snaha přimět je k povolnosti.

Vrcholný projev quodlibetu, Jeronymova *Recommendatio artium liberalium* tento dojem znásobuje. Proslulé její odstavce, častokrát citované a rozebírané v literatuře,¹²⁹ zabývající se oslavou českého národa na universitě a nesené tóny českého národnostního vědomí, vrcholící v prohlášení, že žádný ryzí Čech nemůže být kacířem, v opětovné oslavě svatě obce české i svatého města Prahy a v jejich obhajobě před lživým pomlouváním protivníků,¹³⁰ tu promlouvají řečí českého sebevědomí a práva české národnosti.

Již tyto doklady by postačily k přesvědčivému zjištění, že spory o principy české politiky ve věcech církevní reformy, ve kterých měla mít tak významné slovo universita, měly přímo na půdě vysokého učení své zázemí, na kterém se střetly universitní národy, jejichž srážka nabyla tentokrát charakteru národnostního boje mezi českými a německými členy university v míře větší než kdykoli před tím.

Národnostní spory na pražské universitě si však nemůžeme představovat jako nepřekonatelnou překradu, která rozdělovala obě strany od sebe v apriorní nacionalistické nesnášenlivosti, jako dělítko, které platilo pro poměr mezi Čechy a Němci absolutně. Vyhocení národnostních rozporů bylo vyvolána řadou činitelů, mezi kterými je možno zvláště ukázat na hospo-

¹²⁷ Příručka quodlibetu, fol. 84a–85b.

¹²⁸ Obsah přípravy podal Jiří Kejř, *Právnícké otázky v disputacích na pražské universitě*, v tisku.

¹²⁹ Např. Novotný I, 309; Urbánek, u.d., 140; R. R. Betts, u.d., 205; Macek, u.d., 13.

¹³⁰ Höfler II, 121 ns.

dářsko-sociální příčiny,¹³¹ rozdělení stran v ideologických frontách i faktické nadprávi menšího počtu cizinců nad většinou domácích členů university. Při samém vydání Dekretu stanuli všichni čeští mistři v jednom šiku, ponechavše dočasně pod tlakem chvíle stranou momenty, které je navzájem dělily; spolu s pokrokovými mistry, kteří vyvinuli rozhodující iniciativu, byla myšlenka Dekretu nakloněna i skupina katolických mistrů českého původu; šlo přece i o její prospěch.¹³² Avšak tím nezanikla hlavní diference mezi nimi; boje na ideologické frontě vystoupily vbrzku znovu silně do popředí¹³³ a to i v době, kdy již na universitě zbyla jen mizivá menšina cizinců. A pro mistry věrné církvi šlo tu opravdu o využití okamžité situace, ale nikoli o změnu jejich zásadní nesmiřitelnosti vůči viklefovcům. Pro muže takového druhu, jakým byl M. Ondřej z Brodu,¹³⁴ bylo příznačné, že se dodatečně od Dekretu distancoval prohlašuje, že se bál proti němu protestovat pod výhrůžkami mladších mistrů;¹³⁵ a při tom je ze svědectví Husova známo, jak i on změnu hlasů vítal, třebaže aktivně při tom nevystoupil. Ostatně ani Pálež neváhal v Kostnici připojit svůj hlas proti Husovi a formuloval své obvinění proti němu v tom smyslu, že Hus byl viníkem netoliko vyhnání cizinců z Prahy, nýbrž dokonce i mistrů českých, kteří jsou nuceni žít v exilu na Moravě.¹³⁶ Tím narážel nepochybně na vypuzení čtyř mistrů z Prahy v r. 1413,¹³⁷ ze kterého nemohl být Hus vůbec přímo viněn, neboť tehdy žil již na venkově.¹³⁸

Jestliže tedy nezanikl ani Dekretem hluboký předěl uvnitř českého národa mezi pokrokovou částí university a přívrženci starého pořádku, nezavírala se naproti tomu pražská universita ani po Dekretu Němcům. Teprve do doby po Dekretu spadá plodné působení pokrokových mistrů, příšlých z Německa, mezi nimi na prvním místě M. Mikuláše z Drážďan,

¹³¹ Viz pozn. 112.

¹³² Lze přisvědčit Fialovi, 31, že se v tom projevilo i jejich cítění národnosti; ovšem nelze proto podcenit ani naději na získání výhodnějšího postavení na universitě, jaké pro ně změna hlasů přinášela a pro které se spojili i s pokrokovou částí pražských mistrů viklefovského přesvědčení. Roli pro jejich postoj hrála i politika českého státu, která i jim musela být bližší než politické zájmy ciziny.

¹³³ Ani v nejprudším boji o Dekret neustaly filosofické sváry o skutečné všeobecnině a pokračovala polemika M. Jeronyma Pražského s jiným učencem českého původu M. Blažejem Vlkem; viz výše str. 90.

¹³⁴ Na něho se právem ukazuje jako na typický zjev; viz Rudolf Urbánek, *Český mesianismus ve své době hrdiinské*. Z husitského věku, Praha 1957, 21; Fiala, u.d.,

¹³⁵ Doc. 181.

¹³⁶ Hardt IV, 312–313; Mladoňovic ve FRB VIII, 80.

¹³⁷ Novotný II, 303–305.

¹³⁸ Tím se také Hus proti Pálčovu nařčení bránil; Hardt, l.c., FRB VIII, l.c. Kromě toho, že to je doklad o diferenciaci uvnitř české části university, je to příznačné i pro charakter Pálčův; svědectví o tom, proti jakým lidem a prostředkům byl Hus nucen zápasit.

kteří spojili svůj životní osud s českým revolučním hnutím. I po Dekretu studovali v Praze němečtí studenti a nalézali zde poučení.

To vše je v plné shodě s tím, co víme o vznikajícím husitství a o jeho chápání národnostní otázky.¹³⁹ Na pražské universitě nedošlo k omezenému nacionalismu, pražští viklefovcé a husitští mistři našli první a základní kritérium svých vztahů k ostatním národnostem v postoji jejich příslušníků k životním otázkám společnosti a pokrokového boje. Hluboce chápané a z historické situace zrozené české vlastenectví bylo vyvoláno třídními a politickými vztahy své doby. A také nečteme ani v husitské literatuře žádné projevy, vycházející z úzce pojatého nacionalismu, jako byly např. spisy Dětřicha z Niemu nebo Ludolfa Zaháňského, o nichž se zmíníme dále.

Aspekt národnostní je neoddiskutovatelnou součástí bojů vedoucích až k Dekretu i konfliktů, které Dekret dále vyvolal. Projevil se však i v samém Dekretu?

Formulace Dekretu uvážene a záměrně vynechala jakoukoli zmínku o třech národech a postavila do protikladu k národu českému národ německý, natio Theutonica.¹⁴⁰ Vlastním měřítkem pro odstupňování práv zavedených Dekretem, bylo příslušenství k českému království, ius incolatus;¹⁴¹ to se důsledně vzato nekrylo ani s dosavadním teritoriálním rozdělením na národy, ani s kritériem jazykové jednoty.¹⁴² Avšak hledisko národnostní tu pronikalo rovněž, a to velmi důrazně právě v pojmenování natio Theutonica. Dekret tu užil názvu, který byl již dávno před tím obvyklý pro společné označení tří národů, složených převážně z Němců, jak jsme poznali z dokladů.¹⁴³ Že slovo „theutonicus“ vystihuje národnostní příslušnost, je evidentní. Nekryje se v žádném případě s žádným celkem územním, jako tomu bylo při rozdělení university na národy, nevystihuje ani příslušnost ke státu — nebylo jednotného státu německého! A také ostatní doklady pramenů, které podávají svědectví o poměrech na pražské universitě, vedou jednoznačně k chápání: theutonicus = národnosti ně-

¹³⁹ Lze připomenout ušlechtilé a často uváděné Husovo pojetí, kterým vyvracel obvinění vznesená proti němu v r. 1409, tedy ještě v roce Dekretu, že svým kázáním vyvolává spory mezi Čechy a Němci. Hus namítal, že jemu je milejší dobrý Němec než zlý Čech; Doc. 168.

¹⁴⁰ Užívám edice Gustava Friedricha, Dekret kutnohorský, 67.

¹⁴¹ To vystihla naprosto přesně i Chronicon Univ. Prag., l.c., při popisu spiknutí cizích mistrů, kteří se zapřísáhli, že raději odejdou z Prahy, „quam Bohemos, incolas regni, ad tres voces admittere ...“ — Svědek Konrád Creuczer tvrdil při výslechu ve Vídni, Klicman, 18, že slyšel od Jeronyma: „... quod si non fecisset discordiam, adhuc vellet laborare cum Boemis, quia dignum et iustum esset incolas habere prerogacionem.“ Stanovisko Jeronymovo se tu tedy kryje s pojmy mandátu. Srv. však dále pozn. 146.

¹⁴² Václav Vaněček, u.d., 58–62, jehož výklady vnesly do tohoto problému potřebně jasno a je třeba je mít i nadále na zřeteli.

¹⁴³ V článku Maleczyňské překvapuje, že vůbec nepřihlédla k textu Dekretu a tím si nepovšimla ani názvu „natio Theutonica“.

mecké. To pak je ještě v některých dokladech zdůrazněno užitím synonym obdobjného obsahu germanicus a allamanus.

Kritérium národnostní je obsaženo v samém Dekretu a odtud se přenáší dále, aniž jde snad o jeho teprve dodatečné vnášení. Přesně ve stopách Dekretu šla Defensio mandati, v níž její autor, M. Jan z Jesenice, opětovně mluvil o protikladu mezi natio Teutonica a natio Bohemica. Národnostní charakter sporu vynikl zvláště v odstavci, namířeném proti tvrzení Němců, že oni v počátcích university vládli a řídili Čechy a že tento stav by proto měl zůstat i nadále.¹⁴⁴ Obrana proti tomu argumentovala přiznáním, že Čechové byli sice dříve slabší, ale též hrdým zjištěním, že nyní se rozmohli a převýšili Němce počtem i učeností.¹⁴⁵

Na národnostní stránku konfliktu narazily i prameny vzniklé na straně nepřátelské; někdy dokonce ve formulacích nacionalisticky silně vyhrocených. Událostem velmi blízký vídeňský proces proti Jeronymovi, jehož někteří svědkové měli v živé paměti svůj nedávný odchod z Prahy, přinesl v některých výpovědích reminiscence na boje o Dekret. Některá prohlášení tam učiněná ukazovala, že svědkové, zahořklí proti Jeronymovi jako představiteli české strany, chápali porážku tří národů a jejich odchod jako důsledek útoku proti německé národnosti. Tyto výpovědi jsou cenné i tím, že jedna reprodukovala výrok pronesený M. Jeronymem v bojích o provedení Dekretu,¹⁴⁶ jiná pak naznačila jinak blíže neznámou manifestaci německých studentů proti Jeronymovi.¹⁴⁷

Národnostní zabarvení proniklo do zpráv o Dekretu ve velmi důležitém druhu pramenů, totiž v žalobách a aktech procesů proti M. Janu Husovi a proti M. Jeronymu Pražskému, kde dostalo velmi nebezpečné podoby obviněním obou mistrů, že svou činností rozdmýchovali spory mezi Čechy

¹⁴⁴ Doc. 362: „Septimo objicit natio Teutonica, quod in principio foundationis studii magistri Teutonici principaliter viguerunt et Bohemos rexerunt, et universitatem dividerunt in nationes prout voluerunt: ergo adhuc licet eis sic facere, et per consequens natio Bohemica debet sub natione Teutonica tamquam serva versari.“ O národnostním zabarvení Defensio hovořila i Maleczyńska, avšak v tom smyslu, že teprve v ní proniká národnostní chápání sporu, při čemž jí ušlo, že Defensio jen hlouběji rozvedla zásady samotného Dekretu a nevnesla nové kritérium.

¹⁴⁵ Doc., l.c. O převaze českých mistrů hovořily i návrhy podané s české strany na kompromisní řešení poměru k cizincům v CIB II/3, 297: „... eo quod in natione Boemorum de gratia Dei plures sunt magistri quam omnium aliarum nationum simul.“ Zde národnostní stránka zjevně zdůrazněna nebyla.

¹⁴⁶ Dle svědectví Konrada Creuczera prohlásil Jeronym v jakési hádce, „quod fuisset minimus inter laboratores contra deuthunicos, subiungendo predicta, scilicet si non fecisset ec.“ To se vztahuje na jiný Jeronymův výrok, podaný výše v pozn. 141. Jednoznačně zde vystupuje do popředí konflikt mezi národnostmi; Jeronym se představuje jako „laborator contra deuthunicos“. Zřejmě mu splývá tato stránka s pojmem „incolae“, kterého užil v navazujícím nato výroku.

¹⁴⁷ O ni výše pozn. 41, kde celý citát ze svědectví Achacia Chenzla, v němž je zdůrazněno, že šlo o německé studenty: „... omnes deutonici studentes tunc presentes...“

a Němci. Stačí se zmínit o téměř současném obvinění M. Husa z r. 1409, podle kterého podněcoval spory mezi oběma národnostmi,¹⁴⁸ i o velmi závažných svědectvích, vznesených proti němu v r. 1410. Dle nich měl Hus v kázání lidu chválit, že byli vyhnáni Němci a děkovat panu Mikuláši Bohatému za podporu při tom.¹⁴⁹ Především však je třeba si všimnout důležitého místa ze svědectví Protivova a Husovy odpovědi.¹⁵⁰ Zaujatý svědek tvrdil, že Hus povzbuzoval Čechy proti Němcům,¹⁵¹ a že brojil proti Němcům, kteří zaujímají v Čechách úřady. Svědek spojil dále přímo s tímto Husovým postojem vyhnání Němců z university. Hus své stanovisko obhajoval hluboce promyšleným konstatováním, že podle zákonů, zákona božího i přirozeného instinktu mají v Čechách vládnout Češi stejně jako vládnou ve Francii Francouzi a Němci ve svých územích,¹⁵² a dokládal, že německé studenty nevyhnala z Prahy žádná osoba, nýbrž jejich vlastní přísaha.¹⁵³ Je to plné a vědomé zdůraznění vztahu národností a proniknutí myšlenky národnostně jednotného státu; stránka národnostní jednoty je vůdčím principem Husovy myšlenky.¹⁵⁴ Je třeba litovat, že právě tato stránka Husových názorů na národnostní vztahy nebyla plně objasněna při jeho výslechu v Kostnici 7. června 1415,¹⁵⁵ ač tam se jich výslech opětovně dotkl.

¹⁴⁸ Články proti Husovi z r. 1409, Doc. 168: „Item ponitur, quod per suam praedicationem suscitavit inter Teutonicos et Bohemos contentionem.“ Odpovědi Husovou jsme se zabývali již dříve v pozn. 139.

¹⁴⁹ Výpověď Václava z Voděrad, Doc. 183–184. Svědek tvrdil, „quod audivit ex ore magistri Hus in sermone ad populum predicantis et dicentis: Pueri! laudetur deus omnipotens, quia Teutonicos exclusimus, et habemus propositum, pro quo institimus, et sumus victores; et specialiter regratiamini D. Nicolai Augustini, quod iste ad preces nostras coram rege effecit.“ Viz též výše pozn. 77.

¹⁵⁰ Doc. 177–178. O datování těchto článků do r. 1410 F. M. Bartoš, ČČM 1915, 284, a Novotný I, 466², kde i další podrobnosti.

¹⁵¹ Jde o slavný Husův výrok, kterým povzbuzoval k obraně země při vpádu Míšňanů v r. 1401, jak jej i Hus sám ve své odpovědi potvrdil a vysvětloval.

¹⁵² Doc., l.c.: „... Similiter dixi et dico, quod Boemi in regno Boemie secundum leges, imo secundum legem dei et secundum instinctum naturalem deberent esse primi in officiis in regno Boemiae, sicut et Francigenae in regno Franciae, et Teutonici in terris suis...“ K tomuto citátu vystižné zkoumání Vaněčková, u.d., 57.

¹⁵³ Tamtéž: „Studentes autem Teutonici non sunt expulsi per aliquem hominem, sed eorum juramentum eos repulit.“

¹⁵⁴ Ukazuje to již pěkný obrat „Teutonici in terris suis...“ – Němci byli příslušníky řady politických celků a již z této povahy vyplývá, že jednotlivým hlediskem je hledisko národnostní jednoty. Dotvrzení se dostalo této myšlenky dalším rozvedením, podle kterého by Čech nezalý němčiny nic neprospěl, kdyby zaujal úřad v krajině jazykově německé, tamtéž: „... sed quis profectus, quod Boemus ignorans idioma Teutonicum sit in Teutonia plebanus vel episcopus?“ A uteklí studenti nejsou označováni jako členové tří národů, nýbrž zase „studentes Teutonici“.

¹⁵⁵ Hus odpověděl na obvinění, že zavinil odchod cizinců z Prahy, tím, že požádal o výslech přítomného tam M. Alberta Warentrappe, který byl v kritické době děkanem artistické fakulty. „Sed hic Albertus, cum vellet aliquid dicere, non est auditus.“ – Har dt IV., 312, a podrobněji Mladoňovic, FRB VIII, 79.

Ani M. Jeronym nezůstal v Kostnici ušetřen útoků za svou činnost ve věci tří hlasů; obvinění proti němu vedená měla ovšem dosah daleko vážnější, neboť byla z vlivné strany provázena pomluvami proti celé české národnosti a útoky proti českému království. Podle zprávy Dětricha z Niemu, tvrdého odpůrce husitství a vlivného propagátora nejtvrdějších zásahů proti němu, měl Jeronym tvrdit, že Němci jsou panovační a touží vládnout všude po světě; to chtěli i v Čechách, byli však vyhnáni.¹⁵⁶ Dětrich z Niemu si v tom našel záminku, aby mohl napadnout Čechy,¹⁵⁷ hlásat, že český král je vasalem císaře, a dokonce i prohlásit, že král Václav je po svém dědu Janovi Němec, stejně jako byl i císař Karel a je král Zikmund. Vyčetl dále Jeronymovi i Husovi, že byli na universitě vychováni mistry německé národnosti,¹⁵⁸ aby tím naznačil jejich nevďek k nim. Závěrem svého výpadu, neseného duchem národnostní nesnášenlivosti a falešným pocitem německé nadřaděnosti, přešel autor na politické pole a rozvedl myšlenku, že Němci byli vypuzeni od Čechů, protože nechtěli souhlasit s bludy, které Češi hlásali. Odstavce Niemova spisu tak spojily obratně národnostní útok proti Čechům s aktuálně politickými zájmy.

Národnostní chápání konfliktu mezi Čechy a ostatními národy proniklo i v jiných pramenech, kronikách a politických spisech. Chronicon Lipsiense, událostem nedaleké a dobře zpravené, mluví o „tres nationes theutonice“.¹⁵⁹ Až přehnaně silný důraz na národnostní otázku sporů kladl Ludolf Záhaňský, i on chápal tři národy jako německé,¹⁶⁰ a dokonce tvrdil, že ve dnech zápasu o Dekret byl v Praze německý jazyk zakazován a pronásledován.¹⁶¹ Je to značně zkreslené chápání, ale vystihuje Ludolfův přístup k problému; autor totiž ve svém spise mluvil častěji o národnostní protivě

¹⁵⁶ Hardt II, 450: „Improperabat etiam in publico Alamannis, dicendo, quod essent praesumptuosi, et vellent ubique per orbem dominari ... Sicque factum fuisset saepe in Boemia, ubi volentes etiam dominari Alamanni, ... violenter exinde repulsi, et male tractati fuerint.“

¹⁵⁷ I zde zůstal věren svému starému záští, jaké projevil už v r. 1411 ve spisku volajícím po přisném potrestání Čechů, ve kterém zveličil i srážky, které se po vydání Dekretu sběhly mezi národy na universitě; ed. Jan Sedláček, Studie a texty I, 45–55, zvl. 49.

¹⁵⁸ Hardt II, 455. Dětrich z Niemu užil obratu „nationis germanicae“.

¹⁵⁹ Höfler I, 9.

¹⁶⁰ Celá třicátá kapitola Ludolfova traktátu De longaevo schismate, Loserth, 429–430, je namířena hlavně k národnostnímu boji a dokonce je uvedena nadpisem „De prohibicione verbi dei in lingua Teutonica et recessu trium nationum Teutonicorum de Pragensi studio.“ Jak je vidět, opakuje se i zde chápání tří národů jako národnostně německých.

¹⁶¹ Tamtéž: „Lingua Alamannorum sive Teutonicorum in illis diebus in civitate Pragensi quasi proscripta fuerat, dum verbum dei in lingua eadem in parochiis civitatis eiusdem predicari, ut ante solitum fuerat, superiorum autoritas prohibebat.“

mezi Čechy a Němci a pokládal ji za dávnou.¹⁶² V jeho pojetí vynikl národnostní antagonismus více než u jiných současníků, na národnostní měřítko převáděl i vztahy, u kterých to v jeho době nebylo vždy běžné.¹⁶³ U Tempelfelda není národnostní stránka sice zdůrazněna v takové míře, nicméně i z jeho spisu vyplývá zřetelně, že i on pokládal tři národy za jazykově německé.¹⁶⁴

České stanovisko lze vyčíst ve Starých letopisech, které mluví obecně o Němcích,¹⁶⁵ avšak vystihují i příčiny, proč k Dekretu došlo. Letopisci byla známa ještě odezva bojů o Dekret a proto znal argument, že Němci se v počátcích university domohli nadvlády proto, že českých mistrů bylo tehdy ještě málo,¹⁶⁶ avšak v době kdy se Čechové rozmohli a bylo jich dosti, nemohli již snášet německou nadvládu a útisk českého jazyka.¹⁶⁷ Zde dokonce nabývá národnostní tón vrchu nad ostatními elementy sporů.

Řeč pramenů ukázala jasně, že rozpory mezi národnostmi na pražské universitě vznikly již dávno před církevně-politickým sporem o sesazení papeže Řehoře XII. a obeslání koncilu v Pise, že v období před Dekretem zintenzivněly a těsně před vydáním nabyly již rozhodující míry. Konflikty o provedení Dekretu je dále prohlubovaly a pozdější doba je pak zpětně ještě více zdůrazňovala vnášením svých aktuálních hledisek. Ze zorného úhlu česko-německého národnostního antagonismu, vyvolaného různými sociálními i politickým postavením obou stran a prokázaně existujícího i na pražské universitě dávno před r. 1409 a tehdy událostmi dne ještě zostřeného, se jeví řeč současných i pozdějších pramenů nikoli jako vnášení nového hlediska do sporu církevně-politického, nýbrž jako zdůraz-

¹⁶² O tom Loserth v úvodu edice, 390–391.

¹⁶³ Vyniklo to při uvedeném jeho výkladu o národu polském, uvnitř kterého zkoumal právě tyto relace národnostní, jak o tom byla řeč již výše.

¹⁶⁴ Při vylíčení, jakého kompromisu chtěl dosáhnout král Václav (o tom výše, str. 102), u Losertha, AÖG 61, 135, praví „... sic quod una mutacione regeret et decanus esset et examinador Boemus et alia mutacione et per dimidium annum Teutonum non curando, cuius nationis existeret.“ — Třebaže mluví zpravidla o třech národech, používá jinde i souhrnného označení „magistri Theotonici“ — u.d., 137.

¹⁶⁵ Vydání Palackého, 11; místo je citováno v pozn. 76.

¹⁶⁶ Vydání Šimkovo, 6: „... i napustil sprvu mnoho německých mistruov i dopustil jim, aby měli tři hlasy a čeští mistři toliko jeden tak dlouho, dokudž by se čeští mistři nerozmohli.“

¹⁶⁷ Tamtéž; 7: „Ale že sú se Němci velmi zpínali nad Čechy a velmi utiskali jazyk český, i nechtěli toho mistři čeští trpěti a přezřieti.“ — Dostí srozumitelnou narážku na to, že Němci si osobují zásluhu o přinesení učenosti do Čech a v důsledku toho vyvozují pro sebe nárok na prebendy a výhody, obsahuje jinak nepřilíš jasná anonymní latinská satira s incipitem Usque modo tacui, vzniklá před rokem 1403, o níž Jan Vilík vský, *Latinská poesie žakovská*, Sborník filosofické fakulty university Komenického v Bratislavě VIII, pojednání 61, Bratislava 1932, 238–240, která je dalším svědectvím o napětí mezi národnostmi. Zmiňuje se o ní nově Lipatnikova, u.d., 325.

ňování určité, stále trvající stránky celého sporu i v době, kdy vlastní jeho církevně-politický aspekt již dávno ztratil svou aktualitu.¹⁶⁸

I když samozřejmě ani po tomto zjištění nebude nikdo tvrdit, že přímou příčinu k vydání Dekretu daly spory mezi národnostmi na universitě, a popírat snad skutečnosti církevně-politického sporu jako bezprostředního důvodu pro novou úpravu poměru mezi národy, přece jen není možné souhlasit napříště s míněním, že národnostní otázka nesehrála při vydání Dekretu svou roli a byla do jeho historie vsouvána teprve dodatečně. Právem vzrostlé sebevědomí české většiny na universitě vytvořilo atmosféru, která umožnila radikální změnu v její prospěch, která vyvolala řešení, jaké by nebylo možné, kdyby nebyly pro jeho zásady již dávno dány reálné předpoklady. Bylo by scestné představovat si snad, že by mohl být Václavův mandát o třech hlasech vydán libovolně, bez opory ve vnitřním složení university, bez skutečné početní i duchovní převahy českého živlu, bez dlouhého předcházejícího procesu trvalého vzrůstu vzdělanosti mezi českými lidmi a bez pevného a sebevědomého postoje národnostního, který se projevoval v různých složkách společnosti a pronikl i do okruhu vzdělanců na universitu jako skutečný politický element. To bylo historické pozadí, ze kterého mohl ve vhodném okamžiku vyrůst útok proti nadpráví cizinců. Krize Dekretu přišla do situace pro takové řešení již naprosto připravené a zralé. Dekret není v žádném případě aktem historicky nahodilým, nýbrž je projevem zákonitého vývoje, aktem historicky nutným.

Je historickou vinou německých mistrů, že nepochopili zákonitý vnitřní vývoj university a tvrdošijně trvali na neudržitelné a fakticky dávno překonané posici. Ale nejen to, jejich vystupování se nakonec dostalo i do příkré opozice proti panovníkovi a křížilo jeho státnické záměry. Dnes je již prokázáno, jak úzká byla souvislost Dekretu s právním chápáním postavení českého krále jako představitele státní svrchovanosti, jeho práv řídit stát a dávat mu závazné zákony.¹⁶⁹ Důsledky spiklenecké přísahy cizinců a jejich odchodu se nakonec musely projevit i z tohoto hlediska. Bouře Dekretu lze pokládat za definitivně uzavřené konečným rozhodnutím panovníka, které dovršilo všechny jeho předcházející zásahy, když král Václav ustanovil 28. června 1409, že ti, kdo se spikli proti důstojnosti krále i celého království a nedbali dobrodiní jim prokazovaných ani královských napomenutí, mají být z university vyloučeni a jejich místa ob-

¹⁶⁸ Tím není řečeno, že u různých autorů se zdůrazňování národnostní stránky sporů nelišilo podle jejich okamžité potřeby a celkové tendence, kterou hájili. Stačí uvést Dětřicha z Niemu, o jehož spise bylo promluveno, jenž z ostře postaveného antagonismu národnostního vyvozoval politické důsledky proti českému království.

¹⁶⁹ Kromě cit. Vaněčka též Karel Malý, *Dekret kutnohorský z hlediska suverenity českého feudálního státu*, cit. Acta Univ. Car., 91–93.

sazena jinými osobami.¹⁷⁰ Toto rozhodnutí, přijímané s uspokojením a schvalované českou stranou, jak o tom svědčí spisek Jesenicův,¹⁷¹ znamenalo naprostý konec nadějím německých mistrů i studentů, znamenalo jejich odsouzení jako spiklenců a rušitelů povinné věrnosti panovníkovi a zemi, jež je hostila. A závazek věrnosti zemi a panovníkovi pronikl ve vědomí university tak hluboko, že přešel i do nově formulované přísahy v universitních statutech.¹⁷²

Vidíme-li dnes v Kutnohorském dekretu důkaz mohutné ideové síly českého pokrokového hnutí a projev suverenity českého státu, máme plně právo jej chápat i jako výraz probuzeného oprávněného sebevědomí české národnosti. A v tom smyslu je jeho tradice trvalou součástí i naší dnešní národní hrdosti.

СПОРНЫЕ ВОПРОСЫ, КАСАЮЩИЕСЯ ИССЛЕДОВАНИЯ ДЕКРЕТА КУТНОГОРСКОГО

Резюме

Настоящий очерк объясняет три до сих пор нерешенных вопроса, касающихся исследования Декрета кутногорского, мандата короля Вацлава IV от 18 января 1409 г. по которому «народ» чешский получал в будущем три голоса, а остальные «народы», это значит баварский, саксонский и польский, все преимущественно немецкой национальности, только один общий голос. Это мероприятие изменило соотношение голосов в пражском университете в пользу народа чешского. Это решение было принято на основании того, что немецкие магистры не хотели присоединиться к политике чешского государства, которое отказало в послушании папе Григорию XII и хотело установить сношения с церковным собором в Пизе.

I. Автор настоящей статьи не согласен с теорией, утверждающей, что Декрет был результатом быстрого и непродуманного решения, принятого королем Вацлавом и защищает точку зрения З. Фиалы и В. Ванечки, которые, наоборот, утверждают, что Декрет был заранее подготовлен. Автор стремится доказать их правоту путем анализа событий, предшествовавших его изданию. В начале января 1409 года состоялся quodlibet М. Матея из Книна, где произошло несколько событий, показавших, что король Вацлав и чешские круги в университете совершенно ясно объяснили немецким магистрам их неправильное и обреченное на неуспех отношение к церковной политике чешского государства. Это произошло прежде всего на основании прямого вмешательства короля Вацлава в дела университета, который приказал немецким магистрам перестать сопротивляться кводлибетарию, обвиненному в ереси, и принять участие в диспуте. К этому присоединились и мероприятия М. Еронима Пражского, пригласившего на торжество членов городской думы Старой части города Праги как представителей исполнительной власти, которые были за день до издания Декрета снова утверждены королем и продолжали работу на своих постах. Это показало немцам в уни-

¹⁷⁰ List je znám toliko z regestu u Höflera II, 156, ale obsah je nesporný a jasný.

¹⁷¹ Narážka v questii Utrum iudex corruptus, viz Kejjř, *Dvě studie*, 8.

¹⁷² MUPr III, 44.

верситете, что в случае необходимости к ним могут официально предъявлять требования. В скором времени это осуществилось, когда в присутствии тех же представителей исполнительной власти были новые чешские университетские магистры утверждены на своих постах. Ероним пригласил на quodlibet и членов французской делегации, которые были в Праге и хотели вести переговоры с королем Вацлавом о церковных делах. Их присутствие должно было подчеркнуть, что сопротивление немецких магистров нарушает международные отношения государства. Все это является доказательством того, что Декрет был результатом организованной акции, что он был заранее подготовлен и был издан королем лишь тогда, когда остальные средства для получения взаимопонимания с немецкими магистрами оказались безрезультатными.

II. Не смотря на то, что большие заслуги в деле издания Декрета имел магистр Ян Гус, вопрос об его участии в делегации университета, которая до издания мандата была принята королем в Кутной Горе, является не выясненным. Автор согласен с мнением Ф. М. Бартоша, что Гус у короля в Кутной Горе не был. Гус был принят, вместе с Еронимом Пражским, только позднее, в период борьбы за Декрет и усилий немецких магистров помешать решению короля.

III. Автор стремился установить, какую роль сыграли при издании Декрета — кроме моментов политических, также и точка зрения национальности — и пришел к совершенно другим выводам, чем польский исследователь работник Ева Малещинская, которая полагала, что вопрос национальности появился в источниках о Декрете только позднее, в то время как при его издании важными были только непосредственные причины политические. Автор, наоборот утверждает, что напряжение между национальностями существовало в университете уже давно и вытекало из несправедливо выгодного положения иностранцев в университете, хотя этому не отвечало ни их число, ни их научный уровень. Важную роль играл и социальный состав членов университета, ибо среди иностранцев были прежде всего имущие лица дворянского и мещанского происхождения и напряжение классовое проявилось в напряжении между национальностями. Кризис Декрета позволил чешской группе в университете в нужное время добиться справедливого соотношения сил. Этот момент был подготовлен всем ходом истории, так что Декрет явился его необходимым результатом.

Перевод Г. Овсянников

CONTROVERSIAL QUESTIONS IN THE RESEARCH ON THE KUTNÁ HORA DECREE

Summary

The paper discusses three questions that hitherto have not been thoroughly elucidated dealing with the Kutná Hora Decree. the mandate of King Wenceslas IV of January 18, 1409 which changed the proportion of votes among the nationalities at the Prague University in such a way that from then on the Czechs were to have three votes and the other nationalities, i. e. Bavarian, Saxon and Polish, made up mainly of Germans, had together only one vote. This decision was arrived at because of the opposition of the German masters, who refused to support the policy of the Czech state in the choice of delegates to the concilium at Pisa and the refusal of obedience to Pope Gregory XII.

1. Contrary to the formerly expressed opinion that the Decree was the result of a sudden and unforeseen decision taken by King Wenceslas IV, the author supports the oppo-

site view expressed by Z. Fiala and V. Vaněček, that the Decree had been previously prepared and proves the justification of this view by an analysis of events preceding its issuing. At the beginning of January 1409 the quodlibet of Matěj of Knín was held at which several events occurred showing that both King Wenceslas IV and the Czech party at the University were clearly indicating to the German masters that their hostile attitude to the ecclesiastic policy of the Czech state was untenable. This was done especially through the direct intervention by King Wenceslas IV into the affairs of the University, when he ordered the German masters to discontinue their resistance against those taking part in the quodlibet discussions who had been accused of heresy and to take part themselves in the disputation. To this must be added the fact that the town councillors of the Old Town of Prague as the representatives of the executive power were invited to the celebration by Jeronymus of Prague. Shortly afterwards, a day before the issuing of the Kutná Hora decree they were approved by the King to hold office for another year. Thus the Germans at the University were given to understand that the possibility of official action being taken against them existed, as indeed happened, when in the presence of the same councillors the new Czech dignitaries of the University were installed in office. On the invitation of Jeronymus, members of a French deputation, who were in Prague at the time for the purpose of discussing church matters with King Wenceslas IV were also present at the quodlibet. Thus everything bears witness that the Decree was the climax of organised action, that it had been previously prepared and that the King only used it when other means of forcing the German masters into acquiescence had failed.

11. Even though it is known how largely the issuing of the Kutná Hora decree was due to the efforts of Master Jan Hus, it remains nevertheless debatable whether he was really a member of the University delegation to the King at Kutná Hora before the issuing of the mandate. On the basis of sources he compared the author inclines to the opinion of F. M. Bartoš, that Hus was not at Kutná Hora to see the King and that his joint audience with Jeronymus of Prague, when the King roundly abused him, belongs to a later period, that is the struggle of putting the degree into force and the efforts of the German masters to reverse the King's decision.

11.1. The author has tried to trace the part played beside the political factors by the aspects of nationality in the issuing of the Decree and has arrived at results differing from those of the Polish scholar Ewa Maleczynská, who is of the opinion that the nationality aspect was inserted into the sources about the Decree in the course of time, while at the time of its issuing only direct political causes were important. Contrary to this the author shows that tension among the nationalities at the Prague University was of a much earlier date and arose out of the unjustified advantageous position of foreigners at the University, which corresponded neither to their number nor their academic level. An important part was also played by the social background of the members of the University, for among the foreigners where in particular persons coming from well-to-do circles of the nobility and the townspeople and the class tension was expressed also by tension among the nationalities. The crisis of the Decree enabled the Czech element at the University to attain at the suitable moment a change in the relation between the Czechs and foreigners, for which the situation had been ripe for a long time. The Decree was a historically determined act, the result of historical necessity.

Translated by A. Nováková

UNIVERSITNÍ DISPUTACE O ROBOTĚ Z R. 1793 A JEJÍ RADIKÁLNÍ
ODPŮRCE

УНИВЕРСИТЕТСКИЙ ДИСПУТ, КАСАЮЩИЙСЯ БАРЩИНЫ,
ОТ 1793 ГОДА И ЕГО ГЛАТНЫЙ ПРОТИВНИК

THE UNIVERSITY DISPUTATION ON CORVEE IN THE YEAR 1793
AND ITS RADICAL OPPONENT

FRANTIŠEK KUTNAR

Počátek devadesátých let 18. století byl v otázce poddanské vyznačen po smrti Josefa II. a po pádu jeho patentu berního a urbaniálního širokou diskusí o robotě a poddanství, která se pod tlakem revolučního řešení ve Francii rozvíjela na místech úředních, na pražském guberniu i ve vídeňské státní radě, na zasedáních stavovského sněmu pražského i v úřadovnách jeho zemského výboru, pronikala do širší veřejnosti i do samotného poddanského prostředí cestou brožur a anonymních radikálních výkladů a přenášela se i do učeneckého světa. Za rostoucího strachu vládnoucích feudálních tříd z nebezpečně rozvratného vlivu velké buržoasní revoluce francouzské na poddaný lid stávala se veřejná diskuse o robotě a poddanství vždy více nástrojem kontrarevoluční propagandy, a to především v údobí, kdy se po pádu království a popravě Ludvíkové ujímala ve Francii vlády jakobínská diktatura, která byla odhodlána dořešit poddanskou otázku radikálně tím, že by všechny závazky rolnictva k feudálnímu panství byly odstraněny bez jakéhokoliv výkupu. A v této době roku 1793 zřejmě jako inspirovaná součást protirevoluční propagandy se do diskuse o robotě přihlásila pražská universita disputací, pořádanou 3. července na právnické fakultě při promoci tří doktorandů obojího práva, Antonína Brauma, Antonína Beneše a Karla Václava Pinkase.

Disputace, které již na universitě odumíraly, byly najednou vzkříšeny k novému životu a příštím doktorům předloženy politicky účelově vybrané otázky, mířící do současné nerozřešené hospodářské a sociální problematiky, zda čeští sedláci platí berni ze svého vlastního majetku a zda robotu konají svým vrchnostem bezplatně.¹ Vlastním cílem disputace a otázek

¹ Disputace byla spolu s rozkladem a doplňkem prof. Fr. Jos. Grosse vydána r. 1793

bylo vyvrátit mylné, jak se říká, představy českých poddaných o jejich vlastnictví půdy a o robotě, přesvědčit je o její spravedlivosti a bojovat tak nenápadně proti zlu francouzské revoluce, které se objevovalo mezi poddaným obyvatelstvem v novém pojetí společenské svobody a rovnosti. Politický smysl právnícké disputace a jejího zveřejnění tiskem odhaluje bližší rozklad o povaze selského pozemkového vlastnictví a roboty od profesora právnícké fakulty dr. Fr. Jos. Grosse a jeho dodatek, který je už přímo namířen proti působení francouzské revoluce.

Celá učená právnícká disputace a knížka by neměla valného významu, neboť setrvává na starém feudálním pojetí společnosti a poddanství, kdyby neprozrazovala rázovitá a sociálně pokroková stanoviska poddaných a jejich právníckých obhájců, stojících zřejmě v opozici proti oficiálnímu stanovisku fakulty, a kdyby se především nestala předmětem radikální anonymní kritiky, která se svými výklady o vzniku a vývoji roboty a návrhy na její odstranění hlásila do tábora osvícenských josefinistů, bojujících za uchování sociálně politického dědictví po Josefovi II., a jejíž původ bude třeba pravděpodobně hledat v blízkosti universitních kruhů nebo v radikálně opozičním právníckém táboře. Právnícká disputace a její kritika by pak byly dalším dokladem toho, jak přelom let osmdesátých a devadesátých 18. století za určujících momentů vnitřního a zahraničního společenského a politického vývoje byl velkým tříděním myšlenek a jak zde ve střetnutí několika třídních a mocensko-ideologických front šlo o otázku orientace příštího hospodářského a sociálně politického vývoje.

První mylnou představu poddaných, kterou chce Gross a jeho žáci vyvrátit, je, že se poddaní pokládají za plně vlastníky svého statku a že tudíž platí berně ze svého vlastnictví. Důležitější jest však to, co pražští právníci vypovídají o argumentech, které uvádějí sedláci a jejich příznivci na podporu poddanského vlastnického nároku k statku a půdě. Je to trvalá práce, která ospravedlňuje jejich vlastnický nárok a jejich vlastnictví k půdě zakládá a vytváří. Stanovisko právních teoretiků je nezměněně feudální. Uplatňují starou konstrukci, že vlastníkem půdy je feudální pán a že ji poddaný od něho přejímá do pouhé dočasné držby se všemi závazky a břemeny, na ni vězícími, že daň neplatí tedy z půdy jako ze svého vlastnictví, nýbrž z jejího výnosu, ale ovšem penězi, které jsou jeho vlastnictvím. Srazily se tu dva protichůdné světy podobně jako v názoru na povahu

v Praze tiskem s titulem „Auflösung einer unerwarteten Aufgabe ob die böhmischen Bauern die Grundsteuer aus eigenem Vermögen entrichten und die Robot ihren Obrigkeiten unentgeltlich verrichten“. Na publikaci upozornil a dobře ji charakterisoval Jiří Kloubouch, *Osvícenské právní nauky v českých zemích*, Praha 1958, str. 318–319. V pražských knihovnách není jediného exempláře tohoto tisku. Vlastní jej Dr. V. Urfus, jemuž vděčím za laskavé zapůjčení spisku.

roboty. Tady je druhá kacířská představa poddaných, když si myslí, že robota je bezprávná a neodůvodněná, že je na nich vynucena jako trest za pozdvižení jejich předků, že ji musí vykonávat, aby se vyhnuli nepříznivým následkům a že za tuto nucenou, vlastně trestaneckou práci nedostávají od vrchnosti žádnou odměnu ani v penězích, ani v jiné hodnotě. Robota je pro ně jako dědičný hřích, který nesou bez viny za provinění, které nespáchali, a který přechází z rodičů na děti. Poněvadž pak platí právní zásada, že každý pyká jen za své vlastní provinění, pokládají robotu jako trest za neodůvodněnou a bezprávnou. Je jasné, že právnícká disputace se neobracela jen proti názorům poddaných, ale proti určité skupině právníků a byrokratů, kteří v otázce roboty a poddanství se stavěli na stranu poddaných. Mnohé z toho, co pražská disputace uvádí jako představy poddaných, je proto spíše stanoviskem radikální osvícenské právní školy.

Mladí promovaní právníci se snaží vyvrátit představy poddaných starou tezí, že robota je právoplatnou dávkou, činí z vrchnostenského majetku. Robota je prý ostatně vrchností poddaným mnohonásobně splácena tím, že se jim jejich statek předává nákupní cenou neobyčejně lacino, hluboko pod skutečnou jeho kupní hodnotu, konkrétně lánový statek za 400–500 zlatých, ačkoliv vlastní jeho hodnota je desateronásobná, činíc 4–5 tisíc zlatých.

Tento hospodářský argument, který měl vyvracet poddanský názor, že pracují nuceně a bezplatně, posiloval detailním rozbořem sám profesor Gross. Vyšel ve svém výkladu ze stanovení kupní hodnoty lánového selského statku a srovnával s ní nízkou předávací cenu, aby dokázal, že roboty jsou poddaným nepřímou a bohatě spláceny v nízké předávací ceně, že jsou proto plně oprávněny a že je tudíž poddaní nekonají zdarma. Při kalkulaci kupní ceny lánové usedlosti o 60 korcích opřel se Gross neodůvodněně o volnou prodejní cenu jednoho korce půdy v okolí měst, kde byla po půdě poptávka a kde cena korce dosahovala 150 zlatých. Gross operuje s touto nejvyšší kupní cenou, vytvářenou na volném trhu, a vypočítává, že celá selská usedlost stojí 9000 zlatých. Od této volné kupní ceny odpočítává veřejná břemena, která váznou na lánovém statku, a kapitalizuje je jako pětiprocentní důchod. Proto odečítá kapitalizovanou hodnotu berně, která při 60 zlatých roční berní dávky představuje 1200 zlatých, a kapitalizovanou hodnotu urbaniálních dávek, která při ročním zatížení 150 zlatými představuje 3000 zlatých. Tak přichází Gross k tomu, že skutečná prodejní hodnota selského lánového statku je 4800 zlatých,² a to se v kalkulaci neberou obytné a hospodářské budovy a mrtvý i živý inventář statku. Při převodu na nového majitele dědickou cestou předává se však statek ná-

² V textu je zřejmý tiskový omyl, místo 4800 zlatých 3800 zlatých.

stupci toliko za 500 až 800 zlatých, přičemž je z této hodnoty ještě odečítán podíl nastupujícího držitele a podíly, které má hospodář splácet sourozencům, se splácejí bezúročně ročními splátkami po 15—20 zlatých. Rezultát Grossova výpočtu směřuje k tomu, aby číselně prokázal, že sedlák přejímá statek nikoliv koupí, nýbrž vlastně ve skutečnosti zadarmo, přičemž je vrchností jako vrchním vlastníkem půdy ještě proti ostatním spoludědicům zvýhodňován. Předávací cena selského statku není tedy podle feudálního pozemkového práva cenou kupní, která by se vytvářela na volném trhu a byla by pak daleko vyšší. Statek je podle feudalistické argumentace Grossovy majetkem, kapitálem vrchnosti a poddaný z něho platí daně, koná roboty a odvádí i jiné vrchnostenské dávky jako úroky. Poměr mezi držitelem selského statku a pozemkovou vrchností jako jeho vlastníkem je podle Grosse poměr dlužníka k věřiteli.

Gross se jen s touto kalkulací hodnoty selského statku podle volné prodejní ceny půdy nespokojil. Chtěl se dobrat stejného výsledku a pro poddaného přesvědčivého ještě tím, že odhadoval hodnotu selského statku podle ročního výnosu půdy, který považoval za pětiprocentní důchod z kapitálu. Jestliže se při trojhonném hospodářství osévá na lánovém statku 40 korců půdy a jestliže korec půdy má po odečtení obilí, nutného k vlastní výživě, k výkrmu dobytka a na osivo, čistý výnos 5 zrn,³ a je-li průměrná cena obilí 2 zl 30 kr, činí výnos půdy lánového statku v penězích 500 zlatých. Od nich je třeba odečíst 60 zlatých kontribuce a 150 zlatých vrchnostenských dávek, takže nezatížený výtěžek z půdy je 290 zlatých. Kupní hodnota statku pak představuje zkapitalizovaný roční výtěžek, tj. 5800 zlatých,⁴ které tedy přesahují o celý tisíc zlatých kupní hodnotu statku, vypočítanou dříve podle jiného kalkulačního základu. Gross při hodnocení čistého výnosu půdy neuvažuje vůbec s výrobními náklady, což mu také jeho anonymní odpůrce zcela správně vytkl.

Jako stoupenec feudálního společenského názoru je Gross plně přesvědčen o správnosti svých dedukcí, o správnosti feudálního pojetí pozemkového vlastnictví a roboty, z něho jako právoplatné činže vyplývající. Domnívá se, že je to třeba nevědomým sedlákům, podléhajícím bludným a klamným představám a vášním, vysvětlit. To je podle něho úkol kněží, aby přesvědčili poddané, že nepracují svým vrchnostem zadarmo, že naopak jim vrchnosti robotu bohatě splácejí a že je proto jejich svatou povinností, prikazovanou náboženstvím, aby vrchnostenská pole obdělávali právě tak dobře jako svá. Je typické, jak se feudální právník, zastu-

³ Normální výnos ve středně úrodném roce počítá na 7 zrn a na výživu rodiny, výkrm dobytka a osivo počítá 2 zrna.

⁴ Gross tu mylně vypočítal toliko 4045 zlatých.

pující hospodářské a společenské zájmy feudální vrchnosti, dovolává ideologické pomoci církve a jak v jejím vlivu spatřuje prostředek, jak udržet poddané v poslušnosti, jak jim vnutit ryze feudální nazírání a jak na nich vymoci kvalitní plnění nenáviděných robot, i když jinak hledí přesvědčit sedláky argumenty hospodářskými a názorně číselnými. Přitom je si Gross dobře vědom, že robota se vykonává s odporem, že kvalita robotní práce je neobyčejně nízká a tudíž její rentabilita mizivá, takže výnos vrchnostenské půdy, obdělávané v robotním systému, neodpovídá její přirozené bonitě. Gross ve svém výkladu nízké produktivity vrchnostenského hospodaření jde tak daleko, že srovnává pole vrchnostenská a poddanská a tvrdí, že na poddanských půdách jsou plodiny daleko lepší, poněvadž sedlák své pozemky obdělává pečlivěji než vrchnostenské.

Universitní disputaci o pozemkovém vlastnictví poddaných a právní povaze roboty uzavřel Gross dodatkem, který je namířen proti francouzské revoluci a jejímu pojetí svobody a rovnosti. Odhaluje tak vlastní účel celé universitní akce na právnické fakultě, která měla směřovat proti revolučnímu radikalismu v řešení poddanské otázky a utlumit radikalismu veřejného mínění poddanské vesnice, která se pod vlivy francouzské revoluce dostávala opět do nebezpečného pohybu. Gross chce především vyložit pojem občanské svobody, jak ji chápe rakouský občanský zákoník, a chce vyložit i pojem poddaného jako občana novodobého státu bez rozdílu stavovské či jiné příslušnosti. Nechápe přirozeně stát v jeho třídní funkci a proto vykládá, že účelem státu je blahobyť všech občanů bez rozdílu stavů a povolání a že jediným prostředkem, jak ho dosáhnout, je dobrovolné poddání se v poslušnost panovníkovu a zákonů, které vydává. Hlavní však je, aby dokázal, že poddaný sedlák, i když podléhá soudní pravomoci své vrchnosti, je stejně rovnocenným poddaným státu, tj. občanem jako šlechtic a měšťan a že podobně jako oni je podroben panovníku a požívá téže občanské svobody. Poddaným státu nebo jeho občanem je podle všeobecného státního práva, jak vykládá Gross, každý obyvatel státu a každý poplatník. Všichni mají občanskou svobodu, která záleží v právu získávat dovolenými prostředky majetek a zlepšovat svou hmotnou situaci. Toto pojetí občanské svobody, jak ji podává Gross, je neobyčejně úzké, a to proto, aby se do jejího výměru dala včlenit i občanská svoboda poddaných. Gross totiž dedukuje tak: jestliže poddaní rolníci mají v Čechách právo rozmnožovat svůj majetek a zlepšovat svůj hmotný stav, pak mají nesporně také oni občanskou svobodu. Té není na újmu jejich soudní závislost na vrchnostenské moci, jako prý občanskou svobodu šlechty a měšťanstva nijak neruší jejich soudní poddanost zemskému, po případě městskému právu. Gross chce také poddaným namluvit, že i oni podobně

jako šlechta a měšťané mají určitá zvláštní stavovská práva, privilegia. Musí je ovšem namáhavě hledat v tom, že komorní prokurátor zastupuje zdarma poddané v jejich sporu s vrchnostmi. Gross sám jako právník si musel být vědom toho, jak je tato právní pomoc, nikoliv stavovské privilegium, neobyčejně iluzorní a ve státě, v němž je veřejná moc v rukou šlechtických feudálů, bezcenná. Proti jakémukoliv rozšíření občanské svobody a jejímu spojení se společenskou rovností se Gross musel rozhodně stavět. Zdůrazňuje proto, že státní zřízení a občanská svoboda nemohou odstranit přirozené rozdíly lidí ve zdraví a nadání a že takto nesmyslně a bezuzdně pojatá svoboda musí mít škodlivé následky, jak ukazuje současná skutečnost francouzská, kde člověk není jist ani svým majetkem, ani svým životem. Tak byla nakonec jako ve veškeré kontrarevoluční literatuře současné odsouzena francouzská revoluce ve svém pojetí svobody a rovnosti a vychválena obecná i individuální prospěšnost tzv. občanské svobody ve feudálně monarchistickém řádě a státě.

Odumírající feudální řád, napadený buržoazní revolucí, hledal opory v právnických feudalistických dedukcích, ale nemohl se ubránit tomu, aby nebyl ve svém vlastním lůně kritizován a odsuzován a to jak přímo těmi, kdo jím trpěli, tak i v myšlení osvícených sociálně politických radikálů, vycházejících většinou z učeneckého měšťanského prostředí. Pražská právnícká disputace nezůstala bez odezvy a ostré kritiky. V době nástupu františkovské reakce, policejního slidičství a zesílené cenzury všeho veřejného tisku a projevu nemohla se ovšem projevit otevřeně, ale ve formě anonymního podání nebo vnitřní neveřejné informace úředních míst, která byla přístupnější tomu, aby v otázce tak závažné, jako bylo poddanství a robota, byla slyšena i druhá strana.

Asi čtvrt roku po universitní disputaci a nedlouho po jejím zveřejnění tiskem dostal nebo si snad vyžádal zemský stavovský výbor obsáhlý rozklad jejího obsahu. Má název *Sentiment wegen Roboten in Böhmen*, je datován v Praze 12. října 1793, je bez podpisu, ale nelze říci, že by jeho anonymita byla vědomá.⁵ Z kritiky disputačního spisku rozšířil se rozklad

⁵ Akt je zachován v registratuře zemského stavovského výboru, Státní ústřední archiv, Praha, fasc. Zemské sněmy 1793, krabice 17. Je zařazen do spisů sice podle časového pořadí, ale bez jakéhokoliv registraturního označení, kdy došel a jak s ním bylo naloženo, zda byl projednáván zemským výborem nebo dán do sněmovního pléna. Neříká u něho také žádný průvodní list a také v pozdějším materiálu úředním žádně opory, takže si není možno učinit představu, jak se podání do aktů dostalo a jakou funkci mělo v úředním jednání. *Sentiment* sám není také uveden žádným oslovením, ale ze závěru, kde se přímo obrací na vrchnosti, oslovuje je a vybízí, aby uskutečnily jeho návrh, je nesporné, že autor spisu měl v úmyslu ovlivnit sněmovní jednání stavů, že podání psal za tímto konkrétním účelem. Poněvadž celý spis o 19 dvojlistech je psán jako koncept po pravé straně archu a je v něm rukou téhož autora škrtnuto a doplňováno, zdá se, že autor byl některým členům výboru nebo úředníkům jeho kanceláře dobře znám a že byl vybidnut, aby k vnitřní jejich potřebě a informaci podal rozklad o práv-

na zásadní rozbor roboty vůbec a vyústil v návrh integrální robotní reluce ve smyslu odstraněného berního a urbaniálního patentu Josefova. Tenkrát totiž ještě nedozněla na sněmu diskuse o reluci roboty, jak to požadovala centrální vídeňská místa, i když stavovský sněm, jehož opo- síčnost již takřka vyhasla, odsunoval řešení nemilé otázky a trval na do- savadním stavu. Snad vyzvaný informátor nebo podavatel spoléhal na to, že nalezne mezi stavovskými sněmovníky aspoň nějakou oporu a ovlivní jednání ve smyslu navrhované reluce.

Sentiment či jak bychom přeložili „Úvaha o robotách“ se co do obsahu dělí na tři části, nebo lépe řečeno, sleduje trojí obsahovou linii. V první provádí ostrou a odmítavou kritiku pražské právnícké disputace ze stanoviska právně sociálního a ekonomického, druhá linie, vycházejíc z kritiky a nejvíce postrádaného nedostatku disputační knížky, sleduje historicky vznik a vývoj roboty až po současnost a ve třetí, už výrazně politické části, určuje poměr státní moci k robotě a navrhuje řešení robotní otázky. Tvoří tak logicky účinný výkladový celek, který je nesen bezprostředně živým zájmem o nejdůležitější sociálně politickou otázku tehdejší společnosti.

Kritik jako nesmlouvavý a sebevědomý odpůrce se především diví, že se otázka o robotách dostala na právnícké shromáždění, když je to přece zá- ležitost převahou politická a nikoli právní a měla by se proto projednávat, tak asi můžeme dále vést autorovu myšlenku, jako otázka moci na sněmu. Stejně kritik napadl jazykovou formu disputace z hlediska politického. Je prý si těžko vysvětlit, proč se o robotní otázce píše v lidové řeči, to jest v němčině, a nikoliv v latině; a proč ne raději v češtině, když přece čeština je v zemi řeči většiny poddaných. Kritik to nepoznamenává proto, že by snad byl pro formu neživotné latiny, ale proto, že dobře rozpoznával zákulisí celého universitního počínu. Také na tyto otázky nezůstává dlužen odpovědi. Domnívá se, že je knížka napsána v německé lidové řeči a nikoliv v učenecké latině proto, aby se sedlákům mohla snadněji vnutit správnost přednesených názorů. Pak by ovšem spíš očekával, že by měla být napsána česky. Od toho se však upustilo asi proto, že tu byla obava z nespokojenosti a vření českých sedláků, poněvadž knížka není jim příznivá. Kritik tedy nesporně správně odhaluje sociálně politickou tendenci Grossovy knížky,

nické disputaci. Musil to tedy být člověk důvěryhodný a problematiku znalý. Že byl autor spíše vyzván, než že psal z vlastní iniciativy, tomu by nasvědčovala skutečnost, že začíná svůj rozklad bez jakéhokoliv úvodu prostě titulem universitní disputace. Autor se nevypořádal jen se svým protivníkem, nýbrž měl nesporně úmysly daleko širší. Že se pak jeho akt nijak neodrazil v dalším jednání zemského výboru nebo sněmu, lze si snad vysvětlit tím, že kancelář Zemského výboru, když seznala radikálnost jeho stanovisek, jež byla na hony vzdálena většině, ne-li všem stavovským sněmovníkům, se aktem vůbec nezabývala, raději jej mlčením přešla a tak udusila.

ale tuto politiku jako starou, mylnou, nesprávnou a neúčinnou zamítá. Grossova knížka chce udržet poddané v nevědomosti a užívá přitom takových argumentů, které dosavadní názor poddaných na robotu nijak nezmění.

Jako hlavní a zásadní nedostatek právního pojednání vidí kritik v tom, že se nevykládá vůbec, z jakého oprávnění roboty vznikly, kdy vznikly, jak dlouho trvají a kterým fundamentálním státním zákonem byly přijaty. Autoři knížky přecházejí tyto věci mlčením a odbývají historickou a mravní stránku otázky tím, že prý historikové o vzniku robot nezanechali žádných zpráv. Náš kritik si nedovede představit, že by vznik roboty, která je přece tak významným příjmovým zdrojem, mohl upadnout v plné zapomenutí. Jestliže pak se Gross a jeho žáci v otázce vzniku roboty odvolávají toliko na to, že roboty jsou starou zvyklostí, pak je to podle výtek kritikových pro jejich oprávnění neobyčejně málo. Zvykové právo může platit a být uznáváno jen tenkrát, když odpovídá spravedlnosti a dobrým mravům. Stejně tak vehementně odmítá odpůrce Grossovu oporu oprávněnosti robot, kterou hledá v urbářích. Anonym kritizuje nemilosrdně hodnověrnost a správnost starých urbářů, které jsou neúplné, vznikly z příkazu vrchnosti nebo z potřeby úřadování zcela libovolně a svévolně, bez jednotného zákonného podkladu a slyšení poddaných a jejich souhlasu. Urbáře byly časem v neprospěch poddaných měněny, nesvědomitými úředníky byly v nich prováděny korektury, aby mohli co nejvíce chudé poddané utiskovat a vyžadovat na nich, co by jen chtěli. Na mnoha panstvích urbáře vůbec nejsou a tam právě nejvíce mohli vrchnostenští úředníci lovit v kalných vodách. Autor Sentimentu vůbec chce vzbudit představu, že největší vinu na útisku poddaných mají nesvědomití vrchnostenští úředníci, kteří jako správci hospodářství a výkonní soudci vynakládali, dokud nezasáhl stát, vše možné, aby stupňovali roboty a z „chudého poddaného vysávali poslední síly.“

Obrana feudální šlechty je autorem Sentimentu do určité míry účelová. Předkládá přece své podání o robotě představitelům šlechty a chce od nich dosáhnout souhlasu pro svůj plán absolutní robotní reluce. Nezabývá však šlechtu úplně spoluviny na znevolnění poddaných, a to v tom, že z touhy po penězích se mnozí z nich dostatečně nestavěli proti lupičství svých úředníků, nevěnovali také sluchu stížnostem poddaných a často i ty nejoprávněnější stížnosti trestali žalářem a bitím. I když chce vyvrátit nebo aspoň zeslabit výtku dílka Relation von dem kaiserlichen Hofe zu Wien, které vyšlo r. 1705 v Kolíně nad Rýnem a tvrdilo, že nesmírnou bídou českých poddaných jsou vinní šlechtici, citací tohoto místa a listů barona Pöllnitzze o tvrdém zacházení s poddanými v Čechách a o radikální protivě

mezi nesmírným bohatstvím šlechty a nevypověditelnou chudobou a bídou poddaných jen tezi o znevolnění a zubožení poddaných šlechtou potvrzuje.

Druhá základní výtku, kterou autor anonymního Sentimentu vznáší proti profesoru Grossovi, se týká odhadu hodnoty selského statku. Nízkou cenu selských statků vykládal Gross, jak víme, tím, že statek je vlastnictvím gruntovního pána, že nízká cena je vlastně cenou toliko převodní a že pro toto nízké ohodnocení selského statku je robot oprávněna. Jeho kritik vykládá celou věc však docela jinak. Především nelze podle něho nízkou cenou selského statku robotu ospravedlnit. Nízká cena selského statku při jeho dědickém převodu nemá také s robotou co dělat. Převod statku, jak vykládá náš kritik, je totiž toliko rodinnou záležitostí, všichni dědici hospodařit nemohou, jenom jeden, a kdyby se mu statek vysoko ocenil, nemohl by hospodařit, splácet podíly, plnit robotu a všechny povinnosti k vrchnosti. Tedy z těchto praktických hospodářských důvodů se selský statek tak nízkou cenou, a nikoliv proto, jak vykládá Gross, že by vrchnost tak poddaným splácela robotu. Gross to tvrdit nemůže, poněvadž nedokázal, že by sedlák přejímal od vrchnosti nějaký kapitál nebo majetek, z něhož by se dala robotu jako právoplatná a nesporná dávka odvodit. Nízká hodnota selských statků je dána také tím, že při nich nedochází k novému oceňování, že statky jsou od rodičů přejímány vždy v téže staré převodní ceně, a konečně hlavně cenu poddanských statků snižují nesnesitelná břemena, která na nich váznou. Neshoduje se proto kritik s Grosse, že by bylo možno ocenit korec poddanského pole na 150 zlatých a celý lánový statek na 9000 zlatých. Nikdy žádný selský statek ve skutečnosti takového ocenění nedosáhl. Vyšší cenu mají toliko statky v blízkosti měst a na horách. Zde korec půdy stojí až 100 zlatých, ale to proto, že zemědělství je tu pouhé administrativní, vedlejším příjmovým zdrojem statku, zatím co hlavní příjem má sedlák z řemesla, povoznictví, prádla a tkaní. Kdyby podle těchto měřítek, kterých používá Gross, měly být oceňovány deskové statky, neví kritik, jaké závratné výše by jejich kupní cena dosáhla. Vytyká také Grossovi, že od kalkulované hodnoty statku odečítá jen berní a vrchnostenské dávky, že úplně opomíjí dávky vedlejší, desátky, dodávky vojsku, transporty, vojenské kvartýry a ostatní výdaje na hospodářství a rodinu.

Proti nedostačující Grossově metodě kalkulace hodnoty poddanského statku pokouší se autor kritiky předvést a vypočítat jeho hospodářskou situaci na bezpečnějších a věcnějších základech. Nebere v úvahu nějaký ideální lánový statek pro jakýkoliv průměrný rok, jak to činí Gross, nýbrž vychází ve srovnání příjmů a výdajů při rostlinné výrobě ze skutečného selského statku na černokosteleckém panství pro rok 1793. Statek má

88 jiter celkové výměry, z níž polovina připadá na ornou půdu a polovina na pastviny a louky. Hrubý výnos půdy, počítajíc v to obilní produkci a hodnotu slámy a sena, činí 755 zlatých 6½ krejcaru. Výdaje na veřejné státní dávky (berně, desátek), na hospodářský provoz (mzda čeledi, vydržování dobytka, oprava budov, řemeslnické práce ap.) i na výživu rodiny převyšují při celkové sumě 790 zl 42 kr hrubý výnos z rostlinné výroby o 35 zl 35½ kr, takže se tu jeví určitý hospodářský deficit, který by byl ještě větší, kdyby autor započítal do kalkulace i peněžní hodnotu roboty a vrchnostenských dávek naturálních. Robota byla na uvedeném statku relována a činila ročně 70 zlatých. Deficit, rezultující z obilní výroby, je vyrovnáván prodejem výrobků z výroby živočišné, ať už je to prodej dobytka, drůbeže nebo vajec a mléka, a příjmem z drobnějších odvětví zemědělského podnikání, jako je bramborářství, ovocnářství, včelařství, přádlo apod. Tyto vedlejší příjmy nepodává autor Sentimentu v peněžních částkách, poněvadž pravděpodobně neměl k tomu u svého vzoru věcných podkladů, ale svou kalkulaci o hospodářské prosperitě poddanského zemědělství uzavírá konstatováním, že český rolník s výjimkou obzvláště pozeňnaných let a dlouhého míru stěží ve svém hospodářství vychází.

V posuzování zatížení poddanské usedlosti břemeny státními a vrchnostenskými je autor Sentimentu rozhodně na straně státu. Berní zatížení je prý dnešního dne snesitelné, vyjma válečných poměrů, kdežto tíže roboty, i když je reluována, je dvojnásobná. Vrchnosti podle něho využívají sedláka daleko více než stát. Přitom poddaný od státu požívá ochrany, kdežto vrchnosti je sedlák dobrý jen k tomu, aby pracoval a platil. O jeho vzdělání, morálku, výživu a ostatní potřeby se vůbec vrchnost nestará, zato jej častuje nejhrubějšími výrazy a nadávkami, které se používají jen k otrokům na koromandelském pobřeží.

Zásadně se autor kritiky rozchází s Grossem v hodnocení roboty. Je podle něho největším neproduktivním zatížením selského statku a neblahým činitelem, který rozvrací pracovní morálku člověka. Má-li ji poddaný vykonávat, musí držet o jeden potah a čeledína více. Je to práce kvalitně špatná, škodí poddaným i vrchnosti. Poddaný ztrácí čas i dobytek, trmácí čeled, ničí nářadí a nemůže dobře obdělat svá pole ani pomýšlet se svým potahem na vedlejší výdělek. Vedle hospodářských ztrát přináší robota také ztráty morální. Má vliv na špatné charakterové vlastnosti poddaného, učí jej zahálce a lenosti. A když pak přemíra robot přivede poddaného k hospodářské záhubě, křičí vrchnosti licoměrně, že ubohého chudáka zničila válka a kontribuce, a že na jeho těžkém osudu má vinu stát. O vrchnostenských dávkách, které jsou neuvěřitelně větší, a o přetěžování poddaných se mlčí jako v hrobě. Autor Sentimentu je tak nesmlouvavým

bojovníkem za státní zájmy proti partikulárním zájmům a nárokům vrchnosti. Ty musí ustoupit vyšším a důležitějším potřebám státu.

Tak se autor kritiky právnické disputace dostal k nejdůležitější otázce svého pojednání, k robotě, aby se na ni podíval přímo historicky a vědecky, pokud to ovšem tehdejší znalost pramenného materiálu dovolovala. Než však k tomuto nejvlastnějšímu úkolu své práce přistoupil, vysmál se jako typický josefinista a osvícenec kousavou ironií politice právníka, který vrchol svému dílku nasadil tím, že si k pomoci na poddaného pozval kněze a jejich církevní morálku. Kněží ať zůstanou u svého breviáře a nepletou se do politických záležitostí. Jsou ovšem mezi vrchnostenskými úředníky hlupáci, kteří si nedovedou u poddaného lidu zjednat autoritu a domnívají se, že jim k ztracené důvěře dopomůže kněz a bible. Anonymní kritik vytýká Grossovi, že zneužil křesťanské morálky, což mu bude mít za zlé nejen poddaný, nýbrž každý filantrop, poněvadž chce chudou a tak potřebnou třídu lidí ještě více spoutat.

V otázce dějinného vzniku a vývoje robot se autor Sentimentu opírá především o zprávy kronikářů, o výklady právních děl, ale obrací se současně při stanovení různé výše robotních povinností také o pomoc k nejstarším dnes zachovaným urbářům z doby předhusitské a pak přirozeně k jednotlivým robotním patentům. Jeho výklady o robotě nejsou pro svou dobu významné potud, pokud se týkají časového určení vzniku a proměn robot, ale především v určení způsobu, jak roboty vznikly a jaký je poměr státní moci k nim. Počátky robot jsou zřejmě pro autora nejasné, domnívá se však podle zmínek Kristiánových, že při příchodu slovanského obyvatelstva do českých zemí robot nebylo, poněvadž všichni lidé byli tenkrát svobodni. Pokládá proto za jisté, že roboty byly teprve později zavedeny, a to proti původnímu „národnímu“ právu. Snad nedávno zavedené roboty to byly, které pohnuly biskupa Vojtěcha k odchodu do Říma. Autor se tu dovolává výroku legendistova, zřejmě Canapariova, že Vojtěch odešel do Říma „propter captivos et mancipia“. Rozhodující však pro něho je, že ze starých zmínek o robotě nelze nijak vyvodit, že byly zavedeny s výslovným souhlasem panovníkovým, naopak je neobyčejně rád, že může dokazovat, že roboty vznikly bez panovníkova souhlasu, a to násilím a přinucením svobodných rolníků. Také jejich vývoj byl určován násilím mocných pánů. Ti byli totiž mocnými činiteli ve státě až do současného století a vymáhali na sedlácích vždy více, než byli povinni. Tak za všech panovníků vznikaly mezi pány a poddanými spory, které nemohl nikdo rozhodnout, poněvadž nebylo písemných ujednání nebo panovníkových schválení. Páni byli ostatně ve sporu současně stranou a soudcem a proto sedláci museli vždy při ztrácet. Konečný soud autorův o způsobu, jak roboty vznikly

a jak byly v dějinném vývoji rozmnožovány, je pro feudální vrchnosti nanejvýš nepříznivý: „Ze všeho vysvítá a je prokázáno, že roboty nejsou založeny na žádném základním zákoně, na počátku našeho národa nebyly, že je rolnický lid dobrovolně nepřijal, nýbrž byly zavedeny násilím, aniž je možno určit století, kdy vzaly počátek, nýbrž jen že byly vyměřeny podle libovůle vrchností, které později pokládaly sedláky za otroky, neboť se tehda věřilo, že nejen celé lidské tělo sedláckovo, ale také jeho duše, žena, děti, dobytek, půda a všechn majetek náleží pánům“.

Citáty ze starých právních rukopisů dokazuje, že odedávna v Čechách žilo přesvědčení, že roboty jsou bezprávné a nespravedlivé. Jako doklad uvádí rukopis Práv rozličných běhův velikého města pražského z 15. století, kde se o počátku roboty a porobených říká: „Ale robota se jest počala od nepravého násilí a z přinucení a od viezení pod rozličné jiné křivé moci, ješto sú ji páni od starodávna v křivé obyčeje vtáhli . . .“⁶

Autor Sentimentu dále pak důrazně ukazuje na to, jak původně byly roboty malé, činily jen několik dní do roka nebo v mnohých případech se vůbec nekonaly. Pramenem tohoto tvrzení je mu jeden z nejstarších urbářů předhusitských, urbář kláštera břevnovského, a také Karlův Majestas, kde není o robotách zmínku. Teprve později, ale nesporně již v době Viktorina Kornela ze Všehrd roboty vzrůstaly, byly příčinou sporů a vedly k povstáním. Všehrd si stěžuje do násilných robot a autor Sentimentu zná a cituje známé místo jeho právního díla Knih devaterých o poddanských povstáních na severní Moravě a v Čechách z konce 15. století. Je to v české historiografii první citace a užití tohoto místa v souvislosti se stručně načrtnutým obrazem selských povstání. Největší obtížení robotami nastalo podle autora však po stavovském povstání českém z r. 1618, kdy se v zemi usadila cizí šlechta a stala se tu rozhodující mocí a kdy poddaný člověk jako rebel byl neprávem viněn z účasti na povstání, ač byl podle autorova přesvědčení k vstupu do stavovského vojska direktory násilím donucen. Také selská povstání r. 1680 a 1775, o kterých se zmiňuje, byla vyvolána nesnesitelným robotním útlakem. Poddaní byli postupem svých vrchností k této sebeobraně vlastně přinuceni a vydrážděni a ani dnes ještě — připomíná autor varovně — není na vesnicích klid. Pod povrchem to stále ještě doutná a zemské vlády a krajské úřady by mohly nejlépe dosvědčit, kolik je tu ještě stížností a sporů.

Autor Sentimentu, který byl výrazným stoupencem silné státní moci a panovnického absolutismu osvícenského ražení, musel se nakonec, chtěl-li nějak otázku robot v tehdejší společnosti rozřešit, zaměřit na

⁶ Viz rukopis Univ. knihovny téhož názvu, sig. XXIII F 1, fol. 173. Autor Sentimentu odtud přesně ono místo cituje.

poměr státní moci k robotám a poddaným. Z jeho celého výkladu je patrné, že se důsledně snaží exkulповat panovníka a státní moc z účasti na znevolnění rolnictva. Nevidí přirozeně shodné třídní interesy obou feudálních skupin, třebaže bojovaly mezi sebou o moc uvnitř státu. Roboty byly na sedláky podle našeho autora uvaleny bez vědomí a proti vůli panovníka, který je nezavedl, nepojal do žádného základního zákona a ani je neschválil, nýbrž jen roboty mlčky trpěl, toleroval, poněvadž moc panstva byla ve státu rozhodující a mnohdy taková, že přinutila panovníka, aby proti povstalým sedlákům poslal vojsko.

K otázce robot nemohl však panovník mlčet, jakmile se roboty staly příčinou vnitřního neklidu ve státě a způsobovaly hospodářský úpadek rolníků. Stanovisko autora Sentimentu je v tom směru jasné, pevné a nevyvratné: Panovník má právo roboty nejen regulovat, nýbrž i zrušit. Proto je autor Sentimentu oddaným stoupencem politiky Marie Terezie a především Josefa II. v otázce robot a poddanství. Poněvadž zemské desky o robotách nic přesného neobsahují a vrchnostenské urbáře jsou jednostrannými soukromými listinami, může být robota jen taková, jak ji stát a panovník stanovil v robotních patentech. Ovšem ani tyto robotní patenty nejsou podle autora něčím, co by roboty schvalovalo. Jsou to jen určitá provizoria, jimiž panovník nechtěl nic jiného než uklidnit obě bojující strany. Jestliže selský a městský stav jsou podle Sentimentu největšími oporami a vlastní silou státu, má panovník plně právo zasahovat k jejich prospěchu a k prospěchu celé země do rozsahu robot, po případě, když to prospěch státního celku vyžaduje, je i odstranit. Vrchnost tudíž používá nyní robot jen se svolením panovníkovým, musí se na ně dívat jako na panovníkovu milost a nikoliv jako na nějakou součást svého vlastnictví. Panovník může kdykoliv své svolení odejmout a jeho zásah, i kdyby byl jakkoliv radikální, není podle představ autora Sentimentu žádným porušením nebo zkrácením vlastnických práv šlechty, nýbrž nesporným a spravedlivým politickým aktem státní moci ve prospěch společenského celku. Takový zásah do roboty a její omezení byly potřebné již dávno, aby zákonem byly postaveny hráze barbarskému jednání vrchností s poddanými.

Svým názorem na vznik robot liší se autor Sentimentu radikálně a zásadně nejen od stanoviska samotných feudálů a universitních právních teoretiků, nýbrž i od názorů současné české historiografie, která ústy Vokounovými v *Abhandlung von der Leibeigenschaft in Böhmen* z r. 1775 vykládala ve shodě s feudálním názorem, že robota vznikla jako zákonný akt, schválený vládou.

Svolením a nařízením panovníkovým o robotách je ovšem stejně vázán i poddaný. Má je vykonávat v té podobě a rozsahu, dokud panovník nesta-

noví jinak. K tomu, aby byly roboty dodržovány a plněny, není ovšem potřeba ani vrchnostenského úředníka, ani kazatele, k tomu podle představ autora Sentimentu stačí státní krajské úřady, ovšem za předpokladu, že nejsou obsazovány šlechtou. Představuje se nám tedy autor Sentimentu jako rozhodný měšťanský hlasatel absolutní moci státu a panovníka, jako výrazný etatista, pro něhož ve vnitřní politice státu, v určování jejích činů a cest rozhodující je jedině prospěch státního celku a absolutní moc panovníka.

Výklady o vzniku a povaze robot tvoří pro autora Sentimentu bezpečný věcný, právní a mravní základ jeho závěrečného návrhu na zrušení robot. Poněvadž roboty jsou, jak ukázal, trvalým jablkem sváru a poněvadž vrchnosti z nich mají jen malý užitek, radí, aby byly v naturální podobě zcela a navždy odstraněny a aby místo nich byla zavedena robotní reluce v penězích. Při tak radikálním odsouzení robot přece jen se navrhovatel neodvážil požadovat jejich bezplatné zrušení, ač by to z jeho premis, především z důkazů, že byly zavedeny násilím, že jsou protiprávní a nejsou žádným vlastnictvím feudálních majitelů půdy, logicky plynulo. Navrhovatel si zřejmě uvědomoval, na jaký nesmiřitelný odpor by takový návrh u šlechty narazil, znal přece z nedávné doby tvrdošíjný odpor šlechty proti Josefově patentu bernímu a urbaniálnímu, a když nyní několik jen let po jeho odstranění přicházel s jeho úplnou a důslednou restitucí, byla již tato skutečnost sama o sobě za dané situace nástupem františkovské reakce neobyčejně radikálním návrhem. Že si autor byl sám vědom toho, že jeho kompromisní návrh nejde nakonec v logické linii jeho vývodů, je patrné z toho, že pokládal za nutné aspoň nějak odůvodnit, proč za naturální robotu požaduje peněžité plat, a že se zabýval otázkou výše reluce a obtížnosti jejího splácení při nedostatku peněz u poddaných. Peněžitou náhradou roboty, kterou neodůvodňuje vlastnickým nárokem vrchnosti, ospravedlňuje toliko tím, aby vrchnosti při odstranění robot nepřišly tak zcela zkrátka a neztratily úplně svůj dosavadní užitek z nich. Za takového odůvodnění by byla reluce vlastně určitým darem vrchnostem, který by bylo ještě nesnadněji vysvětlit poddaným. Aby pak autor vyloučil očekávanou nechuť poddaných k reluci a odpor proti ní hlavně tam, kde rolníci neměli příležitost nabýt potřebných peněz, hleděl stanovit výši robotní reluce výhodně pro poddané. Navrhoval, aby ocenění robot neprováděly vrchnosti, nýbrž odborníci za dohledu státních úřadů. V oceňovací proceduře šel nesporně dále než josefínský urbaniální patent a také proti němu výhodněji ustanovoval, že výše robotní reluce musí být určována podle místních poměrů a s ohledem na to, co může poddaný v penězích zcela jistě dát. Robotní reluce měla být také uskutečněna jen za svobod-

ného souhlasu poddaných. To je také jeden ze základních rysů jeho návrhu, který vyžaduje účasti poddaných a pokládá je za rovnocennou stranu, která má být o základních záležitostech svého života slyšena. Zásadně pak chtěl autor návrhu stanovit, že robotní reluce nesmí být nikdy vyšší než berně, „poněvadž se protiví všemu rozumu, aby sedlák platil více vrchnosti než zeměpánu“. Tak i při uskutečňování reluce měla platit zásada prevalence státu nad vrchnostenskou mocí.

Svůj návrh končí autor přímou výzvou k vrchnostem: „Uchopte se, milé vrchnosti, tohoto dobře míněného návrhu, přistupte na spravedlivou věc, pokud je ještě čas, neboť čas a vůle jsou nestálé, Vaše právo na robotu je jen stín, žádejte panovníka, aby zajistil blahobyť Váš a sedláků systémem, který by platil na věčné časy a který by byl nezrušitelný. Tento systém není třeba zavést najednou, nýbrž ve třech letech, aby vrchnostem, které nejsou tak zámožné, byla dána příležitost opatřit si tažný dobytek a náradí, bez nichž se nemůže hospodařit. Pak poznáte, že Vaše dvory budou lépe obdělány, že Vaše pole budou lépe pohnojena a Vaše příjmy budou stoupat hotovými platy. Přeji si to proto, aby již jednou byl ve vlasti mír a aby byl plně obnoven svazek mezi vrchnostmi a sedláky, bez nichž se neíše ničeho dobrého nadít“.

Sebevědomý josefinista a osvícený historik byl hluboce přesvědčen, že roboty je největším a nespravedlivým společenským zlem, že je možno, ba přímo nutno ji v zájmu hospodářské prosperity odstranit a že přechod na nový hospodářský systém velkostatku, který by znamenal zavádění námezdné práce a rychlé pronikání kapitalistických vztahů i v zemědělské výrobě, je nejen nezbytný, ale i výhodný pro obě strany a že je bezpečnou zárukou vnitřního sociálního klidu a hospodářského rozkvětu. Věděl ovšem, že to bude přechod obtížný a investičně nákladný a že jej bude proto třeba uskutečňovat v delším časovém úseku.

Hlas radikálního anonyma přichází v době, která byla vyznačena bojem feudální šlechty proti reluci roboty, obecně a závazně prováděné státem, a kdy tón stavovské protijosefínské opozici udávala hospodářsky strnulá a politicky reakční většina šlechty, která vytrvale tvrdila, že roboty je pro ni nezbytně nutná a přechod na námezdné podnikání pro ni nemožný, poněvadž by to vedlo k hospodářské ruině šlechty a k jejímu společenskému oslabení. Tato šlechtická skupina v době francouzské revoluce nezapomínala zdůrazňovat, že jakýkoliv ústupek poddaných by otevřel dvěře nebezpečnému vývoji a musil by vyústit ve vnitřním rozvratu a revoluci. A nyní v době, kdy habsburská monarchie s ostatní feudální Evropou stála v přímém vojenském boji s revolucí, vynořují se opět názory a řešení, o kterých se už šlechta domnívala, že je definitivně překonala a jejich

nebezpečí odvrátila. Skutečnost ovšem byla jiná. Podání radikálního anonyma je svědectvím, že stará kontroverze nezanikala a že v tehdejší české společnosti zdaleka nebylo ještě v základní poddanské otázce jednoty a klidu. Byla tu a své názory projevovала i skupina sociálně radikální, která vycházejíc z obrany josefínského dědictví stála otevřeně na straně poddaných a ve své kritice feudálního zřízení a v návrzích na radikální řešení poddanské otázky rozvíjela program osvěcenského josefinismu, vedla jej dále přes jeho úzké hranice, dané panovníckým feudálním absolutismem, a pomáhala tak zrodu nových hospodářských a společenských prvků už zřejmě protifeudálních a kapitalistických.

Při této širší perspektivě celé otázky bylo by zajisté důležité znát autora *Sentimentu* jménem a dobrat se tak bezpečněji okruhu lidí, kteří tu nesporně působili a pracovali ve smyslu hospodářské a společenské progrese. Z uváděných citací a způsobu argumentace je patrné, že autor anonymního podání je školený právník a dobrý znalec české právní historie a dějin vůbec, že zná starou i současnou českou historiografii neobyčejně dobře a že se při oporách svých výkladů nespokojil jen s díly vydanými a tištěnými, nýbrž že znal zcela důvěrně mnohé právnícké a historické dílo rukopisné a že v duchu tendencí kritické osvěcenské a obrozenecké historiografie šel o pomoc i k listinám a k pramenům hospodářské povahy, jako jsou urbáře. Sám se také o svém hlubším historickém zájmu zmiňuje, že sbírá listinný materiál a připravuje edici dokumentů: „Nejsem v diplomacie tak úplně cizí a mám pohromadě mnohé sbírky („Collectanea“) ke *Codex diplomaticus Bohemiae*.“

Z historických pramenů právních zná autor *Sentimentu* Ondřeje z Dubé *Výklad na právo zemské české, Majestas Carolina, Právo rozličných běhův velikého města pražského, Viktorina Kornela ze Všehrd* *Knihy devatery o právích, súdech a diskách země české*, a to v obou recenzích, vyzná se v zemských deskách a jejich obsahu, ví, že r. 1541 vyhořely, a nejsou mu přirozeně neznámy právní sbírky novější, především *Obnovené zřízení zemské* a jeho *Novelly* i *svody Weingartenovy*, *robotní patenty* a právnícká díla představitelů nové přirozenoprávní generace právníků *Václava Neumanna z Puchholze*. Z českých dějepisců se opírá nejen o *Kristiána*, *legendy vojtěšské (Canapariovu)*, o *Kosmu*, *Hájka*, ale také o *Veleslavínův Kalendář historický*, o dílo *Stránského*, *Balbínovo* a *Beckovského*. Ze současných dějepisců zná rukopisná díla *Piterova (Vita Guntheri)*, *Ziegelbauerova (Historia brzevnoviensis)*, cituje *Vokouna* a *Dobnera*. Z urbářů mu poskytl materiál *urbář břevnovský s počátku 15. století*,⁷ který znal

⁷ Je to týž urbář, který byl vydán J. E m l e r e m v *Decem registra censuum Bohemica compilata aetate bellum husiticum praecedente*, Praha 1881, srov. str. 185, 187.

buď přímo, nebo z rukopisné práce *Piterovy*, a *urbář tábořský ze století šestnáctého*. To vše vypovídá politický elaborát o vědecké, právní a historické erudici autorově, která je zřejmě široká, ale také hluboká a důkladná. Autor se nespokojuje jen pouhým uvedením pramene, ale cituje z něho příslušné místo v českém původním znění. Prameny cizí cituje v jazyku, ve kterém jsou napsány. Z nich je to především několik literárních zpráv o útisku poddaného lidu v době pobělohorské a o jeho povstání r. 1680 (*Menken Vita Leopoldi I., Relation von dem Hofe zu Wien, Köln 1705, Lettres du Baron Pöllnitz*).

Fyziognoiii autora nám přiblíží nesporně i to, co říká o svém poměru k poddanému lidu. Nepocházel z něho, ale znal současnou poddanskou problematiku neobyčejně dobře, hlavně od doby *Marie Terezie*. Ví o komisi *Larischově*, která byla zřízena k vyšetřování kontribučních poměrů na počátku vlády *Marie Terezie* a uvádí i *reskripty panovnice*, psané r. 1750 *Larischovi*. Autorův poměr k selskému stavu je kladný, lze říci obranně přátelský, zatím co k šlechtě je kritický a k vrchnostenskému úřednictvu zásadně nepřátelský. Vrchnostenští úředníci jsou pro něho nejhorší padouši, nesvědomití a tvrdí k poddaným, které olupují právě tak, jako okrádají své zaměstnavatele. Jako josefinista a fysiokrat pokládá poddaného, podobně jako měšťana za nejdůležitější a nejprospěšnější členy státu. Charakteristické je, jak zkušenostními argumenty hájí sedláka proti těm, kteří se na něho dívají se sociálním despektem a krátkozrace jím pohrdají. Tak mohou podle autora *Sentimentu* jednat jen lidé, kteří život poddaného lidu neznají. Kdo však ví, jak tento lid uboze žije, jak se často musí spokojit ovesným chlebem nebo dokonce jen kyselem, ten bude o poddaném člověku jinak soudit. Autor nevidí jen třídní protivu, která je mezi pánem a poddaným, ale i mezi venkovským člověkem a blahobytným Pražanem, který jen požívačně jí a pije. Pro našeho autora je přímo zneuctěním celého národa, když někdo chce tvrdit, že sedláci upadli v poddanství pro nějaký zločin. Vždyť přece z tohoto lidu vzešlo tolik vážených osob. Vřelá obhajoba poddaného lidu musela vzcházet z bezprostřední a bezpředsudné znalosti poddanských poměrů a z osobního styku s venkovským člověkem. A autor úmyslně, aby dodal váhy svým stanoviskům, příznivým poddaným, připomíná, že měl co dělat se sedláky ve veřejných i v různých jiných záležitostech a že tudíž zná až příliš dobře jejich postavení.

I přes tyto důvěrné údaje asi těžko bychom hledali autora mezi jeho současníky, kdyby se nám neprozradil vlastnictvím několika starých právních spisů. Měl ve své jistě bohaté knihovně rukopis *Ondřeje z Dubé o zemském českém právu*, vlastnil český rukopis z 15. století „*Práva*

císařské, jenž obecně sloví zemská práva, též Práva rozličných běhuo velikého města pražského“ a konečně měl ve svém majetku obojí recenzi Všeřdových Knih devaterých, starší, věnovanou pánům Kostkům z Postupic, a mladší, věnovanou králi Vladislavovi. Vlastníkem všech těchto rukopisů byl ke konci 18. století doktor obojího práva a první syndik Karlovy university Tomáš Antonín Putzlacher.

Že rukopis Ondřeje z Dubé, o který se anonym Sentimentu opírá, náležel Putzlacherovi, to potvrzuje skutečnost, že vlastníkem rukopisného sborníku pražské universitní knihovny *Leges antiquae regni Bohemiae* (sig. XXIII F 3), v němž je vedle rožmberské právní knihy a Karlova Majestátu také dílo Ondřeje z Dubé, byl Putzlacher a že jiný občanský vlastník ostatních rukopisů Ondřeje z Dubé nepřichází v úvahu.⁸ O Putzlacherově vlastnictví Práv velikého města pražského svědčí doslovná shoda kapitoly o počátku roboty, citovaná anonymem (srov. str. 134), s příslušným místem rukopisu universitní knihovny (sig. XXIII F 1). Rukopisný konvolut není sice výslovně označen jménem Putzlacherovým, ale vpisem *Ex libris Emanueli Ferdinandi*, sběratele o něco staršího, od něhož přešel však do majetku Putzlacherova a po Putzlacherově smrti s ostatním rukopisným dědictvím spolu s rukopisem Ondřeje z Dubé a s oběma rukopisy díla Všeřdova do pražské knihovny lobkovické.⁹ Korunním svědkem toho, že vlastníkem obou rukopisů Všeřdových Knih devaterých, které uvádí anonym jako své vlastnictví, nemohl být nikdo jiný než T. A. Putzlacher, je soudobý zpravodaj Fr. Faustina Procházka. Když r. 1785 psal ve svých *Miscellaneen der böhmischen und mährischen Litteratur* o životě a pracích Viktorina Kornela ze Všeřd, znal toliko čtyři rukopisy díla, rukopis v knihovně Kinských, v knihovně universitní a pak dva rukopisy, které tehda vlastnil Tomáš Antonín Putzlacher a z nichž s jeho svolením otiskl Procházka několik kapitol z první knihy o českých soudech.¹⁰

Na Putzlachera, který byl ve své době znám jako znalec českých a světových dějin a jako sběratel starých českých literárních památek, se také plně hodí údaje Sentimentu, že se jeho autor zabýval sbíráním a vydáváním listin a že se stýkal se sedláky při veřejných a jiných záležitostech. Putzlacher za svého dlouhého života nastřádal bohatý listinný a jiný historický

⁸ Srov. seznam rukopisů právního díla Ondřeje z Dubé u Fr. Č a d y, *Ondřeje z Dubé Právo zemské české*, Praha 1930, str. 99.

⁹ To potvrzuje seznam Putzlacherových rukopisů, jež měl ve své bibliotéce, viz Univ. knihovna, *Manuscripta ex collectione Putzlachriana*, č. 37 a 114. Oba rukopisy Všeřdova díla jsou v seznamu Putzlacherovy knihovny označeny tak, jak je uvádí Sentiment i s tím, že jeden je psán ve foliu a druhý v kvartu.

¹⁰ Victorin Cornels von Wschehrd *Biographie, gedruckte Schriften und Handschriften*, *Miscellaneen I*, 2, str. 189 an.

materiál, který podle pisatele Putzlacherova nekrologu vyplnil 15 foliových svazků.¹¹ O těchto materiálových sbírkách ví také autor zprávy o Putzlacherovi v *Oesterreichische Biedermanns — Chronik* z r. 1785 a zve je týmž titulem *Collectanea*, jako o nich hovoří autor *Sentimentu*.¹² S poddanskými poměry a životní úrovní venkovského zemědělského lidu se Putzlacher seznámil ve své úřední funkci, nejprve od r. 1760 jako aktuár v hospodářské administraci universitní a později jako justiciár universitních statků Michlí a Malešic.

K Putzlacherovi jako autoru *Sentimentu* vede konečně i kritická útočnost proti profesorovi Grossovi. Putzlacher, který byl podle universitního nekrologu zván do různých veřejných komisí jako odborný poradce, nestřetil se s Grosse v otázkách obecného zájmu po prvé. Nedlouho předtím srazil se s Grosse v otázce revize josefínského občanského zákoníku, kterou požadovala šlechtická protijosefínská opozice. O zdání byla požádána také pražská universita a členem universitní komise vedle profesorů Fr. Jos. Grosse a Ferd. Woldřicha byl také Putzlacher. Zdání pražské university vypracoval převážně Gross a to nebylo josefínskému zákonodárství příznivé. Putzlacher, podobně jako Woldřich, nesouhlasil s Grosseovými stanovisky a návrhy a vyjádřil své odlišné mínění ve vlastním minoritním votu.¹³ Pochopíme pak, proč autor *Sentimentu* tak ostře zaútočil na svého v určitém smyslu universitního kolegu.

Ze všech uvedených skutečností nesporně vyplývá, že autorem radikální Úvahy o robotách v Čechách z r. 1793 je Tomáš Antonín Putzlacher. Bystrý, ale již valem stárnoucí právník představuje se nám v ní několik let před svou smrtí jako obhájce poddaného rolnictva a jako bojovník za radikální řešení poddanské otázky ve směru josefínských reforem. Jeho kritické vystoupení proti Grosseově teorii o robotě naznačuje, že universita se dostala do víru sporů o řešení poddanské otázky a že ani v jejím lůně, podobně jako v celé tehdejší naší právnícké a ostatní společnosti, nebylo názorově jednoty. Od delší doby se tu vytvářely dva protichůdné tábory, jeden poplatný šlechtě a druhý měšťanský tábor josefínských byrokratů — právníků, příznivý poddaným a státu. Putzlacher se čestně řadí na nejradikálnější místo do tábora pražských universitních osvícenců josefinistů, kteří se nevzdali svého dřívějšího sociálně politického přesvědčení a myšlení. I když za dané situace nemohli proniknout a byli nuceni buď se od-

¹¹ Posmrtný náčrt života a práce T. A. Putzlachera asi z poloviny devadesátých let v Archivu Karlovy university, sig. C 38. Putzlacher zemřel r. 1796 jako 74 letý stařec. Narodil se 1722 a nikoliv 1724, jak uvádí W u r z b a c h ů v *Biographisches Lexikon*.

¹² *Oesterreichische Biedermanns-Chronik*, 1785, str. 166.

¹³ Srov. Jar. Čelakovský, *O účasti právníkův a stavů ze zemí českých na kodifikační občanského práva*, Praha 1912, str. 34, 39.

mlčet jako A. G. Meissner, nebo v obhajobě své existence přejít jako J. A. Riegger a Ig. Cornova až na protirevoluční frontu, se kterou však vnitřně plně souhlasit nemohli, přece jen se účastnili ideologického boje, který se na počátku devadesátých let 18. století v našem prostředí sváděl o to, jaká bude příští hospodářská, sociální a politická orientace naší společnosti. Vedle Putzlachera ve frontě za novou společnost nejvýrazněji z univerzitních učitelů vystoupil ještě botanik Scotti. Jestliže se Putzlacher zaměřil k poddanskému obyvatelstvu, obrátil Scotti svůj zřetel k měšťanstvu. Pokládal městský stav za tak hospodářsky pro stát a společnost důležitý a za tak politicky vyzrálý, že v podání stavovskému zemskému výboru r. 1790 požadoval, aby se mu dostalo se šlechtou rovnocenného zastoupení na stavovském sněmu.¹⁴ Návrh Scottiho byl přirozeně šlechtickou většinou stavovského zemského výboru odmítnut jako politicky nebezpečný a bludný, ale dokresluje ideologickou situaci, do které se pražská universita na počátku devadesátých let po smrti Josefově a za stavovské sněmovní opozice dostávala. Nebyla to tišina a nestála celá, jak by se zdálo z veřejných projevů a disputací, na straně nastupující reakce. Ani Scottiho návrh ani Putzlacherův *Sentiment wegen Roboten in Böhmen* nebyly veřejně známy, nepůsobily na tehdejší společenské vědomí, ale tím neztrácejí na své obsahové a dokumentární hodnotě. Jsou svědectvím prudkého ideologického střetnutí v naší společnosti a učeneckém světě o otázce roboty a poddanství a o otázce sněmovního zastoupení měšťanstva v kritickém údobí vlivu buržoazní revoluce francouzské.

УНИВЕРСИТЕТСКИЙ ДИСПУТ, КАСАЮЩИЙСЯ БАРЩИНЫ, ОТ 1793 ГОДА
И ЕГО ГЛАВНЫЙ ПРОТИВНИК

Резюме

Отмена патентов об уплате налогов после смерти Иосифа II открыла широкую дискуссию по вопросу крепостничества, которая вскоре проникла и в широкие круги населения. Господствующий феодальный класс превратил общественную дискуссию в контрреволюционную пропаганду с целью разложить влияние великой буржуазной французской революции на подневольный народ. К контрреволюционной пропаганде присоединился своим публичным диспутом, который состоялся на юридическом факультете 3 июля 1793 г., и пражский университет во главе с профессором Фр. Иос. Гроссом, который вместе со своими учениками старался убедить чешский подневольный народ в том, что их взгляды на возникновение и оправдание барщины «неправильны». Мнение юридической университетской школы, проявленное в диспуте, вытекало из старого феодального понимания общества и подневоль-

¹⁴ Státní ústřední archiv v Praze, fasc. Zemské sněmy 1790.

ного положения крестьян. Они утверждали, что земля является имуществом феодала и подневольные крестьяне ее получают только во временное пользование. Барщина в их понимании является законным актом и своего рода вознаграждением за право пользоваться усадьбой, полученной по очень низкой цене. Весь этот ученый диспут, не имевший большого значения, не смотря на свое феодальное направление, вызвал отклик в виде анонимного заявления, поданного в октябре 1793 года сословному комитету чешских земель под заглавием „*Sentiment wegen Roboten in Böhmen*“. Главной целью, преследуемой Франт. Кутнаром является анализ взглядов, выраженных в заявлении неизвестного автора. Автор заявления резко выступает против диспута и критикует его организаторов. Нельзя защищать барщину — говорит он — с точки зрения старых традиций, ибо это несправедливо и не отвечает благородно поведению. Автор сомневается в достоверности старых уставных грамот, из которых участники диспута во главе с Гроссом исходят, и старается доказать, что в гнет подневольных крестьян виноваты прежде всего и больше всего недобросовестные чиновники. Автор отвергает также метод Гросса и на основании доходов и расходов настоящей сельской усадьбы чернокостедецкого имения доказывает низкую рентабельность и большую нагрузку сельских усадеб. Объясняя историческое возникновение и развитие барщины, автор выступает как решительный мещанский глашатай неограниченной государственной власти. С одной стороны он клеймит барщину, но с другой стороны не решается требовать ее отмены (т.к. он понимал, что дворяне с подобным решением никогда не согласятся) и предлагает только заменить ее денежным оброком.

Неизвестный автор статьи является сторонником социально-радикальной группы просветителей, проводящей программу просвещенного посифинизма, и отстаивает новые экономические и общественные элементы. Анонимного сочинителя реплики автор настоящей статьи обнаружил, на основании подробного анализа источников, в лице университетского синдика Т. А. Пуцлачера. Пуцлачер, крайний посифинист, отстаивал антифеодальное решение ликвидации барщины, в то время, когда другие просветители молчали (А. Г. Мейснер) или выступали против французской буржуазной революции (Игнац Корнова).

Перевод Г. Овсянников

THE UNIVERSITY DISPUTATION ON CORVEE IN THE YEAR 1793
AND ITS RADICAL OPPONENT

Summary

The abolition of the Letter Patent concerning patent surveys for taxation after the death of Joseph II opened the way for a wide discussion on the question of serfdom, which soon penetrated into the wide public. It was only the intention of the ruling feudal class to turn the public discussion into a source of counter-revolutionary propaganda, which would paralyse the disruptive influence of the great French Bourgeois Revolution on the subjugated people. The Prague University came to the forefront of the counter-revolutionary propaganda with a public disputation held on July 3. 1793 at the Law Faculty, where especially professor F. J. Gross with his pupils tried to challenge the "erroneous ideas" held by the Czech vassals on the rise and justification of corvee. The views of the Law School of the University expressed at this disputation were based on the old feudal conception of society and serfdom. Those taking part in the discussion applied the old feudal principle that the feudal lord was the owner of the

soil and the serf only took it over from him temporarily. Corvee, according to their interpretation, was a legitimate tax counterbalanced by the fact that the farm was handed over to the serf at a low price. The whole learned discussion directed over the heads of the serfs at the enlightened followers of Joseph II was of no great importance because of its feudal trend, but it caused a response whose spokesman was the author of an anonymous memorandum submitted to the Committee of Representatives of the Estates of the Kingdom of Bohemia in October 1793 under the title "Sentiment wegen Roboten in Böhmen". The most important part of Kutnar's paper lies in the interpretation of opinions expressed in that memorandum. The author of the memorandum sharply protests against the disputation which tried to keep the serfs in ignorance and refutes its arguments. It is not possible to defend corvee because of ancient usage, if it is contrary to justice and all ethical precepts. The anonymous author criticises the trustworthiness of the old mamorial survey, to which Gross and his school appealed in the disputation and wishes to raise the view, that those bearing the greatest guilt for the oppression of the serfs are the unscrupulous officials. He equally refuses Gross's method of calculating the value of the serfs' farm and on the basis of income and expenditure of a real peasant's farm on the Černokostelec demesne he proves the low rentability of and great encumbrance on farms. In the introduction against the original national law of the land the author of the "Sentiment" shows himself to be a determined bourgeois herald of the absolute power of the state. Despite his energetic condemnation of corvee he did not dare to demand its abolition without compensation (he realized with what resistance any such view would meet from the nobility). The anonymous writer of the memorandum is an adherent of the social radical group of Illuminati, developing a whole program of enlightened thought in the spirit of Joseph II and helping at the birth of new economic and social elements. On the basis of a detailed analysis of the sources of the memorandum the author of this paper convincingly proves the university syndicus T. A. Putzlacher to be the author of the anonymous reply and sees in him Joseph's most radical adherent who at a period of reaction, when others fell silent (A. G. Meissner) or wrote against the French bourgeois revolution (Ignat Cornova) propagated the antifeudal abolition of corvee.

Translated by A. Nováková

PETICE ČESKÝCH POSLUCHAČŮ Z ROKU 1871 ZA OBSAZENÍ STOLICE
ČESKÉ ŘEČI A LITERATURY

ПЕТИЦИЯ ЧЕШСКИХ СТУДЕНТОВ ОТ 1871 Г., ТРЕБУЮЩАЯ
ВВЕДЕНИЯ КАФЕДРЫ ЧЕШСКОГО ЯЗЫКА И ИЛИТЕРАТУРЫ

PETITION OF THE CZECH UNIVERSITY STUDENTS FOR THE APPOINTMENT
OF A PROFESSOR TO THE CHAIR OF CZECH LANGUAGE AND LITERATURE

KAREL KUČERA

Mezi prameny osvětlující snahy o vyřešení národnostní otázky na pražské universitě zaujímají zvláštní místo četné petice, adresované od šedesátých let 19. století různými institucemi na rozličná místa. Byly umožněny rozvojem spolkového života, jenž provázal buržoasní národní hnutí v počátcích tohoto období a ve většině přinášely podporu taktickému postupu politických představitelů hospodářsky se vzímající české buržoasie při vlastním řešení universitní otázky.¹ To platí zvláště o peticích žadatelů z řad stavovských organisací inteligence a spolků studentských, které vnesly universitní otázku do zemského sněmu, méně již o požadavcích vyjádřených v resolucích některých táborů lidu na sklonku šedesátých let, pokud se situací na vysokých školách zabývaly.² Mezi institucemi, jimž žádosti určeny, se zpočátku nacházela i universita, popř. její fakulty a teprve když německé většiny profesorských a doktorských sborů požadavkům nevyhovovaly, obraceli se žadatelé k jiným orgánům. Jednotlivé petice se ovšem navzájem různily mírou požadavků a záhy se ustálilo pravidlo, že studentské organisace opomíjely akademické úřady v zásadních otázkách řešení národnostní rovnoprávnosti na universitě; nepřestaly se na ně však obracet v požadavcích dílčích, byť často bez jakéhokoliv úspěchu. Opětné žádosti českého studentstva tak nabývaly charakteru demonstrací vůči „nepochopení“ akademických úřadů a nesly s sebou dozvuky disciplinární.

Nezdá se, že pouze podobný cíl sledovala petice, jejíž znění zde přiná-

¹ Prozatím nejobsažněji o universitních peticích pojednává a některé otiskuje J. G o l l, *Rozdělení pražské university*, Praha 1908.

² Viz G o l l, l.c., 109; uvádí na př. tábor „na Horách“ u České Třebové 28. srpna 1870.

šíme. Předložili ji 15. listopadu 1871 čeští posluchači filosofické fakulty a dožadovali se v ní odstranění dlouholetého vakua ve studiu bohemistiky a volali po obsazení stolice české řeči a literatury; stará stolice Pelcova byla již uprázdněna roku 1854 úmrtím prof. Jos. Fr. Koubka a od té doby zůstala neobsazena.³ V dusné době bachovského absolutismu počal katedru suplovat Václav Hanka a o přednášky z české literatury neváhali rozšířit působnost nově jmenovaný profesor slavistiky Martin Hattala i archeolog J. E. Vocel.⁴ Zvláště poslední přednášel od té doby bohemistiku pravidelně a petice psaná pod bezprostředním dojmem jeho smrti vysvětluje, proč se přednášek neujme prof. Hattala;⁵ stále obsažnější látka vzrůstajícího se oboru jej nutí se plně zaměřit na výklady ze všeobecné slavistiky. Žádost odůvodňující potřebu výkladu z dějin českého jazyka a literatury nejen pro kandidáty středoškolského učitelství, ale i pro posluchače ostatních studijních oborů končí návrhem, aby po sedmáct let opuštěnou profesuru obdržel „na slovo vzatý spisovatel český pan Václav Nebeský“.

Kandidát studentské petice platil za vážného uchazeče akademické dráhy již v revolučním roce 1848, kdy jako novinář a poslanec přešel od svých radikálních přátel do politického tábora Palackého; využil tehdy nových předpisů, které umožnily doktorům ohlásit na fakultách přednášky a teprve když tato práva členů akademické obce zrušil nastupující absolutismus, za něhož Nebeskému odpadá naděje na nastoupení akademické dráhy, počal redigovat z příspěvků konservativních skupin musejníků, jehož redakci pro nemoc opustil až roku 1861.⁶ Uchoval-li si přesto Nebeský důvěru pokrokových složek české kulturní obce, jak nám ukazuje např. jeho poměr ke kruhu májovému, stalo se tak pro realistické tendence literárně-kritické, které vyznával v období předbřeznovém a jimž zůstal věren přes politický odklon doprava v posledních letech. Pozornost projevovaná Nebeským lidové slovesnosti a metodologické jasné chápání staré české literatury spolu se zasvěcenou činností překladatelskou a výklady o předních osobnostech světové literatury jej odlišovaly od ostatních představitelů literární kritiky a není divu, že se přálo jeho povolání na universitu, zvláště bylo-li známé, že se na akademickou činnost vědomě zaměřil. Nelze tedy vznik uvedené studentské petice chápat bez určité

³ Pro starší období k dějinám stolice nejvíce zpráv přináší J. V o l f, *Příspěvky k dějinám stolice českého jazyka na pražské universitě*, Osvěta, roč. 43; 1913; budíž zde upozorněno na řadu drobných příspěvků M. H ý s k a v Lit. Fil.

⁴ Vocel převážně přednášel o středověké a humanistické literatuře, zatím co se Hattala věnoval více výkladům gramatickým.

⁵ Vocel zemřel 16. září 1871.

⁶ Z literatury o Nebeském uvádím především poněkud zastaralou, ale dosud nepřekonanou práci J. H a n u š e, *Život a spisy V. V. Nebeského* (Praha 1896), celkový přehled literatury přináší Dějiny české literatury, II, Praha, ČSAV 1960, str. 632.

dávky spontánnosti a snahy přihlásit se konec konců k Nebeskému linii literárně vědné, i když jeho vážná choroba podstatně narušovala celý plán, jemuž nepřály ani akademické úřady.

Bylo již konstatováno, že si Nebeský povolání na universitu přál. Situace na ní byla jeho úmyslu nepřiznivá. Akademický senát se sice v únoru roku 1868 usnesl na zásadách národnostní rovnoprávnosti, avšak vídeňské ministerstvo řešení odkládalo a s ním i jmenování českých profesorů. K přednáškové činnosti na pražském učení byla přesto ještě jedna cesta schůdná; řádní členové Učené společnosti získali roku 1848 právo na něm přednášet. Nebeský byl však dlouho pouze členem mimořádným a když byl konečně, prý po mnohém odporu starších členů, jak uvádí Hanuš, teprve 6. března 1872 řádným členem zvolen, byla výsada společnosti zrušena. Neměl tak již možnost čtení zahájit.

Ostatně ani studentští žadatelé, dožadující se obsazení stolice Nebeským, nemohli být nezvratně přesvědčeni, že fakulta vyjde vstříc kandidátu, jehož uvedou. V tehdejší akademickém světě přesně hierarchicky odstupňovaném bylo v představách fakultních sborů již opovržlivostí radit při výběru vhodného kandidáta profesorského úřadu. Vídeňskou vládou stále odkládané vyřešení národnostní rovnoprávnosti kumulovalo přitom vášně obou universitních skupin, na jedné straně převažovala nejistota, na druhé pocit křivdy a nezapomeňme, že např. v době odevzdání petice nemohla jistě většina cizích profesorů odpustit českým studentům kravály proti prof. Linckerovi, od nichž uplynulo sotva pár měsíců.⁷ Akademický senát přijal studentské zástupce stroze (rektorem byl ostatně prof. K. Höfler) a uštědřil jim soukromou důtku pro nevhodnost postupu.⁸ V této souvislosti sluší uvést i jméno jednoho z hlavních iniciátorů studentského vystoupení. Byl jím Antonín Truhlář, který rovněž petici koncipoval. Celkem ji podepsalo 165 studentů z celkového počtu 289 zapsaných posluchačů; je zajímavé, že mezi podepsanými se nacházejí i někteří studenti němečtí a naopak nebyla podepsána všim studentstvem českým; z Čechů ji nepodepsali především posluchači prvního semestru, kteří ještě nevnikli plně do studentských kruhů.¹⁰

⁷ H a n u š, (l.c., str. 161) mylně klade studentskou petici až do roku 1872 a považuje ji za odpověď studentů na zákaz přednášek řádných členů společnosti.

⁸ Prof. Lincker patřil k obdivovatelům pruské imperialistické politiky.

⁹ Děkan prof. Volkmann původně požadoval od studentské deputace, která žádala sbor, aby se vážně obsazením stolice zabýval, předložení petice; potom ji však bezvýřizně dal zařadit ad acta. Spisy senátní registratury z roku 1871 se však nezachovaly a petice sama byla do universitního archivu zaslána teprve před nedávnem. Postoupil ji okresní archiv v Chrudimí, jehož pracovníci ji objevili v pozůstalosti jednoho z podepsaných prof. Václava Markalouse, známého chrudimského kulturního pracovníka.

¹⁰ Pro zajímavost uvádím, že ačkoliv petici podepsali i studenti zapsaní mimořádně, nepřipojil svůj podpis básník Julius Zeyer, který v této době navštěvoval přednášky.

Pro nedostatek pramenů vzdejme se napřed úkolu rozhodnout do jaké míry přispěli v sepsání petice studentstvu jiní činitelé. Chceme-li její význam shrnout zjišťujeme, že představuje pokus upozornit na neblahý stav studia češtiny na universitě i poctit veřejným uznáním literáta mládeží váženého. Co se toho roku nezdařilo Nebeskému, podařilo se o 4 léta později Janu Gebauerovi.

Veleslavný senáte c. k. university pražské!

V úctě podepsaní posluchači fakulty filosofické usnesli se podati snažnou žádost na veleslavný senát c. k. university pražské, aby on, maje na zřeteli zájmy a potřeby akademiků, o to zasaditi se ráčil, aby uprázdněná stolice řeči a literatury české v čase co možná nejkratším obsazena byla. Žádost svou pak těmito důvody podporují:

a) *Rozhodná většina posluchačů filosofické fakulty k národnosti české se hlásících právem toho žádati může, aby o předmětu tom na nejvýš pro ně důležitém přednášce se odbývaly.*

b) *Tím větší oprávněnosti nabývá žádost naše tím, poněvadž stolice řeči a literatury české na fakultě filosofické jest již dávno zřízena, avšak od smrti J. Fr. Koubka r. 1854. neobsazena zůstává; tudíž odpadá veškerá námitka — kteráž by snad bez ohledu na úplné právo naše státi se mohla — by zřízení stolice této snad velikého nákladu vyžadovalo.*

c) *Až do poslední doby vyhověno bylo poněkud aspoň nevyhnutelné potřebě rozhodné většiny posluchačů filosofické fakulty tím, že zvěčnělý prof. J. E. Vocel též přednášky z oboru řeči a literatury české uspořádal. Nyní však po smrti jeho jest mezera tato tím citelnější, čím větší nával studujících na universitu pražskou a filosofickou fakultu zvláště, pozorovati jest.*

d) *Dle zákona musí kandidát, má-li býti oprávněn k vyučování řeči zemské na školách středních, dokázati mimo známost staršího způsobu mluvy a památek mluvnických, hlavně zběhlost v literatuře a jejím dějepisu ve spojení s dějinami osvěty dotyčného národa: avšak požadavku z oboru toho uspořádány býti neměly. Přednáškami p. prof. M. Hattaly o filologii slovanské zde nikterak vystačit nelze, neboť on, maje ohromně obsáhlou látku před sebou, i při největším úsilí o literatuře české souborně přednáseti nemůže.*

e) *Při nastoupení úřadu svého majíce kandidáti žákům středních škol vykládati o řeči a literatuře české byli by odkázáni úplně sami na sebe, ježto se jim potřebné průpravy na universitě nedostalo.*

f) *Konečně nejen snad posluchačům fakulty filosofické přednášky z oboru řeči a literatury české nevyhnutelné, nýbrž i vůbec každému navštěvovateli university pražské, jenž k národnosti české se hlásí, budiž on právník, či lékař, či bohoslovec: každému záleží na tom, aby seznal duševní život svého národa, a jestliže pro jiné, poměrně méně důležité předměty stolice na universitě pražské obsazeny jsou, tím větší toho potřeba se jeví v případě tomto.*

Avšak jak rozsáhlý obor, tak i veliká důležitost předmětu nadřeceného nutně toho vyžadují, aby na stolici řeči a literatury české neodkladně byl dosazen muž, jenž řádně by dovedl úkolu tak znamenitému dostáti. Z té příčiny dovoluji sobě v úctě podepsaní pozornost veleslavného senátu obrátiti na muže, jenž v oboru jmenovaném nevšedních zásluh si získal a všeobecně ve věcech literatury české se týkajících za autoritu se pokládá: jest to na slovo vzatý spisovatel český p. Václav Nebeský, sekretář musea království českého, jehož dosazení na stolici řeči a literatury české při filosofické fakultě, nejen v kruzích akademiků, nýbrž i v celém vzdělaném obecnstvu s největším uspokojením se potká.

V úctě podepsaní vznášejíce na veleslavný senát c. kr. university pražské žádost tuto, pevně se nadějí, že toto nejvýš spravedlivé a odůvodněné přání jich s úplným ohlasem veleslavného senátu se potká, a že mu v době co možná nejkratší vyhověno bude.

V Praze dne 15. listopadu 1871

Jan Antl, Václav Barborka, Jan Barták, Hugo Bayer¹¹, Jan Bayer, František Bělohávek, Josef Bena, Jiří Benev, Bohumil Bíba, František Bílek, Jan Brouček, Karel Brož, Josef Bruj, Josef Bubeníček, Václav Bukvička, Filip Celar, František Červinka, Bartoloměj Čihař, Dominik Čipera, Arnošt Čuda, František Dvořák, Alois Feist, Emil Frank, Ferdinand Grégar, Karel Grüner, Václav Günther, Jan Hanuš, Karel Himer, Antonín J. Hobl, Umanuel Hochreiter, Ludevít Holain, Ervín Fr. Horníček, František Houdek, Jan Houštecký, Jan Houžvička, Vojtěch Hrnčíř, František Hruza, František Hůrský, Tomáš Chytil, Josef Janoušek, Antonín Jeřábek, Josef K. Jícha, Alois Jirásek,¹² František Jirsák, Jan John,¹³ Josef John, Josef Kačeřovský, Vilém Kánský, Jan N. Kapras,¹⁴ Fridolin Kaspar, Alois Kašpar, Alois Kašpárek, Jan Kazilek, Eduard Klicpera, Václav Konětopský, František Kovář, Václav Kozderka, František Kozel, Josef Král,¹⁵ Josef Krátký, Josef

¹¹ (1951 –), profesor v Plzni, pracovník v romantice.

¹² (1851–1930), spisovatel.

¹³ (1850 –), profesor v Praze, přírodopisec.

¹⁴ (1847 –), filosof a psycholog.

¹⁵ (1853–1916), profesor klasické filologie na pražské universitě.

Kratochvíl,¹⁶ Antonín Krondl,¹⁷ Jan Kroutil, Jan Krsek, Jan Kubka, Josef Roman Kúrka, Josef Kuška, Kristian Lanič, Josef Lerach, František Lössl, František Lukáš, Jan Luňák, František Makovec, Jan Malý, Václav Markalous,¹⁸ Václav Masopust, Jan Matějček, Václav Materna, Viktor Navrátil, Vojtěch Němeček, Jan Nepustil, Arnošt Nesper, Josef Novák,¹⁹ Josef Novák, Josef Novák, Theodor Novák, Josef Novohradský, Karel Pánek, Jaroslav Paul, Karel Paul, Vilém Paul, Jan Peisker,²⁰ Rajmund Petr, František Pich,²¹ Josef Pírko, Jan Piskař, Tomáš Planský, František Plocek, Václav Polák, Alois Pospíšil, Jan Otakar Pražák,²² František Preissler, Eduard Procházka, Josef Pšenička,²³ František Ptáčník, Václav Rakušan, Josef Rembs, Josef Richter, Augustin Ritschel, Antonín Roušal, František Říha, Ferdinand Samohrd, Jan Sedláček, Václav Sejkora, František Servít, Alois Schroeck, Josef Sládek, František Smrčka, Jan Smrž, Hynek Soldát,²⁴ František Sova, Václav Spitzner,²⁵ František Staněk, Zikmund Starý, František Stejskal, Josef Strassner, František Strér, Vincenc Strouhal,²⁶ Jan Svoboda, František afránek,²⁷ Jan Šafránek,²⁸ Richard Šercl, Antonín Šetelík,²⁹ Karel Šífalda, Fridolín Šimek, Emanuel Šína, Jan Šramar, Jindřich Šrámek, Václav Šteffl, Jan Štěpánek, František Šubrt, Jan Tauer, Karel Trubáček, Antonín Truhlář,³⁰ Vincenc Uzel, Matyáš Václav, Antonín Váňa, František Vavra, Prokop Villašek, Vojtěch Viravský,³¹ Arnošt Vlašimský, Josef Vlček, Václav Voleský, Josef Voříšek, Josef J. Vycpálek, Raimund Vychodil, Josef Wagner, Jiří Walsch, František Wenig, Karel Zahradník,³² Jan Zelenka, Vilém Žabka, Antonín Žák.

¹⁶ (1850–1921), novinář a publicista.

¹⁷ (1851–), ředitel učitelského ústavu v Kroměříži a čelný stenograf.

¹⁸ Viz pozn. 8.

¹⁹ (1849–1927), ředitel gymnasia v Jindřichově Hradci, klasický filolog.

²⁰ (1851–1933), profesor kulturních přírodnin na přírodovědecké fakultě KU.

²¹ (1851–), školní inspektor v Praze, hudební kritik.

²² (1848–1923), profesor obchodní akademie, známý těsnopisec.

²³ (1847–1900), středoškolský profesor matematiky.

²⁴ (1850–1915), ředitel reálky v Písku, matematik.

²⁵ 1851), středoškolský profesor, odborný spisovatel.

²⁶ (1850–1922), profesor fyziky na pražské universitě.

²⁷ (1847–1905), středoškolský profesor, geologický badatel.

²⁸ (1852–1924), klasický filolog, známý školský pracovník, odborník v dějinách českého školství.

²⁹ (1850–), klasický filolog.

³⁰ (1849–1908), profesor gymnasia v Praze, přední badatel v dějinách českého humanismu.

³¹ (1852–1930), klasický filolog.

³² (1848–1916), profesor matematiky na universitě v Záhřebu, později na brněnské technice.

ПЕТИЦИЯ ЧЕШСКИХ СТУДЕНТОВ ОТ 1871 Г., ТРЕБУЮЩАЯ ВВЕДЕНИЯ
КАФЕДРЫ ЧЕШСКОГО ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ

Резюме

Стремление к решению вопроса национальности в пражском университете сопровождалось с начала 60-х годов 19-го века петиционным движением, которое должно было поддержать политическую программу чешской буржуазии в сложном университетском вопросе. Автор настоящего очерка публикует петицию чешских слушателей философского факультета, требующих введения кафедры чешского языка и литературы во главе с Вацлавом Небеским.

Перевод Г. Овсянников

PETITION OF THE CZECH UNIVERSITY STUDENTS FOR THE APPOINTMENT OF
A PROFESSOR TO THE CHAIR OF CZECH LANGUAGE AND LITERATURE

Summary

The attempts of solving the question of nationalities at the Prague University were accompanied from the early sixties of the 19th century onwards by many petitions from the Czech side which were to support the political program of the Czech bourgeoisie in the complicated question of the university. The author of the paper here publishes the petition by the Czech students of philosophy demanding the appointment of Václav Nebeský to the chair of Czech language and literature vacant since 1854.

Translated by A. Nováková

150 LET HUMBOLDTOVY UNIVERSITY

Jeden a půl století není ve vývoji university doba příliš dlouhá. A přece cesta, kterou za toto období prošla berlínská universita, je hustě lemována mílníky velikých úspěchů v rozvoji věd i ve výuce i temnými místy fašistického režimu, až vyústuje k dnešnímu rozkvětu první vysoké školy Německé demokratické republiky. Jubileum je vždy podnětem k vzpomínkám a zhodnocení vykonaného díla, jakož i k přehledce současného stavu vědecké práce university. A tomu všemu jsou věnovány knihy, které v jubilejním roce 1960 v Berlíně vyšly. Především je to třísvazkový sborník „*Forschen und Wirken*“. Festschrift zur 150-Jahr-Feier der Humboldt-Universität zu Berlin 1810–1960.“ (Berlin, VEB Deutscher Verlag der Wissenschaften, 754 s., 979 s., 769 s.) Dějinám university je věnován první svazek, uvedený předmluvou státního tajemníka pro vysoké školy Wilhelma Girnuse, jež načrtává hlavní vývojovou linii Humboldtovy university a jasně ukazuje, jaká bude její cesta do budoucna pod praporem socialismu. Zhodnocení 150 let Humboldtovy university je věnován příspěvek jejího rektora, Kurta Schrödera. Zvláštní důraz je tu položen

na přínos Humboldtovy university světové vědě v oblasti matematiky, fyziky a chemie koncem 19. a v prvních desetiletích 20. století. Dvacet sedm vědců, kteří působili na této universitě, bylo vynaménáno Nobelovou cenou. Těžkou ránu rozvoji vědy na berlínské universitě zasadil fašismus, kdy již v prvních letech jeho panství v Německu bylo z university propuštěno 234 profesorů a jiných vědců, mezi nimiž vědci jmen nejvěhlasnějších. Stačí uvést jen jedině – Albert Einstein. Ač universita byla plně zapojena do služeb nacistického státu, přece jen se nejpokrokovější lidé mezi jejími učiteli a studenty nevzdali boje proti fašismu a několik protifašistických skupin mělo mezi universitními učiteli a studenty své vůdčí představitele. Nová epocha v dějinách university začíná znovuvybudováním po porážce fašismu. Kurt Schröder hodnotí posledních patnáct budovatelských let jako nejvýznamnější úsek dějin university od jejího založení. Bylo třeba začít úplně znovu budovat universitu, již fašismus přinesl zkázu jak hmotnou, tak zejména duchovní. A tu se ukázal velkorysý přístup Sovětského svazu, který všestranně napomohl obrození německých vysokých

škol. Výstavba university probíhala ve znamení humanismu. Vláda Německé demokracické republiky plně uplatnila právo nadaných dětí ze všech vrstev obyvatelstva na vzdělání a všestranně napomáhá nadaným dělnickým a rolnickým dětem v přístupu k nejvyššímu, vysokoškolskému vzdělání. Humboldtova universita zahrnuje dnes jedenáct fakult, má na deset tisíc studentů a 1900 členů učitelského sboru.

Jednotlivé úseky dějinné cesty Humboldtovy university osvětlují další příspěvky v tomto svazku psané jak odborníky jednotlivých vědních disciplín, kteří si především všimají přínosu vůdčích vědeckých osobností, na něž je universita právem hrda, tak i historiky, kteří se snaží zachytit místo university a úlohu jejích studentů i učitelů v klíčových obdobích novodobých německých dějin. Na rozhraní obou těchto skupin stojí první studie Heinricha Deiterse o Wilhelmu Humboldtovi jako zakladateli berlínské university, v níž je podrobně vyjasněno, jaké představy měl tento význačný jazykozpytec, když jako vedoucí státní úředník stál u kolébky nové university. Postavou prvního voleného rektora university, filosofa Johanna Gottlieba Fichta a některými aspekty interpretace jeho filosofie se zabývá příspěvek Manfreda Buhra. Autor se v něm kriticky vypořádává s pracemi, které se snažily zneužít Fichtova jména a díla ve smyslu pruského a později velkoněmeckého šovinismu. Ukazuje na rozpor mezi jeho úmysly a činy a zvláště si všimá, jak hluboce naň zapůsobila francouzská revoluce a jak se pro ni vyslovil právě ve chvíli jejího vyvrcholení, za jakobínského diktatury. Celkový obraz Fichtův, podaný v této studii je mnohem příznivější než jeho dříve běžné ocenění. Studie se vědomě nesnaží o úplné zhodnocení jeho místa ve vývoji německého a světového myšlení, ukazuje však na některé neprávem opomíjené kladné stránky jeho osobnosti.

Erich Koch věnoval svůj příspěvek jinému ze zakladatelů university, ústřední postavě berlínské Charité a prvních let medicínské fakulty Christophu Wilhelmu Hufelandovi, jehož neúnavné úsilí bylo zaměřeno především k lékařské praxi a výchovnému působení na rostoucí generace mladých lékařů. Postavou prvního děkana právnické fakulty, Friedricha Augusta Bienera se zabývá studie Johanesa Geratse, která stručně načrtává jeho místo jako stoupence historické právní školy v dobovém ovzduší právnickém. Rozsáhlejší je studie Erwina Stresemanna, líčící poutavě život a berlínské působení profesora Heinricha Lichtensteina, zakladatele Zoologického musea berlínské university a Zoologické zahrady. Anton Waldeyer věnoval svůj příspěvek dvěma prvními anatomům berlínské university, Carlu Asmundu Rudolphimu a hlavně jeho nástupci, Johannesu Müllerovi, který stál zvláště svými pracemi fyziologickými u kolébky nejslavnějšího období lékařské vědy na berlínské universitě.

Nebyl to však jen pokojný rozvoj věd, který byl příznačný pro život berlínské university v prvních desetiletích její existence. Universita stála přímo ve středu mohutného myšlenkového kvasu, který hluboko podryval základy idylickým biedermeierovským závěsem jen nedokonale zakrytého reakčního absolutismu Svaté aliance. Byla to filosofie, jež byla tehdy pro dějiny lidstva nejvýznamnějším předmětem berlínské university. 1818 začíná přednášet v Berlíně Georg Friedrich Wilhelm Hegel, v jehož díle vrcholí klasická německá filosofie. Engels ocenil jeho místo v dějinách v předmluvě k „Německé selské válce“ z roku 1874 takto: „Bez předchozího vývoje německé filosofie, zejména bez Hegela, nebyl by nikdy vznikl německý vědecký socialismus – jediný vědecký socialismus, který kdy existoval.“ (Marx-Engels, Vybrané spisy, 1950, s. 676) Studie Gottfrieda Stiehlera se věnuje právě Hegelovi a základním

zákonům dialektiky. V nevelké stati osvětluje nejprve idealistický charakter Hegelovy filosofie a pak probírá jednotlivé základní zákony dialektiky a po kritickém zhodnocení omezenosti Hegelových myšlenek uzavírá: „Teprve marxismus pojal dialektiku vskutku vážně a uplatnil v celém rozsahu její revoluční charakter.“ Na tuto studii navazuje zajímavě napsaná stať o nejvýznačnějších posluchačích berlínské university, Karlu Marxovi a Bedřichu Engelsovi jejímž autorem je Günther Rose. Na zběžně načrtnutém dobovém pozadí je sledován život obou zakladatelů vědeckého socialismu v letech, která ztrávili v Berlíně. Vlivy, jež tu na ně zapůsobily, jsou sledovány při stálém přihlížení k tomu, jak oba mladí vědci sami ovlivňovali své okolí. Zvláště je poukázáno na vliv pokrokového profesora právnické fakulty Eduarda Ganse na mladého Marxe. Engels přišel do Berlína jako jednorozhodný dobrovolník nedlouho po odchodu Marxové, nicméně již ve chvíli, kdy na universitě převládalo jiné, reakčnější ovzduší spojené s příchodem Schellingovým. Proti němu polemicky vystoupil mladý Engels na obhajobu Hegela a jeho filosofie. Berlínská léta znamenala jak pro Marxe tak i pro Engelse významný úsek formování světového názoru právě díky universitě, jejíž úlohu Engels ocenil: „Berlínská universita je slavná tím, že tak jako žádná jiná skýtá půdu soudobým myšlenkovým proudům a stala se tak arénou ideových bojů.“ Vývoj těchto ideových bojů i jejich bezprostřední politický ohlas v životě studentstva ve čtyřicátých letech sleduje dále pak Karl Obermann v článku, který je především věnován universitě v revolučním roce 1848–49. Tehdy radikálně demokratičtí studenti sehráli v Berlíně velikou úlohu, zvláště v prvních dnech a týdnech revoluce. Nebyli to jen studenti, i ve sboru profesorském se nalezl, byť i vcelku jako výjimka, její stoupenec, pokrokový uče-

nec, profesor novořečtiny Johannes Franz. O něm píše Johannes Irsmscher. Gertrud Pätschová oceňuje ve svém příspěvku zásluhy, jež si získal Franz Bopp, berlínský profesor z let 1821–61, jako nejvýznamnější ze zakladatelů moderní srovnávací jazykovědy. I když pozdější bádání v mnohém opravilo jeho soudy, zůstává jeho trvalou zásluhou iniciativa, kterou znamenaly jeho studie o vztahu sanskrtu k ostatním indoevropským jazykům. Friedrich Herneck, hlavní redaktor celého díla, v prvním ze svých příspěvků se zabývá všestranně vývojem názorů Emila du Bois-Reymonda, dlouholetého profesora fyziologie, který působil v Berlíně skoro po celou druhou polovinu 19. století. Na základě zčásti nepublikovaných pramenů ukazuje, jak vědec, který ve svých politických náhledech prošel pro nemalou část německé inteligence typickou cestou od spontánního, dosti ovšem povrchního stoupence demokracie roku 1848 k horlivému zastánci bismarckovsko-hohenzollerského císařského Německa, zůstal ve svých vědeckých náhledech stále na pozicích mechanického materialismu. Toto stanovisko mu umožnilo hluboce proniknout ke konkrétním vědeckým poznatkům, podmínilo jeho atheistické a antiklerikální smýšlení, avšak zároveň jej dovedlo k tomu, že zůstal stát v pochybnostech před možnostmi dalšího rozvoje lidského poznání, což vyslovil svým proslulým „Ignorabimus!“ Přes některé stinné stránky jeho působení zůstává du Bois-Reymond významným přírodovědcem, materialistou, jehož působení na berlínské universitě povznese tamní studium přírodních věd, zvláště fyziologie. Jinou, ještě významnější postavou, jež byla po více než půl století spjata s berlínskou universitou, je Rudolf Virchow. Jemu je věnována studie Kurta Wintera, která vědomě usiluje o vyrovnání se s legendou, která se kolem Virchowa vytvořila, a o správné vytyčení jeho místa ve vývoji vědy, v dobové

lékařské praxi i v politickém životě. Také další studie je věnována lékaři; Alexander Mette v ní popisuje a hodnotí jen tříleté, avšak velice významné působení psychiatra a neurologa Wilhelma Griesingera. Friedhard Klix oceňuje pak nesporný přínos berlínského psychologa Hermanna Ebbinghause, později často přezíraného. Zajímavě ukazuje na příkladě jeho diskuse s filosofem Wilhelmem Dilteheyem, jak učenci vycházející z přírodních věd hájili materialistický přístup k vědeckým otázkám proti bojovným idealistům, obhájcům starého a překonaného.

V krátkém, jasně napsaném článku z pera Alfreda Beyera je podán přehled práce objevitele patogenních mikroorganismů Roberta Kocha, který velkou část své neúnavné práce, která o tolik povznesla vpřed lékařskou vědu, vykonal právě jako profesor berlínské university. Velikým zeměpisce berlínské university a jejich názorům věnuje svůj příspěvek Heinz Sanke. Sleduje pokrokovou linii počínající od Alexandra von Humboldta, která neutuchla zcela ani v dobách imperialismu a fašismu, kdy však její zastánci museli těžce zápolit proti převládajícím reakčním tendencím, geopolitice a rasismu. Chemický ústav berlínské university dosáhl v posledních desetiletích 19. a na počátku 20. století zvláštní proslulosti. Rozvoj chemické vědy byl těsně spojen se vzestupem německého chemického průmyslu, o její úrovni svědčí 11 laureátů Nobelovy ceny za chemii. V čele ústavu stáli v této době největšího rozmachu významní vědci August Wilhelm von Hofmann a Emil Fischer. Jejich působení osvětlil Karl Heinig.

Zvláštní je osud dalšího příspěvku, pozoruhodného jak postavou, o níž pojednává – Hermann von Helmholtz – tak i osobností autorovou – Max von Laue. Max von Laue chystal článek o Helmholtzovi pro tento sborník, avšak jeho článek zůstal jen torsem, když osmdesátiletý učenec, jeden z nejpřednějších

představitelů fyziky na berlínské universitě, podlehl 24. dubna 1960 následkům automobilové nehody. Redakce proto zařadila vedle nedokončeného článku také dva starší jeho příspěvky věnované vědci, který stál v čele berlínské fyziky v době, kdy začínala její nejslavnější epocha. Vědci, který byl ústřední postavou tohoto nejslavnějšího období, Maxu Planckovi, jehož jméno je nerozlučně spjato s kvantovou teorií, je věnována rozsáhlá a obsáhlá stať Martina Strausse. Autor tu hodnotí Planckův přínos, ukazuje, že učinil významný krok vpřed na cestě k soudobé fyzice, jehož význam nikterak nezmenšuje ta skutečnost, že již velmi brzy poté byly jeho objevy překonány dalšími, které jsou spojeny s jménem vědce, jež Planck získal pro Berlín, se jménem Einsteinovým. Fyzikální chemie je v Berlíně spojena zvláště se jménem Walthera Nernsta, který tu působil od roku 1905, a byl, jak o něm píše Werner Haberditzl, „poslední veliký fyzikální chemik, který v celém rozsahu ovládal teoreticky i experimentálně tuto vědu, která se dnes rozrostla do nepřehledna, a takřka ve všech jejích oblastech přispěl něčím novým.“ Pojednání Gerharda Strausse o Heinrichu Wölfflinovi si staví širší úkol než jen biografickou skicou nastínit profil významného berlínského dějepisce umění. Usiluje jemnou a podrobnou analýzou odlišit vše cenné v jeho díle od závěrů, které byly dobově a třídně podmíněny a ukazuje, že přestože jeho dílo bylo podmíněno buržoasní společností epochy imperialismu, v níž žil, a odcizením, jež s sebou přinášela, a přesto, že v jeho hodnocení formálně estetická kritéria převažovala, přece jen hleděl na umění stále jako na jev společensky podmíněný a vázaný a byl pro řadu tezí svými následovníky kritizován zprava. Studie Ireny Winterové o profesoru lékařské fakulty Georgu Friedrichu Nicolaiovi líčí na základě archivních i tištěných pramenů boj tohoto vědce

proti válce, jeho perzekuci nejen císařským Německem, ale také akademickým senátem berlínské university v roce 1920, která ho posléze přinutila roku 1923 k odchodu do Argentiny. Tato studie výrazně ukazuje na to, že vedle vědecky vynikajících a politicky pokrokových osobností bylo také v této době ve sboru university mnoho učitelů, kteří byli konzervativního, a mnohdy přímo reakčního smýšlení a v tomto směru ovlivňovali své žáky.

Další články pojednávají o období výmarské republiky. V materiálově velice bohatém, i když poněkud nesoustavném pojednání „Ke vztahům berlínské university k cizině v období výmarské republiky“ přináší Erhard Moritz řadu zajímavých poznatků o plánech vědeckého pronikání jako prostředku imperialistické expanse osnovaných za 1. války, o nesnázích při obnovování vědeckých styků s dohodovými mocnostmi po válce i o oživení styků, zvláště se Spojenými státy, po roce 1924. Dále pojednává o zahraničních studentech v Berlíně, šovinistických kampaních proti nim vedených pod heslem „numerus clausus“ a o podpoře, kterou jim poskytovali komunisté. Život a práci profesora sociální hygieny Alfreda Grotjahnna nastínil jeho dnešní nástupce Kurt Winter. Následuje pak ještě jedno pojednání o vědci, který proslavil universitu svým dílem. Je to stať Friedricha Hernecka věnovaná filosofickým a politickým názorům velkého fyzika Alberta Einsteina, který prožil v Berlíně, spjat jako přednášející člen Akademie s universitou, skoro 20 let svého života, než jej nástup fašismu vyhnal z Německa. Max Planck ocenil jeho úlohu 11. května 1933, den poté co nacisté před universitou spálili mezi jinými také Einsteinovy knihy, v zasedání Akademie takto: „Einstein není jen jeden z mnoha vynikajících fyziků, nýbrž je to fyzik, jehož pracemi uveřejněnými v naší Akademii se fyzikální poznání v našem století pro-

hloubilo natolik, že jejich význam lze srovnávat jen s pracemi Keplerovými a Newtonovými ...“ Zajímavě je pak ve stati osvětlen pozitivní vliv, který měly některé myšlenky Ernsta Macha i ideje z Humovy filosofie při formování Einsteinových převratných koncepcí. Zároveň však mu některé předsudky metafyzického rázu zabránily překročit určitou hranici a sledovat další vývoj kvantové teorie, k jejímž základům tak významně přispěl. Setrval totiž zejména na klasickém principu kauzality. Ač v ontologii byl nesporně materialistou, byl v otázkách gnoseologických zastáncem idealistických názorů, byť i je možno sledovat v jeho názorovém vývoji jakýsi obrat od subjektivního k objektivnímu idealismu. V politickém životě vystupoval vždy pokrokově; již 1914 spolu s Nicolauem vystoupil proti válce, zvláště pak rozhodně bojoval proti hitlerovskému fašismu. V posledních letech svého života se vyslovoval pro dorozumění Spojených států se SSSR. Závěrem hodnotí Herneck Einsteinovo dílo tak, že přes své subjektivní omyly byl objektivně, svým vědeckým dílem, průkopníkem dialektického materialismu v moderní fyzice.

Další příspěvky se pak svou problematikou více dotýkají celkové úlohy university v politických dějinách Německa. Horst Schützler ve svém příspěvku věnovaném vědeckým stykům berlínské university se Sovětským svazem v letech 1918–1933 ukazuje na jejich poměrně značnou šíři i na to, jak tehdy i konzervativně smýšlející berlínští profesori na základě vlastních zkušeností se příznivě vyslovovali o úspěších Sovětského svazu. Jediným světlym paprskem pro universitu v temné době nacismu, hnutím odporu berlínských studentů proti fašismu a imperialistické válce, se zabývá Karl Heinz Jahnke. Sleduje v hlavních rysech neúnavné úsilí malé skupiny komunistických studentů o vytvoření jednotné fronty se sociálními de-

mokraty, jež vždy ztroskotalo na odporu pravicového vedení SPD. Naproti nejednotným demokratickým silám pokračoval nástup nacistů, kteří svou nacionalistickou a sociální demagogií získali podporu značné části studentstva; po bouřlivé demagogické kampani se jim podařilo získat při volbách do studentského svazu v únoru 1932 64 % všech odevzdaných hlasů; 52 % studentů se však voleb nezúčastnilo. Po tomto neúspěchu levice se komunistům podařilo navázat spolupráci s částí socialistických studentů, kteří pochopili škodlivost politiky vedení SPD. Po 30. lednu 1933 uspořádali komunističtí studenti ještě 14. března 1933 oslavu Karla Marxe. Pak již dopadá i na universitu vlna teroru. Bylo vyloučeno 111 studentů a 234 členů učitelského sboru bylo donuceno opustit universitu. Přestože studentstvo bylo zglajchšaltováno, nepodařilo se nacistům zcela potlačit komunistické buňky mezi studenty ani odpor -- povýtce ovšem pasivní -- mezi demokratickou inteligencí. Byly rozšiřovány letáky. Aktivnějších forem nabývá protifašistické hnutí na berlínské universitě až za války, a to zvláště díky dvěma skupinám -- skupině židovských bývalých studentů vedené komunistou Herbertem Baumem a skupině Schulze-Boysena a Harnacka, která se koncentrovala hlavně kolem university. Obě skupiny byly v roce 1942 zlikvidovány a jejich účastníci většinou popraveni. Ke studii jsou připojeny stručně životopisy a poslední dopisy příslušníků těchto skupin, studentů berlínské university. Zvláštní studie z pera Günthera Kesselbauera je věnována jednomu z vůdců odbojové skupiny, dr. Arvidu Harnackovi, který přednášel na universitě hospodářské dějiny USA, vědci který padl jako bojovník proti fašismu a komunista na popravišti 22. prosince 1942. Boj jiného učitele university, dr. Georga Groscurtha, jenž byl odsouzen k smrti a popraven jako člen podzemní skupiny, která systematicky pod-

porovala ilegálně žijící osoby pronásledované z rasových důvodů, popisuje Ingeborg Klempererová. O prof. Waltheru Arndtovi, kustodovi Zoologického musea, který byl popraven v červnu 1944 pro defetistické řeči, píše Günter Peters.

Avšak pak se otevírá jiná, radostnější stránka dějin university. Henny Masokolatová rozebírá velice podrobně okolnosti, za nichž dochází v lednu 1946 k znovuootevření university. Sovětská vojenská správa učinila všechna potřebná opatření k tomu, aby výuka mohla znovu začít. Bylo ovšem třeba provést denacifikaci učitelského sboru. Ač byly povoleny individuální výjimky u těch odborníků, kteří byli jen matrikovými členy NSDAP a nenahraditelnými specialisty, znamenala denacifikace prakticky úplnou výměnu učitelského sboru. Jak silně byla universita a její sbor znacizován, ukazuje autorka na číslech. V zimním semestru 1944-45 měla berlínská universita 547 profesorů a 205 docentů. Z nich působilo v zimě 1946-47 jen 84 profesorů a 9 docentů. Poté, když universita byla povolným nástrojem nejbarbarštějšího režimu, musela přijít obnova na zcela nových základech. Také studenti, jichž bylo z počátku přijato jen omezené množství asi 3000, neboť bylo málo posluchačů, byli prověřováni. Byla zavedena pro potřebné stipendia a kursy k doplnění vzdělání, které ze fašismu hluboce upadlo. Pokrokové síly na universitě se s velkou energií zasazovaly o převýchovu studentstva, v němž byly stále ještě velmi silné vlivy fašistické výchovy. Oporou pokrokových sil se stala tehdy nově k universitě přičleněná pedagogická fakulta a zejména pak Ústav pro přípravu k studiu, předchůdce Dělnicko-rolnické fakulty, který navštěvovali ti, kdož nemohli z politických, rasových nebo sociálních důvodů získat takové předchozí vzdělání, jaké by je opravňovalo k vysokoškolskému studiu. Ač byly podniknuty první kroky k vybudování nové university, bylo třeba

ještě velikého úsilí, aby se stala střediskem vědeckého i společenského pokroku. Bojem o protifašistické a demokratické přebudování a zachování jednoty berlínské university v letech 1946 až 49 se zabývá stať Ernsta Beckera a Percy Stulze. Postupně byla universita dále obnovována, rostl počet znovuootevřených ústavů, učitelů i studentů. Zároveň však probíhal boj proti reakčním silám, které se snažily využít svých posic mj. ve studentské samosprávě ve službách rozbičské politiky. Avšak jejich plány ztroskotaly. Reakční studentské vedení bylo odhaleno a sesazeno a když došlo k založení tzv. Svobodné university v západním Berlíně, odešlo na ní jen několik málo členů profesorského sboru a ne více než 3 % studentů. Tato čísla ukazují, jak ztroskotal plán na rozbití jednoty university. I když toto nad jiné významné období by si zasloužilo v lecčems hlubšího osvětlení, přece jen článek nám dává možnost nahlédnout do jednoho z nejzajímavějších úseků boje o směr vývoje berlínské university. Na závěr tohoto důležitějšího mezidobí přijímá universita jméno Humboldtovo a stává se jedním z významných pomocníků pokrokových sil Německa. Když 7. října 1949 prošel kolem university pochodňový průvod oslavující založení Německé demokratické republiky, bylo to symbolem nové, jasné cesty pro tuto vysokou školu. Ještě těsněji přimknout vysokou školu k pokrokovým silám, k dělnické třídě -- to bylo nutností následujícího období. A významnou úlohu v tomto směru sehrála Dělnicko-rolnická fakulta, jejíž zrod, růst a dnešní úlohu osvětlují ve svém příspěvku Annemarie Grunertová, Erika Jaklová a Manfred Klinner. Právě studenti, kteří prošli touto fakultou, se stali z velké části páteří pokrokových sil na odborných fakultách. Úloha organizace mládeže FDJ v boji o vybudování socialistického typu mladého vědce je námětem článku Helmuta Kubitscheka, Wolfganga Lemka a Helmuta

Steinera. Autoři soustřeďují svou pozornost na léta 1949-52, kdy organizace mládeže zvláště aktivně ovlivňovala celý život university. Dále pak osvětlují nové formy života a práce mládežnické organizace, jež v jubilejním roce zaměřila svou pozornost na všestrannou výchovu socialistické inteligence ve studentských socialistických skupinách.

Závěrečné studie sborníku se zabývají přítomností a ukazují výhledy do budoucna. Gerhard Falk rozebírá, jak hluboce je v současné době spjata Humboldtova universita s budovatelem úsilím lidu Německé demokratické republiky vedeného Jednotnou socialistickou stranou a jak plní úkoly, které postavil také před ní Walter Ulbricht ve svém projevu na universitě Karla Marxe v Lipsku roku 1959, kde vyzdvihl nutnost, aby výuka a bádání byly ve shodě se zájmy socialistické společnosti a ze škol vycházeli vědecky kvalifikovaní, o věci socialismu přesvědčení odborníci, aby se do široka rozvinul základní i účelový výzkum tak, aby dostihl a spoluurčoval světovou úroveň a stále aby se prohlubovalo spojení výuky a výzkumu s praxí socialistické výroby a společná práce aby se stala hlavní metodou vědecké činnosti. Werner Richter sleduje současný mezinárodní význam Humboldtovy university, její styky se světovou vědou. Ač se přes nepřátelský postoj západoněmeckých úřadů rozvíjejí styky i s vědou západních zemí, stojí vysoce v popředí styky Humboldtovy university s vysokými školami a vědeckými institucemi země socialistického tábora, mezi nimiž významné místo má též spolupráce s Karlovou universitou, jež je Richterem v článku velice zdůrazněna. Sborník zakončuje příspěvek předsedy Světové rady míru Johna D. Bernala o vědě v mírovém světě. Je otištěn anglicky. Po-ukazuje na skutečnost poměrně pomalého šíření poznatků vědy po světě a na možnost, ba přímo nutnost prohloubení plánovitě a cílevědomě spolupráce vědců

celého světa na řešení velikých úkolů, jež před lidstvem stojí a jež díky svému plánovitě řízenému hospodářství snáze mohou vyřešit země socialistického táboru.

Bernalovy studii končí obsáhlý svazek, který ukazuje mnohé důležité aspekty cesty berlínské vysoké školy, oslavuje její nejčelnější vědecké představitele i ty, kdož se nejvíce zasloužili o to, aby berlínská universita měla svůj podíl na boji německých pokrokových sil. Na tento svazek sborníku „Forschen und Wirken“ navazují další dva svazky, věnované pojednáním z přírodních a společenských věd. Není zde možno je zhodnotit a jistě bude jejich přínos oceněn v příslušných odborných časopisech. Zároveň také vyšla menší, 250 stran čítající kniha „Die Humboldt-Universität gestern – heute – morgen“, která je sice stručným, ale systematickým přehledem vývoje university.

V dějinném přehledu je podrobně vysledován vznik university a její místo v tehdejší společnosti. Na rozdíl od veliké sborníku je zde věnována pozornost také těm školám, jako např. zemědělské, které teprve později se staly součástí university. Dále je systematicky probráno nejprve místo university v politickém životě Německa v první polovině 19. století a dále pak vývoj jednotlivých vědeckých odvětví – společenských věd, medicíny, přírodních věd, zemědělských věd v 19. století. Sborník hodnotí přínos jednotlivých věd jak pro rozvoj výuky na universitě, tak i pro rozvoj světové vědy. Pochopitelně věnuje pozornost především pokrokovým postavám. Plastičností obrazu by jistě prospělo, kdyby alespoň stručně byla načrtnuta činnost těch konservativců a zpátečníků, s nimiž museli pokrokoví lidé vždy podstupovat zápasy. Dalším takovým desideriem je osvětlení studentského hnutí, jeho pokrokových i reakčních složek. Je to zvláště poměr studentů k dělnickému hnutí v 19. i 20.

století, který jistě bude i nadále ve středu pozornosti historiků Humboldtovy university. Po stručném přehledu činnosti university v době Výmarské republiky následuje dobrý, všestranný přehled protifašistické aktivity příslušníků university za těžkých let nacismu. Podrobněji a s cennou dokumentací statistickou je pak vykreslen vývoj poválečný, zvláště pak po vzniku Německé demokratické republiky. O veliké péči prvního dělnického a rolnického německého státu o vysoké školy svědčí nejen celkové vysoké položky rozpočtu na budování nových universitních ústavů, jejich vybavení, platy učitelů aj., ale též skutečnost že z takřka deseti tisíc studentů dostává více než 85 % stipendium v průměrné výši asi 190 DM. Zevrubně jsou v knize osvětleny zásady studijní reformy, práce FDJ a všechna opatření, která v padesátých letech 20. století změnila život Humboldtovy university. Zvláštní pozornost je věnována přednáškám sovětských vědců. Přehled přináší jména nejvýznamnějších a nejzasloužilejších učitelů i studentů, kteří se významně podíleli na této veliké proměně. Další část knihy nadepsaná „Z práce fakult“ orientuje čtenáře po celé šíři úkolů, které před jedenácti fakultami Humboldtovy university dnes stojí. Závěrem kniha ukazuje, jaké jsou úkoly a jaké budou cesty, jimiž bude kráčet Humboldtova universita ke svému velikému cíli – k socialistické universitě.

Obě práce věnované významnému jubileu podávají svědectví nejen o cestě, kterou Humboldtova universita prošla, ale i o její současné práci. Přesvědčují nás znovu o tom, jak veliké možnosti, jež poskytuje Německá demokratická republika své universitě a veliké úkoly, jež před ní stojí, povedou k tomu, že další desetiletí jejich dějin budou naplněna mnoha novými, velikými úspěchy v rozvoji vědy i ve výchově německé socialistické inteligence. Hvr.

Jiří Kejř: Deklarace pražské university z 10. března 1417 o přijímání pod obojí a její historické pozadí. Sborník historický VIII, Praha 1961, str. 133–154.

Uvážili-li se význam snesení universitní obce vysokého učení pražského z 10. března 1417 – snesení vyhlášujícího zásadu přijímání pod obojí způsobou – a zejména uvážili-li se plně jeho důsledky, překvapí skutečnost, že teprve dnes se naší historické literatuře dostává stať tomuto tematému speciálně věnovaná. Mezi písemnostmi středověkých universit nikde nenajdeme dokument ovlivňující stejným či alespoň podobným způsobem myšlení a činnost všech tříd a vrstev feudálního státu a nejširších lidových mas především. Neexistovala totiž ani středověká universita, která by takovou měrou zapůsobila na životní praxi současníků a jež by se podobně jako universita pražská podílela na vytváření proticírkevní revoluční ideologie národa. Ačkoliv universitního snesení o kalichu bylo mnohokrát použito v drobnějších i rozsáhlejších historických studiích, nebyl až dosud podrobně osvětlen jeho vznik a okolnosti za nichž k němu došlo. Tohoto úkolu se konečně podjal – lze již nyní konstatovat, že se zdarem – J. Kejř, autor řady příspěvků vízických se k dějinám pražského obecného učení na počátku 15. století.

Východiskem Kejřovy studie je zjištění zcela mimořádné autority university v očích veřejnosti, zejména laické, již se universita po smrti Husově těšila u všech složek tehdejší české feudální společnosti. Kejř toto postavení vysokého učení dokládá nejen zářijovým usnesením sněmovním, nýbrž i tím, jak se na universitu obraceli o poučení ve věcech víry příslušníci lidových vrstev, a posléze i skutečností, že představitel církevní hierarchie byl donucen s reprezentantem university vyjednávat. Autor se pak, pokud to dochované prameny dovolují, po-

kouší poznat vnitřní situaci na universitě samé, jak se vyvinula pod tlakem působeným na straně jedné církevní hierarchií stojící pevně na stanovisku koncilu a panovníkem snažícím se o urovnání poměrů, na straně druhé pak pod tlakem lidových vrstev, jejichž názory i činy se stále více radikalisovaly. Dále Kejř sleduje události i akce jednotlivých stran a frakcí na universitě, aby na jejich průběhu ukázal složitost i celkový směr vývoje jak universitní obce, tak jejich složek v letech 1415–1417. Zabývá se dohodou rektora s arcibiskupem z r. 1416, hodnotí nařízení krále o obnově klidu v zemi i reakci lidových mas na tyto podněty, aby vylíčil nezdařený pokus katolické strany o zvrát poměrů na universitě i následující po něm zákaz mistrovských zkoušek. Spojení konservativní většiny utrakvistických mistrů s kališnickými feudály, v jejichž přímých intencích mistři jednali, dokazuje autor přesvědčivě na událostech z konce ledna 1417, kdy došlo k manifestačnímu odsouzení radikálních názorů skupinou konservativních mistrů kolem Křišťana a Jesenice. Tento i další theologické spory jasně ukázaly, že většina utrakvistických mistrů (katolická strana na universitě už prakticky neexistovala) stojí na stanovisku konservativním, silně se odlišujícím od radikálních názorů početně slabší skupiny Jakoubkovy podporované lidovými vrstvami pražskými. Přes vážné názorové rozdíly však celouniversitní utrakvistickou obec pojila myšlenka kalicha a ta způsobila, že universita dokázala jako celek zaujmout jednoznačné stanovisko k zákazu kalicha koncilem, jež arcibiskup publikoval počátkem ledna 1417, a 10. března universita oficiálně vyhlásila zásadu přijímání pod obojí za pravověrnou a postavila se tak zcela otevřeně proti nejvyšší autoritě křesťanstva, koncilu. Kejř o tomto aktu říká, že universita se jím pokoušela získat znovu vliv na radikální lidové hnutí a že i tentokrát

byl její počín v naprostém souhlasu s míněním vůdců utrakvistických feudálů, pro což mimo jiné svědčí i to, že krátce na to byl příslušník mocného feudálního rodu — Žák Husův a konservativní utrakvista Zdislav ze Zvířetic — postaven jako rektor do čela university, spjaté většinou utrakvistických mistrů pevně se zájmy kališnických feudálů a zámožných měšťanů. Kejř si je vědom tápání a nerozhodnosti většiny mistrů v kritické době na zlomu let 1416 a 1417 a zásluhu o vyhlášení pevně formulovaného minimálního programu — kalicha — nepřičítá konservativcům, nýbrž zdůrazňuje především aktivitu radikálnějších mistrů vedených Jakoubkem a poukazuje i na skutečnost, že opozice katolické menšiny se rozpadla. Závěrem své studie se autor obírá důsledkem vydání deklarace z 10. března, totiž reakcí kostnického koncilu na tento čin university, v němž koncil musil vidět otevřenou vzpouru proti své autoritě, proti autoritě církve vůbec. Je pochopitelné, že zdůvodnění kalicha zasláné universitou do Kostnice bylo zamítnuto, a koncil církevní moci vzdorující universitu, semeniště kacířství v království zvláštním aktem někdy v létě či na podzim zrušil, hodlaje ji v budoucnu po likvidaci kacířství v Čechách „reformovat“ a její utrakvistické příslušníky potrestat.

Přínos Kejřovy studie tkví především v tom, že až dosud nejpodrobněji a v souvislosti ukazuje složitý vývoj utrakvistické většiny na universitě v kritické době od smrti Husovy do vydání deklarace. V obraze, který podal, se velmi zřetelně rýsuje spolupráce konservativní většiny mistrů vedená Křišťanem, Kardinálem a později i Jesenicem s utrakvistickými feudály, hlavně s Vartmberkem jako představitelem panstva. Naproti tomu je třeba kladně hodnotit působení skupiny Jakoubkovy, jejíž představitel byl iniciátorem všech radikálních počínů university, a v této době mu ještě stále nále-

želo místo, jež později v Praze u lidových vrstev zaujal Želivský, zatímco Jakoubek se stal představitelem zájmů husitského měšťanstva. Právě v Jakoubkovi však v této době měla universita, jež už se vždy více oddalovala stále se radikalisujícímu lidovému hnutí, ještě činitele, jenž za revolučním programem stál do všech důsledků. Kejřova studie přináší dále i opravy starších názorů na autorství či dobu vzniku některých pramenů. Z těchto postřehů má největší význam nové časové zařazení listu, jímž byla koncilem provedena suspense university, jehož vznik autor posunuje proti starším názorům (Tomek, Pekař, Bartoš) asi o rok, a vyhlášení suspense klade velmi přesvědčivě až do léta či podzimu roku 1417 a vysvětluje tento akt koncilu jako odpověď na březnovou deklaraci university. V této souvislosti pak odmítá (snad tu měl být názor vysloven důrazněji) možnost dřívějšího suspendování university panovníkem, které nelze prameny nijak doložit.

Kejřově studii nelze vytykat vážnější nedostatky či opomenutí, snad jenom měly být uváženy některé formulace. V souvislosti se sněmovním usnesením ze září roku 1415 (str. 134) nelze, jak se domnívám, mluvit ani nepřímě o příkázání jurisdikce, když přece šlo o rozhodování otázek theoretických, o husitskou ideologii. Námitky, které by mohly být vzneseny proti některým formulacím jiným, pak jsou daleko méně závažné a tak má Kejřova stať dle mého názoru jedinou chybu. Autor, ačkoliv si je vědom významu březnového snesení universitní obce — vyplývá to už z faktu, že problému věnoval tuto studii, nepodal celkové zhodnocení tohoto aktu a neukázal jeho význam pro další osudy husitského revolučního hnutí, jemuž se právě kalichem dostalo symbolu spojujícího v kritických okamžicích konservativní křídlo s křídlem radikálním. Na místě by snad rovněž bylo zhodnocení aktu pražské

universitní obce pod zorným úhlem té skutečnosti, že se tu poprvé v dějinách (byť z našeho stanoviska s programem minimálním) postavila církevní korporace, již universita přece byla, proti nejvyšší autoritě křesťanstva, která až do této doby dokázala vždycky prosadit svou vůli. Zde se jí to poprvé nepodařilo. Třebas však v Kejřově pojednání schází takovéto širší shrnutí významu deklarace, je velmi cenným přínosem jak k dějinám university, tak k dějinám husitského revolučního hnutí a po této stránce je vítaným doplňkem rozsáhlé práce Mackovy, jež (ovšem záměrně) tuto složku revolučního hnutí do značné míry opomíjela. Mtc.

Ewa Maleczyńska: Z dziejów interpretacji Dekretu kutnohorskiego. *kwartalnik historyczny LXVI* (1959), s. 716 až 725.

Problematikou Dekretu kutnohorského, která vždy poutávala pozornost především historiků českých a německých, se u příležitosti 550. výročí jeho vydání zabývala i autorka polská. Je pochopitelné, že E. Maleczyńskou zaujal mandát krále Václava především z hlediska jejího národa, a tak v první části své krátké studie (str. 717–719) se pokouší zjistit, do které míry má oprávnění názor, že v národě polském měli (pokud jde o etnickou příslušnost) převahu Němci. Autorčin závěr učiněný na základě neúplných dokladů, že totiž polský universitní národ netvořil výlučně a dokonce ani z většiny etnický živel německý, nelze však považovat za prokázaný, nýbrž toliko za hypotézu, kterou by patrně vyvrátil podrobný rozbor jediných dochovaných pramenů pro řešení otázky přičítajících v úvahu, juristické matriky a seznamu graduovaných v děkanské knize artistické fakulty. Maleczyńska si dále všimá příčin vedoucích k vydání dekretu a vidí tyto důvody výhradně

v událostech a situaci církevně politické, odmítajíc přitom zcela pohnutky národnostní. I když toto hledisko jest správné (po vydání jubilejního sborníku není snad třeba všechny okolnosti rozvádět a zdůrazňovat) nelze národnostní otázku při zkoumání příčin vydání mandátu zcela vyloučit a domnívat se, že prvky národnostního zápasu sem byly vneseny teprve později. Byl to přece antagonismus mezi dvěma národnostmi, co podstatně přispívalo k zostření a vyhocování sporů ideologických, a daná politická situace, jak se vyhotila koncem r. 1408, byla jenom poslední, bezprostřední příčinou k provedení dalekosáhlého opatření ve správě university, jež bylo dlouho připravovaným řešením situace způsobené změnou v národnostním složení příslušníků pražského vysokého učení. Autorka článku nevěnovala problému narůstání počtu českých mistrů i studentů a úbytku cizinců od sklonku 14. stol. vůbec pozornost a právě tento fakt způsobil, že vidí celou otázku zkresleně, zcela přehlížejíc významný prvek národnostní. Poslední studie věnované otázkám souvisejícím s Dekretem kutnohorským a uveřejněné v jubilejním sborníku universitním¹, jichž ovšem autorka nemohla použít, prokazují neudržitelnost její these o tom, že hledisko národností bylo do problematiky vneseno dodatečně a že příčiny jeho vydání tkvěly jenom v současné situaci politické. Stručná stať E. Maleczyńskiej má povahu diskusního příspěvku, jenž ve své první části o složení polského národa není dostatečně fundován prameny, v části druhé pak je překonán nově publikovanými poznatky našich autorů. Nesprávné

¹ Dekret kutnohorský a jeho místo v dějinách. (Sborník k oslavě 550. výročí Dekretu kutnohorského) *Acta Universitatis Carolinae 1959 — Philosophica et Historica 2*, Praha 1959. O obsahu sborníku viz *Historia Universitatis Carolinae Pragensis*, Sborník příspěvků k dějinám University Karlovy I, Praha 1960, str. 229–234

datování Dekretu (str. 717) je zřejmě chybou tiskovou.

Mtc.

Документы и материалы по истории московского университета второй половины XVIII века, том I, 1756—1764. Подготовила к печати Н. А. Пенчко, Издательство московского университета 1960, стр. 413.

Přehledná synthesa dějinného vývoje moskevské university¹ vydaná k dvou-
stému výročí jejího založení přinesla před sedmi léty nové pohledy na dějiny ruské vědy a připoutala pozornost sovětských historiků k této vědecké tematické. Při stanovení pracovních úkolů jsou si sovětské odborníky vědomi potřeby podrobit důkladnému rozboru především počátky rozvoje ruské vědy v 18. století, kdy byl vznik jednotlivých vědeckých disciplín určován v první řadě činností ruské Akademie věd a v druhé polovině století podstatně ovlivněn působením moskevské university. Je zřejmé, že vlastní zpracování široké problematiky předpokládá i souběžnou činnost ediční, která by zveřejnila nejdůležitější dochované prameny. Uvedený první svazek listin a pramenů k dějinám moskevské university z druhé poloviny 18. století (z let 1756—1764) představuje v tomto směru úspěšný počátek. Vydané dílo je součástí plánované třísvazkové ediční sbírky, obsahující universitní písemný materiál od založení vysoké školy v Moskvě do roku 1786 (s velkou časovou mezerou let 1770—1786) a představuje v něm v rámci naznačeného časového úseku období zakladatelské. K poněkud úzkému chronologickému rozvrhu druhého chystaného svazku — uvádíme plán ediční řady jak je rozveden v předmluvě prof. G. A. Novického — vyplňujícím léta 1765—1766, přistoupili pořadatelé pro zvláštní specifickou dotčeného ob-

¹) История московского университета, I—II, Москва 1955.

dobí, v němž byl položen základ k vědeckému působení university, uplatňující při pojmání vědecké práce již důsledně názory Lomonosovovy; boj jeho žáků se zpátečnickými tendencemi carské vlády ozřejmí prameny z let 1767—1770 plánovaně zařazené do svazku závěrečného.

Obsah vydaného dílu tvoří v zásadě edice nejstarších úředních knih moskevské university představující soubor 15 rukopisů za léta 1754—1770, jehož svazky byly uchráněny při požáru Moskvy roku 1812 a dnes se nalézají v rukopisném oddělení Gorského knihovny. Z uvedené sbírky užila prozatím pořadatelka podstatné partie 8 kodexů a z nich nejpočetněji knihy zápisů profesorských porad (Протоколы конференций), které vedle register odeslaných úředních zpráv universitních představitelů tvoří jádro vlastní edice. Jak nás poučuje úvod, jde v zásadě o prameny ležící do nedávna stranou zájmu odborníků; užil jich vlastně toliko S. P. Ševirev, ačkoliv již roku 1855 vyzýval k edici universitních rukopisů N. G. Černyševskij, jenž si uvědomoval podstatný přínos moskevské university v rozvoji národní kultury. Význam přítomné edice zvyšuje okolnost, že obsáhlá písemná pozůstalost university z 18. století byla při vzpomínutém požáru 1812 zničena, takže dochované rukopisy představují prameny unikátní. Vysvětlíme si tím však i metodický přístup pořadatelky k vydavatelskému úkolu. Šlo jí především o úplnost a proto zařadila do edice veškerý písemný obsah vydávaných úředních knih, jenž je řazen chronologicky, opatřen příslušnými registry a v četných případech i překlady. Cenné a důležité zprávy z prvních konferencí moskevské university tu tak mnohdy doplňují kusy méně důležité (zvláště to lze pozorovat u opakujících se stručných záznamech atestačních), avšak příčinu dlužno hledat spíše v nejjednodušším způsobu vedení úředních knih, než v uspořádání edice. Mimořádný význam

jejího obsahu nezmenšuje ani převažující správní charakter vydaných písemností. Nemůže být předmětem této zprávy podat rozbor obsahu uváděné ediční práce, ale již letmý pohled do písemných zpráv nejranějšího období předloženého svazku nás seznámí s některými cennými problémy tohoto zakladatelského období moskevské university ať to jsou již počátky vzniku nových vědeckých časopisů, jednání a zprávy vízící se k vydání Lomonosovových spisů i narážky na cenzurní obtíže prvních členů akademické

obce, otázky spojené s organizací moskevského i kazaňského gymnasia, nebo, co zvláště zaujme českého čtenáře, zpráva o chystaném vydání Komenského práce Orbis pictus, které navrhli profesori v březnu 1757 (str. 31).

Jak již bylo podotčeno výše napsal k edici předmluvu prof. G. A. Novickij; vydavatelka vedle obsáhlého poznámkového aparátu sestavila zvláště cenný jmenný rejstřík s podrobnými životopisy v textu uváděných osobností, rejstřík věcný i seznam registů. k.k.

OBSAH

<i>I. Tesár</i> : Komunistické studentské hnutí na pražských vysokých školách v před- mnichovské republice	5
<i>J. Kejř</i> : Sporné otázky v bádání o Dekretu kutnohorském	83
<i>F. Kutnar</i> : Universitní disputace o robotě z r. 1793 a její radikální odpůrce . . .	123
<i>K. Kučera</i> : Petice českých posluchačů z roku 1871 za obsazení stolice české řeči a literatury	145
<i>Literatura</i> (zprávy a recenze)	153

СОДЕРЖАНИЕ

<i>И. Тесар</i> : Коммунистическое студенческое движение в пражских высших учебных за- ведениях в республике домюнхенского периода	5
<i>Й. Кейрж</i> : Спорные вопросы, касающиеся исследования Декрета кутногорского . . .	83
<i>Ф. Кутнар</i> : Университетский диспут, касающийся барщины, от 1793 года и его главный противник	123
<i>К. Кучера</i> : Петиция чешских студентов от 1871 г., требующая введения кафедры чеш- ского языка и литературы	145
<i>Библиография</i>	153

CONTENTS

<i>I. Tesár</i> : The Communist Students Movement at the Prague Universities in the Pre-Munich Republic	5
<i>J. Kejř</i> : Controversial Questions in the Research on the Kutná Hora Decree	83
<i>F. Kutnar</i> : The University Disputation on Corvee in the Year 1793 and its Radical Opponent	123
<i>K. Kučera</i> : Petition of the Czech University Students for the Appointment of a Pro- fessor to the Chair of Czech Language and Literature	145
<i>Bibliography</i>	153

ACTA UNIVERSITATIS CAROLINAE 1962

HISTORIA UNIVERSITATIS CAROLINAE PRAGENSIS TOMUS III. FASC. 1

Vydala Universita Karlova ve Státním pedagogickém nakladatelství, n. p., Praha 1962
Publikace č. 62-02

Redakční rada: prof. dr. F. Kavka (předseda), K. Kučera, prom. historik (tajemník),
doc. dr. F. Červinka, prof. dr. V. Husa, doc. V. Kašík, dr. L. Nový, dr. L. Sinkulová,
prof. dr. V. Vaněček

Z nové sazby písmem Brno Z vytiskla Svoboda, grafické závody, n. p., závod 4,
Ostrovní 30, Praha 1.

Formát papíru 70 X 100 cm. - AA 14,04 - VA 14,54 - D-09*20364

Tematická skupina a podskupina 02/58. Náklad 700 výtisků

Vydání 1.

Cena brož. výtisku Kčs 17,-
63/III-3

14-652-62 Kčs 17,-